E. LAUL

Eesti töölis-ajakirjanduse ajaloost

EESTI TÖÖLISAJAKIRJANDUSE AJALOOST

XIII
A-595 III
V-26003

E. LAUL

EESTI TÖÖLISAJAKIRJANDUSE AJALOOST

RAJAMISEST KUNI OKTOOBRIPÄEVADENI

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN

1 9 6 2

3KP(E)
L24

Kaane ja ümbrise kujundanud E. Tali

N
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
69481

SISSEJUHATUSEKS

Nõukogude ajakirjandus on üks kõige tähtsamaid vahendeid rahvahulkade mobiliseerimisel võitlusse partei poolt näidatud eesmärkide saavutamiseks. Ajakirjanduse võitlev ja organiseeriv osa sotsialismi ülesehitamisel meie suurel Nõukogudemaal, Suure Isamaasõja aastail ning pärastsõjaaegsel rahvamajanduse taastamise ja arendamise ajajärgul on üldiselt teada. Käesoleval ajal täidab nõukogude ajakirjandus auga oma vastutusrikast ülesannet võitluses kommunismi triumfi eest. Nõukogude ajakirjandus on rakendanud kogu oma jõu selleks, et kaasa aidata partei poolt püstitatud põhiülesannete täitmisele: kommunismi materiaalse baasi rajamisele, nõukogude rahva kommunistlikule kasvatamisele ning võitlusele rahu eest kogu maailmas.

Niisugune võimas agitatsioonirelv pole tekkinud tühjal kohal. Nõukogude ajakirjanduse eelkäijaks on revolutsioonieelne töölisajakirjandus.

Juba käesoleva sajandi algul, kui töölisklass marksistliku partei juhtimisel astus revolutsioonilise liikumise areenile, etendasid ajalehed märkimisväärset osa. «Ilma ajakirjandusliku aparaadita,» tähendas V. I. Lenin, «ei tule toime ükski massiliikumine vähegi tsiviliseeritud maal.»[1]

Käesoleva sajandi algul, kui veel puudusid perioodiliselt ilmuvad töölisajalehed, kasutasid VSDTP Eesti organisatsioonid revolutsioonilise agitatsiooni tegemisel lendlehti ja proklamatsioone. Lendlehed ja proklamatsioonid on olnud peaaegu kõikjal töölisliikumise esimesi agitatsioonirelvi. Alles töölisliikumise kõrgematel arenguetappidel jõutakse perioodiliselt ilmuvate trükiste väljaandmiseni. Nii on see toimunud ka eesti töölisajakirjanduse ajaloo arengus.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., Tallinn, 1955, lk. 90.

VSDTP Eesti organisatsioonid jõudsid esimeste poliitiliste ajalehtede asutamiseni 1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal. Reaktsiooniaastatel hävitati küll kõik töölisajalehed, kuid ometi oskas bolševike partei leida võimalusi rahvahulkade poliitilise teadlikkuse kasvatamiseks. Tol ajal kasutati peale bolševike partei illegaalsete lendlehtede mitmesuguseid teisi legaalseid väljaandeid.

Samal ajal ei loobunud bolševikud kunagi tõeliselt massilise marksistliku töölisajalehe asutamise mõttest. Selliste ajalehtede asutamine sai võimalikuks töölisliikumise uue tõusu ajajärgul. 1912. aasta kevadel hakkas ilmuma «Pravda» ja sama aasta juunis ka eesti töölisklassi häälekandja «Kiir». Algul üks kord, 1912. aasta detsembrist alates kolm korda nädalas ilmuv «Kiir» oli oma aja kohta laialt levinud agitatsioonivahend, mis aitas bolševike parteil töörahvahulki poliitiliselt kasvada ja valmistada ette pinda kodanlik-demokraatlikuks Veebruarirevolutsiooniks ja Suureks Sotsialistlikuks Oktoobrirevolutsiooniks.

Kui Veebruarirevolutsioon bolševike parteil võimaldas esmakordselt põranda alt välja tulla, organiseerisid bolševikud laialdasema ajakirjandusliku aparaadi kui kunagi varem. Märtsis hakkas ilmuma ka esimene eesti töörahva poliitiline päevaleht, millele Esimese maailmasõja eelse «Kiire» järgi pandi nimeks «Kiir». Pisut hiljem asutati Tallinnas veel venekeelne bolševike häälekandja «Utro Pravdõ» ja talurahva häälekandja «Maatamees». Oktoobrirevolutsiooni eel tekkisid esimesed bolševike partei ja nõukogude kohalikud ajalehed. 1917. aasta juunis asutati «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja», juulis VSDTP Narva Komitee häälekandja «Rahvaleht».

Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu oli vaja ajakirjanduslikku aparaati veelgi laiendada. Nüüd asutati partei ja nõukogude häälekandjad Viljandis («Töörahva Hääl») ja Võrus («Rahva Hääl»), «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» hakkas ilmuma «Edasi» nime all.

Eesti töölisajakirjanduse arengukäik moodustab omaette peatüki revolutsioonilise liikumise ajaloos, kuid seni on seda uuritud ainult üksikute ajalõikude piirides ja enamasti ühenduses mõne teise küsimuse või ainevallaga, näiteks eesti kirjanduse ja kunsti ajalooga. Eraldi ja pikema perioodi piirides pole eesti töölisajakirjanduse ajalugu uuritud.

Käesoleva raamatu eesmärgiks on anda ajalooline ülevaade eesti töölisajakirjanduse tekkimisest, lendlehtedest alates kuni Oktoobrirevolutsioonini, millal Eestis peale bolševike partei poliitiliste päevalehtede asutati ka partei ja nõukogude kohalikud häälekandjad. Teos tahab olla enamvähem süstemaatiliseks ülevaateks, milles töölisajakirjanduse ajalugu käsitletakse mitte niivõrd publitsistika ajaloo, kuivõrd just töölis- ja revolutsioonilise liikumise ajaloo seisukohalt. Jälgides partei propaganda arengut ja kasvu, on töös tahetud näidata eesti revolutsioonilise ajakirjanduse arengu põhijooni, kusjuures mõnestki küsimusest on tulnud kas mööda minna või seda pealiskaudsemalt käsitleda, teisi aga puudutada ka detailsemalt, kuna seda tingib uurimistöö praegune seisukord.

Kui NLKP Keskkomitee läkituses Nõukogude ajakirjanike I üleliidulisele kongressile rõhutati, et nõukogude ajakirjanduses on peateemadeks kommunismi ülesehitamine ja kommunistliku kasvatuse küsimused, nõukogude inimeste sangarlik töö ja kõrged moraalsed ideaalid, siis revolutsioonieelse ja revolutsiooniaegse töölisajakirjanduse peateemad olid hoopis teistsugused. Peateemaks oli siis revolutsioon ise. Sellele olid allutatud kõik kõrvalteemad, nagu töörahva marksistlik kasvatamine, võitlus partei otsuste ja taktika elluviimise eest jne. Raamatus püütakse kirjanduse ja eelkõige algallikate, s. o. töölisajakirjanduse enda alusel jälgida eesti töölisajakirjanduses esinenud agitatsioonitöö teemasid ja näidata, kuivõrd eesti töölisajakirjandus oma arengu ühel või teisel etapil suutis kaasa aidata ülesannetele, mis seisid marksistliku töölispartei ja revolutsioonilise liikumise ees.

EESTI TÖÖLISAJAKIRJANDUSE TÄRKAMINE

VSDTP KIRJANDUSLIKUST TEGEVUSEST EESTIS ENNE 1905. AASTAT

Juba esimese kodanlik-demokraatliku revolutsiooni eel andsid VSDTP Eesti organisatsioonid välja lendlehti, paljundasid hektograafil proklamatsioone ja trükkisid revolutsioonilist kirjandust. Lendlehed ja proklamatsioonid etendasid revolutsioonilises agitatsioonitöös algusest peale tähtsat osa. Eriti suur oli nende tähtsus sel ajal, kui puudusid veel perioodiliselt ilmuvad revolutsioonilised väljaanded. Kuid ka kõikidel teistel revolutsioonilise võitluse etappidel seisid illegaalsed lendlehed ja proklamatsioonid perioodiliselt ilmuva töölisajakirjanduse kõrval silmapaistval kohal töötavate hulkade teadlikkuse kasvatamisel ja revolutsioonilisele võitlusele mobiliseerimisel.

Esimesi kogemusi lendlehtede ja proklamatsioonide koostamisel, paljundamisel ja levitamisel omandasid eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid Mihhail Ivanovitš Kalininilt, kes aastail 1901—1904 viibis väljasaadetuna Tallinnas. Ühtlasi väärib aga märkimist, et lendlehte kui revolutsioonilise agitatsiooni vahendit oli eesti töölisliikumise käigus kasutatud mõningal määral juba varem.

M. I. Kalinini koostatud lendlehed kajastasid tööliste elu kõige aktuaalsemaid päevaküsimusi ja -sündmusi. Neis selgitati töölistele, kuidas on tarvis võidelda oma õiguste eest, paljastati kapitaliste kui kurnajaid ja esitati nõudmisi Tallinna tööliste olukorra parandamiseks. Lendlehed piitsutasid kapitalismi pahesid ja juhatasid töölisi revolutsioonilise võitluse teele.

Eesti revolutsioonilistele sotsiaaldemokraatidele oli väga õpetlik näha, kuidas M. I. Kalinin kogus üleskutsete ja lendlehtede jaoks ainet. Kalininiga tol ajal koos töötanud Eduard Pärdi jutustab oma mälestustes, et Mihhail Ivanovitš õppis põhjalikult tundma eesti tööliste elu-olu ning sotsiaalset pärinevust.[1] Talle sai selgeks, et eesti töölised olid suuremalt osalt endised talupojad, kes olid veel praegugi tuhandete niitide kaudu seotud talurahvaga. Seda arvestades anti välja lendleht, milles räägitakse talupoegade viletsatest elutingimustest. Ühtlasi rõhutati lendlehes, et maa ei pea kuuluma mitte mõisnikele — balti parunitele, vaid maa tegelikele harijatele — talupoegadele.

Ühest huvitavast, ehkki põrandaaluses töös päris tavalisest juhtumist jutustab M. I. Kalinin oma mälestustes järgmist: «Tegime ettevalmistusi eestikeelse üleskutse väljaandmiseks. Toimetuses [2] meile kaasatundjad keeldusid muidugi trükitähti andmast — kartsid. Ka meie olime nendega ettevaatlikud. Trükitähti tuli lihtsalt salaja võtta. Kõige raskem oli varastada kummimassi trükitela valamiseks. Kuidas see ka oli, aga näpati. Trükkimiseks vajalikud seadmed valmistati tehastes. Minu juures korteris valati tela. Telamass sulatati üles ja mu kahest toast koosnev keldrikorter, mille eest ma maksin 5 rubla kuus, täitus suitsuga. Kõige kriitilisemal hetkel, kui vedelat massi parajasti vormi valati, ilmus sandarm. Uks oli muidugi lukus. Ühe hetkega koristati kõik ja peideti voodi alla. Igaks juhuks oli ahi küdema pandud (kus vajaduse korral oleks saanud ära põletada asitõendid). Selgus, et sandarm tõi mulle mingisuguse teate või korralduse. Temaga tuli vestelda ja kurta talle keldrikorterite puuduste, alalise haisu ja teadmata kust tuleva suitsu üle. Samal ajal aga ootasid vaheseina taga, mis ei ulatunud isegi laeni, meistermehed oma saatuse kujunemist. Kui sandarm oli lahkunud, tundsid noored oma julgustükist suurt rahuldust ja rõõmustasid, et neil oli õnnestunud kerberost ninapidi vedada. Trükitela tuli hästi välja, ja mõne päeva pärast ilmusid eestikeelsed proklamatsioonid. Neid levitati ettevaatlikult kõigepealt sellistes tehastes, kus meie liikmed ise ei töötanud.» [3]

---

[1] I. Kurtšavov. M. I. Kalinin Tallinnas. Tallinn, 1957, lk. 33.

[2] Mõeldud on ajalehe «Teataja» toimetust — *E. L.*

[3] М. И. Калинин. Пребывание в Ревеле, «Пролетарская революция» 1921, nr. 3, lk. 243.

Töötingimused olid käesoleva sajandi algul Tallinnas rasked ja see tekitas töölistes rahulolematust. Just nagu vastukajaks üldisele pahameelele ilmus õhukesele siidpaberile kirjutatud proklamatsioon, milles kutsuti töölisi üles otsustavamalt võitlema oma õiguste eest.[4] Ühtlasi hoiatati üleskutses, et kapitalistid ei anna kergesti järele, et ees seisab visa võitlus, millest peavad osa võtma kõik töölised. «Üleskutse tabas naelapea pihta, eriti huvitas see meid — noori,» meenutab E. Pärdi. Ühe teise lendlehe puhul märgib ta, et paljud töölised pidasid oma hädade süüdlaseks tsaari. Ja just nagu selle kajastuseks kinnitas järjekordne lendleht, et «Nikolai teine jääb ka Nikolai viimaseks». Kõik M. I. Kalininile lähemal seisvad klassiteadlikud töölised teadsid, et tema oli nende lendlehtede väljaandjaks.

M. I. Kalinini lendlehti ilmus Tallinnas palju. Enamasti olid need määratud ühe kindla tehase töölistele, aga ilmus ka üldise poliitilise sisuga lendlehti, mis huvitasid kõiki Tallinna töölisi. M. I. Kalinini algatusel anti välja erilendlehti ka lätlaste jaoks.

Proklamatsioonidel ja lendlehtedel oli tööliskonnale suur mõju. Nad sisendasid töölistesse julgust ja tõstsid meeleolu. Töölised hakkasid mõistma, et nad pole üksi ja et orjusest vabanemine on täiesti võimalik.

Ajakirjanikutöö kogemusi omandasid eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid ka leninliku «Iskra» kaudu. M. I. Kalinin oli «Iskra» Tallinna agendiks. Ta levitas siin ajalehte «Iskra», oli selle kirjasaatjaks ja täitis teisi toimetuselt saadud ülesandeid.[5] Et paljud eesti töölised ei osanud vene keelt, siis organiseeris Kalinin üksikute «Iskra» artiklite tõlkimist ja paljundamist eesti keeles. Seejuures aitasid teda eesti töölised. Näiteks aitas teda tõlkimisel ja trükkimisel Raudteetehaste tehnik A. Tiirvelt. Treialid G. Kallas, K. Rohtma, E. Pärdi jt. abistasid M. I. Kalininit «Iskra» sisu tutvustamisel Raudteetehaste töölistele. Tol ajal hakkas revolutsioonilisest liikumisest aktiivselt osa võtma T. A. Slovatinskaja, kes koos teiste seltsimeestega levitas lendlehtedena paljundatud «Iskra» artikleid Tallinna tööliste ja haritlaste hulgas.

Ühe sellise lendlehe väljaandmist mäletab T. A. Slovatinskaja lähemalt. «Iskras» oli ilmunud artikkel võitlusest

---

[4] I. Kurtšavov, tsit. teos, lk. 33.
[5] Sealsamas, lk. 37—40.

8-tunnilise tööpäeva eest. Otsustati otsekohe välja anda eestikeelne lendleht, milles artikli põhilised seisukohad oleksid lühidalt ära toodud. «M. I. Kalinin kirjutas lendlehe teksti valmis. Keegi seltsimeestest tõlkis selle siinsamas eesti keelde. Teine sulatas samal ajal segu tela valamiseks. Hektograafi jaoks kirjutati tekst muudetud käekirjaga. Hommikuks oli kogu tiraaž — 50 eksemplari — paljundatud ja Mihhail Ivanovitš saatis need ustava inimesega Tallinna ettevõtetesse laiali. Lendlehti kandis piimanõus laiali neiu, kes oli rõivastatud maalt tulnud piimanaisena.[6]

Nii tutvustasid «Iskra» artiklite alusel koostatud lendlehed leninlikke ideid paljudes Tallinna tehastes. Tööliste teadvuses tärkas protest valitseva korra vastu. Üha laiemalt hakati mõistma vajadust võidelda vabrikantidest kurnajate ja neid toetava tsaarivõimu kukutamise eest.

1903. aasta esimesel poolel oli M. I. Kalinin ajutiselt vangistatud, kuid revolutsiooniline tegevus, sealhulgas lendlehtede väljaandmine, ei lakanud. M. I. Kalinini poolt organiseeritud Tallinna sotsiaaldemokraatlike ringide keskringi liikmed töölised V. Sauemägi, F. Leberecht, E. Press, haritlased A. Lurje, J. Lilienbach, A. Dubois jt. jätkasid lendlehtede väljaandmist.[7] Näiteks leidis Tallinna politsei 2. mail 1903 hektografeeritud lendlehti «Dvigateli» tehasesse viivalt teelt 64 eksemplari, Kopli teelt 18 eksemplari, Brockhauseni veski värava vahelt 1 eksemplari, kaupmees Hanini maja juurest 2 eksemplari, Kopli heinamaalt 5 eksemplari jne.[8] Need olid 1. mai lendlehed. Märgitud 1. mai lendleht on üks sisukamaid selleaegseid revolutsioonilisi väljaandeid. See lendleht informeeris Tallinna töölisi Peterburi, Moskva, Kiievi ja teiste Venemaa suurlinnade tööliste võitlusest ja kutsus üles võitlema kohalike vabrikantide vastu. Peamiste nõudmistena loetles lendleht järgmisi: kaheksatunniline tööpäev, palga tõstmine, koosolekute-, ühingute-, streigi-, sõna- ja trükivabadus jne. Niisugused lendlehed täitsid osalt ajalehe ülesandeid, andsid informatsiooni ja agiteerisid revolutsioonilisele võitlusele.

---

[6] I. Kurtšavov, tsit. teos, lk. 39.

[7] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. I osa. (XIX sajandi 90. aastad — 1920.) Toimetanud A. Panksejev, A. Liebmann. Tallinn, 1961, lk. 35—36.

[8] I. Kurtšavov, tsit. teos, lk. 48.

Veebruaris 1904 arreteeriti M. I. Kalinin uuesti ja saadeti Tallinnast välja Ida-Siberisse Olonetsi kubermangu asumisele. Revolutsiooniline agitatsioon sellega aga ei lakanud. Seda jätkasid Kalinini poolt kasvatatud sotsiaaldemokraadid. 1. maiks 1904 ilmus Tallinna töölistele jällegi proklamatsioon hüüdlausetega: «Maha tsaari isevalitsus!», «Olgu tervitatud Venemaa Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Partei!», «Olgu tervitatud 1. mai!» [9]

Sotsiaaldemokraatlik liikumine arenes käesoleva sajandi algul ka Tartus. Tartu üliõpilaste sotsiaaldemokraatlikus ringis loeti «Iskrat» ja muud marksistlikku kirjandust. [10] See ring arendas revolutsioonilist agitatsiooni ka tööliste seas. 1902.—1903. aastal ilmusid esimesed eestikeelsed hektografeeritud lendlehed, mis kandsid sotsiaaldemokraatliku partei allkirja ja pitsatit. [11] Eestikeelne lendleht anti välja 1903. aastal 1. mai puhul. Revolutsioonilisi lendlehti levitati 1903. aastal ka Võrumaal ja mujal Eestis. Neid andsid välja peamiselt Tartu üliõpilased.

M. I. Kalinini poolt loodud sotsiaaldemokraatlikest ringidest kasvas välja Tallinna sotsiaaldemokraatlik organisatsioon. 1904. aastal loodi VSDTP Tallinna Komitee, kuhu kuulusid töölised V. Sauemägi, F. Leberecht, E. Press, haritlased A. Lurje, J. Lilienbach jt. VSDTP Tallinna Komitee andis välja lendlehti ning tegi revolutsioonilist agitatsiooni tööliste ja Tallinna garnisoni sõjaväelaste hulgas. [12]

Seoses Vene-Jaapani sõja puhkemisega levitas VSDTP Tallinna Komitee lendlehte «Sõjast». [13] Vene-Jaapani sõja rahvavastast iseloomu paljastasid 1904. aasta märtsis Tartus ja Võrumaal käest kätte käinud VSDTP Tartu grupi lendlehed, nagu «Mille eest meie vene soldat surema peab?», «Mispärast tsaarivalitsus sõda algas?» ning «Sõda sõjale!» [14] 1904. aasta detsembris levitati Tartus VSDTP Tartu grupi allkirja kandvat lendlehte «Juba 8 kuud vee-

[9] I. Kurtšavov, tsit. teos, lk. 61.

[10] H. Moosberg, 1905.—1907. a. revolutsioon Eestis. Tallinn, 1955, lk. 33.

[11] E. Ott, Revolutsioonilisest liikumisest Tartus enne 1905. aasta oktoobrit. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» 1927, nr. 2 (3), lk. 22.

[12] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 35—36.

[13] H. Moosberg, tsit. teos, lk. 34—35.

[14] Tsaarivalitsuse arhiividokumentidest poliitilise liikumise üle Tartus enne 1905. aastat. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» 1927, nr. 2 (3), lk. 30.

Wenemaa Sotsial-Demokratlin Tööliste Partei.

Kõigi maade töölised ühinege!

Seltsimehed!

Pühitsege 1-mest maid üleüldise streigiga!

Wanemaa Sots.-Dem. Tööl Partei Riia Komitee.

VSDTP Riia Komitee üleskutse, mida 1904. aastal levitati Eestis.

reb vaenuvanker». Üks sõjavastaseid lendlehti «Üksteist-kümnes kuu õõtsub juba Kauges Idas sõjatuli» toodi 1904. aasta lõpul Tartusse Riiast ning tõlgiti vene ja eesti keelde.[15] Seda lendlehte trükiti mitu korda ja levitati üle kogu maa. Lendleht lõppes üleskutsega: «Kadugu mädanenud isevalitsus!!!» Kõik sõjavastased lendlehed sisendasid lugejasse arusaamist, et isevalitsuse lüüasaamine sõjas on rahvale kasulik, sest see aitab kaasa tsarismi kukutamisele ja revolutsiooni võidule.

Nagu eelnevast selgub, piirdus VSDTP Eesti organisatsioonide kirjastustegevus käesoleva sajandi algul peamiselt lendlehtede ja proklamatsioonide väljaandmisega, mis kutsusid üles võitlusele kapitalistide, mõisnike ja tsaarivalitsuse vastu. Küsimust lähemalt uurinud E. Kaupi arvestuste kohaselt ulatub sel perioodil ilmunud lendlehtede arv Eestis paarikümneni.

[15] Tsaarivalitsuse arhiividokumentidest poliitilise liikumise üle Tartus enne 1905. aastat. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» 1927, nr. 2 (3), lk. 30—31.

Sotsiaaldemokraatlikke lendlehti hakati Eestis välja andma ja levitama seoses massilise töölisliikumise algusega. Seega tekkisid Eestis revolutsioonilise, marksistliku ajakirjanduse alged sotsiaaldemokraatliku liikumise koidikul, kui siin tegutses leninlikku tüüpi revolutsionäär, tuline iskralane M. I. Kalinin.

Lendlehtede koostamine, trükitehniliste seadmete hankimine ning lendlehtede paljundamine ja levitamine andis revolutsioonilise töö kogemusi ning vilumust ajakirjanduslikuks tööks järgneval perioodil, tegi võimalikuks esimeste sotsiaaldemokraatlike töölisajalehtede asutamise.

ESIMESED TÖÖLISAJALEHTEDE ASUTAMISE KATSED

LENDLEHED JA PROKLAMATSIOONID

Sõda Jaapaniga süvendas Venemaal, sealhulgas ka Eestis, ühiskondliku elu vastuolusid ja kiirendas revolutsioonilise sündmuste arengut. Valmisid sellised poliitilised ja majanduslikud tingimused, mis viisid aastatel 1905—1907 suure revolutsioonilise heitluseni.

Revolutsioonilise ajakirjanduse tähtsus kasvas 1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal veelgi suuremaks. Revolutsiooni algul jäid lendlehed VSDTP Eesti organisatsioonidele peamiseks agitatsioonivahendiks proletariaadi organiseerimisel avalikule võitlusele. Seejuures olid lendlehed ka üheks tähtsamaks tööliisklassi revolutsioonilise teooriaga relvastamise abinõuks.

Kohe revolutsiooni esimestel kuudel levitati sotsiaaldemokraatlikke lendlehti ja üleskutseid nii Eesti linnades kui ka maal talupoegade hulgas. 1905. aasta jaanuari- ja veebruaristreikide ajal levisid lendlehed Tallinnas ja Tartus, märtsis Tartu- ja Võrumaal ning mujal.[1] VSDTP Tallinna Komitee lendlehtedes kutsuti töölisi üles võitlema 8-tunnilise tööpäeva ja sõja lõpetamise eest, asutama ettevõtetes ja vabrikutes tööliskomiteesid jne. Veebruaris (mitte hiljem kui 17. veebruaril) väljaantud lendlehes kutsuti otseselt üles ühinema võitluseks tsaariisevalitsuse vastu. Poliitiliste vabaduste eest välja astuma õhutasid seoses Eestimaa kuberneri A. Bellegarde ametist lahkumisega märtsis ilmunud lendlehed. Niisuguste lendlehtede ilmumine näitab, et VSDTP Tallinna Komitee oskas kiiresti reageerida kohalikele poliitilistele sündmustele. Lend-

[1] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов. Таллин, 1955, lk. 21—22, 45—48, 49—51, 54, 60—62, 66—67, 69—71, 118—120, 124—125.

lehtedes paljastati kuberneri kui tsaaritrooni teenrit ja kodanlast, kelle mahitusel oli jaanuaris Tallinna töölisi veristatud.

Jaanuari- ja veebruaristreikide ajal kutsusid VSDTP Tartu grupi lendlehed võitlusele majanduslike ja poliitiliste nõudmiste eest, tsaariisevalitsuse vastu. Tartu- ja Võrumaa talurahva seas levitatud sotsiaaldemokraatlikud lendlehed ja proklamatsioonid tõid informatsiooni revolutsioonilistest sündmustest Venemaal ning kutsusid võitlusse mõisnike, kapitalistide ja tsaarivõimuga.

1905. aasta jaanuaris-veebruaris ilmunud lendlehed erinesid senistest peamiselt selle poolest, et nad kutsusid töölisi eelkõige poliitilisele võitlusele.

Revolutsiooniline agitatsioon lendlehtede ja proklamatsioonide abil jätkus ka 1905. aasta kevadel ja suvel. VSDTP Tallinna Komitee kasutas lendlehti näiteks 1. mai streigi organiseerimisel. Lendlehtede kaudu teatati töölistele streigist, kuid ühtlasi tutvustati seal poliitilise võitluse peamisi nõudmisi.[2] Ühes lendlehes toodi ära tookordsed 1. mai hüüdlaused: «Elagu 8-tunniline tööpäev! Kadugu alalised sõjaväed! Elagu sõjariistus rahvas! Kadugu isevalitsus! Elagu rahva vabariik!» Lendleht oli paljundatud kivitrükis, aga selle hilisem veidi lühendatud variant hektograafil.

Kui 1. mail Kadriorust linna tagasi tulevale demonstratsioonile kallale tungiti, siis häbimärgistas VSDTP Tallinna Komitee lendleht selle kuriteo organiseerijaid.[3]

22. mail Nõmmel peetud Tallinna tööliste koosolekul levitati lendlehte «Kõigile Tallinna töölistele!»[4], kus on esitatud konkreetseid fakte töölisliikumisest Venemaa suuremates tööstuskeskustes ja neid võrreldud töölisliikumisega Tallinnas. Esitatud faktide najal väidetakse, et tööliste peamised poliitilised nõudmised peavad olema kõikjal ühesugused. Selleks, et saavutada vabadust, rõhutati lendlehes, on tarvis eelkõige kukutada isevalitsus ja kehtestada demokraatlik vabariik.[5] Lendleht oli paljundatud kivitrükis.

Juunis ilmus VSDTP Tallinna Komitee lendleht «Kõigile

[2] Proletaarne Revolutsioon Eestis I. Leningrad, 1926, lk. 34—36.
[3] Proletaarne Revolutsioon Eestis I, lk. 35—36. Vrd. Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 153—154.
[4] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 46.
[5] Proletaarne Revolutsioon Eestis I, lk. 36—38. Vrd. Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 157—159.

Balti Manufaktuuri töölistele», mis paljastas üksikasjalikult selle vabriku ebainimlikke töötingimusi ja agiteeris võitlusele vabrikantidega.[6]

1905. aasta kevadel arendas VSDTP Tallinna Komitee revolutsioonilist agitatsiooni ka talurahva hulgas. Aprillis näiteks ilmus lendleht «Mõisa töölistele!», milles komitee pöördus eesti talupoegade ja maatööliste poole üleskutsega astuda võitlusse isevalitsuse vastu.[7] Lendlehes toodi andmeid Venemaa teiste ääremaade (Poola, Kaukaasia, Läti) talurahva seas areneva revolutsioonilise käärimise kohta ning anti eesti talupoegadele ja maatöölistele konkreetne võitlusprogramm: jätta kroonumaksud maksmata, mitte täita valitsusvõimude käske, nõuda trüki-, sõna- ja koosolekute vabadust jne., jne.

Revolutsioonilised lendlehed ning proklamatsioonid levisid 1905. aasta kevadel ja suvel ka Tartus ja Tartu ümbruses, Viljandimaal ning mujal. Ühes VSDTP Tartu grupi poolt maikuus väljaantud lendlehes kutsuti üles tsaarivalitsuse kukutamisele ja demokraatliku vabariigi kehtestamisele.[8] Lendleht «Seltsimehed ja töövennad!» soovitas kroonumaksud maksmata jätta, streikima hakata, koolidest, kohtutest ja ametiasutustest tsaariametnikud välja kihutada, soldatiks mitte minna, «isevalitsuse kõige juurtega» ära kaotada ja sisse seada «täieliku rahvavabariigi».[9] See VSDTP Tartu grupi lendleht oli trükitud Peterburis. Kuus eksemplari sellest leiti Tartumaal Vanamõisa kõrtsi lähedusest ja Luunja mõisa põllult. Seda lendlehte levitati ka hektografeerituna.

Et VSDTP Eesti organisatsioonidel polnud oma ajalehte, siis osutusid lendlehed, proklamatsioonid ja mitmesugused tõlkematerjalid esialgu peamiseks revolutsioonilise agitatsiooni vahendiks. Eestis anti 1905. aasta kevadel ja suvel välja üle 50 hektografeeritud lendlehe, revolutsioonilise lauliku ja brošüüri.[10] Kõige enam lendlehti suutis sel ajal välja anda VSDTP Tallinna Komitee, kes 1905.

---

[6] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 161—163.

[7] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 200—202. Vt. ka 1905. a. liikumisse puutuvad lendlehed. Proletaarne revolutsioon Eestis I, lk. 33—34.

[8] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 232—234.

[9] Lendleht publitseeriti esmakordselt 1927. a. Vt. «Proletaarne revolutsioon Eestis» 1927, nr. 2(3), lk. 32—33. Vt. ka Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 224—226, 599.

[10] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 55.

aasta märtsist kuni augustini andis välja umbes 25 eri lendlehte. VSDTP Tartu grupp andis selle aasta esimesel poolel välja 16 lendlehte.

Lendlehed kasvatasid töölistes solidaarsustunnet. Üheks ilmekamaks näiteks selle kohta on «Dvigateli» streigi puhul 3. oktoobril VSDTP Tallinna Komitee poolt hektograafil paljundatud lendleht «Kõigile Tallinna töölistele!»[11] Selles kutsutakse kõiki linna töölisi toetama «Dvigateli» töölisi, et tehase peremehed ei saaks teha nii, nagu tegid Sormovo, Putilovi, Obuhhovi jt. vabrikute omanikud, kes streigi puhul kuulutasid välja lokaudi. Lendlehes kirjutatakse, et «iga vabriku töölised alati meeles peavad pidama, et nende vastu mitte üks vabrikant ei seisa, vaid terve Venemaa ... kapitalistide klass. See tähendab, et terve Venemaa kapitalistide ühenduse vastu ka ainult ü l e terve Venemaa ühte tugevasse Venemaa Sotsiaaldemokratlisse Tööliste Parteisse ühendatud organiseeritud töölised peavad võitlema.»[12] Lendleht lõpeb hüüdlausetega: «Elagu tööliste vennameel! Elagu sotsialistline tööliste liikumine! Elagu Venemaa Sotsialdemokratline Tööliste Partei!»

Omaette etapi 1905.—1907. aasta revolutsioonis moodustab oktoobrikuu poliitiline üldstreik. Rahvarevolutsiooni sellel etapil koostati endiselt lendlehti töölistele ja talupoegadele, aga uus oli see, et lendlehed nüüd kutsusid ka soldateid ja kutsealuseid ühinema töölistega ning astuma koos võitlusse «mustasaja» vastu.[13] Detsembri algul levitatud VSDTP Tallinna Komitee lendlehes «Kõigile Tallinna soldateile!» selgitatakse, kuidas Sevastoopolis, Kroonlinnas, Kiievis, Moskvas jm. madrused ja soldatid koos proletariaadiga on tsarismi vastu võitlusesse astunud. «Soldatid! Kui saabub aeg, mil koos Venemaa proletariaadiga astuvad välja ka Tallinna töölised, tõuske üles ka teie, andke neile relvad ja koos nendega nõudke Asutava Kogu kokkukutsumist.»[14] Hulk novembris ja detsembris ilmunud lendlehti õhutas soldateid, madruseid ja kut-

---

[11] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 178—180. Vt. ka fotokoopiat, sealsamas, lk. 179.

[12] Sealsamas. Sõrendus lendlehest — *E. L.*

[13] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 255—256, 258—259, 271—272.

[14] H. Moosberg, tsit. teos, lk. 102.

sealuseid toetama tööliste võitlust sõja-väljakohtute vastu.[15] Jaan Sihver levitas detsembri algul Mõisaküla jaamas nekrutite hulgas hektograafil paljundatud lendlehte «Soldatitele».[16]

Novembris ja detsembri algul muutus eesti proletariaat üha aktiivsemaks.[17] Selleks ajaks olid VSDTP Eesti organisatsioonid tunduvalt tugevnenud. 1905. aasta detsembri keskpaiku oli VSDTP Eesti organisatsioonides üle 1000 liikme, parteile kaasatundjate arv aga ületas organisatsioonidesse kuulujate arvu mitmekordselt.[18] Tekkisid uued parteigrupid Kuressaares, Türil, Rakveres, Mõisakülas, Põlvas ja Toilas. Tallinna organisatsioon jaotati neljaks linnarajooniks.

Revolutsiooni sellel etapil tuli VSDTP Eesti organisatsioonidel ja gruppidel tunduvalt laiendada revolutsioonilist agitatsiooni. Uusi vajadusi ei saanud enam rahuldada senise paljundustehnikaga. J. Anvelt meenutab, et illegaalselt hektograafi abil paljundatud lendlehti ei jätkunud alati isegi mitte Tallinna jaoks, aga trükikoda parteil polnud.[19] Alles 1905. aasta detsembrikuu algul hakkas hektograafil paljundatud lendlehtede kõrval ilmuma ka trükitud lendlehti.

Kuivõrd raske sel ajal oli rajada illegaalset trükikoda, see selgub VSDTP Tallinna Komitee trükikoja asutamisloost. Malmist laua valmistasid Riia töölised, kirjutab E. Ott.[20] See toodi Riiast Tartusse, kus valmistati vajalikud rullid. Riia seltsimehed soovitasid tähti trükikodadest salaja välja tuua, tol ajal oli see väga levinud moodus. Väikese Tartu tingimustes oli seda väga raske teha. Seepärast kasutati juhust ja osteti ühelt pankrotti läinud trükikoja omanikult õige suur kogus trükikirja — nii umbes 12—15 puuda. Koos tähtedega osteti ka trükivärvi ja muid trükikojas tarvilikke esemeid. Puust osad telliti ühe tisleri käest. Oktoobris suudeti esimese trükisena välja anda revo-

---

[15] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 287—288, 296—298, 310—312, 380—381.

[16] Sealsamas, lk. 287—288, 176. J. Sihveri tegevusest lähemalt vt. dok. 352.

[17] H. Moosberg, tsit. teos, lk. 87.

[18] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 71—72.

[19] J. Anvelt, 1905. aasta revolutsioonilisest liikumisest Eestis. Kogumikus: 1905. aasta Eestis. Leningrad, 1926, lk. 57.

[20] E. Ott, tsit. art., lk. 25—26.

lutsiooniline laulik. 6. detsembril viidi trükikoda üle Tallinna, VSDTP Tallinna Komitee konspiratiivkorterisse Laias tänavas. Kahjuks ei saanud trükikoda seal kuigi kaua töötada, sest ta avastati.

Lendlehtede paljundamine trükitehnikas oli suureks sammuks edasi. Teatavasti saab hektograafil teha kuni sada tõmmist, trükkimisel aga sellist tehnilist piiri pole. Pealegi läheb lendlehtede trükitehnikas paljundamine tunduvalt kiiremini. Uue tehnika kasutuseletulek võimaldas märksa laiendada revolutsioonilist agitatsiooni. Samal ajal muutusid lendlehed sisult võitlevamaks, keeleliselt korrektsemaks ja väliselt kujunduselt kaunimaks.

Selline on näiteks 8. detsembril 1905 VSDTP Tallinna Komitee poolt väljaantud eesti- ja venekeelse tekstiga lendleht, mis kutsus üles ühinema Peterburi tööliste üldstreigiga.[21] Märgitud lendleht oli juba VSDTP Tallinna Komitee enda trükikojas trükitud.

Tähtsaks sündmuseks revolutsiooni arengus oli 27.—29. novembrini Tartu ülikooli aulas peetud nn. «rahvaasemikkude koosolek», kus revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide J. Sihveri, M. Aitsami, kirjanik E. Vilde jt. juhtimisel võeti vastu otsused, mis hiljem said paljudes paikades revolutsioonilise tegevuse juhendiks. Aulakoosoleku otsustes nõuti rüütlimõisate ning kroonu- ja kirikumaade konfiskeerimist, demokraatlikku vabariiki, kogu rahva relvastamist, revolutsiooniliste omavalitsuste loomist jne.

Aulakoosoleku otsused tungisid detsembrikuu esimestel päevadel «maakonna kõikidesse nurkadesse», teatas Liivimaa kubernerile Võru maakonna ülem Zoltkevitš.[22] Võrus levitati neid massiliselt Karlsoni raamatukaupluse kaudu ajalehtede tasuta kaasandena. Aulakoosoleku otsused jõudsid lendlehtede ja proklamatsioonidena ka paljudesse teistesse paikadesse. Mõisakülas näiteks toimus 8. detsembril miiting, kus Mihkel Lääts aulakoosoleku otsused rahvale ette luges. 17. detsembril toimus Mõisakülas uus miiting, seekord tutvustas aulakoosoleku otsuseid Jaan Sihver.[23] Detsembrikuu algul levitati Võrumaal VSDTP programmi,

---

[21] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 312—314. Vt. ka fotokoopia, sealsamas, lk. 313.

[22] Sealsamas, lk. 390—391.

[23] Sealsamas, lk. 409—410.

mis oli välja antud väikese raamatukesena, ning suurel hulgal muid revolutsioonilisi brošüüre.[24]

Iseloomulikuks näiteks sellest, kuidas partei kirjastustegevus ja revolutsiooniline agitatsioon revolutsiooni kõrgemal staadiumil muutus mitmekülgsemaks ja laiaulatuslikumaks, on VSDTP Pärnu grupi tegevus. Pärnus levitati 1905. aasta novembris ja detsembris VSDTP Tartu grupi poolt väljaantud revolutsioonilise sisuga laulikuid, trükiti partei Pärnu grupi proklamatsioone, Pärnu Revolutsioonilise Rahvakomitee teadaandeid jne.[25] Voldemar Lüdigi initsiatiivil trükiti kohalikus trükikojas 200 eksemplari ja Heinrich Klaasi ettevõttel 500 eksemplari VSDTP Riia Komitee Pärnu rühma teadaannet. Viimases teatati, et politsei on lõpetanud oma tegevuse ja teda asendavad rahva patrullid.

Rahvaliikumise käigus kasvas vajadus revolutsioonilise agitatsiooni järele. Selleks kasutati nüüd järjest rohkem lendlehti ja üleskutseid. Samal ajal suurenes ka informatsiooni levitamise vajadus. Ajakirjanduse puudusel täitsid esialgu seda funktsiooni teadaanded. Siit edasi jõuti VSDTP Eesti organisatsioonide perioodiliste väljaanneteni, milliseid käsitletakse allpool.

Illegaalsete lendlehtede, proklamatsioonide, teadaannete ja brošüüride kirjastamine ei lakanud ka siis, kui asutati VSDTP Eesti organisatsioonide esimesed perioodiliselt ilmuvad häälekandjad. Bolševike partei leidis ka sel ajal võimalusi illegaalsete väljaannete levitamiseks rahva seas. Kohkumata verisest terrorist, mis oli tabanud parteid revolutsiooni taandumise perioodil (1906—1907), otsis partei uusi võimalusi kirjastustegevuse laiendamiseks. Nii läks korda 1906. aastal Tartus asutada uus trükikoda. Trükikojale oli leitud konspiratiivsuse seisukohalt hea asukoht raudteejaama lähedal, raudteevahi majakeses. A. Lukin, kes töötas sel ajal Schnakenburgi trükikojas õpilasena, kirjutab oma mälestustes, et ta sai korralduse trükikoja sisseseadmiseks ja muid näpunäiteid ühelt VSDTP Tartu

[24] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 391. — VSDTP II kongressil vastuvõetud programmi andis eesti keeles 10 000-eksemplarilise tiraažiga välja VSDTP Tallinna Komitee. See võitlusprogramm, kus olid kindlaks määratud partei lähemad ja lõppeesmärgid, levis 1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal paljudes kohtades Eestis. (Vt. Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 56. Sealsamas, lk. 57 on avaldatud ka foto programmist.)

[25] Sealsamas, lk. 414—417.

rühma liikmelt.[26] Selleks ajaks oli muretsetud «mõned trükikojale tarvisminevad asjad, nagu ladumiskast, trükkimise press jm. ... Minule jäi ülesandeks need kokku seada ja ladumise jaoks tähti muretseda», kirjutab A. Lukin.[27] Selle ülesande täitis ta nädala jooksul. Tähed, trükivärvi ja muu puuduva materjali hankis A. Lukin oma töökohast. Hiljem käis A. Lukin kolm-neli korda nädalas hommikuti enne tööleminekut lendlehti ladumas ja trükkimas. 1906. aasta aprillist kuni juuni- või juulikuuni trükkis A. Lukin selles salatrükikojas 4 eesti- ja 3 venekeelset lendlehte. Seejuures märkas ta, et lendlehti paljundas ka keegi teine, keda tema ei tundnud. 1906. aasta suvel nähtavasti vahistati VSDTP Tartu rühma liikmed, kes andsid A. Lukinile ülesandeid. Sellega lõppes trükikoja tegevus, kuigi tsaarivõimud seda ei avastanud.

Revolutsiooni taandumise perioodil (1906—1907) tõusid töölisliikumise ette uued päevaprobleemid. Vastavalt sellele muutus ka lendlehtede ja üleskutsete temaatika.

Tol ajajärgul oli üheks oluliseks ülesandeks selgitada detsembriülestõusu tulemusi ja uusi eelseisvaid võitlusülesandeid. Neid eesmärke teenis 1906. aasta algul VSDTP Tallinna ja Narva Komitee poolt eesti keelde tõlgitud ja paljundatud lendleht «Häda võitjatele!»[28] Selles Peterburi bolševike lendlehes olid kokku võetud detsembriülestõusu tulemused Venemaal, sealhulgas ka Baltimaadel. Partei pöördus lendlehes töörahva poole üleskutsega: «Koguge uuest oma jõudu. Toetage üksteist ja korraldage oma ridasi ja kindla ahelaga siduge oma organisatsioonisi. Ärge taganege vaenlase eest, ärge kautage julgust üksikute kautuste pärast... Ärge kautage seda üleüldist sidet, mis meid kõik üksteisega ühendab, mis meid kõigi Venemaa, kõige ilma, proletariadiga ühendab — seda üleüldist sidet, mida meie sotsialdemokratline partei

---

[26] A. Lukin, Põrandaaluse trükikoja asutamine 1906. aasta aprillikuus Tartus. Proletaarne Revolutsioon Eestis I, lk. 49.

[27] A. Lukin, tsit. art., lk. 49.

[28] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 471—475. Vt. ka Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 84—86. Nimetatud lendleht on 1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal Venemaal kõige laiemalt levinud lendlehti. Seda trükiti VSDTP Peterburi Komitee poolt 35 000 eksemplari. (Vt. Листовки большевистских организаций в первой русской революции 1905—1907 гг. Часть 1, Москва, 1956, lk. VII.)

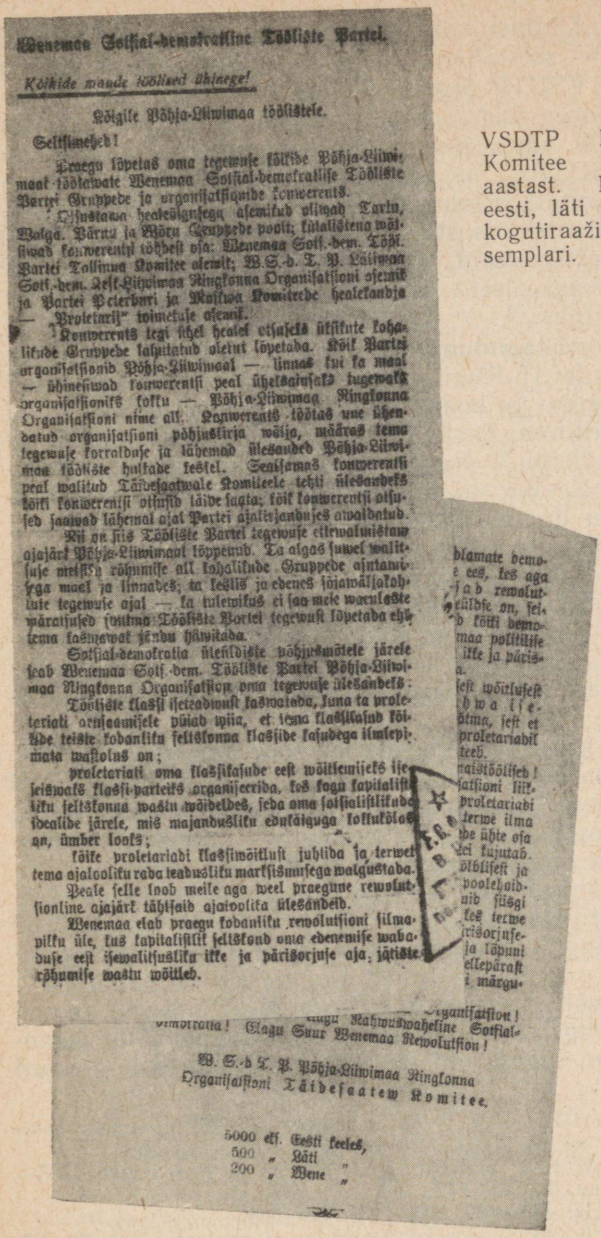

Wenemaa Sotsial-demokratlisne Tööliste Partei.

Kõikide maade töölised ühinege!

Kõigile Põhja-Liivimaa töölistele.

Sellsamelsed!

Eraegu lõpetas oma tegevuse kõikide Põhja-Liivimaal töötlewate Wenemaa Sotsial-demokratliste Tööliste Partei Gruppede ja organisatsioonide konwerents.

Ülestatawa healeelgusega asemikud olimad Tartu, Wolga, Pärnu ja Wõru Gruppede poolt; fütalistena wõtsiwad konwerentsi töhdest osa: Wenemaa Sots.-dem. Töölt. Partei Tallinna Komitee asemik; W.S.-d. T. P. Läiwaa Sots.-dem. Lesk-Liivimaa Ringkonna Organisatsioni asemik ja Partei Peterburi ja Moskwa Komiteede healekandja — „Proletarii" toimetuse asemik.

Konwerents tegi sihel healel otsuseks ütsikute kohalikide Gruppede kaasutatud aluse lõpetada. Kõik Partei organisatsioonid Põhja-Liivimaal — linnas kui ka maal — ühinewad konwerentsi peal ühekssiduks tugewaks organisatsiooniks kokku — Põhja-Liivimaa Ringkonna Organisatsioni nime all. Konwerents töötas une ühendatud organisatsioni põhjustirja wälja, määras tema tegewuse korraldusse ja lähemad ülesanded Põhja-Liivimaa töölliste hulkade kestel. Seniisamas konwerentsi peal walitud Tähdesaatwale Komiteele tehti ülesandeks kõiki konwerentsi otsuseid läide sugta; kõik konwerentsi otsuseid saawad lähemal ajal Partei ajalehtandjuses awaldatud.

Nii on siis Tööliste Partei tegewuse esiwalmistaw ajajärk Põhja-Liivimaal lõppenud. Ta aigas suwel walitsuse mitmesugu rõhumise all kohalikide Gruppede ajutamisega maal ja linnades; ta keslis ja edenes sõjawäljakohtute tegewuse ajal — ta tulewikus ei saa meie warustele päratuseid sõnuma Tööliste Partei tegewust lõpetada ehk temma kasinewat jõudu häwitada.

Sotsial-demokratia ülesõidiste põhjusmõtete järele saab Wenemaa Sots.-dem. Töölliste Partei Põhja-Liivimaa Ringkonna Organisatsion oma tegewuse ülesandeks:

Töölliste klassi iseseadwust kaswatada, kuna ta proleteriati ornisaamisele pülab upiia, et tema klassikaud kõikide teiste kodanliku seltskonna klassiide kaudsega ilmselgimata waatelus on;

proleteriati oma klassikaude eest wõitlemiseks iseseiswaks klassi-parteiks organiseerida, kes kogu kapitalistliku seltskonna wastu wõideldes, seda oma sotsialistlikude idealide järele, mis majanduslikus edukäiguga kokkuklapan, ümber looks;

kõike proleteriadi klassiwõitlust juhtida ja terwet tema ajaloolisku rada teaduslikus marksismusega walgustada.

Peale selle loob meile aga weel praegune rewolutsionline ajajärk tähtsaid ajaiwolita ülesandeid.

Wenemaa elab praegu kodanliku rewolutsioni silmapilku üle, kus kapitalistlik seltskond oma edenemise wabaduse eest isewalitsusliku ükte ja pärisorjuse aja jäätiste rõhumise wastu wõitleb.

[illegible] organisatsion!

[illegible] Elagu Suur Wenemaa Rewolutsion!

W. S.-d. T. P. Põhja-Liivimaa Ringkonna
Organisatsioni Tähdesaatew Komitee.

5000 eks. Eesti keeles,
500 „ Läti „
200 „ Wene „

VSDTP Põhja-Liivimaa Komitee lendleht 1906. aastast. Lendleht ilmus eesti, läti ja vene keeles kogutiraažiga 5700 eksemplari.

annab!»[29] Ühtlasi kutsuti üles levitama proletariaadi ideoloogiat — sotsialismi õpetust — ning laiendama ja kindlustama VSDTP organisatsioone.

Bolševike organisatsioonid tugevnesid uuesti 1906. aasta sügiseks. 1906. aasta novembris läks viimaks korda kokku kutsuda VSDTP Lõuna-Eesti organisatsioonide konverents, kus arutati organisatsioonilisi ja taktikalisi küsimusi. Konverentsi otsuste tutvustamiseks anti välja 5000 eksemplari eestikeelseid, 500 eksemplari lätikeelseid ja 200 eksemplari venekeelseid lendlehti, mida levitati tööliste ja talurahva hulgas.[30]

Revolutsiooni taandumise olukorras otsustas bolševike partei kasutada II Riigiduuma valimisi ja selle kõnetooli tsaariisevalitsuse ja kodanluse paljastamiseks. Sel puhul andsid ka Tallinna, Tartu ja Narva bolševikud välja spetsiaalseid lendlehti.[31] Nendes selgitati töölistele ja talupoegadele bolševike valimisprogrammi, paljastati menševike reetlikku duumataktikat ja kodanluse reaktsioonilist poliitikat. Bolševikud tegid lendlehtede ja muude agitatsioonivahendite abil II Riigiduuma valimiste ajal ära laiaulatusliku töö proletariaadi ja talurahva organiseerimiseks ja poliitiliseks kasvatamiseks. Riigiduumasse õnnestus valida Tallinnast «Dvigateli» tööline P. Pärn, kes duumas toetas sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni nõudmisi.

VSDTP V kongressi ettevalmistamise käigus viidi 1907. aasta veebruaris Terijoel (Soomes) läbi VSDTP Eesti organisatsioonide konverents, kus kiideti heaks V. I. Lenini poolt koostatud VSDTP V kongressi resolutsiooniprojektid. Ühtlasi võeti konverentsil vastu rida tähtsaid taktikalisi ja organisatsioonilisi otsuseid. Konverentsi resolutsioone tutvustati spetsiaalses lendlehes, mida trükiti 2000 eksemplari ning levitati kõigis VSDTP Eesti organisatsioonides.[32]

Bolševike võit 1907. aasta kevadel Londonis peetud VSDTP V kongressil aitas kaasa revolutsiooniliste demokraatide mõju tugevdamisele Eestis. Kongressi otsused

---

[29] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 475. Sõrendus lendlehes — *E. L.*

[30] Vt. Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 94 ja Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 540—542.

[31] Sealsamas, lk. 483—489, 500—501, 505—506.

[32] Sealsamas, lk. 98. Terijoe konverentsist vt. sealsamas, lk. 96—98.

avaldati hiljem ka eesti keeles ja levitati VSDTP Eesti organisatsioonides.

1905.—1907. aasta rahvarevolutsiooni taandumise ajajärgul korraldasid VSDTP Eesti organisatsioonid mitmesuguste revolutsiooniliste tähtpäevade pühitsemist. Niisugusteks tähtpäevadeks olid rahvusvaheline tööliste püha — 1. mai, verine pühapäev — 9. jaanuar ja eesti rahva ajaloos viimasega võrreldav 16. oktoober. Näiteks andis VSDTP Narva Komitee 1906. aasta aprillis välja 1. mai lendlehe, milles kutsuti 1. maid tähistama streigiga.[33] Narva vabrikute ja tehaste töölised reageerisid sellele üleskutsele elavalt. 1. maid tähtistatigi ühepäevase streigiga. Niisamuti korraldas 1. mai puhul ühepäevase streigi ka VSDTP Tartu grupp.[34] Narva Komitee lendleht õhutas töörahvast Peterburi tööliste 9. jaanuari poliitilise streigiga ühinema.[35] 16. oktoobri veretöö mälestuspäevaks andis VSDTP Tallinna Komitee 1906. aastal välja spetsiaalse lendlehe.[36]

Kuidas tol ajal lendlehtede levitamine toimus, sellest jutustab A. Lukin, kes ise ka lendlehti paljundas, järgmist: «Kõigi nende lendlehtede sisu ma kahjuks enam ei mäleta, kuid meeles on kindlalt see, et nad V.S.D.T.P. allkirja kandsid. Meeles on ka selgeste ühe viimase lehe sisu: see oli riigivolikogu liikmete «Viiburi üleskutse». Selle üleskutse ladusin ma ühel hommikul suure kiirusega valmis, sest õhtupoole või öösel pidi ta trükitud saama ja teisel hommikul linnas laiali laotatama. Trükkima pidi teda keegi teine, keda ma ei tundnud. Samuti ei teadnud ma ka teisi, kes neid laiali pidid laotama. Osa neid lendlehti anti ka minule laialilaotamiseks. Neid oli minul õige kerge edasi anda. Hommiku vara viisin ma osa lendlehti Peetri, Maarja, Peterburi ja Vene uulitsal olevate majade vöörustesse treppide peale ja andsin ka mõned seltsimeestele. Nende edasiandmine sündis kellegi G. Põdderi kaudu. Pärast olid linnas jutud liikumas, et terve linn olla lendlehtedega üle külvatud olnud.»[37]

*

[33] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 489—490.
[34] Sealsamas, lk. 502—503.
[35] Sealsamas, lk. 489.
[36] «Sotsialdemokrat» 30. okt. 1906, nr. 3.
[37] A. Lukin, tsit. art., lk. 49.

Revolutsiooni järkjärgulise arenemise käigus võttis lendlehtede, proklamatsioonide jm. revolutsioonilise kirjanduse väljaandmine 1905. aastal üha laiema ulatuse. Sel aastal ei olnud vist Venemaal ühtegi suuremat linna, kus poleks töötanud sotsiaaldemokraatlikke organisatsioone ega antud välja lendlehti.[38] Õeldu kehtib ka Eesti kohta, kus kõige suuremaks tööstuskeskuseks oli Tallinn. Võib vaid lisada, et Eestis leidus hulk Venemaa mastaabis hoopis väikesi linnu, nagu näiteks Tartu, Narva ja Pärnu, kus samuti anti välja ja levitati lendlehti.

Arvatakse, et aastail 1905—1907 anti Eestis ühtekokku välja umbes 250 eri lendlehte ja brošüüri, kusjuures suurim tiraaž oli 25 000 eksemplari.[39] Lisaks kohalikele lendlehtedele levitati Eestis ka VSDTP Peterburi, Riia ning teiste organisatsioonide lendlehti.

Lendlehed ei suuda kunagi asendada ajalehti ja ajakirju. Kuid üks asjaolu on Eestis väljaantud ja levitatud lendlehtede puhul eriti tähelepandav. Nimelt ilmus siin 1905.—1907. aasta revolutsioonist alates enamasti igal aastal 9. jaanuari, 1. mai ja 16. oktoobri puhul lendleht, millega nende väljaandmine omandas teatud perioodilisuse. Loomulikult oli nende lendlehtede mobiliseeriv ja poliitiliselt kasvatav mõju suurem kui mõnedel juhuslikult välja antud lendlehtedel.

Lendlehtede abil tutvustas partei oma programmi, selgitas töölistele ja talupoegadele nende ees seisvaid võitlusülesandeid, kasvatas nende poliitilist teadlikkust ja klassisolidaarsust. 1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal, kui veel polnud pidevalt ilmuvat revolutsioonilist töölisajakirjandust, olid lendlehed, proklamatsioonid ning teised VSDTP Eesti organisatsioonide pisitrükised asendamatu väärtusega agitatsioonirelvaks.

---

[38] Листовки московских большевиков в период первой русской революции. Москва, 1955, lk. 8.

[39] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 55—56. Selline hulk lendlehti pole sugugi väike. Kui võrreida seda näiteks VSDTP Peterburi Komitee poolt väljaantud lendlehtedega (kuni 300) ja Moskva Komitee vastava arvuga (kuni 400), siis on arusaadav, et VSDTP Eesti organisatsioonide saavutused lendlehtede väljaandmisel olid küllaltki silmapaistvad. (Vrd. Листовки большевистских организаций в первой русской революции 1905—1907 гг., ч. 1, lk. VII.)

1905. aasta sügiskuudel, kui revolutsiooniline liikumine hoogsalt kasvas ja päevakorda tõusis ülestõusu küsimus, ei piisanud rahvahulkade poliitiliseks kasvatamiseks ja mobiliseerimiseks enam lendlehtedest ning proklamatsioonidest, kuigi neid nüüd juba ilmus sagedamini ja suuremates tiraažides. Revolutsiooni edasi arenedes vajasid VSDTP Eesti organisatsioonid järjest tungivamalt oma perioodilist ajakirjandust. Ülevenemaalise revolutsioonilise võitluse kohta saadi informatsiooni bolševike keskhäälekandjast «Novaja Žizn», mis ilmus Peterburis 27. oktoobrist (9. nov.) kuni 3. (16.) detsembrini 1905. «Novaja Žizn» avaldas sõnumeid ja materjale ka Eestis toimuva revolutsioonilise liikumise kohta (kokku 15 kirjutust).[40] Ajaleht ise levis Eestis oma aja kohta küllalt laialdaselt. Iseenesest mõistetavalt ei saanud «Novaja Žizn» Eestis asendada emakeelset revolutsioonilist häälekandjat. Eestikeelset bolševistlikku ajalehte püüti asutada juba 1905. aasta sügisel. VSDTP Tallinna Komitee ülesandel püüdis proletaarne publitsist, bolševik H. Pöögelmann muuta kodanliku ajalehe «Teataja» sotsiaaldemokraatlikuks väljaandeks. Sel eesmärgil avaldas ta «Teatajas» revolutsiooni käsitlevaid artikleid, kuid nimetatud kava täideviimine tal siiski ei õnnestunud.[41]

1905. aasta 17. oktoobri manifestiga väljakuulutatud «kodaniku vabadusi» otsustasid eesti bolševikud kasutada selleks, et asutada partei häälekandja ning selle kaudu suurendada oma mõju töörahva hulkadele. Bolševistliku ajalehe loomiseks astusid VSDTP Tallinna organisatsiooni liikmed ühendusse VSDTP Peterburi Eesti grupi komiteega.[42] Ühisel nõupidamisel otsustati Peterburis asutada legaalne sotsiaaldemokraatlik ajaleht «Edasi». Ajalehe väljaandmise kogemuste omandamiseks käis VSDTP Peterburi Eesti grupi esindaja «Novaja Žizni» talituses selle tööga tutvumas.[43]

Luba hangiti Julius Jaagu poeg Sõrmuse ja Ivan Mak-

---

[40] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 72.

[41] H. Pöögelmanni artiklid ja VSDTP Tallinna Komitee ning Tallinna tööliste vanemate avalikud kirjad «Teataja» toimetusele on publitseeritud artiklite, mälestuste ja dokumentide kogumikus «1905. aasta Eestis», lk. 193—204.

[42] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 72.

[43] «Klassivõitlus» 1933, nr. 23, lk. 14.

simi poeg Mölderi nimele. Nad esitasid 18. novembril 1905 Trükiasjade Peavalitsuse ülemale avalduse, milles palusid, et «neile lubataks Peterburis eestikeelset väiksekaustaliist poliitilist päevalehte «Edasi» nime all välja anda».[44] Vajalik luba anti tookordse Trükiasjade Peavalitsuse ülema A. Bellegarde poolt võrdlemisi kiiresti — 24. novembril.

«Edasi» esimene number ilmus 3. detsembril 1905. Ajaleht kandis deviisi: «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!» Ajalehes märgiti, et «Sotsialdemokratline päevaleht «Edasi» ilmub Venemaa Sotsiaaldemokraatlise Tööliste Partei Peterburi Komitee lähemal juhatusel ja kaastegevusel». «Edasi» alaliste kaastöölistena märgiti esikohal V. I. Leninit, selle järel Reussnerit (Reisner), Mölderit, Sõrmust jt. Tegelikult aga V. I. Lenini artikleid «Edasis» ei ilmunud. Ajalehe kahenädalane eluiga oli nähtavasti liialt lühikene aeg Leninilt kaastöö hankimiseks. Nagu mäletab O. Ellek, ei olnud H. Pöögelmann tol ajal Peterburis, kuid ta saatis ajalehes avaldamiseks oma artikleid.[45]

Kuigi «Edasi» ilmus Peterburis, oli ta tegelikult määratud Eesti töötavale rahvale.

Kui laialt «Edasi» levis, sellele ajalehe veergudelt otsest vastust ei leia. Ajalehe toimetuse kuulutusest selgub niipalju, et «Edasi» tellimisi võeti vastu ja üksiknumbreid müüdi õige mitmes Peterburi raamatukaupluses ning «kõigis raamatu ja ajalehtede kioskites», aga ka Viljandis, Võrus, Holstres, Narvas ja Riias.[46] Samuti on teada, et «Edasit» loeti detsembri algul Võrus ja Võrumaal, kus teda levitati tasuta.[47] Tsaarivõimud konfiskeerisid «Edasi» numbreid Jamburi kreisis ja mujal.[48]

«Edasi» poliitiline suund selgus lugejatele juba ajalehe esimesest numbrist. Ajalehe saateartiklis kirjeldatakse sotsialistlikku ühiskonda ning kutsutakse üles kõiki neid, kes «selle korra idusid eneses kanname» võitlema «inimesesoo parema tuleviku eest», sotsialismi eest.[49] Artikkel lõpeb loosungiga: «Suur Vene revolutsioon kutsub meid!»

---

[44] J. Depman, Sandarmivalitsuse salakirja kogust. (Dokumentide publikatsioon.) Leningrad, 1926, lk. 26.

[45] «Proletaarne Revolutsioon Eestis» 1933, nr. 13, lk. 14.

[46] «Edasi» 16. dets. 1905, nr. 4.

[47] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии. lk. 391.

[48] J. Depman, Sandarmivalitsuse salakirja kogust, lk. 29—30.

[49] «Edasi» 3. dets. 1905, nr. 1.

EDASI

ILMUB IGA PÄEV.

№ 1. Laupäev, 3 dets. 1905 a. I. aastakäik.

Kõigu maade proletarissed, ühinegel

VENEMAA SOTSIALDEMOKRATLINE TÖÖLISTE PARTEI

Sotsialdemokratline päevaleht

EDASI.

Manifest.

St. Peterburi Eesti käsitöölisto rastestiku abiandmise seltsis

Suur Eesti pidu-õhtu

I Konkert

II Näitemängud

III. Tants

Julius Lenovi

Suur Väljavalik

Esimene bolševistlik eesti ajaleht, VSDTP legaalne häälekandja «Edasi».

Mida said töölised ja talurahvas teada «Edasi» veergudelt? Kui vastata sellele küsimusele üldjoontes, siis võib öelda, et eelkõige jõudsid «Edasi» kaudu lugejateni teated neist Venemaa revolutsioonilistest päevasündmustest, milledest kodanlikes ajalehtedes kas vaikiti, anti napisõnalisi konstateerivaid informatsioone või kujutati üldse vales valguses. Üheks «Edasi» peamiseks ülesandeks oligi koondada enda ümber revolutsioonilised jõud Eestis ja anda eesti töörahvale poliitiliselt õigeid teateid revolutsioonilistest sündmustest üle kogu Venemaa.

Juba «Edasi» esimeses numbris on mitte üksnes informatsioonilisi, vaid ka mobiliseeriva iseloomuga artikleid. Ajalehes avaldati näiteks VSDTP Peterburi Komitee üleskutse töötatööliste toetamiseks. «Edasi» teatas, et «Peterburi Tööliste Saadikute Nõukogu võeti vangi» ja kutsus töölisi võitlusele tsaariisevalitsuse vastu. Ajalehes märgitakse: «Isevalitsus ei ole millalgi rahva usalduse osaline ja rahvas ei ole teda ilmasgi oma täievõimuliseks asemikuks volitanud. Praegusel ajal õiendab valitsus oma riigipiirides nagu äravõidetud maal.»[50]

Revolutsioonilised sündmused tookordses Venemaa impeeriumis leidsid üksikasjalist kajastamist «Edasi» veergudel. Artiklis «Revolutsioon Balti kubermangudes» kõneldakse revolutsioonilistest sündmustest Riias ning Kuramaal ja sõjaseisukorra alla pandud Liivimaal. Ajaleht tõi teateid ka revolutsioonilistest väljaastumistest sõjaväes ja Soomes. «Edasi» andis pidevalt informatsiooni revolutsioonilistest sündmustest Baltimail ja sõjaväeosades. Rubriigi «Sõnumid kodumaalt» materjal Tallinnast, Võrust, Amblast, Jõhvist, Mõisakülast ja mujalt, tõi teateid sellest, kuidas revolutsioon kohapeal edasi arenes.[51] Rubriigis «Uuemad sõnumed» toodi kõige värskemaid teateid kodumaal toimuvatest revolutsioonilistest sündmustest.

«Edasis» polnud küll partei elu rubriiki nagu «Novaja Žiznis», kuid eesti sotsiaaldemokraatide häälekandja pühendas sellele vaatamata partei elu valgustamisele võrdlemisi suurt tähelepanu. Ajaleht pidas bolševistliku printsipiaalsusega võitlust partei ühtsuse eest. Seoses Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Ühisuse (ESDTÜ) Tallinna Komitee häälekandja «Vabadus» ilmuma hakkamisega sel-

[50] «Edasi» 3. dets. 1905, nr. 1.
[51] «Edasi» 16. dets. 1905, nr. 4.

gitati lugejaile fraktsioonilise tegevuse ja rahvuste alusel üles ehitatud sotsiaaldemokraatliku partei kahjulikkust. Föderalistlikku printsiipi eitades, kutsus «Edasi» klassiteadlikke töölisi astuma Venemaa Sotsiaaldemokraatlikku Parteisse.[52]

Artiklis «Ühendage endid!» kirjutatakse: «Et oma sihti kätte saada, peavad proletaarlased ennast politilisesse parteisse ühendama, mis burschuaslistest parteidest täitsa lahus seisab.»[53] Samuti kutsuti töölisi üles ühinema ametiühingutesse.

Kuigi tsaarivalitsus oli 17. oktoobri manifestiga pidulikult välja kuulutanud «sõnavabaduse», kehtisid tegelikult kõik varasemad ajakirjanduse kohta käivad kriminaalkoodeksi paragrahvid. Sellepärast teatas «Edasi» kohe esimeses numbris, et «Edasit» tsensorile ei esitata ja ajaleht ilmub eeltsensuurita.

Et «Edasi» ilmus revolutsioonilise laine haritipul ja tsensuurivabalt, kõneldi tema veergudel asjadest, millest kunagi varem või ka hiljem tsaari-Venemaa legaalses trükisõnas polnud võimalik rääkida. Näiteks kuulutas «Edasi» sõnaselgelt, et «ajakirjanduse vabadus, ühisuste vabadus ja isikupuutumatus on ära hävitatud», avaldas otsuseid ja teadaandeid streikide kohta ning kuulutas kadu tsaarivalitsusele.[54] Seda polnud legaalses ajakirjanduses võimalik isegi revolutsioonilise liikumise tõusuaastail (1910—1914), kui oli juba olemas palju kindlamale alusele rajanev eestikeelne bolševistlik ajakirjandus.

Otseselt tsarismi vastu suunatud artikleid avaldati «Edasis» terve rida. Igas sellises artiklis kutsuti üles revolutsioonilist võitlust edasi arendama ja tsaarivõimu kukutama («Nad kadugu!», «Kaks võimu»).[55] Ühtlasi propageeriti demokraatliku vabariigi loomise ideed. Tsaarivalitsuse poolt revolutsiooni vastu suunatud manöövreid paljastati artiklis «Witte-Plehve». «Laimaja ja tapja, niisugune oli Plehve ja sellesarnane oli ka ta terve jälk süsteem», kirjutas «Edasi». «Meie kuulus konstitutsiooniline minister, isand Witte, võttis nüüd avalikult selle süsteemi

---

[52] «Edasi» 3. dets. 1905, nr. 1.
[53] «Edasi» 8. dets. 1905, nr. 3.
[54] Vt. näit. artikleid «Kadugu tsari valitsus!» («Edasi» 7. dets. 1905, nr. 2; 8. dets., nr. 3) ja «Mässaja valitsus» («Edasi» 7. dets. 1905, nr. 2).
[55] «Edasi» 8. dets. 1905, nr. 3.

tarvitusele.»[56] Seejärel näidati, milliseid paljasõnalisi lubadusi anti talupoegadele, soldatitele ja töölistele selleks, et suigutada revolutsiooni. Näiteks «töölistele visatakse meeleheaks tükike valimise õigust, et neid sellega suurest revolutsioonilisest võitlusest eemale hoida». Lugeja suunatakse artikli lõpus järeldusele, et «riisumised ja lõhkumised ühest küljest, sõjavalitsus ja võllas teisest küljest, niisugused on need heateod, mis isamaa peastja ning Mandshuria kangelane krahv Witte valitsus seltskonnale pakub».

Artiklis «Uus streigiseadus» näidatakse, kuidas valitsus streigivõitluse hävitamiseks kehtestab üha uusi keelde ja karistusi. Samas püstitatakse küsimus: «Kas pole aeg käes ülekohtuselt ja vägivaldselt isevalitsuselt lõpuarvet nõuda, kapitalistid ja politsei ära ajada ja uuele, õigele rahvavalitsusele põhja panna?» [57]

Bulõgini duuma väljakuulutamise puhul kirjutas «Edasi»: «Meie lipukiri jääb endiseks: revolutsioon kestab edasi ja need, kes priitahtlikult rahva nõudmisi ei täida, võivad ennast koristada.»[58]

Artikkel «Kas olla, või mitte» kõlab kutsena relvastatud ülestõusule: «Meie tõuseme kui üks mees üles,» kirjutati artiklis, «meie võtame kõik sõjariistad kätte, mis meil on ja siis häda meie vaenlastele . . .Meie ei jäe enne seisma, kui viimane tirann maalt kadunud on. Siis loome enesele uue korra, rahvariigi, ja hakkame uut elu elama, mis täis v a l g u s t, täis õ n n e on, kus praegune tragikalik küsimus [kas olla või mitte] enam võimalik ei ole.»[59]

«Edasis» avaldati revolutsioonilise aulakoosoleku otsused.[60] Nende tähtsus agitatsioonivahendina oli kahtlemata suur. See ilmneb ka tsaariametnike kirjavahetusest, kus kaevatakse, et Tartus toimunud rahvaasemike koosoleku otsuseid levitatakse pahempoolsete ajalehtede kaudu.[61]

Revolutsiooniline ajaleht «Edasi» ei jäänud tsaarivõimudele tähele panemata. Varsti pärast «Edasi» esimese numbri ilmumist hakkas tema peale kaebusi kokku voolama. Peterburi kuberner teatas 9. detsembril 1905, et Jamburgi kreisis on konfiskeeritud «Edasi» 1. number, sest

---

[56] «Edasi» 16. dets. 1905, nr. 4.
[57] Sealsamas.
[58] Vana lugu. [Autor märkimata]. «Edasi» 16. dets. 1905, nr. 4.
[59] «Edasi» 16. dets. 1905, nr. 4. Sõrendus ajalehes — *E. L.*
[60] «Edasi» 3. dets. 1905, nr. 1.
[61] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии, lk. 290—291.

selles on avaldatud «revolutsioonilise partei manifest».[62] 13. detsembril teatas «eesti ajakirjanduse järele valvaja» Harry Jannsen eeltoodust Tsensuurikomiteele. «Edasi» 1. number pandi otsekohe aresti alla. E. Sõrmuse ja I. Mölderi vastu algatati süüdistus kriminaalkoodeksi paragrahvi 129, lõige 1 ja 3 alusel.[63] Veel samal päeval saadeti edasi materjalid, mille alusel Peterburi Kohtupalat 15. detsembril otsustas «Edasi» sulgeda. 16. detsembril saadeti see otsus linnapealikule täitmiseks ja telegrafeeriti sellest ka kubernerile. Samal päeval ilmus veel «Edasi» 4. number, mis jäi tema viimaseks.

«Edasi» 4. numbris avaldatud artikli «Kas olla, või mitte» pärast pandi ka nimetatud number aresti alla ja vastutav toimetaja E. Sõrmus ning väljaandja võeti uuesti paragrahv 129 alusel vastutusele.[64]

1906. aasta jaanuaris, kui «Edasi» oli ammu juba suletud, saatis Politseidepartemangu ülem Trükiasjade Peavalitsusele teate, et «Edasi» 1. numbris on avaldatud «teatud revolutsiooniline üleskutse» ja seepärast tulevat ajaleht vastutusele võtta. Selle peale vastas Trükiasjade Peavalitsuse ülem õige pilkava viisakusega, et süüdistus nimetatud ajalehe vastu on juba ammu tõstetud ja ajaleht ise suletud.

Läks mööda veel seitse aastat, kui Tsensuurikomitee 10. mail 1912 äkki leidis, et artikkel «Witte-Plehve» sisaldab kriminaalkoodeksi paragrahvides 128 ja 1034 märgitud kuriteo tunnuseid. Kohe otsustati «Edasi» nr. 4 (16. detsembrist 1905) aresti alla panna. Samal päeval saadeti selle kohta teade, mis oli varustatud märkusega «K i i r e l», kõigile linnapealikutele ja politseiülematele «vajalike korralduste» tegemiseks, mis bürokraatlikus kroonukeeles tähendas ajalehe ärakorjamist ja postil kinnipidamist.

24. oktoobril 1912 kinnitas Kohtupalat veel korra «Edasi» nr. 4 arestimise otsuse ning teatas sellest 19. augustil 1913 Kohtupalati prokurörile, kes omakorda «Edasi»

---

[62] J. D e p m a n, Sandarmivalitsuse salakirja kogust, lk. 29—30. Tegemist oli siin Tööliste Saadikute Nõukogu, Ülevenemaalise Talupoegade Ühingu, VSDTP Keskkomitee, esseeride partei ja Poola Sotsialistliku Partei Keskkomitee ühise manifestiga, mille avaldamise eest kõik selleaegsed ajalehed vastutusele võeti.

[63] Märgitud paragrahvi nendes lõigetes olid kvalifitseeritud riigivastaste kuritöödena kehtiva riigikorra kukutamise ja ühe klassi teise vastu õhutamise katsed.

[64] J. D e p m a n, Sandarmivalitsuse salakirja kogust, lk. 30—31.

nr. 4 hävitamise otsuse linnapealikule täidesaatmiseks edasi saatis.[65]

Kuid ka sellega ei olnud veel «Edasi» lugu lõppenud, sest ajalehe viimase numbri peale oli veel teine kaebus, millega seoses Kohtupalat tegi otsuse see number ära hävitada, ja seekord juba «ühes kõikide tema trükkimiseks valmistatud abinõudega». 1914. aasta jaanuaris saabus Peterburi Kohtupalatile vastus, et ühtegi «Edasi» numbrit aresti all ei ole, mispärast tema hävitamise otsust täide viia pole võimalik. Alles sellega lõppes see üle kaheksa aasta kestnud üliekstsellentside kirjavahetus.[66]

Seoses kõige eelnevaga tekib kahtlemata küsimus, kus oli sel ajal lehe vastutav toimetaja E. Sõrmus. Tsaarivõimudel ei läinud korda teda tabada. E. Sõrmus oli tsaarivõimude jälitamise eest 1906. aastal läinud Soome maapakku, hiljem viibis Rootsis, Norras, Taanis ja Saksamaal.[67]

«Edasi» väljaandmisega oli toimetajatel algusest peale veel teisigi raskusi. Ajalehe esimene number pidi ilmuma 1. detsembril, kuid «mitmesuguste takistuste pärast», nagu ajalehes teatati, ilmus see alles 3. detsembril. Toimetus avaldas lootust, et edaspidi «iga päev» ilmuvat lehte saab välja anda korrapärasemalt. Tegelikult ei ilmunud «Edasi» nr. 2 mitte järgmisel päeval, vaid alles nelja päeva pärast. Lehe kolmas number ilmus küll ilma vaheajata, kuid neljas number alles kaheksa päeva hiljem.

Seega ilmus see päevalehena kavatsetud ajaleht võrdlemisi korrapäratult, umbes kahe nädala jooksul (3.—16. detsembrini), — kokku neli numbrit. Nendest esimene ja neljas number olid neljaleheküljelised, teine ja kolmas — kaheleheküljelised. «Edasi» ilmus tavalises ajalehe for-

---

[65] J. Depman, Sandarmivalitsuse salakirja kogust, lk. 31—32.

[66] Nimetatud kirjavahetus on tervenisti trükis avaldatud. Vt. [J. Depman], Eesti ajalehed Peterburis 1905—1917. «Klassivõitlus» 1925, nr. 71—72, lk. 18—25.

Ekslikult tutvustas NSV Liidu Leningradi Riikliku Ajaloo Keskarhiivi vanem teaduslik töötaja I. Kovaljov neid kirju 1959. aastal uute, varem avastamata dokumentidena. — Vt. И. Ковалев, В 1905 году. Новые документы о газете «Эдаси». «Советская Эстония» 3 июня 1959 г., № 138.

[67] Ar. V[allner], Julius Eduard Sõrmus. «Klassivõitlus» 1919, nr. 5/6, lk. 15—16. Vt. ka: Revolutsiooni lipukandjad. Lühikesi ülevaateid Eestis tegutsenud väljapaistvate revolutsionääride elust ja tegevusest. Tallinn, 1962, lk. 168.

maadis, temas avaldati kokku 23 artiklit ja 74 sõnumit, peale selle mitmesuguseid teisi materjale. Võrreldes ajuti ilmuvate lendlehtede ja proklamatsioonidega oli «Edasi» tunduvalt suurema agitatsioonilise, propageeriva ja töörahvast revolutsioonilisele võitlusele mobiliseeriva mõjuga väljaanne.

Kui võrrelda «Edasit» tol ajal ilmuva VSDTP keskhäälekandja «Novaja Žizniga», siis ei leia me «Edasist» näiteks selliseid rubriike nagu «Ametiühingud», «Teater ja muusika» jt. «Edasis» ei kasutatud peale artiklite ja sõnumite teisi huvitavamaid ajakirjanduslikke žanre (vesteid, följetone jm.), nagu seda tehti «Novaja Žizni» veergudel. Selles suhtes oli eesti bolševistlikel publitsistidel paljugi õppida vene seltsimeestelt. Kuid samal ajal ei tohi unustada, et «Edasi» oli eesti revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide esimene ajaleht ja et ta sai ilmuda ainult väga lühikest aega. Kuid ka sellisena andis ta küllalt märkimisväärseid kogemusi, mida kasutati töörahva järgmiste revolutsiooniliste ajalehtede rajamisel ja väljaandmisel.

«Edasi» viimase numbri ilmumise ajal oli 1905. aasta detsembriülestõus Venemaal, samuti ka Eestis veel täies hoos. Alles hiljem algas verise terrori tulemusena järkjärguline mõõn revolutsioonilises liikumises. Tol ajajärgul kujunesid tingimused sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide tegutsemiseks äärmiselt raskeiks. Tallinnas, Tartus, Narvas, Pärnus, samuti paljudes kohtades maal arreteeriti suur osa revolutsioonilistest sotsiaaldemokraatidest.[68] Sõjalis-politseiliku terrori eest pidid paljud revolutsioonist osavõtnud siirduma välismaale. Kõigele vaatamata jätkasid eesti bolševikud revolutsioonilise liikumise juhtimist ja oma organisatsioonide kindlustamist. 1906. aasta kevadeks oli suurem osa Eestis tegutsenud VSDTP organisatsioonidest taastatud.

Ka revolutsiooni taandumise olukorras püüdsid VSDTP Eesti organisatsioonid leida uusi võimalusi perioodiliselt ilmuva ajalehe väljaandmiseks. Kuid järgmist sotsiaaldemokraatlikku ajalehte läks korda asutada alles aasta pärast «Edasi» sulgemist.

Uueks sotsiaaldemokraatlikuks ajaleheks oli VSDTP Tallinna Komitee ajaleht «Sotsialdemokrat», mis hakkas ilmuma alates 20. septembrist 1906. Kuigi «Sotsialdemo-

[68] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 83—86.

krat» formaalselt ilmus VSDTP Tallinna Komitee häälekandjana, oli ta tegelikult ülemaaliseks eesti sotsiaaldemokraatide ajaleheks. Vastavalt kokkuleppele teiste VSDTP Eesti organisatsioonidega oli otsustatud luua «tõeste vaba sõna . . ., millel tarvis ei oleks isevalitsuse kepi alt läbi käia».[69] Niisuguse vaba sõna levitajaks oli illegaalselt ilmuv «Sotsialdemokrat».

Ajalehe esimeses numbris teatati lugejatele, et trükikoja väiksuse tõttu «võib «Sotsialdemokrat» esiotsa ainult 2 korda kuus ilmuda, kunni meil vast võimalik saab olema trükikoda laiendada».[70] Niisugust võimalust aga ei avanenud ja ajaleht ilmus kahe-kolme nädalaste vaheaegadega. Kõige suurem vahe tekkis teise ja kolmanda numbri vahel, mille puhul kolmandas numbris lugejatele teatati, et «käesolev nummer viibis kauemaks, kui ette tähendatud, sest et arukorralised tööd nagu lendlehtede trükkimine 16. oktoobriks ja nekrutitele, trükikoda kinni pidasivad».[71]

«Sotsialdemokrat» tahtis «rahvast tõsisele arusaamisele äratada», et «kõik revolutsioonilised rahvakihid ühineksid ja isevalitsuse rõhuva ikke oma kaelast põrmusse heidaksid».[72] Ühtlasi rõhutati ajalehe platvormi tutvustamisel, et ainult isevalitsuse kukutamise teel jõutakse «vabale klassivõitlusele, mis meid eesmärgi, sotsialismuse, juurde viib».

Lugejale antud sõnast pidas «Sotsialdemokrat» üldjoontes kinni. Ajaleht valmistas töölisi ja talupoegi ette uueks revolutsiooniliseks tõusuks. Analüüsides ajalooliste näidete varal esimese kodanlik-demokraatliku revolutsiooni kogemusi ja paljastades tsarismi ning kodanluse poliitikat, näidati artiklis «Aasta ja kaheksa kuud», et «praegu on revolutsioni laened pealt näha vaiksemad ja väiksemad, kui nad mineva aasta oktobri ja detsembri kuul olivad», kuid sellele vaatamata revolutsioon ei ole lõppenud. Ajalehe kirjandusliku keele näitena esitame siinkohal selle artikli lõpu.

«Revolutsion ei ole surnud!» kirjutati «Sotsialdemokradis». «Ta elab! Ta hõõgub süte all, et peagi jälle leegina üles loidelda. Võib-olla peagi hakkab laava, mis praegu tulepurskava mäe põues keeb ja müriseb, maru jõuul välja purtskama.

---

[69] «Sotsialdemokrat» 20. sept. 1906, nr. 1.
[70] Sealsamas.
[71] «Sotsialdemokrat» 30. okt. 1906, nr. 3.
[72] Juhtsõna. «Sotsialdemokrat» 20. sept. 1906, nr. 1.

Ärgu leidku meid see silmapilk ettevalmistamatalt eest! Koguge ikka lähemale meie partei, meie politikalise juhi — V. S.-d. T. P. punase lipu alla! Laotage laiale arusaamise valgust ikka laiematesse tööliste ja rahva kihtidesse, organiseerige endid, valmistage endid ette otsustava võitluse vastu!

Elagu Venemaa Suur Revolutsion!

Elagu sotsialismus!» [73]

«Sotsialdemokrat» aitas hajutada illusiooni, nagu oleks rahvahulkade nõudmiste täitmine võimalik rahulikul teel — Riigiduuma ehk, nagu siis sageli öeldi, «Vene riigi parlamendi» kaudu. Eestis tehti laialdaselt niisugust propagandat 1905.—1907. aasta revolutsioonis halekuulsaks saanud J. Tõnissoni ajalehes «Postimees». «Postimehes» püüti rahvast veenda, et nüüd on meil konstitutsioon käes, nüüd on ainult tarvis volikogusse minna, et seal ilusad seadused valmis teha ja maksma panna. Vastuseks sellele selgitas «Sotsialdemokrat» rahvahulkadele leninlikku duumataktikat. «Iseenesest arusaadav on,» kirjutati «Sotsialdemokradis», «et niisugune õiguseta saadikute kogu, nagu meie duuma on, võitlevale rahvale veel midagi anda ei suuda. Kuid raskeks sõjariistaks ja vägevaks võitluse abinõuks kõlbab ta küll. Meie saamegi teda selleks tarvitama, et rüüstavale rööv-valitsusele lõppu teha.» [74] «Sotsialdemokrat» paljastas J. Tõnissoni jt. kodanlike tegelaste võltsdemokratismi, kahekeelsust ja närust arglikkust.

II Riigiduuma valimiste kampaaniale pühendas «Sotsialdemokrat» bolševike partei tookordse keskhäälekandja «Proletari» eeskujul suure hulga artikleid ja materjale. Niisuguste materjalide hulgas on mitmed ajakirjanduslikult õnnestunud artiklid ja juhtkirjad nagu näiteks «Missuguse lipu all?», «Riigivolikogu mälestuseks», «Mis liberalid tööliste-klassile õpetavad». [75] Pöördudes valimiskampaania ajal rahva poole, püstitas ajaleht loosungi: «Saatke s o t s i a l d e m o k r a d i d volikogusse, sest et ainult nemad tõsiselt vana valitsust kukutada ja rahvale õiguseid ja vabadust tuua tahavad!» [76] Vastupidiselt menševikele, kes propageerisid blokki kadettidega, ei pidanud «Sotsial-

[73] «Sotsialdemokrat» 20. sept. 1906, nr. 1.
[74] «Sotsialdemokrat» 30. okt. 1906, nr. 3.
[75] «Sotsialdemokrat» 6. okt. 1906, nr. 2; 30. okt., nr. 3.
[76] «Sotsialdemokrat» 6. okt. 1906, nr. 2. Sõrendus ajalehest — *E. L.*

demokrat» sellist blokki võimalikuks. «Niisugusel tähtsal korral, nagu Riigivolikogu valimised on, tuleb töölistel iseseisvalt ja kõigist teistest politikalistest parteidest lahus välja astuda.»[77] «Sotsialdemokrat» selgitas, et II Riigiduumas on tarvis «jälle iseseisev sots.-dem. fraktsion (osakond) asutada. Teisiti on võimata.» «Sotsialdemokrat» hoiatas konstitutsiooniliste illusioonide eest ja tegi veenvate argumentidega naeruväärseks «Postimehe» põhilise väite, nagu oleks «seaduslikul alusel» võimalik «vägivalla valitsust» kukutada.

«Sotsialdemokrat» osutas tähelepanu ka maaküsimusele ja juhtis tööliste tähelepanu sellele, et nende ainus õige liitlane on talurahvas. Ajaleht avaldas pikema artikli «Maaküsimus», milles lugejale ajaloolis-statistiliste andmete varal selgitati mõisnike maaeraomandi kaotamise vajadust.[78] «Küsimus on otsekohe lõpetatud, kui rahval maaomanikkusid enam miljonitega nuumata pole,» kirjutas «Sotsialdemokrat». Otse täideläinud ennustusena kõlavad poole sajandi eest kirjutatud sõnad: «... siis on võimalik lühema tööajaga süüa saada; on võimalik lapsi kauem kooli saata; on võimalik sood ja rabad viljakandjaks maaks muuta ja rahva käekäigu parandamiseks ikka uusi hallikaid avada. Meie maa saaks õitsvuse ja sigiduse poolest hoopis uue näo, kui maa omanduse vanne selle pealt langeks.»[79]

Agraarküsimust käsitles «Sotsialdemokrat» teisteski artiklites, näidates selle ainsa lahendusteena võidukat revolutsiooni.[80]

«Sotsialdemokradis» polnud küll parteielu käsitlevat omaette rubriiki, kuid parteitöö kohta avaldati selles hulk olulise tähtsusega materjali. Muu hulgas avaldati ka Tallinna lähedal Saku vallas 1906. aasta augustis peetud VSDTP maaorganisatsioonide nõupidamise otsused.[81] Nende otsuste avaldamine polnud hinnatav mitte üksnes informatsiooni seisukohalt, ka nende agitatsiooniline tähtsus oli suur. Kuigi nõupidamise otsustes kajastusid menševistliku agraarprogrammi mõjud, andis selle põhiliselt bolševistlike seisukohtadega agraarprogrammi üksikasja-

[77] «Sotsialdemokrat» 6. okt. 1906, nr. 2.
[78] «Sotsialdemokrat» 20. sept. 1906, nr. 1; 6. okt., nr. 2.
[79] «Sotsialdemokrat» 6. okt. 1906, nr. 2. Sõrendus ajalehes — *E. L.*
[80] Vt. näit. «Sotsialdemokrat» 6. okt. 1906, nr. 2; 11. nov., nr. 4.
[81] «Sotsialdemokrat» 20. sept. 1906, nr. 1; 6. okt., nr. 2.

likum tutvustamine talurahvale selgema ülevaate bolševike võitluse eesmärkidest ning aitas kaasa tööliste ja talurahva liidu kindlustamisele. «Sotsialdemokrat» tõi informatsiooni VSDTP Narva ja Tallinna organisatsiooni tegevusest ning teatas 16. septembril 1906. aastal toimunud VSDTP Tallinna Komitee ja ESDTÜ Tallinna Komitee ühisest koosolekust, kus oli otsustatud mõlemad parteid revolutsiooni edasiarendamise huvides ühendada. Lõpliku otsuse selles küsimuses pidi tegema VSDTP Eestimaa organisatsioonide kongress.[82]

Eesti bolševikel tuli revolutsiooni taandumise tingimustes pidada võitlust oportunistlike kallakutega VSDTP Eesti organisatsioonides. Otsustav võitlus käis 1906. aasta sügisel menševikega. See võitlus kajastus ka ajalehe «Sotsialdemokrat» väljaandmisel.[83] Menševikud, kes töötasid VSDTP Tallinna Komitee trükikojas, viivitasid bolševike artiklite avaldamisega ja püüdsid moonutada nende sisu. Et bolševikel ei õnnestunud trükikoda täielikult oma mõju alla saada, siis lõid nad menševikest lahku ja organiseerisid 1907. aastal Tallinna uue hästi sisustatud trükikoja, mis asus Tatari tänavas ühe trükitöölise kuuris.

«Sotsialdemokrat» sai ilmuda nähtavasti 1906. aasta 20. septembrist kuni 11. novembrini, ühtekokku neli numbrit.[84] Neist kolm numbrit olid neljaleheküljelised, viimane number kaheleheküljeline. Miks ajaleht jäi seisma, ei ole teada. Kuid võib arvata, et pärast seda, kui olid ilmnenud printsipiaalsed bolševike ja menševike vahelised lahkhelid ning bolševikud loobusid menševikega ühises trükikojas töötamast, ei saanud menševikud hakkama ajalehe edasise väljaandmisega. Samal ajal aga püüdsid bolševikud asutada uue ajalehe.

Bolševism Eestis tugevnes 1907. aastal veelgi. 1907. aasta veebruaris korraldati Soomes Terijoel VSDTP Eesti organisatsioonide konverents, kus muu hulgas otsustati asutada VSDTP eestikeelne häälekandja.[85]

---

[82] «Sotsialdemokrat» 6. okt. 1906, nr. 2; 30. okt., nr. 3.

[83] E. Kaup, Tallinna töölised 1905.—1907. a. revolutsioonis. Tallinn, 1957, lk. 49—50.

[84] Mõningate teiste teadete järgi ilmus «Sotsialdemokrati» kokku 7 numbrit: 1906. aastal numbrid 1—5 (20. sept.—dets.) ja 1907. aastal numbrid 6—7 (31. jaan.—23. dets.). (Vt. R. Antik, Eesti ajakirjandus 1766—1930. Bibliograafia ühes toimetajate ja väljaandjate loeteluga. Tartu, 1932, lk. 147.)

[85] Terijoe konverentsist vt. Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 96—98.

Uus bolševistlik ajaleht «Tööline» hakkas ilmuma 1907. aasta aprilli algul.[86] Ametlikult oli see küll VSDTP Peterburi eesti grupi ajaleht, tegelikult aga bolševike üle-eestimaaline illegaalne häälekandja. Seda trükiti, nagu ajalehes märgitakse, VSDTP Peterburi eesti grupi trükikojas. Ajalehe formaat oli väike, umbes ajakirjakausta suurune. Juba «Töölise» esimene number, mis muide oli kaheksaleheküljeline, kandis deviisi «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!»

Et peatselt pidi algama VSDTP V kongress, siis on arusaadav, miks «Töölise» esimene number sisaldas peamiselt kongressi ettevalmistamist puudutavaid artikleid. Siin avaldati näiteks V. I. Lenini koostatud «Resolutsioonide projektid VSDTP viiendaks kongressiks».[87]

Erilist tähelepanu väärib ka artikkel «Kaks voolu Venema sotsialdemokratias», mis kannab allkirja «Vene seltsimees». Autor alustab oma kirjutust järgmiselt: «Varsti tuleb Venemaa Sotsialdemokratlise Tööliste Partei kongress. See on esimene kongress, millest meie partei rahvuslikud osad: Bund (juudi s-d. partei), Poola ja Läti sotsialdemokratia osa võtavad. Sellepärast, aga ka praeguse silmapilgu tähtsuse pärast on eelseisev kongress kõigile V. s-d. t-p. liikmetele iseäralise tähelepanemise väärt» (lõik 1).[88] Seega rõhutab artikli autor VSDTP V kongressi tähtsust, tehes seda peaaegu samade sõnadega kui V. I. Lenin.[89] Isegi tõlkimisel tekkivatele erinevustele vaatamata on siin side tsiteeritud V. I. Lenini ettekandega täiesti ilmne.

---

[86] Ajalehes on toodud ainult ilmumise aasta ja number, kuupäeva pole märgitud. Nagu selgub, ilmus «Töölise» esimene number aprilli algul. (Vt. H. Moosberg, tsit. teos, lk. 148.)

[87] V VSDTP kongressile ettepandavate resolutsioonide (otsuste) eelplaanid enamlaste poolt. «Tööline» 1907, nr. 1. Vrd. V. I. Lenin, Resolutsioonide projektid VSDTP viiendaks kongressiks. Teosed, 12. kd., Tallinn, 1953, lk. 113—123.

[88] Vene seltsimees, Kaks voolu Venemaa sotsialdemokratias. «Tööline» 1907, nr. 1. Sõrendus käesoleva töö autorilt — *E. L.* Lõigud siin ja edaspidi on järgneva analüüsi tarvis nummerdatud. Vt. lisa nr. 1 käesoleva teose lõpus.

[89] Vrd. V. I. Lenin, Ettekanne Peterburi organisatsiooni konverentsil duumakampaania ja duumas teostatava taktika küsimuses. Teosed, 12. kd., lk. 109, kus kirjutatakse: «...partei V kongressil, millest esmakordselt võtavad osa poolakad, lätlased ja bundistid...» Sõrendus käesoleva töö autorilt — *E. L.*

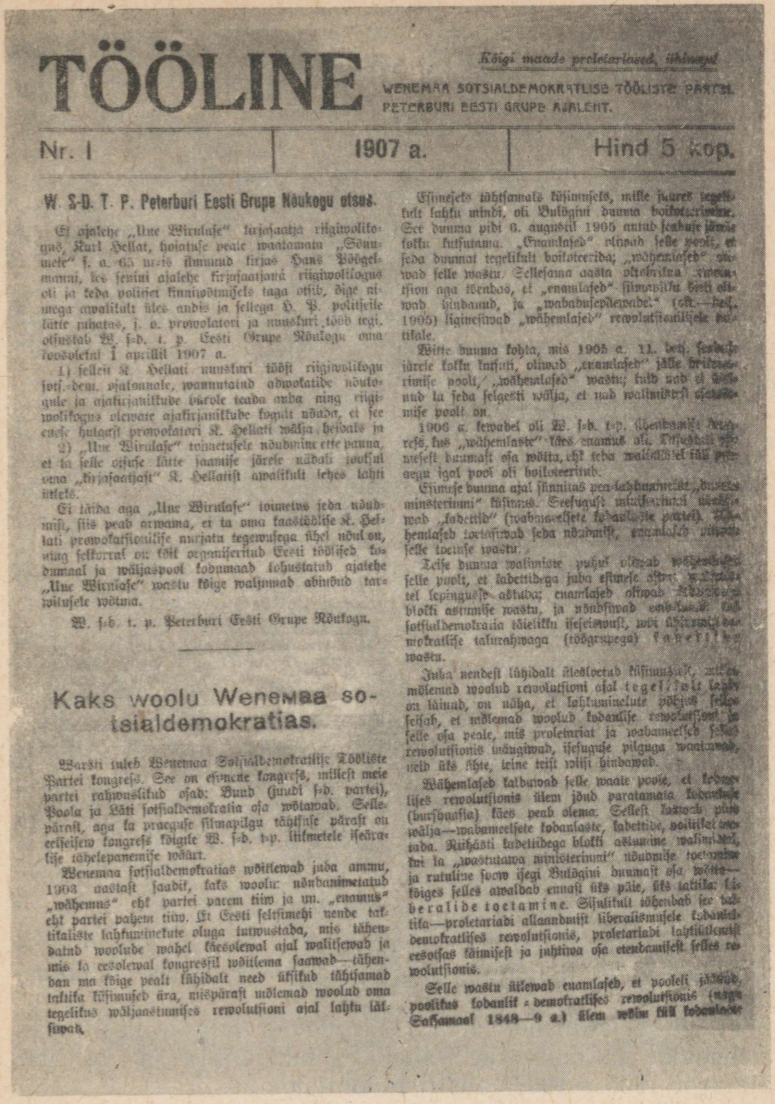

TÖÖLINE

Kõigi maade proletaarlased, ühinegu!

WENEMAA SOTSIALDEMOKRAATLISE TÖÖLISTE PARTEI PETERBURI EESTI GRUPI AJALEHT.

Nr. 1 | 1907 a. | Hind 5 kop.

W. S-D. T. P. Peterburi Eesti Grupe Nõukogu otsus.

Et ajalehe „Une Wirulase" kirjosaatja riigivolikogus, Karl Hellat, hoiatuse peale wastamata „Sõnumiele" s. a. 65 nr-is ümmard kirjas Hans Pöögelmanni, kes seinni ajalehe kirjosaatjana riigivolikogus oli ja teda politsei kinnipõtmisele taga ajab, dige niimoega awalikult üles andis ja sellega D. P. politseile kätte püüdas, j. o. provokatori ja munskuri töö tegi, otsustab W. s-d. t. p. Eesti Grupe Nõukogu oma koosolekul 1 aprillil 1907 a.

1) selleti K. Hellati muuskuri töst riigivolikogu sotsiaaldem. ajakonnale, wannutatud advokatide nõukogule ja ajakirjanikkude bürole teada anda ning riigivolikogus olewate ajakirjanikkude kaudu üldada, et see enese hutaajat provokatori K. Hellati wälja beidab ja

2) „Une Wirulase" toimetusele nõudmine ette panna, et ta selle otsuse kätte saamise järele nädali jooksul oma „kirjosaatjast" K. Hellatist awalikult leches lahti ütleks.

Et lätte aga „Une Wirulase" toimetus seda nõudmist, siis peab armama, et ta oma kaastöölise K. Hellati provokatsioonilise nurjatu tegewusega ühel nõul on, ning selleraat on töit organiseeritud Eesti töölised teadmaal ja wäljaspool kahtmaad kahustatud ajalehe „Une Wirulase" wastu kõige wahwamad abinõud tarwitusele wõtma.

W. s-d. t. p. Peterburi Eesti Grupe Nõukogu.

Kaks woolu Wenemaa sotsialdemokratias.

Wärsti tuleb Wenemaa Sotsialdemokratilise Töölise Partei kongress. See on esimene kongress, milleft meie partei rahwuslikud osad: Bund (juudi s-d. partei), Poola ja Läti sotsialdemokratia osa wõtawad. Selle pärast, aga ka praegune silmapilgu tähtsuse pärast on eriseisew kongress kõigile W. s-d. t-p. liikmetele iseäralise tähelepanemise wäärt.

Wenemaa sotsialdemokratias wõitlewad juba ammu, 1903 aastast saadik, kaks woolu: nõndanimetatud „mõhemus" eht partei parem tiib ja un. „enamus" eht partei pahem tiib. Et Eesti seltsimehi nende taktikaliste lahkumineku oluga tuttwustada, mis tähendand woolude mahel täesolewal ajal wahisewad ja mis ka tesolewal kongressil wõitlema saawad—tähendan ma kõige pealt lühidalt need ülekuld tähtsamad taktika küsimused ära, mispärast mõlemad woolud oma tegelikus wõljaastumises revolutsioni ajal lahtu läksiwad.

Esimeseks tähtsamaks küsimuseks, mille juures tegelikult lahku mindi, oli Bulõgini duuma boikoteerimine. See duuma pidi 6. augustil 1905 antud seaduse järele kokku kutsutama. „Enamlased" nõudsid selle peale, et seda duumat tegelikult boikoteerida; „mõhemlased" aga wõtsid selle wastu. Selleaegne aasta ülestõusu revolutsion aga tõendas, et „enamlased" õigusega seda nõudsid ja tõendand, et „wabadusepäewade." (okt.—dets. 1905) ligineiwad „mõhemlased" revolutsionilisele situatsiole.

Teine duuma kõhta, mis 1906 a. 11. dets. seaduse järele kokku kutsuti, olewad „enamlased" jälle teistsuguse poolt, „mõhemlased" wastu; tuld nad ei üleüldse ka seda selgesti wälja, et nad wolinõukogu olemise poolt on.

1906 a. kewadel oli W. s-d. t-p. ühenduses Kaukaasia, kus „mõhemlaste" käes enamus oli. Tuleohtlik wõitlemisest hoimast osa wõtta, ehk teha wolinõukogu iga poolt oli boikoteerituh.

Esimese duuma ajal jõuniitas wen-kadetlased „duuma ministeriumi" tüsimuse. Seefuguse ministeriumi nõudsid „kadetlid" (wabameelsete kodanluse partei). Mõhemlased toetasiwad seda nõudmist, enamlased wõtsid selle toetuse wastu.

Teise duuma walimiste puhul olewad wõitlejate selle poolt, et kadetidega juba esimese ülesse wõimalikkel lepinguseks astuda; enamlased olewad selle wastu, et blokki astumise wastu, ja nõudsid enda seas, et sotsialdemokraatia küsimuse iseseisvust, wõi õigemini sotsialdemokraatia täielikku iseseisvust, ka parlamentaarse (riigiduuma) fraktsiooni wastu.

Juba nendest lühidalt ülestoetud küsimustest, mille mõlemad woolud revolutsioni ajal tegelikult läbi on tõnud, on näha, et lahkuminelute põhjused seisab, et mõlemad woolud kodanlise revolutsioni ja selle osa peale, mis proletariat ja wabameelsed sotsialrevolutsionis üheskoos üksteise pilguga wantiwad, neid üks õhte, teine teist wõitji hindawad.

Mõhemlased kalduwad selle waate poole, et kodanlises revolutsioni ülem jõud paratamata kodanluse (burjuaasia) käes peab olema. Selleft kaswab pärt wälja—wabameelsete kodanlaste, kadetide, poliitiline seadus. Ühtästi kadetidega blokki astumine walmistab, ehi ka „wastutawa ministeriumi" nõudmise toetamine ja tutuline soow õigi Bulõgini duumast osa wõtta—kõiges selles awalbab enmast üks päle, üks tahtis: **Liberalide toetamine.** Sõjalikult õõtendab see taktika—proletariadi allaandmist liberaalsusele kodanlidemokraatlises revolutsionis, proletariadi lahkulöömist eesotsas täimisest ja juhtiwa osa etendamisest selles revolutsionis.

Selle wastu ülewad enamlased, et pooleli jõudu poolitus kodanlik-demokraatlises revolutsionis (nagu Saksamaal 1848—9 a.) ülem wõiw tõi kodanlase

Ajalehe «Tööline» esikülg. Artikli «Kaks voolu Venemaa sotsialdemokratias» on kirjutanud spetsiaalselt eesti sotsiaaldemokraatidele V. I. Lenin.

Edasi selgub «Vene seltsimehe» artiklist, et see on kirjutatud spetsiaalselt eesti sotsiaaldemokraatidele. Autor jätkab oma kirjutust järgmiselt: «Venemaa sotsialdemokratias võitlevad juba ammu, 1903. aastast saadik, kaks voolu: nõndanimetatud «vähemus» ehk partei parem tiiv ja nn. «enamus» ehk partei pahem tiiv. Et Eesti seltsimehi nende taktikaliste lahkuminekute oluga tutvustada, mis tähendatud voolude vahel käesoleval ajal valitsevad ja mis ka eesoleval kongressil võitlema saavad — tähendan ma kõige pealt lühidalt need üksikud tähtsamad taktika küsimused ära, mispärast mõlemad voolud oma tegelikus väljaastumises revolutsiooni ajal lahku läksivad» (lõik 2).[90]

Et «Vene seltsimehe» artikkel on kirjutatud spetsiaalselt eesti sotsiaaldemokraatidele, nähtub ka sellest, et artikli autor soovitab: «Eesti s-d, kes saksa keelt tunnevad, pöörake Karl Kautsky kirjatöö poole, mis ajakirjas «Die Neue Zeit» — nr. 9 ja 10, 1906 — pealkirja all «Triebkräfte und Aussichten der russischen Revolution» ilmus» (lõik 17).[91] Ajalehe toimetus teeb sellega seoses märkuse, et K. Kautsky nimetatud töö on eesti keeles hiljuti ilmunud. See kinnitab, et artikli «Kaks voolu Venemaa sotsialdemokratias» on tõepoolest kirjutanud väliskaastööline. Seejuures pole põhjust kahelda, et pseudonüüm «Vene seltsimees» iseloomustab end ise. Niisuguste pseudonüümide kasutamine taolistel kordadel on päris enesestmõistetav ja seda on tehtud väga sageli.

«Vene seltsimehe» soovitus pöörata tähelepanu mainitud K. Kautsky tööle ja see, et V. I. Lenin just veidi varem — 1906. aasta detsembris — oli kirjutanud K. Kautsky eespool mainitud töö venekeelsele väljaandele eessõna, ei saa olla juhuslik kokkusattumine. V. I. Lenin vihjas ka veidi hiljem korduvalt sellele tööle.[92] See osutab «Vene seltsimehe» ja V. I. Lenini artiklite vahelise seose olemasolule.

«Vene seltsimehe» artikli järgnevad lõigud käsitlevad menševike ja bolševike vaheliste lahkhelide ja võitluse ajalugu 1905.—1907. aasta revolutsioonis.

---

[90] Vene seltsimees, Kaks voolu Venemaa sotsialdemokratias. «Tööline» 1907, nr. 1.

[91] Sealsamas.

[92] Vt. V. I. Lenin, Teosed, 11. kd., Tallinn 1953, lk. 377—383.

Lõikudes 3—7 käsitletakse järgemööda bolševike ja menševike suhtumist Bulõgini duumasse, Witte duumasse, nende seisukohti VSDTP IV kongressil, samuti lahkhelisid I ja II duumas. Kogu see küllalt pikk ja üksikasjaline arutlus langeb kokku V. I. Lenini poolt VSDTP V kongressile esitatud ettekandega, kus V. I. Lenin bolševike ja menševike vahelist võitlust iseloomustab samas järjekorras ja kohati peaaegu samade sõnadega kui «Vene seltsimees».[93]

Järgmised kaks lõiku (lõigud 8 ja 9), kus osutatakse menševike ja bolševike vaheliste lahkhelide põhjustele, on sisu poolest tihedalt seotud V. I. Lenini vastava käsitlusega artiklis «Suhtumine kodanlikesse parteidesse».[94] Peale selle langeb nendes lõikudes menševike poliitika iseloomustus ühte V. I. Lenini vastava iseloomustusega artiklis «Kuidas ei tule kirjutada resolutsioone».[95]

«Vene seltsimehe» artikli lõigud 10—12, kus räägitakse kodanlik-demokraatliku revolutsiooni eesmärkidest ja liikumapanevatest jõududest, on sisuliselt seotud V. I. Lenini artiklitega «Agraarküsimus ja revolutsiooni jõud» ja «Fr. Mehring teise duuma kohta».[96]

Kahes järgnevas lõigus (13 ja 14) selgitab «Vene seltsimees» II duuma menševistlike saadikute oportunistlikku tegevust ja vaagib eesti sotsiaaldemokraatide suhtumist menševike nn. «vastutava ministeeriumi» loosungisse. Avaldame siinkohal tervenisti «Vene seltsimehe» artikli 14. lõigu: «Eesti seltsimehed s a i v a d e n a m l a s t e j a v ä h e m l a s t e v a h e o l u s t (sisust) hästi aru, kui nad 1907. a. veebruarikuul ära peetud konverentsil vähemlaste resolutsiooni riigivolikogu kohta m u u t s i v a d. Eesti sotsiaaldemokratlased võtsivad sellesse resolutsioni v õ i t l u s e k a d e t t i d e ä r a a n d m i s e v a s t u ja h e i t s i v a d «vastutava ministeriumi» hüidsõna k õ r v a l e; sel kombel sai esialgsest vähemlaste resolutsionist enamlaste resolutsion.»[97] «Vene seltsimehe» hinnang langeb

---

[93] V. I. L e n i n, Teosed, 12. kd., lk. 448—449.
[94] Sealsamas, lk. 447—448.
[95] Sealsamas, lk. 205.
[96] Sealsamas, lk. 301—302, 352.
[97] V e n e s e l t s i m e e s, Kaks voolu Venemaa sotsialdemokratias. «Tööline» 1907, nr. 1. Sõrendused artiklis — *E. L.*

sisuliselt täielikult ja suurelt osalt ka sõnastuselt ühte V. I. Lenini vastava hinnanguga.[98]

Ka kõigis «Vene seltsimehe» artikli ülejäänud lõikudes (15—17) avaldatud seisukohad on täiesti leninlikud. Artikli viimane lõik (lõik 17) on kirjutatud spetsiaalselt eesti sotsiaaldemokraatidele.

Seega on eranditult kõik «Vene seltsimehe» artikli «Kaks voolu Venemaa sotsialdemokratias» lõigud sisuliselt seotud V. I. Lenini tolleaegsete artiklite ja ettekannetega. Esineb isegi tekstilisi kokkulangemisi.

Lisame siinkohal veel juurde, et V. I. Lenin tundis VSDTP Eesti organisatsioonide Terijoe konverentsi otsuseid ning seal arenenud bolševike ja menševike vahelise võitluse üksikasju.[99] V. I. Leninile oli teada ka see, et eesti menševikke toetasid Terijoe konverentsil menševistliku Keskkomitee esindajad L. Axelrod ja P. Maslov, kes püüdsid peale suruda oportunistlikke resolutsioone.[100] Sellepärast on päris loomulik ja usutav, et V. I. Lenin pööras VSDTP V kongressi ettevalmistamise käigus tähelepanu bolševistlikule selgitustööle eesti sotsiaaldemokraatide hulgas ja kirjutas selleks eriartikli. Selle artikli kuulumine V. I. Leninile on seda tõenäolisem, et «Töölist» hakati välja andma Terijoe konverentsi otsusel ja temas avaldati ka V. I. Lenini poolt koostatud VSDTP V kongressi resolutsioonide projektid. On selge, et eesti sotsiaaldemokraatidel oli võimalusi otsese kontakti loomiseks V. I. Leniniga, kes elas Soomes ja käis sageli ka Terijoel.

Kõigi nende kaalutluste põhjal tuleb pidada ajalehes

---

[98] Vt. V. I. Lenin. Märkus Eesti sotsiaaldemokraatide resolutsiooni kohta. Teosed, 12. kd., lk. 214. Seal tähendab V. I. Lenin: «Eesti sotsiaaldemokraadid tegid selle [s. t. menševike — *E. L.*] resolutsiooni kõik *võitlevad kohad* ümber *selgelt bolševistlikus* vaimus (eriti kadettidest ja «vastutavast ministrite kabinetist»). Hea eeskuju menševike resolutsioonidesse «paranduste» tegemiseks.»

[99] See selgub kas või sellestki, et V. I. Lenin kasutas Terijoe konverentsil vastu võetud resolutsiooni «Riigiduumasse suhtumisest» oma pikemas kirjutuses «Kuidas ei tule resolutsioone kirjutada». Lenin pidas seda resolutsiooni väga õpetlikuks näiteks ning tõi eesti sotsiaaldemokraatide kõnesoleva resolutsiooni oma kirjutuses täielikult ära. Seejuures märkis ta: «Kommentaarid on liigsed. Oma artiklis ma püüdsin näidata, kuidas ei tule kirjutada resolutsioone, mis sarnanevad analüüsitavale. Eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid näitasid oma resolutsioonis, kuidas tuleb kõlbmatuid resolutsioone parandada.» (V. I. Lenin, Teosed, 12. kd., lk. 213.)

[100] V. I. Lenin, Teosed, 12. kd., lk. 214.

«Tööline» avaldatud artiklit «Kaks voolu Venemaa sotsialdemokratias» V. I. Lenini artikliks.

«Töölises» avaldati ka ülevaade Terijoe konverentsi tööst ning konverentsi resolutsioonid, samuti VSDTP Eestimaa ühenduse põhikiri.

«Kuigi «Töölist» ilmus ainult üks number, tegi ta ära märkimisväärse töö VSDTP V kongressi ettevalmistavate materjalide ja bolševike tähtsamate taktikaliste seisukohtade tutvustamisel. Niiviisi aitas ta kaasa revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide mõju tugevnemisele VSDTP Eesti organisatsioonides ja sotsiaaldemokraatliku liikumise bolševiseerumisele Eestis.

«Tööline» oli esimene eesti ajaleht, mis eestikeelses trükisõnas otseselt tutvustas leninlikke ideid.

J. LILIENBACHI VÄLJAANDED

Bolševike partei kirjastustegevuses pöörati ülevenemaaliste poliitiliste ajalehtede kõrval suurt tähelepanu partei kohalikele häälekandjatele ja anti välja teadusliku ning ilukirjandusliku profiiliga ajalehti. Ka Eestis kirjastati VSDTP Eesti organisatsioonide poliitiliste ajalehtede («Edasi», «Sotsialdemokrat», «Tööline» jt.) kõrval 1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal satiirilise ja ilukirjandusliku profiiliga väljaandeid.

Eestikeelse revolutsioonilise satiiriajakirjanduse ja kirjanduslike kogumike üheks produktiivsemaks väljaandjaks ja toimetajaks kujunes 1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal Juhan Lilienbach. H. Pöögelmann märgib, et J. Lilienbach hindas juba tol ajal «haruldase sügavusega trükisõna tähtsust tööliste klassivõitluses». Seepärast seadis ta «enesele ülesandeks Eesti töörahvale sisuliselt klassivõitlusele kasvatavat ja kunstiliselt võimalikult kõrgeväärtuslikku lugemisvara muretseda».[101] Seejuures oli J. Lilienbachile eeskujuks M. Gorki tegevus «Znanije» kirjastuses.

XX sajandi algul püüdis eesti kodanlus üha enam etendada juhtivat osa kirjanduses ja kultuurielus. J. Lilienbach

[101] H. Pöögelmann, Juhan Lilienbach. «Edasi» 11. mail 1958, nr. 92. Esmakordselt avaldatud J. Lilienbachi surma puhul Leningradis ilmunud ajalehes «Edasi» 11. mail 1928, nr. 37.

mõistis selgesti, et vastukaaluks kodanluse taotlustele on tarvis luua proletariaadi huve kaitsev kirjandus. Järjest enam intensiivistuv ja laienev proletariaadi võitlus tõi Vene esimese kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ajal selle vajaduse eriti selgesti esile. J. Lilienbach märkis, et eesti proletariaadil kuni viimase ajani «vaba kirjavara puudus» ja eesti proletariaat on vene seltsimeestest ja Venemaa teistest rahvastest selles suhtes maha jäänud. Ta nõudis mahajäämuse kiiret likvideerimist. («Kes maha on jäänud, peab seda enam ruttama».)

Proletariaadi maailmavaatele ja klassihuvidele vastava kirjanduse rajamiseks hakkas ta 1905. aasta lõpul VSDTP Eesti organisatsioonide toetusel välja andma ühiskondlik-poliitilise, kirjandusliku ja satiirilise sisuga ajakirju. Esimeseks selliseks väljaandeks oli 1905. aasta detsembris ilmunud «Edasi» I.[102]

«Edasi» I ilmumise ajaks kulminatsiooni saavutanud rahvarevolutsiooni kujutab J. Lilienbach oma allegoorilises «Norra ainetel» kirjutatud luuletuses «Veevoog».[103] Ta nimetab revolutsiooni hõbedaseks allikaks, veevooks, mis murrab läbi kalju pimedusest välja, avara mereni. Luuletaja tõstab esile revolutsiooni jõudu, sisendab usku proletariaadi ürituse võidusse ning leiab, et «ainult oma jõud» võib päästa allika kaljukammitsaist («Murdis lahti tee, / päästis vabaks vee / ainult oma jõud»).

Tsarismi lüüasaamist äsja lõppenud Vene-Jaapani sõjas kajastab «Edasis» avaldatud J. Lilienbachi luuletus «Sõjamehe päevaraamatust».[104] Luuletuses paljastatakse tsarismi mädasust, vihjatakse tsaarikindralite poolt kokkuröövitud varandustele, näidatakse, kelle arvel avantüristlikku sõda peeti ja mis see läks maksma rahvale («Surnukeha-kuhjad olid / m e i e väest; / moon, mis kaasa võeti, võeti / m e i e käest»).

Et relvastada proletariaati revolutsioonilise teooria põhialustega, tõsta tema klassiteadlikkust ja võitlusvaimu, selleks avaldati «Edasis» kirjutus «Karl Marx».[105] On tähelepanuväärt, et Karl Marxist ja tema revolutsioonilisest õpetusest eestikeelses trükisõnas esmakordselt a v a l i k u l t kõneldi ajal, mil eesti proletariaat oli revolutsioonilise sot-

[102] Edasi. Tööliste jõulualbum. J. Lilleoja toimetatud. Tallinn, 1905.
[103] Sealsamas, lk. 86.
[104] Sealsamas, lk. 25.
[105] Sealsamas, lk. 88—99.

siaaldemokraatia juhtimisel astunud võitlusesse oma ajalooliste vaenlaste — balti parunite ja tsarismi vastu. Just sel otsustaval hetkel oli väga vajalik marksismi propageerimine. «Edasis» avaldati ka K. Marxi foto.[106]

«Edasi» I avaldati veel H. Pöögelmanni ajaloolise materialismi seisukohti propageeriv artikkel «Ajad ja arvamised — muutuvad», J. Lilienbachi, H. Pöögelmanni jt. luuletusi, M. Aitsami Vene-Jaapani sõja ainetel kirjutatud tsarismi kritiseeriv jutustus «Keiser, usk ja isamaa . . .», E. Peterson-Särgava «Maa ägab» ning teisi ilukirjanduslikke palasid ja artikleid.

«Edasi», ühiskondlik-poliitilise ja kirjandusliku sisuga almanahh, oli oma aja kohta hästi illustreeritud. Peale fotode (Karl Marx, E. Peterson-Särgava jt.) sisaldab see kunstnik A. Laikmaa ja tema õpilaste J. Otsmanni, N. Triigi jt. illustratsioone. Kaanel on A. Laikmaa kujutanud punast revolutsioonilippu kõrgel hoidvat töölist, kes on purustanud reaktsiooni ahelad ja astub julgelt trepist üles. Proletariaati sümboliseeriva töölise lipukirjaks on ajakirja nimi — E D A S I.[107]

Mõistagi, et tsaarivõimudele ei jäänud tähele panemata «Edasi» revolutsiooniline hoiak, ja almanahh sattus peagi repressioonide alla.

«Tallinnas piirati Raua, Vase ja Tina uulitsad sisse ja võeti ühe majaperemehe käest — tormiga muidugi — 160 eksemplari tööliste jõulualbumit «Edasi» ära», teatas «Edasile» 1906. aasta algul järgnenud ajakiri «Tiiu Tasane» pilkavalt. «Nii on siis hirmus hädaoht, mis tervele Tallinnale hukatuseks oleks võinud saada, õnnelikult kõrvale saadetud ja kodanlased hingavad kergemalt. Au vapratele!»[108]

«Tiiu Tasane» ilmus Peterburis. See oli nn. «politikaline, ilukirjanduse-, pilkenalja- ja pildiajakiri». Lugejaile seletati ajakirja nime kohta, et esialgu oli kavatsetud talle nimeks panna «Tuju Tusane», kuid hiljem olevat see tulnud muuta «Tiiu Tasaseks».[109] Selle ajakirjaga alustas

---

[106] Edasi. Tööliste jõulualbum, lk. 2.

[107] «Edasi» I kunstilisest kujundusest vt. lähemalt: И. П. Соломыкова. Эстонская демократическая графика периода Революции 1905—1907 годов (в сатирических журналах). Таллин, 1955, lk. 70—72.

[108] «Tiiu Tasane» 1906, nr. 2, lk. 4.

[109] «Tapper». Endine «Tiiu Tasane». 1906, nr. 4, lk. 12.

J. Lilienbach revolutsiooniliste pilkeajakirjade väljaandmist. Ajakirjast sai ilmuda ainult kolm numbrit, siis suleti ta tsaarivõimude poolt. «Tiiu Tasase» 4. ja 5. number kandsid pealkirja «Tapper».[110] Ka «Tapri» numbrid ja kaasanded korjati ära. Nii teatas E. Vilde «Kaak»: «Pilkeleht «Tapper» pandi praeguse riigikorra kukutamise katse pärast kinni. Ta oli ühe tsenseeritud (s.t. tsensori poolt keelatud — *E. L.*) artikli ära trükkinud.»[111] Samas lisatakse kehtivat režiimi ironiseeriva pilkega: «Mässulise ametvenna saatus ei liiguta meid sugugi.» «Taprile» «...järgnevad katsed, «Kirves», «Puss», «Sügise» ei pääsenud trükikojastki välja,» meenutab J. Lilienbach ise.[112]

Pikemat aega sai ilmuda «Lendlehe»-nimeline seeria, mida J. Lilienbach andis välja 1906.—1907. aastal Tallinnas. Kõik selle seeria numbrid kandsid erinimelisi lisatiitleid.[113] Nii näiteks oli «Lendleht» nr. 2 lisatiitliks «Kuulipilduja», nr. 4 — «Valinali...», nr. 7 — «Soolaleiba Duumale...», nr. 9 — «Päevakaja», nr. 12 — «Kolgata», nr. 13 — «Rooskaja», nr. 15 — «Kogupauk ehk Paukudekogu», nr. 17 — «Pealkirjata», nr. 18 — «Pilkenali». «Lendlehe»-nimeline seeria püsis kuni «1907 juuni reaktsiooniline pöördeaeg tegi väljaandele otsa peale: toimetaja saadeti lühikese kinniistumise järel maalt välja ja «Lendleht» pandi — tagajärele kinni.»[114]

Tsaarivõimude tagakiusamisest hoolimata jätkas J. Lilienbach pärast iga ebaõnnestumist uute satiiriliste ajakirjade väljaandmist. Seda võimaldas rahvarevolutsiooni osaline edu ja asjaolu, et Lilienbachi väljaannetel oli proletariaadi hulgas suur populaarsus.

Seetõttu sai J. Lilienbach välja anda mitu pilkelehte. Nendeks olid 1906. aastal «Ajakohane Naljaleht», «Edu»,

---

[110] «Tapri» nime kohta kirjutas väljaandja: «Tapper on tapariist ja tööriist ühtlasi. / Ta on üks mõnusamatest tapariistadest. Keda korra äigad, see teist korda enam ei himusta. / Ja üks täielistematest tööriistadest. Sellega võib ävitada ja ehitada. Ning kuhu tera ei hakka, seda põrutame põhjaga.» («Tapper». Endine «Tiiu Tasane». 1906, nr. 4, lk. 12.)

[111] «Kaak» 1906, nr. 3, lk. 10.

[112] «Tapper» 1917, nr. 10, lk. 323.

[113] Vt. Pilkelehtede (ka naljalehtede) bibliograafia 1905.—1907. Koostanud H. Laidvee. Apr. 1954. /Masinakirjas. Säilitatakse Fr. R. Kreutzwaldi nimelises Kirjandusmuuseumis./

[114] «Tapper» 1917, nr. 10, lk. 323.

«Pilkeleht», «Reinuvader» ja «Nooled», 1907. aastal «Kolerakülvaja» ning «Sügis» ja 1908. aastal «Vali Tali».

Eestis kujunes aastatel 1905—1907 peaaegu pidevalt ilmunud revolutsioonilis-satiiriline ajakirjandus. Selle omapärase palgega ajakirjanduse eesmärgiks oli kaasa aidata töötava rahva ees seisvate revolutsiooniliste ülesannete lahendamisele, ühtlasi aga ka töötavate hulkade kirjandusliku ja esteetilise maitse kasvatamine. Erilist tähelepanu osutati seejuures revolutsioonilisele satiirile. Alustades «Lendlehe»-nimelist satiiriväljaannete seeriat, rõhutas J. Lilienbach, et «üheks võitluse abinõuuks piame meie ka pilkenalja, satiirat. Niisama sooviksime ka rahvalikku ilusat kunsti edendada ja rahva maitset harida.»[115]

J. Lilienbachi satiirilised väljaanded õhutasid võitlusvaimu ja sisendasid rahvale veendumust, et revolutsioon võidab ja mädanenud tsaarirežiim on määratud hukkumisele:

«Julgust, julgust, vend ja õde!
Pole kõik veel kadunud.
Võidab õigus, võidab tõde,
Langeb kõik, mis kõdunud!»

Revolutsioonilisele võitlusele mõjusid kahtlemata virgutavalt tööliste raske olukorra kirjeldused.[116] Pilkelehtedes kõneldi näiteks vabrikutööliste tööpäeva pikkusest, mis mõnel pool ulatus kuni 11½tunnini. Kõne all olid ka tööseadusandlus, tööõnnetuste vastu kindlustamine ja arstiabi.

V. Mölder-Proletaarlase luuletuses «Miks?» kujutatakse tööliste klassiteadvuse ja võitlusvaimu kujunemist.[117] Revolutsioonilisele võitlusele õhutas ka «Marulind», mis on M. Gorki «Tormikotka» vaba tõlge.[118]

Kirjandusliku käsitlemise aineks oli samuti illegaalne revolutsiooniline tegevus. Jutustuses «Ülestõusmise ööl» on antud kujukas pilt lendlehtede trükkimisest põrandaaluses trükikojas.

Revolutsiooniliste pilkeajakirjade satiir oli suunatud kehtiva kurnamiskorra vastu. «Ei ole tõsi, et Balti saksad orjasi piavad,» kirjutas «Lendleht», «kuid tõsi on see, et

---

[115] «Lendleht» nr. 1 («Edasi» II), 1906, lk. 49.
[116] «Lendleht» nr. 2 («Kuulipilduja»), 1906/1907, lk. 2—3.
[117] «Lendleht» nr. 12 («Kolgata»), 1907, lk. 10.
[118] Sealsamas, lk. 6—7.

talurahvas neid orjama piavad.» [119] Nappide sõnadega loob iseloomuliku ja mõjuva pildi luuletus, mis osutab talurahva viletsusele: ««Minu isamajakene / linnupesa sarnane» — / kust meid lindudena lendu / jüripäeval aetakse!» [120]

Revolutsioonile oli kahjulik kodanlik-natsionalistlik propaganda, mida tegi J. Tõnissoni nn. «Eduerakond» eesti kodanluse suurima ajalehe «Postimees» kaudu. Selles ajalehes salati maha klassivastuolud, propageeriti kirjanduse ja kunsti apoliitilisust ja püüet näidata, nagu võitleks Eduerakond kogu eesti rahva kultuuriliste ja majanduslike huvide eest, kõigi eestlaste hüvanguks.

Revolutsioonilis-satiirilise ajakirjanduse veergudel astuti korduvalt välja «kõik-eesti» muinasjutu vastu.

Tõnissoni tagurliku Eduerakonna paljastamiseks on välja antud pilkeajakirja kaks erinumbrit — «Lendleht» nr. 4 ja pilkeleht «Edu» (viimase on väljaandja juba kaanel asetanud jutumärkidesse). Eduerakonda kujutatakse lambanahka pugenud hundina, kelle ilusate sõnade ja «süütu tallekese» maski taha on peidetud kodanlase kiskjanägu.[121] Tabavalt nimetatakse ühe karikatuuri alltekstis J. Tõnissoni ja tema Eduerakonda kahe otsaga vorstiks, mis «tervet eesti rahvast piab toitma»,[122] teises jälle näidatakse teda kahepalgelise prohvetina, kes parunitele lubab nende maad ja eraomandust kaitsta, talupoegadele aga anda kõigile nii palju maad, kui keegi harida suudab.[123] «Lendlehes» näidati töörahvale, mida tuleb mõista «terve rahva kasude» all. «Selle tähenduse alla», kirjutati «Lendlehes», «käivad nimelt Eesti suost kirikhärrad, tohtrid, mõisapidajad, köstrid, kaupmehed ja jõukad ostukohtade peremehed.» [124]

Revolutsioonilised satiirid olid suurelt osalt suunatud Eduerakonna vastu, sest see partei suutis avaldada teatud mõju vähemteadlikele töölistele, veelgi enam aga talurahvale ja intelligentsi mõnedele ringkondadele. Eduerakond laimas proletariaati ja tema parteid. Ta mõistis 1905.

[119] «Lendleht» nr. 7 («Soolaleiba Duumale...»), 1907, lk. 5.
[120] «Pilkeleht» 1906, lk. 5. Luuletuse autoriks on J. Lilienbach. Avaldatud täielikult ka kogumikus: Eesti proletaarne kirjandus. Tallinn, 1951, lk. 34.
[121] «Lendleht» nr. 4 («Valinali»), 1907, lk. 1.
[122] Sealsamas, lk. 12.
[123] Sealsamas, lk. 9.
[124] Sealsamas, lk. 10.

aasta revolutsiooni hukka ja astus otsesele koostööle tsarismi ning parunite Balti Konstitutsioonilise Parteiga.

J. Lilienbach kasutas oma satiirilistes väljaannetes tihti piltlikku väljendusvormi, nimetades Eduerakonna juhti J. Tõnissoni «vaimliste orjade kuningaks» või kujutades teda ämblikuna, kes tahab töölisi oma võrku püüda.

J. Lilienbachi väljaannetes leidub kümneid karikatuure, aforisme, tabavaid võrdlusi jne. J. Tõnissoni, tema «Postimehe» ja Eduerakonna kohta. Sellisteks lühisatiirideks on näiteks mõistatus «Ise koodiga Tartus, aga saba sahkerdab Pärnus»[125], ütlus «Ei ole tõsi et ere ja nella ühel nõul on, kuid tõsi on see, et neil ühed mõtted ja püüded on»[126] või küsimus koos vastusega «Mis vahe on Tõnissoni ja kasaka vahel? — Kasakal on nuut, Tõnissonil koot.»[127] Jaan Tõnissoni nimetamine Koodi Jaaniks on üldtuntud. J. Tõnissoni kontrrevolutsioonilist hoiakut ja kokkuleppepoliitikat vene mustasajalastega II Riigiduumas paljastas tabavalt ja sarkasmiga H. Pöögelmann-Rooskaja.[128] J. Lilienbachi pilkelehed ei kohkunud tagasi kontrrevolutsiooni timukatööde kogu koleduse näitamisest. Eriti häbimärgistati karistussalkade tegevust «Lendlehtedes». Seejuures parodeeriti sageli tuntud luuletusi («Meil metsaserval lagedal, / kui kole oli seal, / kus püssipaugud kõlasid / ja inimesed langesid»). Ühelt poolt püüti kõigi satiirirelvadega tuua lugeja teadvuseni reaktsiooni veretööd, teiselt poolt ennustati selle vägivalla lõppu ja revolutsiooni uut tõusu.

«Lendlehe» luuletustes kajastub sõjaväljakohtute omavoli ja verine arveteõiendamine revolutsionääridega 1905.—1906. aasta vahetusel. Üheks selliseks on J. Kruberg-Kruustee (Vermontus) neljarealine salm «Väljakohus»: «Hommikul sind kahtlustati, / lõuna ajal vangistati, / õhtul kohtu ette toodi, / öösel juba üles poodi.»[129]

---

[125] «Okkad» 1906, lk. 15. Siin on mõeldud Tartus ilmunud «Postimeest» ja selle Pärnu väljaannet.

[126] «Lendleht» nr. 7 («Soolaleiba Duumale...»), 1907, lk. 5. Ere on tuletatud Eesti Rahvameelse Eduerakonna nime eestähtedest, nella — Balti Konstitutsioonilise Partei saksakeelse nime lõpust.

[127] «Reinuvader» 1906, lk. 7.

[128] «Tiiu Tasane» 1906, nr. 3, lk. 2.

[129] «Lendleht» nr. 15 («Kogupauk ehk Paukudekogu»), 1907, lk. 10 Publitseeritud ka kogumikus: Saksad surevad, mõisad põlevad. Valimik satiiri ja huumorit töölisajakirjandusest 1905—1907. Tallinn, 1959, lk. 19.

TRÜ Raamatukogu

Ohjeldamatut reaktsiooni mõisteti hukka ka mitmesugustes lühivormilistes satiiripalades. Esitame siinkohal näiteks mõned A. H. Tammsaare tolleaegsed aforismid: «Enne saadeti inimesed paradiisist, nüüd — maalt välja. Siis keelati paradiisi tagasitulek elavatel ära; nüüd ei tohi aga surnudki maale tagasi tulla». «Enne lasksivad inimesed loomi mõtelda ja rääkida, nüüd ei tohi aga mõtlejad inimesed suudki lahti teha.»[130] Samalaadsed olid V. Buki mõistatused: «Üks annab jumala armu, kaks teevad aset, neli annavad «tuld»?»[131] (Karistussalk) ja küsimused-kostmised: «Missuguseid uuendusi konstitutsion teie linnale tõi? — 50 kasakat». — «Kuda nimetatakse meie nagaikat väljamaal? — Konstitutsion.»[132] Samuti kuuluvad lühivormiliste satiiride hulka J. Kruberg-Kruustee võrdlused: «Aasta on pikk nagu sõjaseadus», «Surm tuleb järsku nagu sõjakohus»[133] ja mõnede anonüümsete autorite mõtteterad, nagu: «Meil kirjutatakse seadused — naha peale»[134], «Kas on maakera peal nii metsikut kohta, kus rikkaid kullaga ja vaeseid tinaga tervitatakse?»[135]

Vassili Mölder-Proletaarlase luuletuses «Märgusõna surmale» ennustatakse reaktsiooni paratamatut lõppu ning revolutsiooni uut tõusuaega.[136]

Püüd vallandada masside revolutsioonilist initsiatiivi ja kõigutamatu veendumus revolutsiooni tulevases võidus väljendub samuti vanasõnade ja aforismide kaudu. Sellised on näiteks J. Lilienbachi nn. uued vanasõnad: «Julge vastuhakkamine on pool võitu», «Terav reaktsioon leiab revolutsiooni», «Agitaator annab head nõu».[137]

J. Lilienbachi väljaannetes näidatakse kõikide ühiskondlike pahede ja reaktsiooni põhjusena kapitalistlikku ühiskonnakorda. Kapitalisti võrreldakse tohutu suure kotiga, mis iialgi täis ei saa.[138] Klassivahede kohta käib mõttetera,

---

[130] «Lendleht» nr. 4 («Valinali»), 1907, lk. 12. Need A. H. Tammsaare aforismid pealkirja all «Enne ja nüüd» on publitseeritud kogumikus «Saksad surevad, mõisad põlevad», lk. 15—16.

[131] «Lendleht» nr. 7 («Soolaleiba Duumale...»), 1907, lk. 3.

[132] «Lendleht» nr. 4 («Valinali»), 1907, lk. 10.

[133] «Lendleht» nr. 9 («Päevakaja»), 1907, lk. 13.

[134] «Lendleht» nr. 15 («Kogupauk...»), 1907, lk. 3.

[135] «Tapper». Endine «Tiiu Tasane» 1906, nr. 4, lk. 11.

[136] «Lendleht» nr. 12 («Kolgata»), 1907, lk. 6; Eesti proletaarne kirjandus, lk. 214.

[137] «Tiiu Tasane» 1906, nr. 1, lk. 5.

[138] «Lendleht» nr. 9 («Päevakaja»), 1907, lk. 3.

kus öeldakse, et kõik inimesed võib kahte liiki jagada — vähemuseks, kellel on rohkem süüa kui söögiisu, ja enamuseks, kelledel rohkem söögiisu kui süüa on.[139]

Satiiriajakirjades kujutati värvikalt kapitalismi mädasust ja roiskumist. Pilkevärssides kuulutati ajaloolise paratamatusena kapitalistliku kurnamiskorra peatset hävingut: «Kodanluse päike / varsti pead sa / lõpetama käike, / looja minema . . .» (Mürgioja-Lilienbach).[140]

Kirglikult paljastasid pilkelehed 17. oktoobri manifesti tühjasõnalisust ja tsaarivalitsuse poolt lubatud kodanikuvabaduste jalge alla tallamist. Satiirilistes värssides väidetakse, et isegi koeral Krantsil on oma kongis «elukorteri puutumatus», sest sinna ei ole ei päeval ega öösel nuuskur või politsei tunginud. Inimestel seevastu tolleaegsel Venemaal niisugust isikupuutumatust polnud. «Auväärt vana Krantsike, / Sulle õnne soovime! / Puutumata on su maja. / Seda meilegi on vaja . . .»[141]

Terrori kõrval kasutas tsaarivalitsus revolutsioonilise liikumise lämmatamiseks sageli laveerimispoliitikat. Valitsuse laveerimispoliitika ja ministrite täitmata jäetud lubaduste pihta on suunatud satiirinool, millele on antud süllogismi kuju:

«Lubamine on hea mees.
Meie ministrid lubavad palju.

Tähendab: ministrid on head mehed.»[142]

Tabavalt iseloomustavad tsarismi poliitikat rahvapärased mõistatused ja ütlemised: «Üle ilma ulatab, Venemaale ei ulata. (Konstitutsion.)»[143] «Küll lubatakse ja antakse, aga siiski ei ole kusagil näha. (Vabadused.)»[144] «Konstitutsion on õrn asi, tarvitab kanget valvsusekorda.»[145] «Üks sõnakene vabadust / toob mõneks ajaks vangistust.» (J. Kruberg-Kruustee) «Mis on tõde? — Kõik, mis meie rääkida ei tohi.»[146] Pealkirja all «Valitsuse kaitseks» kir-

[139] «Okkad» 1906, lk. 4.
[140] «Lendleht» nr. 2 («Kuulipilduja»), 1906/1907, lk. 4. Publitseeritud täielikult kogumikus: Eesti proletaarne kirjandus, lk. 11—12.
[141] «Pilkeleht» 1906, lk. 5.
[142] «Reinuvader» 1906, lk. 9.
[143] «Lendleht» nr. 7 («Soolaleiba Duumale . . .»), 1907, lk. 3. (Autor S. S. = Siim Sarapuu = V. Buk.)
[144] «Okkad» 1906, lk. 7.
[145] «Lendleht» nr. 15 («Kogupauk . . .»), 1907, lk. 3.
[146] «Lendleht» nr. 9 («Päevakaja»), 1907, lk. 3.

jutas «Lendleht»: «Vaadake tema ehitustööd. Kes muud kui tema ehitab meile... võllast? — Teie tõendate, et väljarändamise või asumise asi korraldatud ei ole. See ei ole tõsi! Tema asutab inimesi... Jakutski kubermangu.»[147]

Revolutsioonilis-satiiriliste ajakirjade kaastöölised on loonud suure hulga rahvapäraseid vanasõnu, mõistatusi, võrdlusi, kõnekäände ja aforisme, mis sisaldavad lõikavat poliitilist satiiri. Nende teravmeelsustega levitati tsarismi, balti parunite, eesti kodanluse, isevalitsuse bürokraatide ning valitseva poliitilise korra kohta revolutsioonilist tõde, mis kasvatas tööliste ja talupoegade klassiteadlikkust ning võitlusvaimu.

Lühisatiire avaldati ka sõnumite vormis. Sellised satiiripalad avaldati rubriikides «Kodumaalt», «Kodumaa sõnumeid» ja «Sõnumeid». Nendes toodi teateid ajalehtede sulgemisest, paljastati kohalikke kodanlikke tegelasi, Eduerakonda ja reaktsiooni tegusid kohtadel.[148] Esitame siinkohal taolistest satiiridest järgmise:

> «V e l i s e l t. Kuulipilduja kätte saadud. Suudeti hirmus õnnetus kõrvale saata, mis tervele vallale hukatust oleks võinud tuua... Kuulipilduja, mis ära viidi, ei olnud metallist kuulipilduja, vaid paberist Kuulipilduja...»[149] s. o. teiste sõnadega «Lendleht» nr. 2 («Kuulipilduja»). Sedalaadi satiiridest on mitmed uuesti publitseeritud.[150]

Võitlev hoiak Riigiduumasse suhtumises avaldub selgesti J. Lilienbachi pilkelehtedes. Paljastades reaktsioonilisi parteisid ja nende poliitikat, on J. Lilienbach lähtunud bolševike taktikast. «Lendlehtedes» on duumast avaldatud õige mitmekülgset materjali — peale mitmesuguste sõnaliste satiiripalade ka karikatuure, fotosid jne. Seejuures oli üks aktiivsemaid duumaküsimuse käsitlejaid E. Vilde. Tema kohta teatas «Lendleht» nr. 9: «Ülituttav ilukirjanik Eduard Vilde, seismajäänud «Kaagi» toimetaja ja «Kiire» kaastööline, hakkab nüüd oma nalja- ja pilketöösid Lend-

---

[147] «Lendleht» nr. 9 («Päevakaja»), 1907, lk. 12.

[148] Vt. näit. «Lendleht» nr. 7 («Soolaleiba Duumale...»), 1907, lk. 7; «Lendleht» nr. 9 («Päevakaja»), 1907, lk. 6; «Lendleht» nr. 15 («Kogupauk...»), 1907, lk. 13.

[149] «Lendleht» nr. 7 («Soolaleiba Duumale...»), 1907, lk. 7.

[150] Saksad surevad, mõisad põlevad, lk. 19.

lehes ilmutama.»[151] Sellest peale ongi E. Vilde üks J. Lilienbachi väljaannete viljakamaid kaastöölisi. Ta avaldas hulga satiire, milledest mitmed haruldase poliitilise teravusega iseloomustavad II Riigiduumat ja selle kodanlikke saadikuid. E. Vilde võrdles duumat varieteeteatriga, kus kantakse ette «ilmakuulsate paindlaste, gummi- ja maduinimeste vennaste Kadettide ennenägemata ja järeletegemata etendused luudeta akrobaadi kunstides». Teiste hulgas esineb ka «kannibalide seltskond «Must sada» oma ... kuulsa pealiku Puriškevitši juhtimisel. Suurt kiitust leiab igal õhtul nende rahvuslik sõjatants «pogrom».»[152] Samasuguse löövusega on kirjutatud «Riigivolinikkude ühismaja» ja «Riigiduuma suurpõllumeeste sõjalaul», mis lahkavad Stolõpini reaktsiooni avaldusi ülevenemaalises ulatuses.[153] Tugevat satiirituld andis E. Vilde eesti kodanluse ja balti saksa mõisnike duumasaadikute pihta. Nende reaktsioonilise poliitika ja omavahelised kokkulepped toob ta päevavalgele satiirides «Südamlik palve», «Uus sokulaul (Tallinnas pärast duuma valimisi tekkinud)», «Eestimaa agraarprojekt» ja «Ainus tingimine».[154] Viimases, mis kujutab endast Puriškevitši armuavaldust «preili Nellale», näidatakse, et vene ja balti saksa mustasajaliste parteide vahel mingeid põhimõttelisi lahkhelisid ei eksisteerinud.

Reaktsiooni kantsiks ja tsaarivõimu ning balti saksa mõisnike ustavaks toeks oli kirik ja reaktsiooniline vaimulikkond. Pilkelehed näitasid neid valitseva klassi ideoloogidena ja valitsusvõimude veretööde sisseõnnistajatena. «Revolver ühes, rist teises käes — / nii teete te vaenutööd! / Nii kaitsete ülbe võimu väes / te kurnavat vaimuööd!» iseloomustas pastoreid H. Pöögelmann.[155] Vaheda pilkega lahatakse vaimulike sisemist närusust, amoraalsust ja kahekeelsust. Kirikhärrade saagiahnus ja kahekeel-

---

[151] «Lendleht» nr. 9 («Päevakaja»), 1907, lk. 2.

[152] «Lendleht» nr. 15 («Kogupauk...»), 1907, lk. 5. Avaldatud täielikult: E. Vilde, Jutustused II. Nali ja pilge. Tallinn, 1953, lk. 446—447.

[153] «Lendleht» nr. 13 («Rooskaja»), 1907, lk. 2 ja 6; E. Vilde, Jutustused II, lk. 447—448, 450.

[154] «Lendleht» nr. 13 («Rooskaja»), 1907, lk. 5 ja 6; «Lendleht» nr. 15 («Kogupauk...»), 1907, lk. 7; «Lendleht» nr. 17 («Pealkirjata»), 1907, lk. 2. Nendest esimene on hiljem uuesti avaldatud. (Vt. E. Vilde, Jutustused II, lk. 451—452.)

[155] «Lendleht» nr. 12 («Kolgata»), 1907, lk. 7.

sus tuuakse tabavalt esile V. Mölder-Proletaarlase luuletuses «Kirjatuum»[156], piltsatiiris «Karja talleke»[157] jm.

Revolutsiooni ajal, kui intelligentsi poliitiline kasvatamine oli partei poliitika üheks oluliseks päevaülesandeks, osutas J. Lilienbach oma kirjastustegevuses suurt tähelepanu eesti demokraatlikele kirjanikele E. Peterson-Särgavale, E. Vildele ja A. H. Tammsaarele. Kõigile neile avati Lilienbachi väljaannete veerud. A. H. Tammsaare avaldas siin peale varem mainitud palade allegoorilised nn. hiina mõistujutud «Looja», «Hea valitseja» ja jutustuse «Pärast võitlust». Teine revolutsiooniaineline jutustus «Rahaauk» jäi tsensori keelu tõttu ilmumata. E. Peterson-Särgavalt ilmus kirjutus «Maa ägab». Mõlema silmapaistva eesti kirjaniku loomingut populariseeriti kriitiliste artiklitega, kus nende teostele anti tunnustav hinnang.

Demokraatlikest kirjanikest astus aastatel 1905—1907 kõige avalikumalt proletariaadi poolel välja E. Vilde, kes võttis otseselt osa revolutsioonist ja tegi rohkesti kaastööd J. Lilienbachi «Lendlehtedele». Peale selle andis E. Vilde ise 1906. aastal välja poliitilist satiiriajakirja «Kaak».

J. Lilienbach oskas oma väljaannetele organiseerida arvuka kaastööliste kaadri ka progressiivsetest kunstnikest. Kaastööd tegid talle A. Laikmaa, H. Möldermann, O. Kallis, A. Jansen, A. Uurits jt. Tema satiiriajakirjades olid sõna ja pilt võrdselt rakendatud revolutsioonilise agitatsiooni teenistusse. Satiirilised joonised ja karikatuurid, sageli mitmevärvitrükis, täitsid umbes poole pilkeajakirjade lehekülgedest.

Pole vajadust üksikasjalisemalt peatuda 1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal J. Lilienbachi väljaannetes ilmunud piltsatiiril, mida eriuurimuses on käsitlenud kunstiteadlane I. Solomõkova.[158] Siinkohal väärib vaid märki-

---

[156] «Tapper» 1906, nr. 5, lk. 6. Avaldatud ka 1910. aastal V. Mölder-Proletaarlase luulevalimikus «Sõnajalad» ja kogumikus: Eesti proletaarne kirjandus, lk. 208.

[157] «Lendleht» nr. 13 («Rooskaja»), 1907, lk. 8—9. Piltsatiiri abil vaimulikkonna naeruvääristamist eesti demokraatlikus ajakirjanduses aastail 1905—1907 on lähemalt käsitlenud kunstiteadlane I. Solomõkova. Vt. Religiooni ja ateismi ajaloost Eestis. Tallinn, 1956, lk. 195—208.

[158] И. П. Соломыкова, Эстонская демократическая графика периода революции 1905—1907 годов (в сатирических журналах). Таллин, 1955.

mist piltsatiiri temaatika. Nagu sõnaline satiir, nii piitsutas ka see karistussalkade kuritegevust, balti parunite ja pastorite kiskjanägu ning eesti kodanluse rahvavaenulikku hoiakut. Karikatuurides ja joonistes pilgati samuti tsaarivalitsust, selle ministreid ja satraape. Ükskõik milliseid poliitilisi tegelasi ja ringkondi J. Lilienbachi piltsatiiris ka käsitleti — kogu nende sisu ja kunstiline lahendus olid allutatud ülesandele õhutada töötavates hulkades revolutsioonilist võitlusvaimu.

Just 1905.—1907. aasta revolutsiooni päevil pandi kindel alus eesti poliitilisele karikatuurile. Kõige võitlevam osa sellest avaldati J. Lilienbachi väljaannete veergudel. Kuigi J. Lilienbachi väljaanded olid vaid eraalgatuslikud, propageeriti nende kaudu bolševike revolutsioonilist taktikat. Selle suurepäraseks illustratsiooniks on 1907. aastal ilmunud «Lendleht» nr. 16 ehk «Tagasi». Kogu väljaande sisu, kõik artiklid ja luuletused selgitavad lugejale, et revolutsioonis tuleb vajaduse korral organiseeritult tagasi tõmbuda. Juhtkirja asemel on J. Lilienbachi luuletus «Tagasi», kus autor teatab, et töölisklassi peamiseks juhtlauseks jääb küll «edasi», kuid teisiti on revolutsiooni järkjärgulise taandumise olukorras:

«Kui aga selgesti näed,
et tugevamad on vastaste väed,
et tingimata alla sa jääksid,
kui otsekohe lahingusse läeksid,
ja et jõudu ja elu alal hoida,
siis — muidugi — ajuti
tagasi!» [159]

Ööl vastu 3. juunit 1907 viidi Tallinnas läbi rohkesti läbiotsimisi ja vahistamisi. Teiste aktiivsemate revolutsiooniliste tegelaste hulgas vahistati ka J. Lilienbach ja saadeti hiljem Baltimaadelt välja. Sellega katkes ajutiselt tema revolutsiooniline kirjastustegevus.

J. Lilienbachi väljaanded kasvasid välja proletariaadi arenevatest kirjanduslikest ja esteetilistest vajadustest, olid tihedalt seotud revolutsioonilise võitlusega, kajastasid seda, ja, õppides vene proletariaadi vastavatest eeskujudest, aitasid bolševike parteil kasvatada rahvahulkade

[159] «Lendleht» nr. 16 («Tagasi»), 1907, lk. 3.

revolutsioonilist vaimu. 1905.—1907. aasta revolutsioonilis-satiirilise ajakirjanduse traditsioone jätkati edaspidises võitluses tsarismi, mõisnike ja kodanluse võimu vastu.

*

1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal oli eesti töölisajalehtedel teatud määral lendlehe iseloom. Kõigist neist ajalehtedest ilmus vaid mõni üksik number, pikemat aega püsivaid perioodilisi bolševike partei väljaandeid ei läinud tol ajal korda asutada. Ajalehtede iga oli liialt lühike selleks, et kohtadel oleks saanud tekkida kirjasaatjate ja alaliste toetajate võrk. Sellistel väga lühikest aega ilmuvatel ajalehtedel peaaegu puudus organiseeriv funktsioon. Selles mõttes oligi neil rohkem lendlehe kui tõelise ajalehe iseloom. Kuid ka sellisena oli 1905.—1907. aasta revolutsiooni aegsel töölisajakirjandusel suur ajalooline tähtsus.

Esmakordselt Eesti revolutsioonilise liikumise ajaloos tehti neil aastail õige mitu katset asutada VSDTP Eesti organisatsioonide häälekandja. Juba see oli kogemuste omandamise seisukohalt üsna väärtuslik.

Partei poolt välja antud ajalehtede kõrval ilmus ka rida J. Lilienbachi revolutsioonilisi väljaandeid. Kõige selle tulemusena kasvas revolutsioonilise trükisõna mõjujõud õige tunduvalt. Revolutsioonilisi väljaandeid ilmus rohkem ja massilisemalt kui varem. Revolutsiooniline trükisõna suutis neil aastail äratada Eestis aktiivsele ühiskondlikule elule ja revolutsioonilisele võitlusele hulgaliselt töölisi ja talupoegi, kes seni olid olnud poliitiliselt väheteadlikud ja kogenematud.

TÖÖLISAJAKIRJANDUS REAKTSIOONIAASTAIL

1907. aasta 3. juuni riigipööre tähistas uue, rusuvraske etapi algust Venemaa rahvaste ajaloos. Algas ajajärk, «...kus kolmandas duumas uluvad ja möirgavad mustasajalised tuusad, kus kontrrevolutsiooni möll on saavutanud nec plus ultra[1], kus reaktsioon saadab korda oma poliitilise kättemaksu metsikut akti revolutsionääride suhtes...»[2] Kõige rängemad hoobid suunas isevalitsuslik reaktsioon töölisklassi ja tema revolutsioonilise partei pihta. Erakordselt raskeks muutusid ka revolutsioonilise propaganda tegemise ning töölisajakirjanduse väljaandmise tingimused.

Eestis toimusid massilised läbiotsimised ja arreteerimised juba ööl vastu 3. juunit 1907. Tugevasti sai kannatada kogu VSDTP organisatsioon. Ent bolševike võitlus tsarismi kukutamise eest sellega ei lakanud. Juba 1907. aasta juulis tegi VSDTP Tallinna organisatsiooni uus komitee oma koosolekul otsuseks hakata välja andma illegaalset bolševistlikku ajalehte «Võitleja».[3] Ühtlasi valiti ajalehe toimetuse kolleegium.

Samal ajal jätkus lendlehtede väljaandmine. Lendlehes «Taktikaline platvorm» selgitati tekkinud olukorda töölishulkadele. Seal kinnitati, et hoolimata rängast survest saabub varem või hiljem uus revolutsiooniline tõus ning tsarismi kukutamine on paratamatu. «Pamjat Azova» ülestõusu esimese aastapäeva puhul (1907. aasta 20. juuliks) avaldas Tallinna Komitee sõjaväeorganisatsioon proklamatsiooni ning uue illegaalse ajalehe «Revelski Vojennõi Listok» esimese numbri.[4] Meenutades Balti laevastiku me-

---

[1] — äärmise piiri — *E. L.*
[2] V. I. Lenin, Teosed, 13. kd., Tallinn, 1953, lk. 381.
[3] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 111.
[4] Sealsamas, lk. 113.

remeeste kangelaslikku võitlust aasta tagasi, rõhutati vajadust organiseerida madruste hulgas uusi revolutsioonilisi ringe ning luua side sotsiaaldemokraatlike organisatsioonidega. Ajaleht «Revelski Vojennõi Listok» ja nimetatud proklamatsioon levisid niihästi laevastikus ja kohalikes sõjaväeosades kui ka Tallinna tööliste seas. Peagi järgnes lendleht «16. oktoober», milles bolševikud kutsusid töölisi üles tähistama Tallinnas Uuel turul korraldatud veresauna teist aastapäeva poliitilise üldstreigiga.

VSDTP Tallinna Komitee illegaalsed väljaanded andsid printsipiaalse hinnangu kõigile tähtsamatele poliitilistele sündmustele. Ajaleht «Võitleja» kommenteeris III Riigiduuma valimiste tulemusi ning seadis sellega seoses ülesandeks rahvahulkade poliitilise teadlikkuse edasise kasvatamise ning nende orgniseerimise tulevaseks revolutsiooniks.[5]

Bolševike revolutsioonilist agitatsiooni hakkasid takistama menševikud. Eesotsas A. Reiga haarasid nad enda kätte VSDTP Tallinna organisatsiooni küllaltki hea sisseseadega trükikoja.[6] See põhjustas viivitusi VSDTP Tallinna Komitee väljaannete trükkimisel ning mõnikord ka nende sisu moonutamist oportunismi vaimus. Menševike endi väljaanded kutsusid üles hoiduma revolutsioonilistest väljaastumistest. Näiteks soovitasid nad 16. oktoobri veretöö aastapäeva puhul väljendada protesti ainult tundmustega. Menševikud esinesid oma väljaannetes laimu ja süüdistustega VSDTP Tallinna Komitee aadressil. 1907. aasta oktoobris hakkasid menševikud välja andma oma ajalehte «Punane Lipp».

Ränk hoop tabas VSDTP Tallinna organisatsiooni ning ühtlasi eesti töölisajakirjandust ööl vastu 24. jaanuari 1908. Olles provokaatori kaudu teada saanud partei Tallinna Komitee koosolekust, arreteerisid tsaarivõimud komitee peaaegu täies koosseisus. Ühtlasi avastasid sandarmid salajase trükikoja, kus oli käsil ajalehe «Võitleja» kolmanda numbri ja ajalehe «Revelski Vojennõi Listok» teise numbri trükkimine.

Tsaarivõimudel läks korda 1908. aasta alguseks peaaegu täielikult likvideerida seni legaalselt või illegaalselt ilmunud eesti töölisajakirjandus. Mõnda aega ei õnnestunud

---

[5] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 112.
[6] Sealsamas, lk. 114—115.

asutada ühtegi uut otseselt partei poolt kirjastatavat perioodilist väljaannet. Sellepärast kasutasid bolševikud revolutsiooniliseks agitatsiooniks legaalset ametiühingute ajakirja «Töö», mis ilmus Tallinnas.

AMETIÜHINGUTE HÄÄLEKANDJA «TÖÖ»

Ametiühingud tekkisid Eestis 1905.—1907. aasta klassilahingute tules. Revolutsioonijärgsel ajajärgul, kus Eestis määratses mustasajaline reaktsioon, suleti paljud ametiühingud. Kuid tsarism, mõisnikud ja kapitalistid said aru, et oma ekspluataatorlikku võimu ja heaolu pole võimalik kindlustada üksnes repressioonidega, vaid selleks on tarvis teha töölistele ja talurahvale ka mõnesuguseid järeleandmisi. Ühe niisuguse järeleandmisena avaldati «Kõige Kõrgema ukaas» ühingute ja liitude ajutise määrustiku kinnitamisest. Nimetatud ukaasiga legaliseeriti ka tormiliselt arenev ametiühinguliikumine, mis püüti suunata seaduslikesse raamidesse.

Reaktsiooniaastail tegutsesid Eestis ametiühingud Tallinnas, Tartus ja Narvas.[7] Eestimaa kuberneri kirjavahetuses säilinud dokumentide andmeil oli Tallinnas 1907. aastal 13 ametiühingut. 1908. aasta lõpuks tegutses töölisajakirjanduse andmeil Tallinnas 10 ametiühingut (metallitööliste, puidutööliste, maalrite, nahatööliste, kivitööliste, majateenijate, rätsepate, paberitööliste, jahutööliste ning äri- ja kontoriteenijate ametiühing).[8]

Tallinnas, kus ametiühinguliikumine oli kõige tugevam ja laiaulatuslikum, püüti 1907. aasta lõpul välja anda esimest ametiühingute häälekandjat. Ületades suuri raskusi, asutasid ametiühingud oma häälekandja «Ametiühisuste Teataja». Ajalehe esimene number ilmus 1. detsembril 1907. Järgmised numbrid ilmusid korrapäraselt laupäeviti kuni 22. detsembrini 1907, millal ilmunud 4. number jäigi viimaseks, sest ajaleht suleti.[9]

---

[7] G. Lukin, Töölisliikumine Eestis Stolõpini reaktsiooni ja uue revolutsioonilise tõusu aastail. Tallinn, 1960, lk. 115.

[8] «Töö» 1909, nr. 2, lk. 22.

[9] G. Lukin, kes esimesena rõhutas «Ametiühisuste Teataja» ajaloolist tähtsust eesti töölisliikumises, märgib ebatäpselt, nagu oleks «Ametiühisuste Teataja» suletud 1908. aasta jaanuaris. (Vt. G. Lukin, tsit. teos, lk. 116.) Tegelikult lõpetati ajalehe ilmumine tsaarivõimude poolt juba 1907. aasta detsembris ja ainult vastav sulgemise otsus, nagu

Pöördelise tähtsusega bolševike partei ning selleaegse parteipropaganda arengus oli 1908. aasta detsembris Pariisis toimunud VSDTP V ülevenemaaline konverents. Konverentsil tunnistati partei esmaseks ülesandeks selgitada rahvahulkadele isevalitsuse uusima poliitika tõelist sisu.[10] Partei teiste põhiliste ülesannete hulgas tõsteti esile proletariaadi klassiteadlike hulkade kasvatamise, organiseerimise ning koondamise aeganõudev töö. Ühtlasi nõuti parteitöö laiendamist talurahvale ja sõjaväele. Rõhutati trükisõna suurt osa propaganda- ja agitatsioonitöös, proletariaadi kõige laiemate hulkade, talurahva ja sõjaväe proletaarsete ning poolproletaarsete elementide sotsialistlikul kasvatamisel.

VSDTP V kongressi otsustes nähti ette legaalsete võimaluste kasutamist. Neil töörahvale ja tema parteile rasketel aastatel kasutati revolutsiooni huvides tõhusalt ära ametiühingud. Ametiühingud võtsid ülesandeks ka oma häälekandja väljaandmise. Eestis asutati algul kuukirjana, hiljem nädalalehena Tallinnas ilmunud «Töö». 1908. aasta detsembrist kuni 1909. aasta detsembrini ilmus «Tööd» kokku 20 numbrit.[11]

Reaktsiooni määratsemise tinginustes polnud tööliste häälekandja väljaandmine kerge ülesanne. See nõudis julget ettevõtlikkust ning sihikindlat organiseerimistööd. Raskusi valmistas isegi ettevõtte majanduslik külg. Ametiühingud eraldasid «Töö» jaoks küll teatud summad [12], kuid

---

alati, järgnes hiljem — 1908. aasta jaanuaris. Ka «Ülevaate EKP ajaloost» kontekstist võib nii aru saada, nagu oleks «Ametiühisuste Teataja» suletud 1908. aasta jaanuaris. (Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 115).

[10] NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa. Tallinn, 1956, lk. 196.

[11] Senistes käsitlustes on märgitud, et «Töö» suleti 1910. aasta jaanuaris, 1910. aasta algul jne. (Vt. näit. Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 119, 127, 145). Selline ebatäpsus pärineb nähtavasti G. Lukinilt, kes kirjutab, et 1909. aasta «detsembris pani tsaaritsensuur «Töö» väljaandmise ajutiselt seisma. Peatselt keelati ajakirja ilmumine hoopis». (Vt. G. Lukin, tsit. teos, lk. 118.) «Töö» sai küll repressioonide osaliseks (1909. aasta novembris ilmunud «Töö» nr. 13 konfiskeeriti jne.), kuid mingit ajutist sulgemist 1909. aasta detsembris polnud. «Töö» suleti siis lõplikult, sest 30. detsembril ilmunud nr. 20 jäi viimaseks. Et sulgemise ajaks pole mitte õige lugeda seda formaalset akti, millal võimude poolt langetati «Töö» sulgemise otsus, vaid seda, kui kaua «Töö» sai tegelikult ilmuda, siis tuleb lugeda «Töö» sulgemise ajaks ikkagi 1909. aasta detsembrit, mitte 1910. aasta jaanuari.

[12] Vt. näit. «Töö» 1909, nr. 6, lk. 29; 14. nov. 1909, nr. 14, lk. 14.

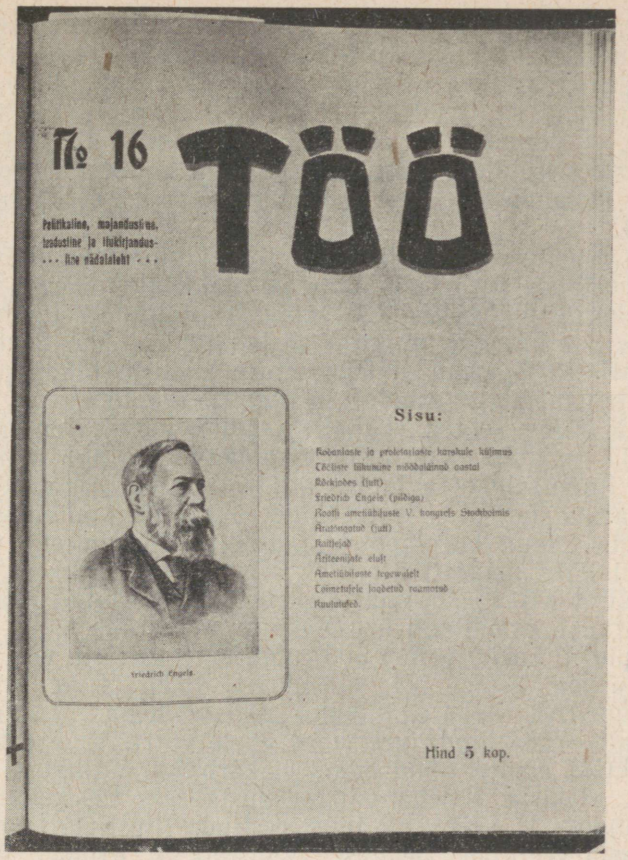

Ajakirja «Töö» 16. numbri esikülg.

Eesti tööliskласsi noorte kutseorganisatsioonide ressursid polnud kaugeltki piisavad selleks, et kanda kõiki «Töö» väljaandmise kulusid. Seetõttu tuli ametiühingute häälekandja finantseerimiseks leida ka muid allikaid. Nagu hiljem «Kiire» puhul, nii tegid töölised juba nüüd oma võitlusorgani heaks korduvalt korjandusi. Näiteks teatas ajakiri oma 1909. aasta juuninumbris: «Volta vabriku tööliste poolt kuukirja «Töö» toetamiseks antud summa, 21 rubla,

on toimetuses tänuga vastu võetud.»[13] Toetusi ajakirja väljaandmiseks saabus ka Peterburi ja Helsingi eesti sotsiaaldemokraatide gruppidelt ning välismaal viibivatelt eesti revolutsionääridelt. «Töö» 24. oktoobri numbrist näeme, et Bernis 1908. aasta juunis toimunud E. Sõrmuse kontserdi sissetulekust on 47 franki ehk 17 rbl. 60 kopikat «Eesti kirjanduse kasuks määratud» ja «...«Töö» heaks antud».[14]

Toetussummadest hoolimata tuli esialgu 2-poognalisena (32 lehekülge) kord kuus ilmuvale ajakirjale määrata küllaltki kõrge müügihind (20 kopikat). Paljudele töölistele käis sellise hinnaga ajakirja soetamine üle jõu. Seetõttu alandati 1909. aasta juunist alates ajakirja hinda poole võrra ja vähendati vastavalt ka ajakirja mahtu.

Veidi hiljem selgus, et töölisliikumise huvides on tarvis ajakirja ilmumissagedust suurendada. Et see aga ajakirja senise finantsolukorra juures oli teostamatu, organiseeriti 1909. aasta sügisel kirjastusühing «Töö». Asutamiskoosolekust, mis toimus 11. oktoobril, võttis osa 50 inimest.[15] Osatähe hinnaks määrati 5 rubla. Erinevalt kodanlikest osaühingutest sai iga osanik, olenemata omandatud osatähtede arvust, osaühingu koosolekutel ainult ühe hääle. Samas suudeti kokku panna 500 rubla ning seetõttu võis ajakiri «Töö» alates 24. oktoobrist 1909, s. o. alates 11. numbrist hakata ilmuma nädalalehena. Seejuures alandati «Töö» hinda veel kord poole võrra, s. o. 5 kopikale, kuna mahtu nüüd enam ei kärbitud. Välimuselt jäi «Töö» ajakirja ilmega väikesekaustaliseks (29 × 22 cm) väljaandeks.[16] «Töö» oli illustreeritud. Illustreerijana esines tema veergudel peamiselt kunstnik A. Promet. Peale A. Prometi jooniste avaldati «Töös» võrdlemisi palju fotosid.

«Töö» vastutava toimetajana ning väljaandjana kirju-

---

[13] «Töö» 1909, nr. 7, lk. 16.
[14] «Töö» 1909, nr. 11, lk. 16.
[15] «Uus Ilm» 19. nov. 1909, nr. 22.
[16] Senini on «Tööd» igal pool käsitletud ajakirjana. (Vt. G. Lukin, tsit. teos, lk. 117—119; Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 117—119, jm.) Kuid seejuures ei tohi unustada, et «Töö» andis informatsioonilist materjali juba kuukirjana, veel enam aga siis, kui ta ilmus iga nädal. See tähendab, et «Töö» oli oma iseloomult osalt ajakiri, osalt ajaleht. Lühiduse huvides on ka käesolevas töös enamasti nimetatud «Tööd» ajakirjaks.

tas nii enne kui pärast osaühingu asutamist alla K. Kerstenson (ka K. Kärstenson). Juhtivat osa ajakirja toimetamisel etendasid J. Saks, J. Elbe jt. bolševikud. «Töö» kaastöölisteks olid H. Pöögelmann ja J. Anvelt. Samuti võib ajakirja veergudel leida eesti proletaarsete kirjanike J. Lilienbachi, V. Buki, V. Mölderi, O. H. Müntheri ja G. Tikerpuu töid. Kuigi «Töö» kaastööliste seas oli ka menševikke (M. Martna, A. Rei jt.), ei suutnud nende kaastöö ajakirja ideelist sisu oluliselt muuta. Töölisliikumise põhiprobleeme valgustati ametiühingute häälekandjas bolševistlikult (mõned erandid välja arvatud).

«Töö» oli Tallinnas ilmuv «politikaline, majandusline, teadusline ja ilukirjandusline» ajakiri, seega siis segasisuline ajakiri (hiljem ajaleht). «Töö» oli seadnud oma eesmärgiks organiseerida töölisi ning valgustada neile teed marksistliku teooria abil. See selgub juba ajakirja esimese numbri juhtkirjast, kus näidatakse proletariaadi ees seisvaid võitlusülesandeid. «Nagu kõike, mis kõrge ja kaunis raske on kätte saada,» öeldakse juhtkirjas, «nõnda on ka vabadusega ja isetegevusega lugu: ta nõuab ohvrisi ja verd. Meie ei oota mitte, et meile neid kingitakse, või et nad iseenesest meile sülle langevad; sellepärast tahame meie tööd teha, võidelda.» [17] Juhtkirjas märgitakse, et «Töö» tahab seda võitlust suunata proletaarse klassisolidaarsuse printsiipidest lähtudes. «Töö» toimetus püstitas ülesande võidelda vabaduse eest, niisuguse ühiskondliku korra eest, kus puudub inimese kurnamine inimese poolt. Veelkordselt rõhutati neidsamu mõtteid «Töö» nädalaleheks muutmise puhul. [18] Ühtlasi tõsteti siis esile vajadust pöörata rohkem tähelepanu proletariaadi liitlasele, töötavale talurahvale.

Et «Töö» oli eelkõige ametiühingute häälekandja ja ilmus tööliste ametiühingute toetusel, siis avaldas ta suhteliselt palju materjali ametiühingutest. Peaaegu igas numbris leidus mõni ametiühinguliikumist käsitlev artikkel. Sõnumid sel teemal avaldati rubriigis «Ametiühisused». Kuid kõik «Töös» avaldatud kirjutused ei olnud ühesuguselt võitleva, bolševistliku hoiakuga. Nii esineb artiklis «Ametiühisuste ülesanded» menševismi ning treidunio-

[17] Juhtsõna. «Töö» 1908, nr. 1, lk. 1—3.
[18] Lugejale. «Töö» 24. okt. 1909, nr. 11, lk. 1—3.

nismi jooni.[19] Artiklis kõneldakse peamiselt ametiühingute ülesannetest majandusliku võitluse organiseerimisel, kuid ei käsitleta ametiühinguid kui revolutsioonilise võitluse organeid. Seevastu on artiklis «Kas ametiühisused kõdunevad?» selgesti rõhutatud, et töölised ei või piirduda üksnes majandusliku võitlusega ettevõtjate vastu, vaid nad peavad ühtlasi pidama poliitilist võitlust. Autor lõpetab oma artikli sõnadega: «Ametiühisus ühelt ja politika partei teiselt poolt on töölisteklassi kaks jalga; kahe jalaga jookstes jõutakse aga ikka ennem sihile kui ühega hüpates.»[20] Kuid ka selles artiklis esineb ekslikke seisukohti, on näiteks idealiseeritud Uus-Meremaa olusid.

«Töö» järgmistes numbrites on ametiühingute tööd valgustatud peamiselt informatsioonide kaudu. Näiteks teatatakse, et Tallinna ametiühingud on tagasi lükanud ettepaneku koguda raha «Estonia» teatrihoone ehitamise heaks ja et ajakirja «Töö» suund on Tallinna metallitööliste ametiühingu koosolekul õigeks tunnistatud.[21]

Ajakiri «Töö» ei piirdunud lihtsalt asetleidnud sündmuste konstateerimisega, tavaliselt avaldati asja suhtes ka omapoolne seisukoht. «Töö» toimetus ei kiitnud näiteks heaks Tartu kingsepatööliste ametiühingu kavatsust luua tootmiskooperatiiv.[22] Ajakirjas selgitati, et ametiühingute tootmiskooperatiivid ei suuda töölisklassi olukorda oluliselt parandada, küll aga võivad nad proletariaadi klassivõitlust kahjustada.[23]

Ajakiri «Töö» täitis teatud määral ka töölisajalehe ülesandeid, sest tema veergudel avaldati küllalt palju informatsioonilist materjali. «Töö» muutmine 1909. aasta oktoobris nädalaleheks tegi informatsiooni senisest operatiivsemaks. Töölisliikumist valgustati nii Eesti kui ka Venemaa ulatuses.

Töö ja kapitali võitlus Venemaal kajastub eelkõige tööliste streigivõitlusest antud informatsioonides. Ehkki streikide ja nendest osavõtjate arv reaktsiooniaastail väheneb, registreeriti toimunud streike seda hoolsamini

---

[19] «Töö» 1909, nr. 2, lk. 21—23.
[20] «Töö» 1909, nr. 3, lk. 18—23.
[21] «Töö» 1909, nr. 4, lk. 32; «Töö» 1909, nr. 6, lk. 29.
[22] «Töö» 5. dets. 1909, nr. 17, lk. 14.
[23] A. H., Ametiühisused ja ühistegevus. «Töö» 1909, nr. 5, lk. 14—15.

ning püüti neist tuletada õpiseid töölisklassile. Erilise tähelepanuga jälgiti klassivaenlase organiseerumist ning tema vastuaktsioone. Juba ajakirja esimeses numbris selgitati, missugust hädaohtu kujutavad endast töölisklassile lokaudid ja streigimurdjate organisatsioonid.[24]

Veelgi üksikasjalikumalt kui ülevenemaalist streigivõitlust valgustati töölisliikumist Eestis. Lugejad said ajakirja kaudu teada, et Tallinna maalritel ning isegi väikese Rakvere rätsepatel on streigilahingutes olnud edu.[25] «Töö» rõhutas, et edukate streikide eeltingimuseks on tööliste klassisolidaarsus. «Töö» lehekülgedel ilmunud materjalidest leiame, et tööstustööliste kõrvale on streikijatena võitlusse astunud ka metsatöölised. Samas tutvume nende tööolude ja võitlustingimuste omapära ning raskustega.[26]

Suurt tähelepanu pööras «Töö» töölis- ja talurahvaliikumisele kapitalistlikes suurriikides. Klassiteadlikkuse kasvatamiseks avaldati näiteks Inglismaa kohta andmeid, mis kummutasid legendi, nagu oleks see riik «demokraatia paradiis». Mitmes H. Pöögelmanni artiklis on ilmekaid näiteid sealsetest teravatest sotsiaalsetest vastuludest ning luupainajana töölisklassil lasuvast tööpuudusest.[27] Samalaadilist materjali leidub «Töö» lehekülgedel ka Ameerika Ühendriikide, Saksamaa ja Prantsusmaa kohta. Viimase puhul tutvustati ühtlasi Prantsuse töölisliikumises esinevat erisuunda, mis eitas marksismi ning tekitas kahju töölisklassi võitlusele.[28]

Küllalt palju informatsiooni on avaldanud «Töö» klassivõitluse kohta Soomes, kus reaktsiooniaastail viibis rohkesti eesti pagulasi. Soome-ainelistes kirjutustes tõmmati korduvalt võrdlusjooni Eesti oludega. Eesti proletariaadi klassiteadlikkuse kasvatamise eesmärke on silmas peetud ka teistes välisriikide kohta avaldatud materjalides. Näiteks kannab informatsioon «Põllutööliste õnnetuste vastu kinnitamine Itaalias» alapealkirja «Tähele-

---

[24] A. Metallitööline, Kapitali organiseerimine. «Töö» 1908, nr. 1, lk. 14—16.

[25] «Töö» 1909, nr. 9, lk. 7—9; nr. 6, lk. 27.

[26] Vaivarast. «Töö» 5. dets. 1909, nr. 17, lk. 15.

[27] h. p. [H. Pöögelmann]. Londoni kiri. «Töö» 1908, nr. 1, lk. 8—9; h. p. [H. Pöögelmann], «Vabameelselt» Inglismaalt. «Töö» 1909, nr. 2, lk. 18—20.

[28] Prantsuse tööliste liikumisest. «Töö» 1909, nr. 8.

panemiseks Eesti põllutöölistele» ning selle tekstis tuuakse fakte mitte ainult Itaaliast, vaid ka eesti eduerakondlaste töörahvavaenulikust tegevusest.[29]

«Töö» kasvatas tööliste klassiteadlikkust kirjutustega, mis paljastasid ja mõistsid hukka kolonialismi ning koloniaalse ekspluateerimise. H. Pöögelmann tõi kolonialismi musternäidisena lugeja ette inglise kapitalistide võimutsemise ja vägivalla Indias. «Igatahes pakub meile Inglise valitsuse poliitika Indias,» kirjutab Pöögelmann, «kõige selgemat tõendust sellest, et Inglise valitsuse «vabameelsus» kõige mustemat sorti kapitalistlist kurnamist ja bürokratia omavoli vabadust tähendab.»[30]

Bolševikud töötasid reaktsiooniaastail V. I. Lenini juhtimisel välja olukorda kõige paremini arvestava taktika, mille eesmärgiks oli säilitada ja koguda jõude, et soodsate tingimuste korral alustada uuesti revolutsiooni. Seda ülesannet teenis ka ajakiri «Töö». Paljastades vene kadettide ja Peterburi eesti kodanluse reaktsioonilisust, tutvustas «Töö» bolševike taktikat ja tsiteeris V. I. Lenini üht «Proletaris» avaldatud artiklit. «Töös» kirjutati: «Me oskasime revolutsioni ajal Prantsuse keeli kõnelda, s. o. kõige kaugemale ulatuvate nõudmistega liikumist edasi lükata, et hulkade jõudu ja julgust tõsta. Nüüd, tagurluse õitse ajal, õpime Saksakeeli oma asju ajama, s. o. tasa, süstematiliselt, kõikumatalt töötama, samm sammult ja toll tollilt edasi tungides, ning võites, sest teisiti enne ei lähe, kuni uus tõus kätte jõuab.»[31]

«Töö» kirjeldas korduvalt eesti ja vene kodanluse ühiseid töölisklassivastaseid väljaastumisi ning näitas, et kodanlaste halvasti simuleeritud «vabameelsuse» taga peitub reaktsioon.

---

[29] «Töö» 1909, nr. 9, lk. 12—13.

[30] h. p. [H. Pöögelmann], «Vabameelselt» Inglismaalt. «Töö» 1909, nr. 3, lk. 8.

[31] «Töö» 24. okt. 1909, nr. 11, lk. 4. Sõrendus ajalehes — *E. L.* Vrd. V. I. Lenin, Likvidaatorluse likvideerimine. Teosed, 15. kd., Tallinn, 1953, lk. 421: «Meie õppisime revolutsiooni ajal «rääkima prantsuse keelt», s. o. tooma liikumisse maksimaalselt edasitõukavaid loosungeid, tõstma otsese klassivõitluse energiat ja hoogu. Nüüd seisaku, reaktsiooni, lagunemise ajal peame me õppima «rääkima saksa keelt», s. o. tegutsema pikkamööda (kuni pole uut tõusu, ei saa teisiti), süstemaatiliselt, visalt, liikudes edasi samm-sammult, vallutades verssok verssoki järele.»

Kadette-ja ühtlasi Eesti eduerakondlasi ründas «Töö» lehekülgedel proletaarne kirjanik O. H. Münther.[32] Ta tõi esile nende põhimõttelageduse ning järjest sagenevad sobingud kõige tagurlikumate jõududega. Üldse pööras «Töö» suurt tähelepanu III Riigiduuma tegevuse käsitlemisele. «Töös» märgiti, et kuigi kadetid hädaldavad reaktsiooni määratsemise üle, ootavad ja loodavad nad siiski kõike head valitsuselt.[33] Rõhutati, et vene kodanluse ja tsaarivalitsuse lahkhelidest hoolimata seisab tsaarivalitsus siiski kodanlusele oma klassiseisundi tõttu võrratult lähemal kui «punased». Ajakirja üldsuund oli Riigiduuma töö valgustamisel bolševistlik: töölissaadikute tegevust Riigiduumas käsitleti kui vahendit, mis aitab kaasa rahvahulkade ettevalmistamisele uueks revolutsiooniks. «Töös» sel teemal avaldatud artiklites ja informatsioonides ei leidu parlamentlikke illusioone ega ka pahempoolitseva otzovismi jooni, mis tol ajal eesti töölisliikumises mõnel juhul avaldusid.

Töölisklassi teadlikkuse kasvatamise seisukohalt oli samuti väga vajalik kohaliku eesti kodanluse ilusate sõnade tõelise mõtte avamine, sest püüdis ju eesti kodanlus oma natsionalistliku ideoloogiaga töörahvast uimastada ja mürgistada ning klassivõitluse teelt kõrvale viia. Seetõttu on täiesti mõistetav, miks tööliste häälekandja pühendas oma rahvusest vaenlase ründamisele küllaltki palju ruumi. Nii leiamegi enam-vähem igast «Töö» numbrist ühe või mitu eesti kodanlust kritiseerivat kirjutust. Ajakiri ründas rahvuslikku kodanlust niihästi artikli kui veste vormis.

Sageli konstateeriti, et Eduerakonna edumeelsus piirdus õieti vaid selle sõnaga partei nimetuses. Anonüümses kirjutuses ««Kaitsejad»»[34] märgiti, et «Postimees» pole kordagi sõna võtnud tõelise poliitilise vabaduse kaitseks, vaid ainult tsaari 17. oktoobri manifestil põhineva varikonstitutsiooni kaitsmiseks. Samas artiklis tähendati, et «Postimees» on neile, kes III Riigiduumas opositsiooni avaldasid, ette heitnud liigset käremeelsust. Kuivõrd «edumeelne» niisugune seisukoht oli, seda mõistis iga lugeja isegi. Kui Eesti Rahvameelne Eduerakond hakkas «Postimehe» kaudu

---

[32] Otto Minor [O. H. Münther], Vabameelsete jõuetus ja paendlus. «Töö» 31. okt. 1909, nr. 12, lk. 1—2.

[33] Riigivolikogust. «Töö» 21. nov. 1909, nr. 15, lk. 5.

[34] «Töö» 28. nov. 1909, nr. 16, lk. 11—12.

kooliõpetajate ametiühingu asutamise asemel propageerima kooliõpetajate astumist Eduerakonda, siis reageeris H. Pöögelmann sellisele «edumeelsele» poliitikale artikliga «Eduerakond ja rahvakooliõpetaja».[35] Artikli autor möönab kaht asjaolu: esiteks seda, et «Postimehe» (resp. Eduerakonna) sotsiaalseks toeks on «pastorid, köstrid, jõukamad talunikud, kes vallas esimest viiulit mängivad, ka osa vallakirjutajaid» ja teiseks seda, et just need isikud on alati olnud rahvakooliõpetajate olukorra parandamise vastu. Kuidas võiks siis Eduerakond kaitsta kooliõpetajate huve? H. Pöögelmann ütleb tabavalt, et «rebane kõige oma kavaluse juures saba lagedale unustas. Ja see'p kanavarga ... tundemärk ongi».

Eesti kodanluse teise tähtsama rühmituse eesotsas tegutses Tallinnas sajandi algusest peale jurist ning ajakirjanik K. Päts. «Töö» poliitilises agitatsioonis oli tähtsal kohal ka selle eesti kodanluse grupeeringu poliitika ja tegevuse kujutamine tõepärases valguses. Artiklis «Linda nisa jääb «edumeelsetele»!» (autor — s. S-s, arvatavasti V. Buk)[36] ning vestes «Kõik rahvakasu pärast edumeelsuse alusel»[37] näidati, et Tallinna kodanlaste poliitika ei erine tema Tartu klassikaaslaste omast kuigi märkimisväärselt ja nende silmategemine revolutsioonile on lühiajaline ning mööduv. Tallinna linnavolikogu valimistel võidu saavutanud eesti kodanlased polnud tõelised üldise valimisõiguse pooldajad, sest küsimuste otsustamisel Tallinna linnavalitsuses lähtusid nad päris kitsaist kihihuvidest. «Töö» lehekülgedel kõneldi lugejale samuti ajalehe «Peterburi Teataja» ümber koondunud eesti kodanluse rühmitusest ning näidati, et see rühmitus ei erine kahest eelmisest grupeeringust.[38]

Reaktsiooniaastail, kui maad võttis ideeline laostumine ja marksismi teoreetiliste aluste revideerimine, samuti dekadents kirjanduses ja kunstis, oli selliste küsimuste käsitlemine väga vajalik.

«Töö» pühendas suhteliselt suurt tähelepanu marksismi

---

[35] H. P[ö ö g e l m a n n], Eduerakond ja rahvakooliõpetaja. «Töö» 24. okt. 1909, nr. 11, lk. 8—10.

[36] «Töö» 1909, nr. 3, lk. 1—4.

[37] S u g u v e n d, Kõik rahvakasu pärast edumeelsuse alusel. «Töö» 1909, nr. 5, lk. 26—27.

[38] - s. S s. [V. B u k ?], «Mis teie siis õieti tahate?» (Talurahva esitajate tegevusest duumas.) «Töö» 1909, nr. 2, lk. 13—16.

teooria, kirjanduse ja teaduse küsimustele. Siin avaldati K. Marxi ja Fr. Engelsi lühibiograafiad.[39] Artiklis «Theoria tähtsus» tutvustati teadusliku sotsialismi põhialuseid ja selgitati marksismi tähtsust töölisklassi võitluses.[40] «Töö» toimetus pidas ajalehes «New-York Daily» 1856. aastal ilmunud K. Marxi artiklit «Preisimaa» kaasaegsele eesti töölisliikumisele sedavõrd tähtsaks, et avaldas selle eesti keeles.[41] Artiklis käsitleti 1848. aasta kodanlikule revolutsioonile järgnenud reaktsiooni Preisimaal. Toimetus lisas artiklile lühikese kommentaari: «Just nagu oleks kiri viiskümmend aastat hiljem kirjutatud ja mitte Preisi kohta, vaid praeguse aja ja ühe teise maa kohta.»[42] Lugeja kahtlemata mõistis, et Preisimaal pool sajandit tagasi vallandunud reaktsiooni ja tema oma kodumaa poliitilise režiimi vahel oli palju sarnasust. Nagu siit ilmneb, kasutati proletariaadi suure juhi kirjatöö osavasti ära revolutsioonilise agitatsioonivahendina.

«Töös» avaldati ülevaateid selliste rahvusvahelise töölisliikumise tegelaste nagu Louis Blanc ja Ferdinand Lassalle'i elust ja vaadetest.[43] Tutvustati ka evolutsiooniteooria rajaja Ch. Darwini õpetust[44] ning avaldati järelhüüe reaktsiooni ohvriks langenud hispaania antiklerikaali F. Ferreri mälestuseks.[45]

Klassivõitluse teooria ja rahvusvahelise töölisliikumise kogemuste tutvustamine oli seda vajalikum, et paljud revolutsiooni ääsitulest läbi käinud eesti töölised alles hakkasid tundma õppima töölisliikumise teoreetilisi aluseid. Selliste materjalide avaldamist tingis ka see, et tol ajal levitati rohkesti antimarksistlikke vaateid.

---

[39] Karl Marx. «Töö» 1909, nr. 6, lk. 32; Friedrich Engels. «Töö» 28. nov. 1909, nr. 16, lk. 6—7.

[40] «Töö» 1909, nr. 3, lk. 9—11.

[41] Preisimaa aastal 1856. Karl Marxi kiri. «Töö» 1909, nr. 18, lk. 12—16. Vrd. К. Маркс, Пруссия. К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения Том II. Издание второе. Москва, 1958, lk. 668—672. «Töö» nr. 18 ilmus kaks korda suurema mahuga ja kandis lisatiitlit «Töö Jõulu-Album». Kunstnik A. Prometi kujundatud kaanel näeme töölist, kes on vasaraga lõhkunud musta reaktsiooni müüri sisse augu, kust vastu paistab vabadusepäike.

[42] Sealsamas, lk. 16.

[43] J. W., Louis Blanc. «Töö» 1908, nr. 1, lk. 9—10; Ferdinand Lassalle. «Töö» 5. dets. 1909, nr. 17, lk. 9—10.

[44] R. N. N., Charles Darwin. «Töö» 1909, nr. 3, lk. 6—9.

[45] Hariduse eest. «Töö» 21. nov. 1909, nr. 15, lk. 11—13.

Mustasajalise režiimi ja reaktsiooni rasketel aastatel leidus neid, kes püüdsid teaduslikule sotsialismile anda usuliste tõekspidamiste iseloomu. Neid hakati nimetama «jumalaehitajateks». Mõnede sotsiaaldemokraatide seas ilmnenud jumalaehitamise tendentside mõjusid kajastus ka «Töö» veergudel. Niisugune on näiteks ajakirja esimeses numbris avaldatud anonüümne meeleolutsev kirjutus «Valguse püha», kus proletariaadi vabanemist seostatakse usuga.[46]

Taolisi materjale esines reaktsiooniaastail ka venekeelsetes töölistele määratud väljaannetes. Sellepärast võetigi bolševike keskajalehe «Proletari» toimetuse laiendatud nõupidamisel Pariisis 1909. aasta juunis vastu otsus «Jumalaehitamise tendentsidest sotsiaaldemokraatide ringkonnas».[47] «Proletari» toimetuse laiendatud nõupidamine deklareeris, et «jumalaehitamine» on marksismi põhialustest lahkulöömine, mis toob kahju revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia tööle töölishulkade valgustamisel, ja et bolševikel ei ole midagi ühist teadusliku sotsialismi säärase moonutamisega.

«Töö» ümber koondunud eesti bolševikud on «Proletari» toimetuse laiendatud nõupidamisest ilmselt teinud oma järeldused. Usuküsimusi käsitlevad materjalid, mis avaldati «Töös» pärast nimetatud nõupidamist, on ideeliselt selgejoonelised ning lähtuvad bolševistlikest seisukohtadest. See kehtib «imesid» käsitleva artikli[48] ja usuasjade ilukirjanduslike kajastuste[49], eelkõige aga H. Pöögelmanni kirglike ning heas publitsistlikus stiilis kirjutatud tööde kohta. H. Pöögelmanni usu- ja kirikuvastased pamfletid «Vabatahtlikud tsensorid» ja «Pliiatsimärkused jõulurõemusõnumi servale» kuuluvad eesti ateistliku publitsistika parimate näidete hulka.[50]

«Töö» püüdis lugeja mõttemaailma klassiteadlikkuse

---

[46] «Töö» 1908, nr. 1, lk. 5.

[47] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 220—221.

[48] T. Sõmer, Ime ja seadus. «Töö» 1909, nr. 18, lk. 25—26. Uuesti avaldatud teoses: Hajutatud müüdid. Eesti kirjamehed religioonist. Tallinn, 1961, lk. 63—65.

[49] Vt. näit. A. Clamor, Igapäevane elu. «Töö» 1909, nr. 10, lk. 7—9.

[50] H. P[öögelmann], Vabatahtlikud tsensorid. «Töö» 24. okt. 1909, nr. 11, lk. 7—8. Uuesti avaldatud teoses: Hajutatud müüdid, lk. 235—239; [H. Pöögelmann], Pliiatsimärkused jõulurõemu sõnumi servale. «Töö» 1909, nr. 18, lk. 10—13.

poole suunata ka ilukirjanduslike paladega. Üheks heaks näiteks selle kohta on eespool märgitud tundmata autori (A. Clamor) jutustus «Igapäevane elu». Proletaarsetest kirjanikest avaldas ajakirjas rea väljapaistvaid töid V. Mölder-Proletaarlane.[51] Tema jutustused kirjeldavad tööliste viletsat elu ja kehtivat kurnamiskorda ning õpetavad klassivastuolusid ja klassivõitlust mõistma. Tugeva mõjujõuga on ka A. V. Kraavi lühipalad.[52]

Paljudes «Töös» avaldatud luuletustes meenutati revolutsiooni. Teiste hulgas torkab eelkõige silma J. Lilienbachi luuletus «Ajamuutused»:

«Talv päästis meid porise sügise käest,
kuid tagus meil ahelad lumest ja jäätst.
Nii kapitalismus ka uuendust lõi:
Viis feodaalsed kütked, kuld-ahelad tõi.
Kord sotsialismuse-kevade väest,
Me pääseme kulla- ja hõbeda-jäätst.[53]

Kunstiliselt õnnestunud luuletusi on «Töös» vähem kui vastavaid proosapalasid, kuid kõik nad teenisid tööliste revolutsioonilise võitlusvaimu ja teadlikkuse kasvatamise eesmärki.

Vene proletaarset kirjandust esindab «Töö» veergudel A. Serafimovitši ideeselge ja kunstiküps lühijutt «Kõrkjatest».[54] «Töös» leidub ka A. France'i, norra kirjaniku J. Lie jt. demokraatlike kirjanike lühipalu. Kõigi kirjanduslike materjalide valikul on lähtutud sellest, et need aitaksid nii või teisiti kaasa lugejate poliitilisele kasvatamisele. Isegi patriarhaalse talurahva seisukohtadest lähtuva Juhani Aho loomingust on osatud leida pala, mis teenib proletariaadi klassiteadlikkuse kasvatamise huve.[55] Ajakirja ilukirjanduslik materjal liitub orgaaniliselt väljaande muu sisuga, selle teoreetilis-arutleva ning informatiivse ainestikuga.

---

[51] Töölised. «Töö» 1909, nr. 8, lk. 4—6; Suguvend. «Töö» 1909, nr. 18, lk. 16—18; Mispärast? Lookene kõige hilisemast minevikust. Sealsamas, lk. 26—30.

[52] Õigusteadlane. «Töö» 1909, nr. 4, lk. 16; Orjad. «Töö» 1909, nr. 10, lk. 14.

[53] «Töö» 1909, nr. 18, lk. 24.

[54] «Töö» 28. nov. 1909, nr. 16, lk. 3—4; 5. dets. 1909, nr. 17, lk. 5—7.

[55] Juhani Aho, Väikesed ja suured. «Töö» 1909, nr. 7, lk. 8—9.

«Töö» püüdis anda vastulöögi reaktsiooni ajal levinud dekadentlikele ideedele ja «kunst kunsti pärast» põhimõttele. «Töös» tõestati, et väited tendentsitust, parteitust kunstist teenivad vaid ekspluataatorlikke klasse, et tendentsita (sihita) kunsti tõeliselt ei ole olemas ja et «terve küsimus seisab õieti selles: missugune see siht on ja kuidas ta ennast kunstis avaldab».[56] Sellist seisukohta propageeris ka pseudonüümi A-X kasutanud autor, kes käsitles kunsti osa klassiteadliku proletariaadi elus.[57] Ta selgitas, et kirjandus ja kunst võivad kaasa aidata rõhutud rahvahulkade vabastamisele ning muutuvad ka ise tõeliselt vabaks alles pärast kurnajate võimu kukutamist. Samadest põhimõtetest lähtudes paljastas -s S-s (arvatavasti V. Buk) kodanluse katseid rakendada proletariaat «ühise» eesti kunsti lõa otsa.[58] Tema sulest leidub «Töös» ka arvustav sõnavõtt uuema eesti kirjanduse ja kunsti kohta.[59]

Kuigi me tänapäeval ei saa nõustuda kõigi neis artiklites avaldatud seisukohtade ja hinnangutega, etendasid «Töös» ilmunud kirjandus- ja kunstikriitilised sõnavõtud siiski positiivset osa proletaarsete lugejate silmaringi laiendamisel ja klassiteadlikkuse tõstmisel.

Hoolimata teatud järjekindlusetusest ja vigadest aitas «Töö» reaktsiooniaegse legaalse töölisväljaandena tõhusalt kaasa töölisklassi ettevalmistamisele uueks revolutsioonilise tõusuks. Vigu, mis kõige sagedamini esinesid ajakirja esimestes numbrites, suudeti tänu väljaande parteilisele juhtimisele hiljem enamasti vältida.

Revolutsioonilist propagandat tegeva «Töö» vastu rakendasid tsaarivõimud korduvalt repressioone. Repressioonid sagenesid ajakirja ilmumise hilisemas järgus, eriti sealt peale, kui ta hakkas ilmuma nädalalehena. Ajakirja viimasest kümnest numbrist konfiskeeriti pooled. Hiljem küll vabastati «Töö» 11. number aresti alt, kuid nr. 13, samuti ajakirja viimased numbrid jäidki konfiskeerituiks. «Töö»

---

[56] Kunst ja siht (tendents). «Töö» 1909, nr. 18, lk. 3—6. Sõrendus artiklis — *E. L.*

[57] A-X, Kunst ja klassiteadline proletariat. «Töö» 1909, nr. 10, lk. 1—3.

[58] -s S-s [V. Buk?], «Uhine kunst ja Tall[inna] Eesti teater. «Töö» 1909, nr. 5, lk. 6—8.

[59] S s s [V. B u k?], Mõtted kirjanduse ja kunsti üle. Uuemast Eesti kirjandusest. «Töö» 1909, nr. 8, lk. 11—13.

sulgemise otsuse tegid tsaarivõimud 1910. aasta jaanuaris, kusjuures anti kohtu alla väljaande toimetuses aktiivsemalt kaasa töötanud VSDTP Tallinna Komitee liikmed. Tsaarivoimud likvideerisid ka ajakirja väljaandmiseks loodud kirjastusühingu.

Ümmarguselt aasta aega (1908. aasta detsembrist 1909. aasta detsembri lõpuni) ja küllaltki suures tiraažis (1909. aasta teisel poolel 2000 eksemplaris) ilmunud «Töö» oli Eestis esimene pikemat aega püsima jäänud massiline töölisväljaanne. Legaalselt ilmuva ametiühingute häälekandjana propageeris «Töö» tööliste hulgas laialdaselt proletariaadi klassivõitluse ideid ja aitas bolševike parteil töörahvast ette valmistada uueks revolutsiooniks.

TEISTEST REAKTSIOONIAJA TÖÖLISVÄLJAANNETEST

Reaktsiooniaastatel polnud «Töö» siiski ainuke revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia ideid propageeriv perioodiline väljaanne. Otsekohe pärast asumiselt pääsemist jätkas J. Lilienbach oma kirjastustegevust. 1909. aastast alates hakkasid jällegi ilmuma tema kogumikud ja seeriad, kus ühiskondlikke suhteid käsitleti marksistlikult. Jätkus J. Lilienbachi «Edasi» albumite väljaandmine. Uue seeriana hakkas ilmuma publitsistlike ja kirjanduslike tööde almanahh (album) «Mõtted». New Yorgis asutati eestikeelne töölisajaleht «Uus Ilm».

Lilienbachi perioodilise ilmega väljaannetest jõudis reaktsiooniperioodil lugejate kätte kõigepealt «Mõtete» esimene raamat (1909). Selles avaldatud artiklitest pälvivad tähelepanu eelkõige H. Pöögelmanni «Karskus ja töölised», S-s-i (arvatavasti V. Buk) «Liberalismus — sotsialismus — sotsiaalvabameelsus» ja J. Elbe arutlused kunsti klassiolemusest.

H. Pöögelmanni kirjutus karskusest käsitles üht ajajärgu aktuaalsemat probleemi, mis oli korduvalt olnud kõne all ka «Töö» veergudel.[60] Karskusküsimuse proletaarsed käsitlejad andsid vastulöögi pastor V. Reimani juhtimisel tehtavale karskuspropagandale. Vastupidiselt kodanlaste rah-

[60] Vt. Töölised ja karskus. «Töö» 31. okt. 1909, nr. 12, lk. 10—11; s s s [V. B u k?], Kodanlaste ja proletarlaste karskusküsimus. «Töö» 21. nov. 1909, nr. 16, lk. 1—3.

vustervikluse vaimus tehtavale karskuspropagandale näitasid need autorid, et ka karskusküsimus on klassivõitlusega lahutamatus seoses. «Töölisklass tõttab võitlusesse alkoholismuse vastu rahulolematuse, klassivõitluse lipu all,» kirjutas Pöögelmann, «võitluses alkoholismusega protesteerib proletariaat praeguse kapitalistlise kurnamise vastu, ning tarvitab sedagi tööd üleüldises klassivõitluses kui abinõu kapitalismuse ja seega terve kodanlise seltskonna ümberloomiseks, sotsialismuse võiduleviimiseks.»[61]

Artikli «Liberalismus — sotsialismus — sotsiaalvabameelsus» [62] teravik on suunatud eesti kodanluse «Peterburi Teataja» ringkonna vastu. Autor rõhutab, et liberalism ja sotsialism on niivõrd vastandlikud mõttesuunad, et nende lepitamine on võimatu ning seda teha püüdjad kalduvad tahestahtmata tavaliste kodanlike liberaalide leeri.

J. Elbe artiklis kunsti klassiolemusest põhjendatakse, miks proletariaat ei saa toetada kodanlikke kultuuriasutusi ja kirjeldatakse, kuivõrd ebademokraatlik ning töölistele vastuvõetamatu õhkkond valitseb «Estonia» ja «Vanemuise» seltsis.[63]

«Mõtete» esimese raamatu küllaltki rikkalik ilukirjanduslik osa oli samuti määratud lugeja kasvatamiseks demokraatlike ja proletaarsete ideede vaimus. Almanahh sisaldab vene ja eesti proletaarsete ning demokraatlike autorite töid. Eesti kirjanikest on esindatud V. Buk, J. Lilienbach, J. Mändmets, F. Tuglas jt.

Uue revolutsioonilise tõusu perioodi alguseks jõudis müügile ka «Edasi» kolmas album.[64] Põhilise osa sellest moodustab ilukirjandus. Mitme J. Lilienbachi ja H. Pöögelmanni mõjuva luuletuse kõrval leiame «Edasi» kolmandas albumis mõned vähem tuntud autorite päris õnnestunud lühijutud. Artiklite osas tutvustati K. Marxi «Kapitali».

Loomulikult ei saanud aga korrapäratult ilmuvad VSDTP Eesti organisatsioonide lendlehed ja J. Lilienbachi väljaanded asendada töölisajalehte. Sellepärast kerkis legaalse töölisajalehe asutamise küsimus reaktsiooniajal üha uuesti

---

[61] H. Pöögelmann, Karskus ja töölised. Mõtted. Esimene raamat. Tallinn, 1909, lk. 32. Sõrendus H. Pöögelmannilt — *E. L.*

[62] S-s [V. Buk?], Liberalismus — sotsialismus — sotsiaalvabameelsus. Sealsamas, lk. 47—66.

[63] J. Elbe, Sellesama küsimuse kohta. Mõtted. Esimene raamat, lk. 113—127.

[64] «Edasi» III. Tallinnas, 1910.

päevakorda. Ajaleht loodeti ellu kutsuda 1909. aasta sügisel moodustatud kirjastusühingu «Töö» kaudu. «Töö» ilmumissageduse suurendamine pidigi olema üheks sammuks teel selle kavatsuse realiseerimisele. Töölisajalehe väljaandmise vajadusest kirjutati ka nimetatud ajakirjas.[65] Kuid kirjastusühingu ja nädalalehena ilmuva «Töö» sulgemine tõmbas kõigist kavatsustest kriipsu läbi.

See, mis ei õnnestunud Venemaal valitseva poliitilise reaktsiooni tingimustes, läks korda klassiteadlikel eesti töölistel Ameerikas. 20. juunil 1909 hakkas New Yorgis ilmuma eestikeelne töölisajaleht «Uus Ilm».

1909. aastaks oli Ameerikasse kogunenud rühm eesti emigrante-sotsiaaldemokraate, kes olid aktiivselt kaasa löönud 1905.—1907. aasta revolutsioonis. Nende initsiatiivil rajati Ameerika Ühendriikides mitu revolutsioonilise hoiakuga eesti organisatsiooni. Ühtlasi küpses Ameerikas eesti töölislehe asutamise idee. Oma ajalehe väljaandmiseks organiseeriti Ameerika Eesti Kirjastuse Ühisus. Algul oli ühisusel 90 liiget, nende seas 5 suuremat väliseestlaste seltsi.[66] Lisaks 5-dollariliste osatähtede müügile hangiti ajalehe väljaandmiseks raha korjanduste ja peoõhtute korraldamise teel. Kuna eesti tööliste arv Ameerika Ühendriikides ajalehe enda arvestuse järgi oli sel ajal 2000—3000 inimest ja nendest ainult umbes 300—400 olid aktiivsemad ning klassiteadlikumad, siis tuli «Uue Ilma» väljaandmisel ületada üsna suuri majanduslikke raskusi. Kuid proletaarse internatsionalismi alusel toetasid eesti seltsimehi ka teistest rahvustest töölised. Näiteks vilksatas «Uue Ilma» veergudel teade, et Kanada soome töölised on abistanud Ameerika eesti töölisi rahaga.[67]

Ajalehe väljaandmisel tuli ületada ka trükitehnilisi takistusi. Et Ameerika Ühendriikides ei leidunud eesti keelt oskavat trükiladujat, siis tuli mõnedel noorematel töölistel asuda muu töö kõrval ladumist õppima. Nende töötingimusi kirjeldati ajalehes «Uus Ilm» järgmiselt: «Kell 6 tuldi õhtu töölt ja kohe asuti laduma, mis harilikult kella 11—12 ööst kestis. Hommiku kell 6 jälle vabrikusse tööle ja õhtul kell 6 trükikotta.»[68] Alles hiljem suudeti ühele ladumise

---

[65] «Töö» 1909, nr. 19, lk. 8.
[66] «Uus Ilm» 20. juunil 1909, nr. 1.
[67] «Uus Ilm» 5. nov. 1909, nr. 20.
[68] «Uus Ilm» 20. juunil 1909, nr. 1.

ära õppinud eesti töölisele anda «Uue Ilma» trükikojas alaline töökoht.

Ameerika eesti töölisleht ilmus kord nädalas, reedeti. Ajalehe kaastööliste valdava enamuse vaated vastasid revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia seisukohtadele. Suur mõju oli «Uue Ilma» kaastööliste seas bolševik N. Jansonil. Põhiliselt pidas ajaleht kinni revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia joonest, kuigi tema esimeseks toimetajaks (1909—1910) oli segaste vaadetega föderalist Peeter Speek.

Tava kohaselt avaldati ka «Uue Ilma» programm ajalehe esimeses numbris. Programmis märgitakse, et töörahva äärmiselt kaugele viidud ekspluateerimisega, koloniate riisumisega ja militaristliku sõjahüsteeriaga on kapitalism ise viinud inimkonna revolutsioonide ajajärku. Kuid miski, ka revolutsioon, ei tule iseendast. «Meie peame parema tuleviku eest võitlema nii majanduslises kui ka vaimlises elus... Meil töölistel, kõige vähemalt rohkem arusaajatel ja rohkem mõtlejatel, on juba kindel võitluse tee, plaan ja siht olemas, s. o. klassivõitlus sotsialismuse lipu all.» Selle lipu alla kutsutaksegi ühinema kõigi maade proletaarlasi.

«Uue Ilma» eesmärkide hulgas oli tähtsal kohal marksismi ideede propageerimine. Ajalehes selgitati lugejatele klassivõitluse olemust,[69] anarhismi ja sotsialismi erinevusi,[70] rahvusküsimust ja proletaarse internatsionalismi põhimõtet[71] ning mitmeid teisi proletariaadi maailmavaatega seotud küsimusi. Artiklites on mitmel korral toetutud otseselt K. Marxi ja F. Engelsi töödele. Käsitledes rahvusküsimust ja paljastades tsarismi ning eesti kodanluse rahvuspoliitikat, lähtuti ajaloolise materialismi seisukohtadest ning tsiteeriti selleks K. Marxi töös «Eessõna teosele «Poliitilise ökonoomia kriitikast»» esitatud põhijäreldusi.[72]

Ajalehes anti sõna ka sotsialistlikku maailmavaadet eitavatele autoritele. Niisugustel kordadel korrigeeris toimetus enamasti nende seisukohti omapoolsete järelmärkuste ja õiendustega.

---

[69] Leo Pass, Klassivõitlus. «Uus Ilm» 3. sept. 1909, nr. 11.

[70] Toimetuse sõna. «Uus Ilm» 17. sept. 1909, nr. 13.

[71] Rahvuse küsimus. «Uus Ilm» 3., 10., 17. ja 24. sept.; 1., 8., 15. ja 22. okt. 1909, nr. 11—18.

[72] «Uus Ilm» 3. sept. 1909, nr. 11. Vrd. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed kahes köites. I köide. Tallinn, 1957, lk. 281.

Ameerika Ühendriikides ilmuva töölislehena pühendas «Uus Ilm» tähelepanu eelkõige sealsetele oludele. Informatsiooni majanduselust, poliitilistest sündmustest ja klassivõitlusest Ameerika Ühendriikides leidub kõigis ajalehe numbrites. Seejuures jälgiti materjali valikul ja esitamisel järjekindlalt sotsialistlike vaadete propageerimise eesmärki. Iseloomulikud on juba informatsioonide pealkirjad, nagu «Kapitali ohvrid», «Kel kukkur, sel kohus» jne. Mingi sündmuse teatavaks tegemisel või teistest ajalehtedest võetud kroonika äratrükkimisel lisas toimetus omapoolseid kommentaare. Teatades näiteks miljardär Carnegie annetusest ülikoolidele ja raamatukogudele, avaldas ajaleht ühtlasi andmeid tema varanduse suuruse ja päritolu kohta.[73] Artiklis «Unistajatele» selgitatakse väga veenvalt, et Ameerika pole eesti töömehele sugugi «tuhandete võimaluste maa».[74]

Tööliste poliitilise teadlikkuse kasvatamiseks avaldati «Uues Ilmas» andmeid ka klassivõitlusest väljaspool Ameerika Ühendriike. Vene keelest tõlgiti näiteks pikem artikkel Rootsis 1909. aastal toimunud üldstreigi kohta.[75] Artiklis käsitleti üldstreiki kui klassivõitluse vahendit. Vastupidiselt sündikalistidele ja anarhistidele selgitati, et üldstreik ei saa olla universaalseks ja ainukeseks revolutsioonilise võitluse vahendiks, et selline arvamus oleks töölisliikumisele kahjulik. Välismaale pühendatud veergudel avaldati antiklerikaalne artikkel «Hispaania paavsti rõhumise all».[76]

Ateistliku maailmavaate propageerimist on «Uue Ilma» toimetus pidanud üheks ajalehe tähtsaks ülesandeks. Seetõttu on antireligioossele ja antiklerikaalsele materjalile ajalehes antud suhteliselt palju ruumi. «Uus Ilm» tegi avalikult teatavaks eesti soost misjonäri H. Rebase alatused ja Tallinna Kaarli koguduse pastori R. Hurda obskurantismi.[77]

«Uus Ilm» käsitles paljusid Eesti ühiskondliku elu alasid. Sageli avaldas ajaleht kodumaa kohta niisuguseid

---

[73] Leo Pass, Heategevus. Andrew Carnegie annetus. «Uus Ilm» 10. dets. 1909, nr. 25.

[74] «Uus Ilm» 24. dets. 1909, nr. 27.

[75] Klassivõitluse õppetunnid. (Üleüldine streik Rootsis. Vene keelest N. W.) «Uus Ilm» 5., 12., 19. ja 26. nov.; 3. dets. 1909, nr. 20—24.

[76] «Uus Ilm» 29. nov. 1909, nr. 22 ning 5. nov. 1909, nr. 20.

[77] «Uus Ilm» 20. juunil 1909, nr. 1; 12. nov. 1909, nr. 21.

andmeid, mis tsensuuritingimuste tõttu ei saanud ilmuda üheski kodumaal väljaantavas trükises.

Eesti sündmuste kohta sai «Uus Ilm» informatsiooni teiste ajalehtede ja kohalike kirjasaatjate rohke kaastöö kaudu. Kohalikke kaastöölisi oli toimetus värvanud Eesti sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide ja VSDTP Peterburi organisatsiooni eesti grupi abil. Selles liinis saabunud kaastöö näitena võib märkida «Uues Ilmas» toodud informatsiooni tsaarivõimude poolt arreteeritud VSDTP Tallinna Komitee liikmete saatuse kohta, millega kaasneb üleskutse toetada arreteerituid ja nende omakseid.[78] Ajaleht avaldas ka provokaatorite nimed, kelle kaasabi oli kasutatud eesti emigrantide arreteerimiseks Helsingis.[79]

Paljud «Uue Ilma» informatsioonilised materjalid kajastavad eesti kodanluse tegevust, tema järjekindlat nihkumist üha kaugemale poliitilise tagurluse teel, mahhinatsioone rikastumisel jne.[80] Korduvalt paljastas «Uus Ilm» eesti kodanlikke ajalehti, kus ilustati tööolusid Eesti töösturisettevõtetes ning levitati mitmesugust laimu revolutsiooni kohta.[81] Ameerika eesti töölislehe materjalid kinnitasid lugejale väga selgesti, et erinevused üksikute eesti kodanluse grupeeringute vahel on tühised.[82] «Uues Ilmas» kujutati üldjoontes õigesti isegi tulevast Tallinna, mis on endisega võrreldes tundmatuseni muutunud, kuhu on püstitatud mälestussammas 16. oktoobril 1905 vabaduse eest langenuile ning kus tööliste rahvamajad ja ametiühingud paiknevad suurtes hoonetes.[83]

«Uue Ilma» kaastöölised Eestis aitasid kaasa ka ajalehe levitamisel. Tänu neile kujunes see töölisleht, kuigi ta ilmus tuhandete kilomeetrite kaugusel, jõuks, mis tegi tõsist peavalu tsaarisandarmitele ning oli pinnuks silmas eesti kodanlusele ja pastoritele.[84]

Pärast «Töö» sulgemist puudus eesti proletariaadil koha-

---

[78] «Uus Ilm» 3. sept. 1909, nr. 11.

[79] Asevlaste tegu Helsingis. «Uus Ilm» 20. juunil 1909, nr. 1.

[80] Vt. näit. Kodumaalane, Kiri vanast maailmast — «kodumaalt». «Uus Ilm» 20. juunil 1909, nr. 1.

[81] «Uus Ilm» 3. sept. 1909, nr. 11; 5. nov. 1909, nr. 20; 12. nov. 1909, nr. 21.

[82] Eduerakonna «sotsiaalvabameelne» saba. «Uus Ilm» 22. okt. 1909, nr. 18; Virulane eduerakonna kaisus. «Uus Ilm» 26. nov. 1909, nr. 23.

[83] «Uus Ilm» 29. okt. 1909, nr. 19.

[84] «Uus Ilm» 12. nov. 1909, nr. 21.

pealne häälekandja ja «Uue Ilma» tähtsus kasvas veelgi. Levitamisraskuste, kauge vahemaa ja oma erisuguse ilme tõttu ei saanud aga Ameerika eesti töölisleht siiski asendada kohapealset töölisklassi häälekandjat. Revolutsioonilise liikumise uue tõusuni jäi oma häälekandja organiseerimine endiselt päevakorda.

*

Aastad 1907—1910 olid eesti töölisajakirjanduse ajaloos eriti raskeks perioodiks. 1908. aasta algul läks tsaarivõimudel korda täielikult hävitada eesti tööliste perioodiline trükisõna. Kuid vaatamata reaktsiooni kõige rängemale määratsemisele läks juba 1908. aasta detsembris korda asutada ametiühingute ajakiri «Töö». Terve aasta jooksul tegid bolševike partei esindajad «Töö» veergudel revolutsioonilist agitatsiooni- ja propagandatööd rahvahulkade klassiteadlikkuse ja võitlusvaimu kasvatamiseks.

Bolševike partei kasutas reaktsiooni ajajärgul uue võitlejate põlvkonna ettevalmistamiseks ka teisi trükisõnalisi vahendeid, eeskätt illegaalseid väljaandeid — lendlehti ja proklamatsioone. Samuti aitasid tema tööle omalt poolt kaasa J. Lilienbachi väljaanded ja teatud määral ka Ameerika Ühendriikides ilmuv eestikeelne töölisajaleht «Uus Ilm».

Ajalehetöö rikastas eesti bolševikke uute kogemustega. Mustasajalise režiimi tingimustes tuli neil õppida revolutsiooni huvides tarvitama mitmesuguseid legaalse töö meetodeid, sealhulgas legaalset ajakirjandust. Selle juures saadud ajakirjanduslikke kogemusi kasutasid eesti bolševikud revolutsioonilise võitluse järgnevatel perioodidel, eelkõige töölisliikumise uue tõusu ajajärgul.

MASSILISELT ILMUVA EESTI TÖÖLIS-AJAKIRJANDUSE TEKKIMINE

AJALEHT «KIIR» (1912—1914)

1910. aastal hakkas revolutsiooniline liikumine Venemaal, niisamuti ka Eestis, aegamisi elavnema. Tallinnas toimus 1910. aasta teisel poolel rida streike. Siin streikisid Osse ja Ko tselluloosivabriku, Krulli ja «Dvigateli» tehase ning Balti Manufaktuuri töölised. Tööliste väljaastumisi oli ka Pärnus, Aseris jm. Streigid ja rahutused kasvasid sel ajal välja eelkõige majanduslike nõudmiste pinnalt ja kandsid peamiselt kaitseiseloomu. Kuid mõnigi streik oli juba ka ründava laadiga.

1911. aastal võttis streigivõitlus Eestis veelgi suurema ulatuse. Streigivõitluse eesotsas seisid Tallinna töölised. Vaguniehitustehases «Dvigatel» toimus 1911. aasta jooksul kolm streiki. Streikisid Balti Manufaktuuri, Osse ja Ko tselluloosivabriku, Tallinna gaasivabriku jt. tehaste ning vabrikute töölised. Streigivõitlust juhtisid vabrikute sotsiaaldemokraatlikud rakukesed või üksikud töölised-sotsiaaldemokraadid. Demonstratsioonide ja streikide puhul levitati lendlehti. Majandusliku iseloomuga streike toimus 1911. aastal teisteski Eesti linnades ja alevikes (Pärnus, Valgas, Tamsalus). Streigiliikumine haaras ka käsitöölisi (Tartus). Üliõpilasliikumine võttis tsaarivalitsuse repressioonidest hoolimata Tartus laiema ulatuse ja omandas selgesti poliitilise iseloomu.

1910.—1911. aastal alanud revolutsiooniline liikumine elavnes veelgi 1912. aastal. Vahetu tõuke massilise revolutsioonilise liikumise alguseks Venemaal andis Leena kullakaevanduse tööliste tulistamine aprillikuu algul.

Venemaa tõusis streigiliikumise ulatuse poolest esikohale kogu maailmas. Poliitilised protestistreigid tööliste mahalaskmise vastu Leenal haarasid väga kiiresti kogu maa. Peterburis kaasnesid streikidega tänavademonstratsioonid. Protestistreigid liitusid 1. mai suurejoonelise tähistamisega.

Streigid äratasid kogu maa demokraatlikud elemendid võitlusele kapitalistide, mõisnike ja tsarismi vastu. Talurahvaliikumise kõrval tõi ajakirjandus järjest sagedamini teateid ka väljaastumistest sõjaväes.

See rahvaliikumine näitas, et töölisklass ei lähe võitlusse mitte menševike-likvidaatorite poolt esile tõstetud osaliste nõudmiste eest, s. o. mitte reformide eest, vaid bolševike revolutsiooniliste nõudmiste — demokraatlik vabariik, 8-tunniline tööpäev ja kõigi mõisamaade konfiskeerimine — elluviimise eest. Proletariaat läks vastu uutele lahingutele klassivõitluses läbi proovitud ja karastatud bolševike partei juhtimisel.

Revolutsioonilise liikumise elavnemine toimus tööstusliku tõusu tingimustes, mis hakkas asendama pikaks veninud depressiooni. Ja kuigi tööstuslik tõus Esimese maailmasõja eel oma tempo, samuti üksikute tööstusharude toodangu taseme poolest ei ulatunud möödunud sajandi 90-ndate aastate tasemele, toimusid maa arengus sellele vaatamata suure ajaloolise tähtsusega protsessid. Kasvasid ja tugevnesid monopolistlikud ühingud. Tunduvalt arenes kapitali kontsentreerumise protsess, tööstuskapitali liitumine pangakapitaliga. Sellega kaasnes Vene tööstuskapitali üha süvenev allutamine väliskapitalile, peamiselt Prantsuse, Belgia ja Inglise kapitalile. Kapitalistide kukrud täitusid kuhjaga, rahvahulgad jäid vaesemaks.

Uus tööstuslik tõus ei lahendanud Venemaa majanduse ja poliitilise elu keerdküsimusi. Maksimaalset kasumit ahnitsevad valitsevad klassid ainult süvendasid vastuolusid ühiskonnas. Klassivastuolud kasvasid. Venemaa seisis Esimese maailmasõja eel uue revolutsiooni künnisel.

Majanduse ja ühiskonna arenemine Eestis kulges neidsamu teid mööda nagu mujal Venemaal. Ka eesti töörahvas astus töölisliikumise tõusuaastail revolutsioonilisse võitlusse Venemaa proletariaadi ridades.

1912. aastal peeti Prahas VSDTP konverents, kus likvidaatorid menševikud heideti parteist välja. Likvidaatorite väljakihutamisel oli otsustav tähtsus revolutsioonilise lii-

kumise edasisele arenemisele. Samuti olid revolutsioonilise liikumise arenemisele suure tähtsusega otsused, mis võeti vastu VSDTP Keskkomitee ja parteitöötajate nõupidamisel Krakovis (1912. aasta detsembris) ja Poroninis (1913. aasta septembris).

Praha konverentsi ja märgitud nõupidamiste otsuste alusel toimus proletariaadi võitluse organiseerimine ning parteiorganisatsioonide kindlustamine ka Eestis.

Pärast Leena veresauna 1912. aasta aprillis algas Venemaal revolutsioonilise liikumise uus tõus. Massilised protestistreigid haarasid kogu maa. Eesti töölised alustasid uut revolutsioonilist tõusu protestistreikide ja tänavademonstratsiooniga Tallinnas seoses 1. mai tähistamisega.

Revolutsiooniline meeleolu haaras järjest uusi tööliste hulki. 1905. aasta 16. oktoobri veretöö ohvrite mälestuseks korraldati 1912. aasta lõpul massilised streigid Tallinnas. Eriti visa oli 1912. aasta oktoobris alanud trükitööliste üldstreik. Samal ajal toimusid mitmes Tallinna tehases tööliste poliitilised streigid protestiks rühma Musta mere revolutsiooniliste madruste kohtu alla andmise vastu.

1912. aasta oli eesti töölisliikumises murranguliseks. Streikide ja streikijate arv suurenes tunduvalt. Majanduslike streikidega hakkas üha sagedamini põimuma poliitilisi streike, samuti korraldati solidaarsusstreike.

1913. aastal võttis streigiliikumine Eestis veelgi suurema ulatuse. See haaras järjest uusi, seni passiivseid tööliskihte ja käsitöölisi. Üks suuremaid streike oli Pärnu «Waldhofi» vabriku tööliste streik 1913. aasta suvel. Sügisel toimus Tallinnas võimas poliitiline streik 16. oktoobri mälestuseks. Revolutsioonilises liikumises hakkas 1913. aastal ilmnema töörahva järjest kasvav organiseeritus ja teadlikkus. Haripunkti jõudis revolutsiooniline võitlus Eestis tol ajal aga vahetult Esimese maailmasõja eel.[1]

«KIIRE» ASUTAMINE JA ILMUMISTINGIMUSED

Revolutsioonilise liikumise elavnemise olukorras andis end valusalt tunda agitatsioonivahendite nappus.

Olukorras, kus bolševike partei astus välja rahvahulkade revolutsioonilist liikumist juhtiva parteina, oli äärmiselt

[1] Töölisliikumise tõusuaastate revolutsioonilise liikumise kohta vt. lähemalt G. L u k i n, Töölisliikumine Eestis Stolõpini reaktsiooni ja uue revolutsioonilise tõusu aastail (1907—1914). Tallinn, 1960.

tarvilik omada legaalset marksistlikku ajalehte, mis võimaldaks süstemaatiliselt mõjutada laiade hulkade liikumist põrandaaluse partei vaimus, mis kiiresti reageeriks päevasündmustele, organiseeriks väljaastumisi, võitleks oportunismi ja kodanliku ajakirjanduse mõjude vastu. Marksistliku töölisajalehe asutamine ja väljaandmine oli tollal kõigiti vajalik ka sellepärast, et säärane ajaleht oleks olnud bolševikele tähtsaks parteiaparaati organisatsiooniliselt ühendavaks legaalseks keskuseks.

Ajakirjandusliku aparaadi järel tundsid revolutsioonilise liikumise elavnemise tingimustes puudust kõik VSDTP Eesti organisatsioonid. Seda mõistsid ka Narva bolševikud, kes 1911. aastal alustasid legaalse töölisajalehe asutamiseks läbirääkimisi VSDTP Tallinna Komiteega, samuti ajalehetöös kogenud bolševike J. Anvelti, H. Pöögelmanni ja V. Bukiga.[2]

Tolleaegsete kavatsuste kohta loeme ühest mälestusliku iseloomuga artiklist: «Kas või pisikegi tööliste oma häälekandja — unistasid Käspert ja Buk 1912. aasta kevadel, kui Peterburis juba «Pravda» ilmus. Neile näis siis, et juba nädalaleheke ... pisikeses kaustas määratu samm on. Kuid «salamisi» unistati muidugi suuremast ettevõttest.»[3] J. Käspert ja V. Buk olid tõsised teoinimesed. Üheaegselt läbirääkimistega tehti ajalehe asutamiseks praktilisi ettevalmistusi. J. Käspert, kes töötas raamatupidajana ja omas mõnevõrra kogemusi, koostas ajalehe eelarve.[4] Ühtlasi astuti samme väljaandmise loa saamiseks. Aktiivselt võttis ajalehe asutamise eeltöödest osa ka V. Buk, kes 1911. aasta lõpul oli asunud elama Narva. Sama aasta

---

[2] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. [Mälestused.] «Klassivõitlus» 1919, nr. 1/2, lk. 16—17.

[3] N. N. [J. Anvelt?] Kes need olid? «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 4.

[4] J. Käspert, J. Mägi ja rida teisi Narva Rahvahariduse Seltsi liikmeid olid teinud 1911. aastal katset välja anda töölisajalehte, mis kandis nime «Narva Uudised». Suutmata ületada majanduslikke ja organisatsioonilisi raskusi, lõppes ajalehe väljaandmine 20. numbri järel. Oma ideeliselt sisult «Narva Uudised» tõelise töölisajalehe tasemeni ei küündinud. J. Käspert ise hindas selle ajalehe väljaandmist üksnes praktiliste kogemuste omandamise seisukohalt, kui ta kirjutas: ««Narva Uudiste» väljaandmise juures saadud elutarkus võimaldas meile Narva töölistelehe «Kiire» väljaandmist ja toimetamist ilma sarnaste vigadeta, nagu siin teinud olime.» (J. Käspert, Esimene katse Narvas töörahva ajalehte asutada. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» 1927, nr. 2(3), lk. 50.)

lõpul saabus vastus H. Pöögelmannilt New Yorgist. H. Pöögelmann teatas, et ta kiidab ajalehe asutamise mõtte heaks ja toetab jõudumööda omalt poolt kaastööga.

Samal ajal kui töölised asusid oma ridu koondama ja tegid ettevalmistusi marksistliku töölisajalehe asutamiseks, püüdis kodanlus visalt võita vähemteadlikke töölisi oma mõju alla. Sel eesmärgil organiseerisid pastorid ja Eduerakonna tegelased 1912. aasta suvel Narvas Venemaale väljarännanute nn. «asunduste laulupeo». Kodanliku ürituse klassiolemuse paljastamiseks avaldas V. Buk brošüüri «Üks unustatud Eesti linn».[5] V. Buki väikeses punasekaanelises raamatukeses selgitatakse, et «asunduste» laulupidu teenib kodanluse poliitilisi eesmärke, töölistel pole põhjust niisugust pidu pidada. Ühtlasi juhtis V. Buk tähelepanu sellele, et eesti kodanlikud ajalehed kaitsevad ainult kodanluse huve, töölistel aga puudub oma ajaleht. Lugeja suunati lõppjäreldusele, et «esimene ja tähtsam asi, mis töölised saama peavad, on oma ajaleht».[6]

V. Buki brošüür valmistas seega pinda eesti töörahva häälekandjale.[7]

Ajalehe väljaandmise ettevalmistuste käigus kerkis kõige muu hulgas küsimus, kus töölisajalehte hakata välja andma, kas Tallinnas või Narvas. Tallinnas kui Eesti suurimas tööstuskeskuses oli vajadus töölisajalehe järele kahtlemata kõige suurem. Tallinnas oleks kohalik ajaleht levinud laialdasemalt ja ta oleks suutnud seal paremini suunata proletariaadi võitlust. Samuti oleksid Tallinna töölised jõudnud oma ajalehte repressioonide vastu tõhusamalt kaitsta. Kuid siiski oli parem asutada töölisajaleht võimalikult kaugemale Eestimaa kubernerist Korostovetsist ja tsensor H. Jannsenist. Sellisele ettevaatusele sundis J. Lilienbachi kirjastuse «Mõte» väljaannete alatine konfiskeerimine ja teised tähelepanekud. Seevastu asus Narva Peterburi kubermangus, kus poliitiline surve oli mõnes

---

[5] A. Men [V. Buk], Üks unustatud Eesti linn. Peterburi, 1912.

[6] Sealsamas, lk. 16.

[7] V. Buki teost «Üks unustatud Eesti linn» on senini hinnatud kui Narva laulupeo klassiolemust paljastavat teost. Tegelikult on selle teose tähtsus kaugelt suurem. Selle ajaloolist osa kinnitab ka asjaolu, et sandarmid otsisid «punast raamatukest» erilise agarusega ning autoril tuli istuda selle väljaandmise eest Narva ja Jamburgi arestimajas.

Nr. 1. Reede, 15. juunil. 1912.

Kiir

ilmub igal laupäeval.

Tellimisi saadetakse kõikidesse talita mis ühelsihist ehk lähemalt ehk maaraiatuna kirjavahetuse laamab, aadressi Pärnamaantee, Karnitsamaala ülalnab ilgal ajamil eelse aadressi muutmisest tuli teatada, kirjutades uue aadressi ühtlasi vana aadressi peatükkide ja tagasi saadtes.

Tellimishind kaeramaale:
poolaastaks 1 r. 60 k.
veerandaastaks 80 k.
Ühe numbri hind 2 kop.

Reklaamitasu hinnad:
pool rea tasuw leksi ja tähenduse leksilisi 10 kop., mitmekordsel kuulutusel 6 kop.

Trükkis 1911. Hansen, raa. „Kiire“.

Pärnus, 14. juunil 1912.

Meie päevalehe „Kiire“ ilmumisele pärast mõnesse maja, kuulsamate nime, kirjeldajate — see ilmunud täht, mis kuulsale lõuna- ja maamaailmale tarvet tähtib. Nüüd omast leidsin tähemet, kellel minagi selgitamist ei ole, mis tähendab ajaleheanne kirjeldamist pealt olenna. Meid inimesi ümbritsevad tähtsused ehk tähtsamad. Meil ei ole maja, mis elameid pühkinga ehk kahelaterisest ehk jällegi mahetähtsamast, meil ei ole mailli ega leiti, kelle meie tähtsuk mõõtsime ühel ja on tähtsamb ehk tähtsamb. Ja mõnugeldi inimesi on maailmas palju, mitmekümnelt miljoni. Kõik need mõtteid teile, nimetatakse mõõtmatuseks tähtsateks.

Igal rahvast, igal riigil on oma tähtsateks. Meie Lõuna-maale üks riik ehk rahvas tähtsates iseäranis on, selle tagavaras on terve juures tähtsatelkast ühtsalendine mõõn ja ka parem eiutsus on ka igal tähtsatelsuus tuiseb. Kuna tähtsatelkaid tagavaras ei ole kõigutele sõnadele, mida tähtsat peawad ja selle tagavaste leenne, sedi peavad ühinema ja ühtelt poeme tähtsatera kuus ja ühtelkaks elutingimised tähe mõtte.

Ka Eesti tähtsahmes on ilmawaate jõunud, kui see ühinemise kavandus üle rookem leigunna aastad. Mõnda halkmad meie ajad ühinud, kas mõisahuju ja hiiud järelmaalajad, uuelmad ja poolmeistrid tähtis instruktsiets lajaselke ja lajaselke autoshmed. Mõnesna mõõn halkab te ter ajajäkt tõpulitsis jõuime, kui tähtsatel täht ühine ajamaa, tarnatawad helistkonna tähtsad ehmed. Kõikiste tähtsi on juba kauna kuur kuit „peremaad“ inimest tekkinud, ka elumõnuhuh mõttes mõnedel ja ka maitsta ühalbawad. Meil on Eesti mõõmis, Eesti poolparunnis; meil on Eesti mõõrkantsiis, kapitalistiis; meil on ka terwe rohe juba Eesti rawkaid ja tuuretelmõisnik; meil on hulk Eesti tiitliperemaid, nad tiib, mõnelaistik.) Kõik need „peremaadmaised tekkinud tähtsinaad tõõmlist ehk tõõmlatsiitlaati. Need mõõmad tõnsid, tõõtistikuis ja tõõmtatsiitlaid, on oma loomu poolest tähtsate waata waatamisjad, sest et nestre tõnd tuuba tähtsaad. Sest mõõ ebakonnalt tõnd kaupa ostaad, kõõ tõõlikum ter tõõs on. Mõnjale on jõõgi omatorh tõõlikum kõõma mõõnatõõlist tõõmad mõõ. Tõõtist ega mõnd kaupa müüa ei ole, nii ainult oma tõõjõud. Selle eest saadud hinda nimetatakse tõõpalgaks. Ja mõõ mõõtsam tõõtse tõõpalt on, kõõ raadav kõõ kuul ettevõõje, ja õõtsetõõdõnuit. Mõõtsõõm, et õõt mõnnatõõlist kõõkõõppimiseks õõtsugi ei mõõ õõle. Mõõõ õõõ mõõtõõdõ, mõõe õõngemaale õõpitalõõtine õõõ õõnad ja õõlõga õões õõ mõõdagi õõõõõlise õõõs õõgemaale tõõõõ, õõõ õõõmaõ ja õõõmõõõõ õõõmõõ õõ õõõõõõõõõõõ.

Aga juba õõõmõõtsõõ, on Eestile õõõõõõõõ õõõõ õõgagi õõõ mõõ õõõõõ ja õõõmmõõõ, kuõ õõõõ õõõõ õõõõõ õõgem. Õõõõ õõõõ ja õõõ

suhtes nõrgem. Et ajaleht loomulikult tegeles eeskätt eesti töölisliikumisega, siis ei äratanud ta otsekohe Narva politseivõimude ja Peterburi kuberneri bürokraatide tähelepanu, kes olid ametis palju suuremate asjadega.[8] Pealegi ilmus nende silmade all revolutsiooniline «Pravda». Narva oli töölislehe asutamiseks küllalt sobiv ka selle poolest, et ta oli Eesti teiseks suuremaks tööstuskeskuseks. Siin oli sel ajal ligi 15 000 töölist.[9] Kõikidest nendest kaalutlustest lähtudes otsustatigi hakata ajalehte välja andma Narvas.

Tegelikkus näitas, et asukoha valik oli õnnestunud. Kulus peaaegu terve aasta, enne kui Peterburi ja Eestimaa kuberneri vahel tekkis «kontakt» eesti proletariaadi häälekandja kägistamiseks. Kõige tihedamaks koostööks ei kujunenud see aga kunagi, sest need tsaari satraabid olid omavahel tülis.

Uue ajalehe nimeks pandi «Kiir». Võidaks arvata, et ajalehe nimi valiti ehk vene menševike häälekandja «Lutš» järgi. Selliseks oletuseks ei ole aga alust, sest «Lutš» hakkas ilmuma 1912. aasta septembris, s. o. tublisti hiljem kui «Kiir». Ajaleht pidi saama eesti töölisliikumisele valguskiireks ja sellest ongi tema nimi tuletatud.

Ajalehe ja tema suuna populariseerimiseks avaldas «Kiire» toimetus ajalehtedes eelteateid. «Sakala» ja «Postimees» kuulutasid juuni esimesel poolel, et «Politiline, majandusline ja kirjandusline ajaleht Kiir hakkab 15. juunist Narvas ilmuma. Kiir'i eesmärk on — laiemate rahvakihtide iseteadlik liikumine ja tegevus, vaimline ja majandusline edenemine. Selles sihis toob Kiir rahvalikus, kõigile arusaadavas keeles juhtkirju ühiseluliste ja politiliste küsimuste kohta, ja sõnumeid ning teateid kodumaalt, Venemaalt ja välismaalt.»[10] Tallinna ajalehed eesotsas «Tallinna Teatajaga» «Kiire» ilmuma hakkamise teadet ei avaldanud, kuigi «Kiire» toimetus selleks soovi avaldas.[11]

Lõplikult otsustati ajalehe väljaandmine ööl vastu 30. aprilli 1912 Narva Eesti Seltsi näitelava garderoobis,

---

[8] Vt. Esimene Eesti töölisleht. [Autor märkimata.] «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 2.

[9] Vt. G. Lukin, tsit. teos, lk. 184.

[10] «Sakala» 7. juunil 1912, nr. 45; «Postimees» 12. juunil 1912, nr. 132. Sõrendus nendest ajalehtedest — *E. L.*

[11] [V. Buk], Töörahva ajakirjanduse ülevaade 1905—1917. Tartu, 1917, lk. 10.

metallitööliste ametiühingu piduõhtu ajal.[12] Lepiti kokku, et ajaleht saab VSDTP Tallinna organisatsiooni häälekandjaks ja ilmub selle kontrolli all, kuna Narva bolševikud pidid tegelema otsese ajalehetöö ja kaastöö hankimisega.

Ajaleht pidi hakkama ilmuma mais, kuid mitmesugustel põhjustel see viibis. Eesti töörahva häälekandja «Kiir» esimene number jõudis lugeja kätte 15. (28.) juunil 1912. Ajalehe käsikirjad olid trükikojas juba mõni päev varem, nii et «Kiire» esimene number oli läbi trükitud 14. juunil kella kaheksaks õhtul. Vastutava toimetajana ja väljaandjana kirjutas alla Narva Linavabriku tööline Anton Arm. Tegelikult toimetas «Kiirt» J. Anvelt.[13]

«Kiire» ilmumist meenutab J. Käspert järgmiselt: «Mäletan selgeste seda, kuidas mina sm. Armiga Westerwalli uulitsa nurgal asuva trükikoja oovist välja astusime, lehepakk kaenlas. Tundus nagu oleks midagi suurt sündinud. Uulitsale tulles vaatasime kartlikult ümber: teadsime ju, missugust jahti Peterburis sel ajal esimese Vene tööliste-päevalehe «Pravda» peale peeti. Aga midagi niisugust meil ei juhtunud.»[14]

Kasutatud allikad ei paku täpsemaid andmeid «Kiire» platvormi kohta. Ilmselt oli see aga lähedane bolševistliku «Pravda» omale, sest viimane oli «Kiirele» algusest peale eeskujuks. «Pravda» oli formuleerinud oma platvormi ajalehe esimeses numbris avaldatud artiklis «Meie eesmärgid» järgmiselt: «Valgustada vene töölisliikumise teed rahvusvahelise sotsiaaldemokraatia valgusega, külvata tööliste hulka tõtt töölisklassi sõprade ja vaenlaste üle, seista valvel töölisliikumise huvide eest — need on eesmärgid, mida «Pravda» hakkab taotlema.»[15]

«Kiire» esimeses numbris kirjutati ajalehe platvormist ainult vihjamisi ja õige tagasihoidlikult: «Meie lehe ülesanne on siin sihikindlalt tõeasju paljastada, õiglast rahulolematust äratada ja laiadele rahvahulkadele ühiskonna

---

[12] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 1/2, lk. 17.

[13] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 5/6, lk. 14; «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 4.

[14] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 5/6, lk. 12.

[15] «Правда» 22 апр. 1912 г. № I.

arenemise sihtisid näidata, nii palju kui «seaduslised võimud» lubavad.» [16]

«Kiir» ilmus algul üks kord nädalas, väikeses kaustas (26 × 38 cm), 6-leheküljelisena. Tema esimesi numbreid levitati Narvas, Tallinnas, Tartus, Pärnus ning Helsingis. Suur osa tiraažist (umbes 1000 eksemplari) levitati algul tööliste poolt Narvas.

Kuidas töölised oma häälekandja ilmumise vastu võtsid, seda kirjeldab ühe töölise kiri «Kiirele». «Nende ridade kirjutaja töötab suuremas tehases, inimeste keskel, keda tööliste liikumine senini kuigi palju kaasa kiskunud ei ole. Ja «K[iire]» ilmumine ei leidnud kaugeltki mitte ühesugust vastuvõtmist. Kuid üht võib ütelda: Leht äratas tähelepanemist, pani mõtted liikuma, tekitas tööliste hulgas vaidlemisi. Ühed kahtlevad ja — kaitsevad neid lehti, mida nad senini on lugenud; teised, kes lehele täiesti kaasa tunnevad, võrdlevad «teisi lehti» «K[iire]ga» ja näitavad, mis nendes töölistele omane ei ole. Ja nagu loomusunnil või tõeasjade pealekäimisel hakkavad need kahtlejadki oma lehte äratundma ehk, vähemalt, nad märkavad, kui vähe need «teised lehed» tööliste seisukorda tunnevad, sellest arusaada tahavad.» [17]

Osa kodanlasi võttis töölislehe ilmumise vastu vihaga, osa jäise vaikimisega. «Postimees» avaldas «Kiire» ilmumise puhul kolmerealise sõnumi, «Viljandi Teataja» ja «Sakala» teatasid sellest veidi pikemalt, kuna «Tallinna Teataja» ei «raisanud» isegi kolme rida.

Töölisleht sai tsaarivalitsuse surverežiimi tingimustes eksisteerida ainult siis, kui tal oli kindel seljatugi alatiste tellijate ja toetajate näol. Bolševike ülevenemaalisele päevalehele «Pravda» oli kolm korda nädalas ilmuv «Zvezda» loonud esialgse majandusliku baasi vabatahtlike korjanduste teel. Taolist eelist Narva «Kiirel» ei olnud. Toetuste kogumist tööliste hulgas pidi «Kiir» endale algusest peale ise organiseerima.

«Pravda» kogemusi arvestas «Kiire» toimetus ka oma

---

[16] [J. Anvelt], Aeg kus meie lehe esimene nummer ilmub. «Kiir» 15. juunil 1912, nr. 1. Selle artikli kuulumist J. Anveltile märgib J. Käspert. (Vt. J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914, «Klassivõitlus» 1919, nr. 5/6, lk. 13.) Ehkki J. Käspert artikli pealkirja on oma mälestustes märkinud ebatäpselt, ei ole seda võimalik segi ajada ühegi teise artikliga ajalehe esimeses numbris.

[17] «Kiir» 24. aug. 1912, nr. 11.

tööd organiseerides. «Kiir» avaldas augustis 1912 juhtkirja «Mille üle vaigitakse».[18] Siin toodi konkreetseid näiteid sellest, kuidas eesti kodanlik ajakirjandus teeb agitatsiooni oma isandate klassihuvide heaks, vaikib aga kõigist töölisklassi hädadest ja kodanluse häbematutest mahhinatsioonidest. «Kiire» toimetus avaldas arvamust, et oleks tarvis «Kiirt» suurendada, sest üks kord nädalas ilmuv ajaleht ei suuda küllalt tõhusalt võidelda tööliste huvide eest. Toimetus tegi oma seisukoha lugejatele teatavaks. «Kiire» lugejaskond vastas arvukate kirjadega. Töölised seadsid eeskujuks vene proletariaadi tegevuse «Pravda» asutamisel ja pideval toetamisel. «Eesti töölistel tuleks siin Vene seltsimeeste poolt väljatöötatud töökava järele käia,»[19] soovitas üks kirjasaatjatest. Seesama kirjasaatja (J. V.) tegi ettepaneku organiseerida ajalehe heaks korjandusi, avaldada korjanduste aruanded ajalehes, teha «Kiirele» kaastööd, koguda tellimisi ja levitada üksiknumbreid, nagu teevad seda vene seltsimehed «Pravda» väljaandmisel.

Soovitusi ajalehe suurendamiseks tuli Narva, Tartu, Helsingi, isegi Ameerika Ühendriikide ja Belgia eesti töölistelt. «Kiirele» hakati üle kogu maa organiseerima rahalist toetust. Ajalehe ilmuma hakkamisest peale kuni 30. novembrini 1912 olid töölised annetanud «Kiire» heaks 258 rubla 60 kop.[20] Alates 4. detsembrist 1912 hakkas «Kiir» ilmuma senise ühe korra asemel kolm korda nädalas ning suuremas (36 × 54 cm) formaadis, millega ajalehe trükimaht suurenes kuuekordseks. Kolm korda nädalas ilmuva «Kiire» toetussummad tõusid V. Buki teate järgi kolme-nelja kordseks.[21] Järgmiseks aastaks oli alalisi tellijaid tuhande ringis.[22]

Ajalehe aineliseks kindlustamiseks organiseeriti peale korjanduste piduõhtuid. 27. detsembril 1912 sellel otstarbel korraldatud piduõhtul mängiti V. Buki juhtimisel M. Gorki näidendit «Põhjas».[23] Peost saadud tulu oli võrd-

---

[18] «Kiir» 3. aug. 1912, nr. 8.
[19] «Kiir» 31. aug. 1912, nr. 12.
[20] «Kiir» 25. apr. 1913, nr. 46.
[21] [V. Buk], Töörahva ajakirjanduse ülevaade 1905—1917. Tartu, 1917, lk. 23—24.
[22] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 10, lk. 18.
[23] «Kiir» 24. dets. 1912, nr. 35; 29. dets., nr. 36.

lemisi suur — 185 rubla 50 kop. Sellestki ilmneb eesti tööliste suur poolehoid ja huvi oma ajalehe ning M. Gorki näidendi vastu. Järgmised piduõhtud Narvas nii hästi ei õnnestunud ja edaspidi korraldati neid peamiselt teistes linnades — Peterburis, Tallinnas ning Helsingis.

Peale korjanduste, ettetellimiste ja piduõhtute oli ajalehe ainelise külje kindlustamisel suureks saavutuseks legaalse kirjastusühingu «Rahva Sõna» asutamine.[24] Narva lähedal Paemurru külas 1. (14.) jaanuaril 1913 peetud «Rahva Sõna» asutamiskoosolekust võtsid osa peale Narva bolševike esindajate V. Kingissepp ja H. Klaas Peterburist, H. Kiilaspea Helsingist ning A. Blaufeldt Tartust.[25] «Rahva Sõna» osatähed olid odavad (kolm rubla tükk) ja seega töölistele kättesaadavad. Osatähti lasti välja umbes 300.

Kirjastusühingu ülesandeks määrati «rahvalikkude» raamatute kirjastamine ja «Kiire» väljaandmine. Ühingul olid oma osakonnad või esindajad kõigis Eesti suuremates linnades — Tallinnas, Tartus, Narvas ning Pärnus, peale selle veel Peterburis, Helsingis ja Riias. «Rahva Sõna» kohalikud esindajad võtsid vastu «Kiire» tellimisi, müüsid sotsiaaldemokraatlikku kirjandust ja organiseerisid ajalehele kaastööd. Vene bolševike kirjastusühingu «Priboi» eeskujul asutatud kirjastusühing «Rahva Sõna» aitas tõhusalt kaasa «Kiire» organisatsioonilise ja materiaalse baasi tugevdamisele. Ühtlasi tekkis sellega «Kiire» esindajate võrk kohtadel.

Töölised toetasid «Kiirt», sest nad nägid bolševike parteis jõudu, kelle käes ajakirjandus on võimsaks relvaks võitluses tööliste hea käekäigu eest. Töölised aitasid ajalehti tehastesse ja vabrikutesse toimetada, «Kiire» pakke raudteejaama postile viia jne. «Kiire»-mehi aitasid ka tööliste lapsed.

Ühest huvitavast juhtumist kõneleb oma mälestustes J. Käspert. Kord, kui politseinik tuli «Kiire» aresti alla pandud numbrit ära korjama, andis Käspert talle ainult umbes 70 eksemplari, nagu poleks neid talituses rohkem olnud.[26] J. Käspert rääkis politseinikuga esimeses toime-

[24] Ühingu põhikiri vt. «Kiir» 26. jaan. 1913, nr. 11.

[25] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 10, lk. 18.

[26] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 12, lk. 24.

tuse toas, kuna samal ajal tagumises toas kaks poisikest pakkisid ülejäänud ajalehti. Nad tegid oma tööd lõbusalt vilistades ja käratsedes. Politseinik istus laua äärde protokolli kirjutama, küljega tagatoa poole, kus poisikesed paha aimamata endiselt tegutsesid. Et veidigi müra summutada ja politseiniku tähelepanu kõrvale juhtida, hakkas Käspert mööda tuba jalutama. Korraga avanes tagatoa uks ja nähtavale ilmus üks poistest, ajalehepakk õlal. Politseinikku nähes poiss kohkus ja kadus ukse taha. Käratsemine ja vilistamine lõppes otsekohe. Pärast politseiniku lahkumist selgus, et lehepakid, mis oli tarvis postile saata (umbes 2000 eksemplari), olid kõik läbi akna välja kõrvalisse kohta toimetatud, kust nad hiljem adressaatideni jõudsid.

Suurelt osalt just tänu tööliste kaasabile, samuti ka asjaosaliste julgele reageerimisele, nagu näitas ülalkirjeldatud juhtum, ei läinud politseil kunagi korda konfiskeerida toimetusest üle 100—200 eksemplari ajalehte.[27] Toimetusest püüti ajalehed võimalikult kiiresti ära saata. Ajalehe trükkimine lõpetati õhtul kella 10—12 vahel. Öösel kella 1—2 vahel oli juba suur osa ajalehti raudteejaamas, kust neid hakati rongidega laiali saatma. Kohalikesse postiasutustesse anti ajalehed hommikul kella 5—6 paiku, kuna ülejäänud ajalehed viisid kell 7—8 ajal ära kohalikud lehtede levitajad. Selleks ajaks kui hommikul kell 8 tööd alustanud tsensori kohuseid täitev ametnik öösel ilmunud ajalehtedest midagi «seadusevastast» avastas, olid rongile pandud lehepakid jõudnud Tallinna ja Tartusse, postiasutustesse viidud postipakid kinni pitseeritud ning osalt postirongiski. Postilt käis politsei ajalehti otsimas vaid paar korda. Saata kohalikesse postkontoritesse ringtelegramm ning nõuda konfiskeerimisele määratud «Kiire» numbrite kinnipidamist, nagu seda Peterburi ametivõimud «Pravda» suhtes süstemaatiliselt tegid, Narva «seadusesilmad» ei taibanud.

«Kiire» levitamisest Narvas kirjutab F. Kaur: «Tollal polnud ajalehe müügipunkte, nagu on meil tänapäeval kõikjal. Noored töölised olid aga kõige aktiivsemad töölislehe levitajad. Nad levitasid «Kiirt» ja tema järglasi pidudel, näitemüükidel, väljasõitudel, pärast töö lõppemist vab-

[27] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 12, lk. 24—25.

rikuväravates. ... Kui noored töölised oma ajalehepambuga vabrikuväravasse ilmusid, piirati nad töölistest leheostjate poolt sisse. ... See aga ... ei meeldinud vabriku kõikvõimsale pristavile Samsonovile, kes laskis kardavoidel leheostjate hulki laiali ajada ja lehte levitavaid «Kiire-poisse» vabrikuväravast minema kihutada.»[28] Kodanlike ajalehtede «Meie elu» jt. väljaandjad keelasid oma üksiknumbrite müüjatel «Kiire» numbrite levitamise, kuid vanad töölised-invaliidid, kes mõistsid, et «Kiir» on tööliste endi häälekandja, ei hoolinud oma leivaisade keelust.

Esialgu politsei ja tsensor «Kiirt» ei tülitanud.[29] Esimest korda tuli «Kiirel» tsaarivõimudega kokku puutuda 1912. aasta 11. detsembri öösel, kui arreteeriti tookordne ajalehe toimetaja V. Buk.[30] Läbiotsimine toimetuses oli põhjalik ja kestis kella kuueni hommikul. Kaasa viidi kõik käsikirjad, kirjad, pildid ja piltpostkaardid. Hiljem selgus, et toimetuse ruumide läbiotsimiseks käsku ei olnudki, otsiti ainult toimetuse liikmeid.[31] V. Buk paigutati Kreenholmi arestimajja ja saadeti hiljem edasi Jamburgi, kust ta mõne päeva pärast süütõendite puudumise tõttu vabastati.[32]

Esimene trahv (200 rubla ehk kaks kuud aresti) määrati 1913. aasta märtsis sõnumi «Kreenholmist» eest.[33] «Kiire» vastutav toimetaja Anton Arm kandis selle eest ära aresti-karistuse.

Üheks järgmiseks «kaelakohtuliseks» kuriteoks tunnistati J. Lilienbachi 4-realine pilkevärss «Karskusepäev».[34]

---

[28] F. Kaur, Kuidas levitasime «Kiirt». «Noorte Hääl» 28. juunil 1957, nr. 151. Takistustest «Kiire» levitamisel Narva vabrikutes kõneles ka ajaleht ise. (Vt. «Narva Kiir» 14. sept. 1914, nr. 1.)

[29] J. Käspert seletab seda osalt sellega, et Narvas täitis tol ajal tsensori kohustusi umbkeelne politseimeister Šafronov, kelle tõlgiks oli keegi Freiberg, kes väikesepalgalise ametnikuna ei tundnud «Kiire» vastu kuigi suurt huvi. Hiljem, 1913. aasta juunis pidi nimetatud Freiberg politseimeistri tõlgi kohalt lahkuma, arvatavasti ametikohustuste ebarahuldava täitmise tõttu. (Vt. «Klassivõitlus» 1949, nr. 5/6, lk. 14; vt. ka «Klassivõitlus» 1919, nr. 10, lk. 20 ja trükivea õiendus sealsamas lk. 21.)

[30] «Kiir» 13. dets. 1912, nr. 30; «Правда» 14 декабря1912, № 193.

[31] «Kiir» 15. dets. 1912, nr. 31.

[32] «Kiir» 20. dets. 1912, nr. 33.

[33] «Kiir» 23. märtsil 1913, nr. 35; 30. märtsil, nr. 36; «Правда» 26 марта 1913 г. № 71.

[34] «Kiir» 30. apr. 1913, nr. 48.

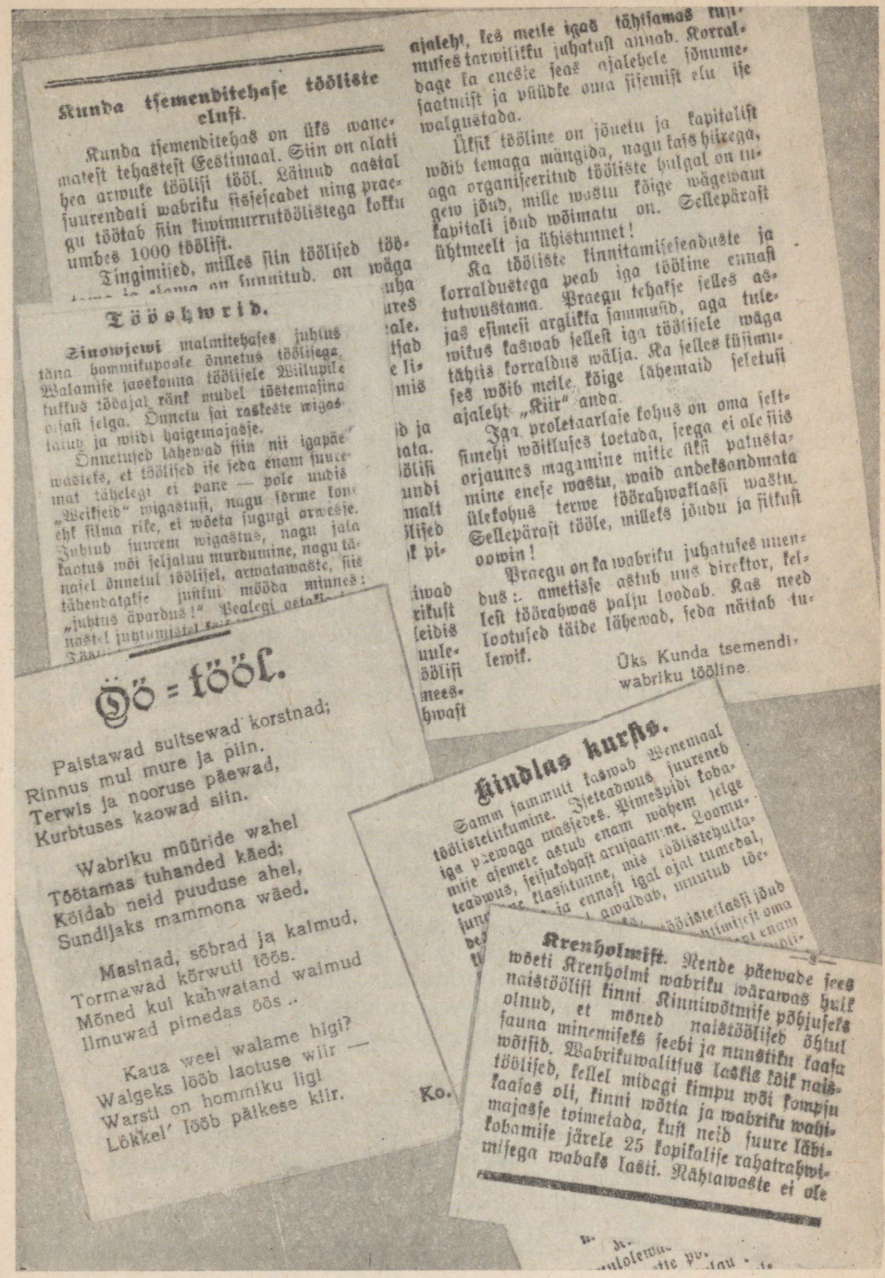

Kunda tsemenditehase tööliste elust.

Kunda tsemenditehas on üks vanemateist tehasteist Eestimaal. Siin on alati hea arvuke töölisi tööl. Läinud aastal juurendati wabriku tsisteseabet ning praegu töötab siin kiwimurrutöölistega kokku umbes 1000 töölist.

Tingimised, milles siin töölised töö-

Töösõwrid.

Sinowjewi malmitehases juhtus täna hommikupoole õnnetus töölistega. Walamise jaoskonna töölisele Wiilupile tuktus tööajal ränk mudel tõstemasina otsast selga. Õnnetu sai rasketse wigastuse ja wiidi haigemajasse.

Õnnetused lähewad siin nii igapäewaseks, et töölised ise seda enam suuremat tähelegi ei pane — pole uudis „Weifseid“ wigastusi, nagu sõrme torkeht silma rike, ei wõeta sugugi arwesse. Juhtub suurem wigastus, nagu jala laotus wõi seljatuu murdumine, nagu tähendatakse juhtusi, arwatawaste, siis „juhtus õpardus!“ Pealegi oetakse nastel juhtumistel

Öö = tööl.

Paistawad suitsewad korstnad;
Rinnus mul mure ja piin.
Terwis ja nooruse päewad,
Kurbtuses kaowad siin.

Wabriku müüride wahel
Töötamas tuhanded käed;
Kõidab neid puuduse ahel,
Sundijaks mammona wäed.

Masinad, sõbrad ja kalmud,
Tormawad kõrwuti töös.
Mõned kui kahwatand walmud
Ilmuwad pimedas öös ..

Kaua weel walame higi?
Walgeks lööb laotuse wiir —
Warsti on hommiku ligi
Lõkkel lööb päikese kiir.

ajaleht, kes meile igas tähtsamas küsimuses tarwilikku juhatust annab. Korralõdage ka enesle seas ajalehele jõnumesaatmist ja püüdke oma sõsemist elu ise walgustada.

Ükšik tööline on jõuetu ja kapitalist wõib temaga mängida, nagu kats hiirega, aga organiseeritud tööliste hulgal on tuhandew jõud, mille wastu kõige wägewam kapitali jõud wõimatu on. Sellepärast ühtmeelt ja ühistunnet!

Ka tööliste kinnitamisseaduste ja korraldustega peab iga tööline ennast tutwustama. Praegu tehakse selles asjas esimesi arglikka sammuńd, aga tulewikus kaswab sellest iga töölisele wäga tähtis korraldus wälja. Ka selles küsimuses wõib meile kõige lähemaid seletusi ajaleht „Kiir“ anda.

Iga proletaarlaie kohus on oma seltsimehi wõitluses toetada, sõega ei ole siis orjaunes magamine mitte ükši patustamine eneje wastu, waid andeksandmata ülekohus terwe tõõrahwaklassi wastu. Sellepärast tööle, milleks jõudu ja fitkust oowin!

Praegu on ka wabriku juhatuses uuendus: ametisse astub uus direktor, kelleşt tõõrahwas palju loodab. Kas need lootused täide lähewad, seda näitab tulewik.

Üks Kunda tsemendiwabriku tööline.

Kindlas kurşis.

Samm sammult kaswab Wenemaal tööliseliikumine. Wieteaastaid tagasi iga päewaga masjeses. Pimesõidi tobatead wus, seisukohast arujaamine. Loomuklassituine, mis tööliste hulgas ja ennast igal ajal tunnebal, awaldab, muutub tõe-

Krenholmist.

Nende päewade jooksul wõeti Krenholmi wabriku wärawas hulk naistöölisi tinni. Kinniwõtmise põhjuseks olnud, et mõned naistöölised õhtul jauna minemiseks seebi ja nunstiku laaja wõtsid. Wabrikuwalitsus laskis töid naistöölised, kellel midagi kimpu wõi kompsu laaſas oli, kinni wõtta ja wabriku wahimajasse toimetada, kust neid suure läbikobamise järele 25 kopikalise rahatrahwimisega wabaks lasti. Mähtawaste ei ole

Näiteid juhtkirjadest, sõnumitest ja luuletustest, mille eest «Kiirt» trahviti.

Juhtkirja «Kindlas kursis» autoriks oli J. Anvelt, luuletuse «Öö-tööl» autoriks T. Braks, «Kunda tsemenditehase tööliste elust» kirjutas keegi Kunda tsemendivabriku tööline.

Kuberner karistas vastutavat toimetajat seesuguse «riigikukutamise katse» eest 200 rubla trahvi ehk kahe kuu arestiga.[35]

Eesti töörahva häälekandjat ei rünnanud mitte ainult tsaarivalitsuse satraabid. «Kiirt» hakkasid «laimu» levitamise eest nn. difamatsioonilisele vastutusele võtma ka «kõiksugused meistrid ja poolmeistrid, linnapead ja linnanõunikud, arstid, pudukauplejad ning räpaste töökodade omanikud...»[36] See oli eesti tõusikkodanlus, kes tsaarivalitsuse reaktsiooniliste seaduste abil ründas proletariaadi häälekandjat. Need vabatahtlikud «tsensorid» otsisid ajalehest «laimuteateid» ja võtsid real juhtudel toimetajaid vastutusele isegi mitu kuud pärast sõnumi või artikli avaldamist. Näiteks algatas Tallinna linnapea V. Lender protsessi «Kiire» vastutava toimetaja A. Armi vastu «Kiires» 1912. aasta novembris ilmunud paroodia «Herra linnapea põrgus» pärast alles 1913. aasta mais.[37] Selliseid juhuseid oli mitu.

Alates maikuu keskelt kuni sulgemiseni 22. augustil (4. septembril) 1913 langes trahvi alla või konfiskeeriti peaaegu iga teine-kolmas ajalehe «Kiir» number. Repressioonide alla langesid sel ajal üksteise järel järgmised «Kiire» numbrid: 55, 57, 60, 61, 64, 68, 70, 72, 73, 74, 80, 82, 88, 90, 91.[38]

Üldse oli «Kiirel» umbes ühe aasta jooksul (15. juunist 1912 kuni 22. augustini 1913) 10 vastutavat toimetajat ja väljaandjat.[39] Nendest istus «Kiire» sulgemise momendil 5 vangimajas.[40] «Kiir» ise ja tema järglased on avaldanud «Kiire» represseerimise kohta 41 sõnumit, 24 «Kiire» numbrit trahviti või konfiskeeriti. Kõik see kriipsutab alla tõsiasja, et revolutsioonilise ajalehe kestvama püsimise tagab üksnes tööliste igakülgne toetus. Lakkamatute politseiliste tagakiusamiste, trahvide ja konfiskeerimiste olukorras eksisteeris eesti töörahva häälekandja ainult tänu tuhandete eesti ja vene tööliste aktiivsele abile.

---

[35] «Kiir» 16. mail 1913, nr. 54.
[36] «Kiir» 27. juunil 1913, nr. 70.
[37] «Kiir» 19. mail 1913, nr. 55.
[38] «Töö Hääl» 18. jaan. 1914, nr. 8.
[39] Kokku arvestatud dokumentide publikatsiooni järgi. Vt. «Klassivõitlus» 1925, nr. 59—60, lk. 27 j.
[40] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 10, lk. 20.

Hind 2 kop.

Narwa Kiir

Marksistline töörahwa ajaleht.

Ilmub igal kolmapäewal ja laupäewal.

Narwa Kiir

Kumir

14. septembrist 30. novembrini 1913 ilmus «Kiir» «Narva Kiire» nime all.

22. augustil 1913 ilmunud 93. number jäigi «Kiire» viimaseks numbriks. Väljaandjale ja trükikojale teatati, et leht Peterburi Kohtupalati poolt «terava valitsuse-vastalise sihi ja süstemaatilise seaduserikkumise eest, kuna ta rahvamasside peale kahjulikku mõju avaldab, kohtu otsuseni» suletakse.[41] Ajalehe vastu oli selleks ajaks Tallinna Ringkonnakohtus alustatud üheaegselt 8 süüdistust. Vastuseks tsaarivalitsuse repressioonidele avaldati «Pravdas» V. Kingissepa artikkel. V. Kingissepp teatas: «Meie, eesti proletaarlased, ei lase oma ajalehel surra. Kahekordse energiaga võtame käsile uue ajalehe asutamise ja selle tugevdamise. See sulgemine tõstis võitlusvaimu ja energiat. Sulgemine on tõukeks hakata lähemas tulevikus päevalehte välja andma. See on kõige väärikam vastus sulgemisele.»[42]

«Kiire» sulgemise järel hakati 14. (27.) septembril 1913 välja andma kaks korda nädalas, pool kuud hiljem juba

---

[41] «Töö Hääl» 18. jaan. 1914, nr. 8; «Narva Kiir» 14. sept. 1913, nr. 1.

[42] Vt. G. Lukin, tsit. teos, lk. 197.

kolm korda nädalas ilmuvat ajalehte «Narva Kiir». «Narva Kiir» langes tsaarivõimude repressioonide alla nagu tema eelkäijagi. Üheks ajendiks oli see, et ajalehe 1. numbris seisis tiitli all tekst: «Marksistline töörahva ajaleht». Sellise teksti tarvitamise keelas Narva politseimeister ära.[43] Politseisse kutsutud trükikoja omanikule, kirjutas «Pravda», oli vihane politseimeister ütelnud: «Kui teie seda sõna (s. o. marksistline — *E. L.*) ei kõrvalda, siis tulen ise trükikotta ja võtan selle laost välja.»[44] Edaspidi jäeti selle «kuritahtlise» sõna asemele demonstratiivseit mõttepunktide rida, mis näitas lugejatele, et toimetus oli sunnitud loobuma sellest sõnast tsaarivõimude surve tõttu. Mõne numbri järel tuli siiski ka mõttepunktidest loobuda.

«Narva Kiire» ilmumise ajaks oli politsei huvi töölisajalehe vastu tunduvalt tõusnud. Kui ajalehe kolmandast numbrist oli kaks külge laotud, nõudis politseimeister trükikoja omanikult, et veerud toodagu viivitamatult politseisse.[45] Kartlik trükikoja omanik täitiski käsu. Politseimeister nõudis artikli «Vladivostoki tööorjad» kõrvaldamist. Toimetuse vastuseisu tõttu seda siiski ei tehtud. Selline «agarus» oli politseimeistri omavoli, mille kohta «Narva Kiir» tabavalt märkis: «Nii on siis oodatav uus trükiseadus (mida sel ajal IV Riigiduumas arutati — *E. L.*) juba Narvas maksmas: leht enne ilmumist aegsasti tsensuuri kätte!»[46]

«Narva Kiirt» ilmus 27 numbrit, nendest seitset kimbutasid tsaarivõimud suuremal või väiksemal määral.[47] Repressioonidest «Narva Kiire» vastu on 1913.—1914. aastal ajalehes endas ja tema järglastes ilmunud 21 sõnumit.

Kuigi eesti proletariaadi häälekandja «Kiir» sattus rängkade repressioonide alla («Kiire» sulgemine, «Narva Kiire» trahvimised ja konfiskeerimised), laienes töörahva hulgas tema poolehoidjate ring pidevalt. «Narva Kiire» esimeses numbris avaldati näiteks selline kiri: «Meie, gruppe Riia Eesti töölisi, ära tundes, et meie ilma oma häälekandjata läbi ei või saada, saadame «Narva Kiirele» toetuseks 16. rbl. 85 kop. (35 allkirja.)»[48] Ka «Narva Kiire» järgmis-

---

[43] «Narva Kiir» 18. sept. 1913, nr. 2.
[44] «Правда труда» 19 сентября 1913 г. № 8.
[45] «Narva Kiir» 25. sept. 1913, nr. 4.
[46] «Narva Kiir» 30. okt. 1913, nr. 14.
[47] «Töö Hääl» 23. jaan. 1914, nr. 10.
[48] «Narva Kiir» 14. sept. 1913, nr. 1.

tes numbrites avaldati tööliste tervitusi oma ajalehele. «Meie, gruppe Schroederi vabriku (Peterburis — *E. L.*) töölisi tervitame «Pravdat» ja «Narva Kiirt» kui töörahva huvide kaitsjaid ja töölisklassi kurnajate ja politikalise õigusetuse vastu võitlejaid. Töölislehtede toetamiseks saadame oma poolt: «Narva Kiire» heaks 4 rubla, «S(evernaja) Pravdale» 5 rbl. 30 kop.»[49] Sama ajalehenumbri teatel saatis teine rühm Peterburi töölisi «Narva Kiirele» suurema summa — 60 rbl. 83 kop.

Need ja taolised sõnumid ei kõnele mitte üksnes eesti ja vene proletariaadi solidaarsusest, vaid ka sidemetest mõlema ajalehe vahel.

Kuna «Narva Kiire» ilmumist kõige muu kõrval tunduvalt raskendas oma trükikoja puudumine, siis otsustati kirjastusühingu «Rahva Sõna» peakoosolekul 6. (19.) oktoobril 1913 ajalehele luua oma trükikoda. Selleks hangiti Peterburist käsipress, mida võisid ümber ajada kaks meest. Masin seati üles endise R. Põderi trükikoja ruumides Westerwalli tänavas. Muretseti trükikirjad ja kõik muud trükkimiseks vajalikud vahendid.[50] 1913. aasta novembrist alates hakati ajalehte trükkima oma trükikojas ning eesti töörahva häälekandja sai nüüd jälle kahe korra asemel kolm korda nädalas ilmuda.[51] Et ajalehte järjekordselt ähvardas sulgemine, otsustati valida «Kiirele» uus varjunimi. 3. detsembril 1913 hakkas «Kiir» ilmuma «Rahvalehe» nime all.

1913. aasta lõpul alustas «Kiir» laialdast propagandat eesti töörahva päevalehe heaks. Otseseks eeskujuks oli vene proletariaadi häälekandja «Pravda», mis ilmus igal äripäeval. Ilmus terve rida eesti tööliste päevalehe asutamist soovitavaid kirjutusi. Töölised toetasid oma tervitustes samuti päevalehe asutamise ideed. 3. (16.) jaanuaril 1914 hakkaski «Rahvalehe» asemel ilmuma päevaleht «Töö Hääl». Päevalehena sai ta aga ilmuda ainult kolm numbrit. Toimetus oli sunnitud «Töö Hääle» muutma kolm korda nädalas ilmuvaks ajaleheks. Tegelikkus näitas, et töölisliikumise kandejõud polnud Eestis sel ajal veel nii tugev, et oleks saadud välja anda tööliste marksistlikku päevalehte. Eesti proletariaadi iga päev ilmuva ajalehe asutamise idee, mis

[49] «Narva Kiir» 18. sept. 1913, nr. 2.
[50] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 12, lk. 22.
[51] «Narva Kiir» 2. sept. 1913, nr. 15.

oli sündinud 1909. aastal ajakirjas «Töö» ja mida nüüd veel kord katsetati, sai teoks alles pärast Veebruarirevolutsiooni.

Kuigi päevalehe asutamise katse tookord ebaõnnestus, ei olnud see kasutu. Ettevõtte käigus suurenes ajalehe populaarsus ning tihenesid tema sidemed töölistega. Tugevnes ka side eesti ja vene proletariaadi häälekandjate vahel.

10. mail 1914 ilmus viimane «Töö Hääle» number. Ajalehele oli määratud järjestikku mitu trahvi. Viimane vastutav toimetaja E. Saviauk oli politsei poolt tagaotsitav.[52] Seepärast oli «Töö Hääle» väljaandja sunnitud ametivõimudele teatama, et ajalehe väljaandmine katkestatakse. Hiljem otsustas Peterburi Kohtupalat «Töö Hääle» kuni kohtu otsuseni sulgeda.[53]

Viiepäevase vaheaja järel hakkas ilmuma uus töölisajaleht «Töö Kiir». Ent sellegi iga ei kujunenud pikaks. 1914. aasta juulis, mõned päevad enne Kreenholmi streiki nõudis «Töö Kiir» esimesena eesti töölisajakirjanduse ajaloos täiesti avalikult 8-tunnilist tööpäeva ja kutsus üles streigile.[54] Selle tõttu keelatigi pärast «Töö Kiire» 8. numbri ilmumist 12. (25.) juulil 1914 selle ajalehe väljaandmine.[55] «Töö Kiire» viimase numbri levitajaid, kõnelemata väljaandjatest, otsis politsei taga. Ametliku otsuse «Töö Kiire» sulgemise kohta tegid sõjaväevõimud mõni päev pärast Esimese maailmasõja algust. Sõja tõttu kehtestati üle tsaaririigi nn. «kõvendatud valvsuskord». Seoses sellega ilmnes, et üle kahe aasta ilmunud «Kiire» väljaandmist pole enam võimalik jätkata.

Enne Esimest maailmasõda ilmunud «Kiire» sulgesid tsaarivõimud viis korda. Kuid tänu tööliste aktiivsele toetusele jätkas ajaleht ilmumist uue, sageli endisele sarnaneva nime all — «Narva Kiir», «Rahvaleht», «Töö Hääl»,

---

[52] «Töö Kiir» 15. mail 1914, nr. 1.

[53] «Töö Kiir» 21. mail 1914, nr. 5.

[54] «Töö Kiir» 12. juulil 1914, nr. 8.

[55] Meie ajakirjanduses avaldatud artiklites on mõnikord «Kiire» (resp. «Töö Kiire») ilmumise lõpukuupäevaks 12. juuli asemel ebaõigesti märgitud 12. juuni 1914. Viga on ilmselt tingitud sellest, et «Töö Kiire» viimase numbri ühel leheküljel on läbi läinud selline trükiviga. Eksitus «Kiire» (resp. «Töö Kiire») sulgemise kuupäevaga on juhtunud ka ühes hiljuti ilmunud teoses. (Vt. Revolutsiooni lipukandjad. Lühikesi ülevaateid Eestis tegutsenud väljapaistvate revolutsionääride elust ja tegevusest I. Tallinn, 1962, lk. 25.)

Rahwaleht

1913 Töörahwa häälekandja 1913

№ 1. Hind 3 kop. Hind 3 kop. № 1.

Töö Hääl

10.000 lugejat tulewal aastal meie tööliste-lehtedele!

Detsembris 1913 ilmus «Kiir» «Rahvalehe» nime all.

«Töö Kiir». Seejuures suudeti alati säilitada toimetuse töötajate ja alaliste kaastööliste ning toetajate põhikaader. Säilis suurelt osalt isegi ajalehe väline kuju.

Kuni 1914. aasta 22. aprillini (täpsemaid andmeid on meil vaid selle ajani) tuli konfiskeerimisi, administratiivses korras määratud trahve ja kohtulikule vastutusele võtmist ette 36 korral.[56] Nagu kirjutas V. Buk, oli nende 36 kirjutuse eest «vastutavatele toimetajatele ühtekokku kohtu ja administratsiooni poolt 4 aastat ja 3 kuud ja 12 päeva aresti ja vangistust määratud. Peale selle veel aresti aeg «kuulamise all».»[57] Samaks ajaks oli «Kiirele» määratud trahve 3625 rubla suuruses summas. Kautsjoni, millega vastutavaid toimetajaid oleks võinud päästa eeluurimise vangistuse piinadest, oleks tulnud maksta ühtekokku 10 875 rubla.

«Kiirel» oli kogu ilmumisaja vältel 32 vastutavat toime-

---

[56] S. S. [V. Buk], Eesti töörahva ajakirjanduse trahvimised. «Töö Hääl» 22. apr. 1914, nr. 45.

[57] Sealsamas.

Rahwaleht.

№ 1 TÖÖ HÄÄL'e № 1

1914 | Hind 3 kop. | Hind 3 kop. | 1914

Politikaline, majandusline ja kirjandusline töörahwa päewaleht.

Töö Hääl

Üksiku nri hind 3 kop.

3. jaanuarist 10. maini 1914 oli «Kiir» sunnitud ilmuma «Töö Hääle» nime all.

tajat ja väljaandjat.[58] Kõik see tõendab, et eesti töölised lakkamatutest repressioonidest hoolimata võitlesid bolševike partei juhtimisel energiliselt oma häälekandja eest. Neil läks korda säilitada «Kiirt» kogu töölisliikumise tõusuaja kestel, kuni välised tegurid ajalehe väljaandmisele lõpu peale tegid.

«KIIR» KUI MASSILINE TÖÖLISAJALEHT

Töölisajakirjanduse jõud peitub tema tihedates sidemetes töörahva hulkadega. Üheks tähtsamaks lüliks, mis seob ajakirjandust rahvahulkadega, on lugejate kirjad ajalehele. Ajalehele kaastöö tegemise ja talle kirjutamise kaudu võtab töörahvas osa ajalehe suunamisest.

«Kiirele» saabus töölistelt sadu kirju, tervitusi, ettepanekuid ajalehe töö parandamiseks, üleskutseid ja sõnu-

[58] Arvestus on tehtud publitseeritud dokumentide alusel. (Vt. «Klassivõitlus» 1925, nr. 59—60.)

15. maist 12. juulini 1914 kandis «Kiir» «Töö Kiire» nime. Paremalt veerult algab V. I. Lenini artikkel «Tööliste ühtsus ja intelligentide «voolud»».

meid tööliste elust ning võitlusest. «Kiir» pööras algusest peale suurt tähelepanu eesti proletariaadi olukorrale ja töölisliikumisele.

«Sõnumete osas teeb ta peaaegu ainult «töökohtadega» tegemist,» kirjutas «Kiire» kohta V. Buk. «Peale mõne üksiku haritlase, kes lehele artikleid kirjutavad, täidavad lehte — töölised — oma käega sõnumeid kirjutades, ja oma kulul toimetusse saates.» [59] «Kiire» esimese ilmumisaasta jooksul avaldati tööliskorrespondentidelt umbes 1000 sõnumit, kirja, teadet jne. Keskmiselt ilmus tol ajal igas ajalehe numbris 10 sõnumit, tööliskirjasaatjate kirja jms. materjali. Järgmisel ilmumisaastal kasvas sõnumite arv enam kui kahekordseks. Siis avaldati «Kiires» ühtekokku üle 2000 tööliskirjasaatja sõnumi. Ka «Pravda» korrespondents kasvas sel ajal niisamasuguses proportsioonis.[60]

«Kiir» lõi kiiresti tiheda kirjasaatjate võrgu üle Eesti ning kajastas küllalt mitmekülgselt eesti proletariaadi elu- ja töötingimusi. Iseloomuliku kirja saatis «Kiirele» üks tööline Kundast. Ta kirjutas: «Tingimused, milles siin töölised töötama ja elama on sunnitud, on väga rasked. Töö iseenesest alalise kivituha tolmu sees ja kuumade ahjude juures mõjub täitsa hävitavalt tervise peale. Kui sellele veel pika tööaja, viletsad korterid ja väikese päevapalga juurde lisame, siis saame niisuguse orjatöö, mis sunnitööst peaaegu lahku ei lähe.» [61]

Kreenholmi nn. ketruskodasid, kus äärmiselt halbade töötingimuste tagajärjel juhtus sageli tööõnnetusi, nimetatakse «Kiires» leilikodadeks.[62] Väljakannatamatud tööolud Kreenholmis põhjustasid sageli terviserikkeid ja isegi vaimuhaigusi.[63] V. Buk on ilmekalt kirjeldanud Narva kalevivabriku värvimisosakonna töötingimusi. Õhk oli seal värvainetest mürgistatud, kuumus alati 30°, töölised oma riietes pealaest jalatallani märjad, uimased ja nõrkemas. Tööpäev oli üldiselt 12 tundi pikk, lastel 6—7 tundi, päevapalk aga madal. Vabriku saun oli töölistele küll tasuta, kuid

---

[59] -c k [V. B u k], Tööliste ajakirjandus. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 1, lk. 4.

[60] Vt. K. K. О м е л ь ч е н к о, Большевистская печать в период подъема рабочего движения перед первой империалистической войной. Москва, 1952, lk. 12.

[61] «Kiir» 2. juulil 1913, nr. 72.

[62] «Kiir» 15. juunil 1912, nr. 1.

[63] «Kiir» 21. juunil 1912, nr. 2

«see on «kaheklassiline» — ühel pool leilitab ennast vabriku ülemus, teisel pool töölised ja ülemate koerad (mopsid ja taksid, ja kõiksugu neljajalgsed hantvärgid)».[64]

A. M. Lutheri mehhaanilise puutööstuse tööolusid kirjeldatakse «Kiires» järgmiselt: «On mehi, kes järgemööda 7—10 päeva teevad, ja ainult arva koju lähevad, et omale leiba ligi võtta. Sarnased öö-päeva orjad tukuvad püsti jala peal . . .»[65] Tööliste halvad töö- ja elutingimused põhjustasid sageli haigusi ja töövigastusi. Arstiabi saamise tingimused olid aga väga viletsad, nagu seda veenvalt kujutas ka bolševik G. Tikerpuu oma artiklis «Suguvennad rahva tervise eest võitlemas».[66]

Niisugused sõnumid ja artiklid andsid selge pildi sellest, kui odavaks pidasid kapitalistid töölise elu ja tervist.

«Kiir» avaldas kapitalistlikku ekspluateerimist mitmest küljest kritiseerivaid sõnumeid. Siin ilmus sõnumeid ja artikleid naiste ja laste töö laialdasest kasutamisest, meistrite omavolist, häbematust tööliste kohtlemisest, tööliste sõimamisest, tööliste peksmisest, tööliste üle irvitamisest mõttetute läbiotsimiste teel ja muul viisil, palga kärpimisest ja kinnipidamisest, trahvirahade määramisest tühisemategi asjade eest, ületunnitöö pealesundimisest, tööliste vallandamisest, tööõnnetustest, tööliste petmisest vabriku administratsiooni poolt asutatud toidu- ja viinaputkade kaudu jne., jne. Kõik need materjalid on kapitalistliku ühiskonna ja tsaarirežiimi vihased ning tabavad paljastused, mis kajastasid tööliste igapäevaseid vajadusi ning hädasid. Niisugused kirjutused tegid «Kiire» töölishulkadele lähedaseks ning õpetasid töölisi mõistma, kes on süüdi nende hädades ja kannatustes.

Nähes «Kiires» oma huvide kaitsjat, informeerisid eesrindlikumad töölised oma häälekandjat tööliste elus valitsevatest puudustest. Asjalike artiklite ja sõnumitega tööliste ebainimlikust olukorrast Narva Kreenholmis ja Kalevivabrikus, Pärnu Waldhofis, Tallinna «Dvigatelis», Lutheris, Wiegandis, Voltas, Vene-Balti laevaehitustehastes ja mujal kasvatas «Kiir» tööliste klassiteadvust, äratas töölistes viha ja protesti oma kurnajate vastu. Niisugused sõnumid kindlustasid «Kiirele» tiheda kontakti töölishulkadega.

---

[64] -s r p.- [V. B u k], Kalevivabrik. «Kiir» 27. juulil 1912, nr. 7.
[65] «Kiir» 4. apr. 1913, nr. 39.
[66] «Kiir» 30. juulil 1913, nr. 84.

«Kiire» esimeseks aastapäevaks, s. o. 15. (28.) juuniks 1913. aastal saatsid paljud töölised oma häälekandjale tervitusi. Ühele sel puhul saadetud tervitusele oli alla kirjutanud töölisi neljateistkümnest Peterburi vabrikust, kokku 445 inimest.[67] Tallinnast saadetud tervitustele olid alla kirjutanud seitsme suurkäitise töölised.[68] Ajalehe esimesele aastapäevale pühendatud numbris oli kolm tervitussõnumit Ameerika eesti proletaarlastelt.[69] Järjest uusi tervitusi avaldati ka «Kiire» aastapäevajärgsetes numbrites. «Kiirt» tervitasid Tallinna, Narva, Rakvere ja Pärnu töölised, väljastpoolt Eestit aga Peterburi, Helsingi, Stokholmi ja Ameerika eesti töölised. «Kiirt» tervitasid ja saatsid talle toetussummasid ka Siberisse asumisele saadetud.

Millest kirjutasid töölised oma tervitustes?

Ühest Peterburi eesti tööliste tervitusest loeme: «Tervitame töörahva ajalehte «Kiirt» ja soovime, et ta praeguses sihis edasi töötaks, üks kord suuremaks ning päevaleheks saaks. Saadame lehe toimetusele 2 r. 50 kop.»[70] Eespool märgitud 445 Peterburi töölise tervituses öeldakse: «Meie Peterburi töölised tervitame «Kiirt» tema esimesel aastapäeval ... «Kiir» on meile iseäranis praegustes oludes ainsaks ühendavaks sidemeks, mis meid vaimliselt ühtseks pereks seob ja meile meie ülesannetes teenäitajaks on.»[71] Peterburi töölised saatsid «Kiirele» üle 100 rubla raha.[72] Üheski teises kohas ei ulatunud korjanduste summa sellele ligilähedalegi. Edu Peterburis oli suurel määral V. Kingissepa, H. Klaasi, E. Lelle jt. seal tegutsenud eesti bolševike organisaatorliku töö tulemus, sest nemad juhtisid Peterburis rahasummasid koguvaid rühmi.

Arvatakse, et «Kiire» olemasolu esimese aasta jooksul, s. o. 15. (28.) juunist 1912 kuni 15. (28.) juunini 1913 korraldati «Kiire» heaks 117 korjandust, milledest laekus 1040 rubla.[73] «Kiire» esimese aastapäeva tähistamine laialdaste korjandustega ja rohked tervitused tõendavad, et ajaleht oli võitnud töörahva hulkades laialdase populaarsuse.

---

[67] «Kiir» 15. juunil 1913, nr. 66.
[68] Sealsamas.
[69] Sealsamas.
[70] Sealsamas.
[71] «Kiir» 15. juunil 1913, nr. 66.
[72] «Kiir» 29. juunil 1913, nr. 71.
[73] Vt. Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 155—156.

«Kiire» järjest kasvavatest sidemetest töörahva hulkadega kõnelevad ka andmed ajalehele kirjutajate ja sõnumite saatjate ringi laienemisest. 1912. aasta teisel poolel avaldati «Kiires» lugejate sõnumeid ja kirju 37 kohast Eestis, 1913. aasta esimesel poolel 44 kohast, sama aasta teisel poolel 66 kohast ja 1914. aasta esimesel poolel juba 77 kohast.[74]

Eriti populaarne oli «Kiir» tööstuskeskustes — Narvas, Tallinnas, Pärnus jm. Rohkesti saabus sõnumeid just sellistest suurkäitistest, nagu Narva Kreenholm, Tallinna «Dvigatel», Krulli tehas, Balti Manufaktuur jne.

Üheks marksistliku töölisajalehe kõige tähtsamaks ülesandeks on seista võimalikult lähedal töölishulkadele ja olla nende juhtivaks keskuseks. Töölisleht peab pöörama peatähelepanu tööliste võitlusele ja seda «Kiir» tegigi.

Avalikult revolutsioonilisele võitlusele kutsuda legaalne ajaleht ei võinud, sest siis oleks ta otsekohe suletud. Kuid parteilise ajalehena tuli tal toetada streigiliikumist, tutvustada seda proletariaadi hulkadele, kirjeldada selle liikumise vorme ja eesmärke.

Vastupidiselt kodanlikule ajakirjandusele leidus igas «Kiire» numbris teateid tööliste olukorrast, ametiühingute tööst, streikidest jne. Sõnumid töölisliikumisest ja tööliste olukorrast moodustasid «Kiire» informatsioonis peamise osa.

Üks suuremaid ja visamaid tolleaegseid streike oli Baltimaade trükitööliste üldstreik. Baltimaade trükitööliste üldstreigist võtsid osa kõigi Eesti suuremate linnade trükitöölised. Streik kestis 1912. aasta oktoobrist kuni 1913. aasta jaanuarini ning lõppes Tallinnas ja Tartus tunduvate järeleandmistega töölistele.[75]

«Kiir» avaldas trükitööliste streigi ja trükitööliste olukorra kohta Tallinnast, Tartust, Narvast, Pärnust, Viljandist ja Rakverest kokku 62 sõnumit ning artiklit.[76] See on tähelepanuväärselt suur arv, sest enamik neist kirjutustest avaldati suhteliselt lühikese aja, umbes kahe kuu jooksul. «Kiir» teatas streigi algusest ja streikijate nõudmistest, informeeris töölisi streigi käigust jne. Ajaleht abistas

---

[74] Vt. Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 156—157.

[75] Sellest lähemalt vt. G. Lukin, tsit. teos, lk. 208—210.

[76] Arvestatud ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi bibliograafia osakonna kartoteegi põhjal.

streikijaid sellega, et avaldas streigimurdjate nimed. See aitas kindlustada tööliste ühistunnet ja vähendada streigimurdmise juhtumeid ning lõpptulemusena soodustas streikijate edu. Trükikodade omanikud püüdsid streikijatest jagu saada aktiivsemate tööliste vallandamisega. Töölised astusid selle vastu korduvalt välja. Esines aga ka juhtumeid, et töölised jäid ükskõikseks, kui aktiivsemaid töölisi vallandati või võeti tööle streigimurdjaid. Niisuguste juhtumite vastu õpetas «Kiir»: «Tallinna trükitöölised peaksid kõiki neid juhtumisi teravalt silmas pidama ja kui üks mees niisuguste võitlus-abinõude vastu astuma . . .»[77]

«Kiire» veergudel ei käsitletud mitte üksnes trükitööliste streiki. Püüe streigiliikumisele kaasa aidata, seda suunata ja eelkõige sellest õiget ning võimalikult laialdast informatsiooni anda — see oli «Kiirele» väga iseloomulik. Ajaleht teatas kõigi talle teada olevate streikide algusest, avaldas streikivate tööliste nõudmisi, informeeris streigi käigust, häbimärgistas streigimurdjaid ja analüüsis streigi tulemusi. Selles mõttes rõhutaski V. Kingissepp töölisajakirjanduse tähtsust tolle aja streigiliikumises, väites, et ajalehel on sageli otsustav mõju streigi käigule.[78]

«Klassiteadlikel töölistel,» kirjutas Vladimir Iljitš, «pole tähtsamat ülesannet kui t u n d a oma klassi liikumist, selle olemust, selle eesmärke ja ülesandeid, selle tingimusi ja praktilisi vorme.»[79] Töölisklassi ees seisvate ülesannete ja eesmärkide, oma klassi liikumise olemuse ja praktiliste vormide selgitamisel tegi «Kiir» töörahva hulkades ära erakordselt suure töö.

1912.—1914. aasta «Kiir» osutus esimeseks massiliseks töölisajaleheks Eestis. Kuni 1912. aasta novembrini, kui ajaleht ilmus üks kord nädalas, trükiti «Kiirt» 2200—3000 eksemplaris.[80] Novembris 1912 tõsteti «Kiire» enda teadetel tiraaž 3700 eksemplarile.[81] Kahjuks ei ole teada, kui kaua nii suur tiraaž püsis. Kolm korda nädalas ilmuva ajalehe eelarve tegemisel arvestas J. Käspert siiski vaid 3000

---

[77] «Kiir» 7. märtsil 1913, nr. 28.

[78] G. J. W i n g [V. Kingissepp], Tööliste liikumine 1913. aastal. «Töö Hääl» 3. jaan. 1914, nr. 1; 4. jaan., nr. 2; 5. jaan., nr. 3.

[79] V. I. L e n i n, Teosed, 20. kd., Tallinn, 1953, lk. 349. Sõrendus V. I. Leninilt — *E. L.*

[80] J. K ä s p e r t, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 5/6, lk. 13.

[81] «Kiir» 25. apr. 1913, nr. 46.

eksemplari levikuga.[82] 1913.—1914. aasta vahetusel, kui päevakorras oli juba «Kiire» muutmine igal äripäeval ilmuvaks ajaleheks, loodeti ajalehe tiraaži tõsta 5000 eksemplarini. Seda aga ei suudetud, ja nagu märgib J. Käspert, «Kiire» tiraaž «oli endiselt natukene üle kolme tuhande».[83] Teiste teadete järgi tõusis «Kiire» tiraaž siiski 4000 eksemplarini.[84] Üksikutel juhtudel, kui seda peeti vajalikuks, nagu 1912. aasta! Narvas toimunud nn. asunduste laulupeo puhul, trükiti ajalehte suuremas tiraažis. Märgitud puhul ilmus «Kiir» nr. 2 näiteks 4000 eksemplaris.[85]

Ühtekokku ilmus «Kiirt» 237 numbrit. Kui arvestada iga numbri keskmiseks tiraažiks 3000, siis trükiti «Kiirt» kahe aasta vältel kokku 711 000 eksemplari.

Sellises ulatuses ja nii sageli nagu «Kiir» ei ilmunud ükski teine VSDTP väljaanne. «Kiir» oli oma aja kohta tõeliselt massiline töölisajaleht, mille lugejaskond ei piirdunud üksnes tellijate ja üksiknumbrite ostjatega. «Kiire» numbrid käisid tehastes tööliste hulgas käest kätte ning neid loeti ka kollektiivselt, kusjuures ajalehes ilmunud materjale arutati sageli ühiselt.

Rääkides «Kiire» laialdasest levikust ja suurest populaarsusest töörahva hulkades, oleks siiski ebaõige arvata, et «Kiire» kaudu tehtav parteipropaganda ulatus aastail 1912—1914 iga töölise, töötava talupoja ja haritlaseni. Tsaarimonarhia tingimustes polnud nii kaugele ulatuv propagandatöö kuidagi võimalik. Kuid «Kiire» asutamisega kasvas parteipropaganda ulatus neil aastail siiski tohutult ja oli laiaulatuslikum kui kunagi varem. Ajuti ilmuvatele lendlehtedele, ajakirjadele ja brošüüridele lisaks oli nüüd partei käsutuses massiliselt ja oma aja kohta küllalt sagedasti ilmuv poliitiline ajaleht, mis tegi süstemaatiliselt selgitustööd linnade ja osalt ka maa elanikkonna seas ning haaras oma mõjusfääri teadlikumad proletaarsed ja poolproletaarsed rahvahulgad.

---

[82] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 10, lk. 18—19.

[83] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 12, lk. 24.

[84] Ülevaade EKP ajaloost I, lk. 157.

[85] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 5/6, lk. 13.

«Pravda» ilmumine virgutas eesti töölisi oma häälekandja asutamisele. Ühtlasi olid «Pravda» materjalid algusest peale «Kiirele» eeskujuks. Eesti proletariaadi häälekandja kasutas «Pravdat» autoriteetse allikana, kust ta võttis sõnumeid ja artikleid. Seda kinnitab ka nende ajalehtede lähem võrdlemine. Näitena võib tuua rea kirjutusi, millede pealkirjad ja sisu on kas päris kokkulangevad või üsna sarnased.

Тентелевский химический завод. («Правда» 24/VI 1912, № 48);
Tentelevi keemiatehases. («Kiir» 29. VI 1912, nr. 3.)

В Норвегии за 1911 г. («Правда» 26/VI 1912, № 49);
Norramaa töölisteliikumisest 1911. a. («Kiir» 29. VI 1912, nr. 4.)

К ленским событиям. («Правда» 21/VI 1912, № 45);
Leena sündmuste kohta. («Kiir» 29. VI 1912, nr. 4.)

Забастовки текущего года в цифрах. («Правда» 4/VIII 1912, № 83);
Töölisteliikumine 1912. a. algusest mai-kuuni. («Kiir» 10. VIII 1912, nr. 9.)

Niisuguseid näiteid võiks tuua palju rohkem.

Et «Kiir» kasutas «Pravda» materjale ning seadis leninliku «Pravda» algusest peale endale eeskujuks, tõendab ka järgmiste Lenini poolt «Pravdas» avaldatud mõtete äratoomine «Kiire» veergudel.

V. I. Lenin rõhutas korduvalt, kuivõrd tähtis on raha kogumine töölisajalehtede jaoks. Artiklis «Pool aastat kestnud töö tulemused» kirjutas ta: «Ainult sel tingimusel kui tööliste keskel teostatakse pidevaid ja massilisi korjandusi, on võimalik visa tööga saavutada töölisajalehtede rahuldavat väljaandmist Venemaal.»[86] Kõnesolev artikkel ilmus «Pravdas» 1912. aasta 29. juulist 2. augustini pseudonüümi «Statistik» all. Samas artiklis tähendas V. I. Lenin veel järgmist: «Поставив ежедневную рабочую газету, петербургские рабочие совершили крупное, ... историческое дело ... создание «Правды» оста-

[86] V. I. Lenin, Teosed, 18. kd., Tallinn, 1953, lk. 178.

ется выдающимся доказательством сознательности, энергии и сплоченности русских рабочих».[87]

«Kiir» seadis vene proletariaadi energiat oma ajalehe toetamisel eesti töörahvale eeskujuks ja tõlkis V. I. Lenini eespool tsiteeritud mõtted «Pravdast» järgmiselt: «Peterburi töölised... on tööliste päevalehte käima pannes tähtsa, ajaloolise teo korda saatnud... Päevaleht P r a v d a jääb vene tööliste teadvuse, energia ja ühtehoidmise tähtsamaks tunnistajaks.»[88] Edasi refereeris «Kiir» lühidalt artikli sisu. Artiklis rõhutas V. I. Lenin «Pravda» populaarsust tööliste hulgas ja tõestas põhjaliku statistika alusel, et Venemaa proletariaadi revolutsiooniline häälekandja «Pravda» oli rajatud tööliste poolt kopikahaaval kogutud summadega. Leninlikule põhimõttele, et töölisajaleht peab ilmuma töörahva poolt kogutud summade ja töörahva enda kaastöö najal, oli rajatud «Kiire» toimetuse töö algusest peale kuni ajalehe lõpliku sulgemiseni 1914. aasta suvel.

Kuid sidemed kahe töölislehe vahel olid mõlemapoolsed: ka «Kiire» toimetusest saadeti «Pravdale» materjali. 1912. aasta juulis, kui Narvas korraldati nn. «asunduste laulupidu», selgitas «Kiir» selle ürituse klassiolemust ja mõistis hukka eesti kodanluse roomamispoliitika. «Kiire» toimetuse initsiatiivil ja juhtimisel boikoteeris Narva proletariaat kodanlikku laulupidu.

«Pravda» hindas eesti proletariaadi suhtumist kodanlikusse kultuuriüritusse kui eeskuju andvat näidet. Ta tutvustas seda kogu Venemaa proletariaadile «Kiire» peatoimetaja J. Anvelti artikliga «Eesti «rahvuslikud» peod». Vastupidiselt kadetliku «Sovremennoje Slovo» ja eesti kodanliku ajakirjanduse truualamlikele kiidulauludele, mida saatis rahvustervikluse jutlustamine, hindas J. Anvelt kõrgelt laulupidude traditsiooni rahvuslikku vormi, kuid tähendas ühtlasi, et proletariaadi esilekerkimisega on «kaasajal pilt hoopis muutunud». J. Anvelt tõi tabavaid näiteid eesti kodanluse truualamliku lõmitamise kohta tsaarivõimude ees ja kinnitas, et tsaarivõimudega liidus olev eesti kodanlus kasutab rahvuslikke traditsioone

---

[87] В. И. Ленин. Полное собрание сочинений. Том 21. Москва, 1961, lk. 427—440. Vrd. «Правда» 29 и 30 июля, 1 и 2 августа 1912 г., №№ 78, 79, 80 и 81.

[88] «Kiir» 3. aug. 1912, nr. 8. Sõrendus ja mõttepunktid ajalehes — *E. L.*

vaid oma huvides. Oma artikli lõpetas ta sõnadega: «Narva eesti töölised mõistsid esimestena avalikult hukka taolised «rahva» meelelahutused. Nad näitasid, et ka nendes tugevneb klassiteadlikkus ja arusaamine, kellega ja kuidas neil on sobiv lõbutseda.» [89]

Esialgu me siiski ei leia «Kiire» veergudelt suuremaid «Pravdast» võetud põhimõttelisi artikleid. Need hakkasid ilmuma hiljem, kui kontakt «Pravdaga» muutus tihedamaks ja püsivaks.

August Koni, kes töötas «Kiire» toimetuses 1912. aasta detsembris ja 1913. aasta jaanuaris, mäletab, et «Kiire» toimetuses tutvuti tähelepanelikult iga uue «Pravda» numbriga. Paljud «Pravda» artiklid tõlgiti eesti keelde lühendatud kujul. Sageli ei märgitudki artikli all, et see on võetud «Pravdast». Niiviisi oli tsaarivõimudel raskem saada nende artiklite jälile, mille avaldamise eest oli «Pravdat» karistatud ning järelikult oleks karistatud ka «Kiirt». «Isiklikud kontaktid pravdistidega, eriti aga ajaleht ise oma selgete, sügavasisuliste materjalidega,» mäletab vana «Kiire»-mees, «aitas meil noortel toimetuse töötajatel-bolševikel (peaaegu kõik me olime partei liikmed alates 1912. a.) selgesti näha, kuidas toimetada ajalehte, vabaneda vigadest, tuua temasse pravdistlik vaim.» [90]

A. Koni mälestusi kinnitab ka «Kiire» veergudel avaldatud materjal. Kuni veebruarini 1913 ei leia me tõepoolest «Kiires» «Pravdast» võetud kirjutusi, mille alla oleks märgitud näiteks Pr., (s. o. «Pravda»), R. P. («Rabotšaja Pravda»), Pr. Tr. («Pravda Truda») jne., nagu hiljem üsna tihti on tehtud.

Aegamisi hakkas «Kiire» veergudel ilmuma suuremaid teoreetilisi artikleid. 1913. aastal avaldas «Pravda» seoses K. Marxi 30. surma-aastapäevaga rea artikleid K. Marxist ja marksismist. Sedasama tegi ka eesti proletariaadi häälekandja «Kiir». Ajaleht avaldas sel puhul K. Marxi ja tema õpetuse kohta järgemööda kolm artiklit. Artiklites «Karl Marxi surmapäev» [91] ja «Unustamatu päev» [92] tutvustas

[89] Н. Альт [-Я. Анвельт], Эстонские «национальные» торжества. «Правда» 13 июля 1912 г. № 64. Pseudonüümi kohta vt. teos: «Правда» 1912 г. №№ 1—204. Полный текст под общей редакцией М. С. Ольминского, М. А. Савельева. Москва, 1933.

[90] A. Koni jutuajamisest D. Rudneviga. Lähemalt sellest D. Rudnev, Leninlik «Pravda» ja töölisliikumine Eestis. Tallinn, 1962, lk. 75.

[91] «Kiir» 28. veebr. 1913, nr. 25.

[92] «Kiir» 2. märtsil 1913, nr. 26.

«Kiir» lugejaid proletariaadi suure juhi elu ja tegevusega. Neist viimases kirjutuses tutvustatakse ka K. Marxi õpetuse olemust. «Kiires» räägitakse K. Marxist kui suurest teoreetikust ja väljapaistvast võitlejast, tulisest agitaatorist ja töölisklassi organiseerijast rahvusvahelises ulatuses. K. Marxi majandusteaduslikest uurimustest anti lühike ning populaarne ülevaade artiklis «Karl Marx'i testament».[93]

1913. aasta sügisel tutvustas «Kiir» K. Marxi ja F. Engelsi kirjavahetust ja kõneles nende südamlikust sõprusest. Eesti töölised said oma emakeeles tutvuda mitme K. Marxi kirjaga ning mõningate episoodidega tema elust.[94] Siinkohal võib veel märkida, et eesti töörahva häälekandja pühendas 1914. aasta mais ühe artikli K. Marxi ja F. Engelsi poolt rajatud Rahvusvahelise Töölisühingu, I Internatsionaali asutamisele.[95] Seoses Marxi «Kapitali» tõlkimisega soome keelde tutvustas seda teost ja marksismi pikem joonealune artikkel «Karl Marx'i «Kapital» Soome keeli».[96]

Ekslik oleks arvata, et need kirjutused olid lihtsalt juubeliartiklid või viimasena mainitu ainult tõlkeretsensioon. «Pravda» eeskujul kasutas «Kiir» selliseid artikleid revolutsioonilise agitatsiooni tegemiseks. Aidates parteil relvastada Eesti töölisi K. Marxi ja F. Engelsi teoreetilise pärandiga, rõhutas ajaleht marksismi ideede võidukäigu paratamatust ja kutsus üles seda õpetust omandama ning võtma revolutsioonilise võitluse lipukirjaks.[97]

«Pravda» järgi avaldas «Kiir» bolševike duumasaadikute kõnesid, IV Riigiduuma materjale, Venemaa töölisliikumist käsitlevaid artikleid jm.[98] Suurem osa Venemaa tööliste olukorda ja nende revolutsioonilist võitlust käsit-

---

[93] «Kiir» 2. märtsil 1913, nr. 26.

[94] Kaks sõpra (Marxi ja Engelsi kirjavahetusest). «Narva Kiir» 5. okt. 1913, nr. 7; 16. okt., nr. 10.

[95] Internatsionaal 50. võitluseaastal. «Töö Hääl» 3. mail 1914, nr. 50.

[96] «Rahvaleht» 10. okt. 1913, nr. 4; 12. dets., nr. 5.

[97] Vt. näit. «Pravda» järgi avaldatud artiklit «30 aasta jooksul». «Kiir» 5. märtsil 1913, nr. 27.

[98] Vt. näit. Приветствие работницам (kirj.) Депутаты с.-д. фракции 4-ой Гос. думы. «Правда» 17 февр. 1913 г., № 40; Tervitus naistöölistele. «Kiir» 19. veebr. 1913, nr. 21.

А. Коллонтай, Женский день. «Правда» 17 февр. 1913 г., № 40; A. Kollontai, Naisterahvaste päev. «Kiir» 19. veebr. 1913, nr. 21. 8-ми часовой рабочий день. «Правда» 2 марта 1913 г., № 51; 8-tunniline tööpäev. «Kiir» 5. märtsil 1913, nr. 27.

levaist artikleist ja informatsioonist oli samuti võetud «Pravdast». Ühe sellise näitena võib märkida artiklit «Leena sündmused», mille puhul on allikana näidatud «Pravda».[99] Samuti on «Pravdast» võetud informatsioonilist materjali ametiühingute, haigekassade ja mitmesuguste teiste legaalsete töölisorganisatsioonide tegevusest Venemaal.[100] «Pravdast» on võetud ka välispoliitikat käsitlevat materjali. Näiteks ilmusid rubriigis «Piiri tagant» artiklid «Töölisteliikumine Hiinas»[101], «Saksamaa»[102], «Ametiühisuseline liikumine Australias 1912. a.»[103], «Uue verepulma ettevalmistused Lõuna-Aafrikas»[104], «Lastetöö Austrias»[105], «Ametiühisused Saksamaal»[106], «Saksamaa tööliste majandusline võitlus»[107], «Schveitsi»[108] jt. Rubriigis «Piiri tagant» toodi «Kiires» ära ka V. I. Lenini poolt välispoliitilistel ja rahvusvahelise töölisliikumise teemadel «Pravdas» avaldatud kirjutusi. Artiklis «Aasia ärkamine» selgitab V. I. Lenin, kuidas demokraatlik revolutsioon on ülemaailmse kapitalismi ja Vene 1905. aasta revolutsiooni mõjul haaranud Aasia — Türgi, Pärsia ja Hiina ning ka osa Hollandi asumaid.[109] Artiklis «Austraalia» (õigemini «Austraalias») analüüsib V. I. Lenin Austraalia Töölispartei tõelist olemust ja tõestab, et ühe partei tegelike sihtide mõistmiseks ei aita sellest, kui tutvutakse tema sildiga, vaid tuleb uurida selle partei klassiiseloomu ja antud maa ajaloolisi tingimusi.[110] V. I. Lenini artikli «Viies rahvusvaheline prostitutsiooni vastu võitlemise kongress» avaldas «Kiir»

---

[99] «Kiir» 13. juunil 1913, nr. 65.

[100] Vt. näit. Laste surevus. «Kiir» 9. märtsil 1913, nr. 29; Saratov. «Kiir» 14. märts 1913, nr. 31, rubriigis «Töölistekinnitamine»; Peterburi. «Kiir» 23. märtsil 1913, nr. 35, rubriigis «Töölistekinnitamine»; Laste töö Venemaal. «Kiir» 2. apr. 1913, nr. 38; 8-tunniline tööpäev ja ületunnitöö. «Töö Hääl» 25. jaan. 1914, nr. 11.

[101] «Kiir» 26. veebr. 1913, nr. 24.

[102] «Kiir» 13. juunil 1913, nr. 65; 22. juunil, nr. 69.

[103] «Kiir» 23. juulil 1913, nr. 81.

[104] «Kiir» 27. juulil 1913, nr. 83.

[105] «Narva Kiir» 21. sept. 1913, nr. 3.

[106] «Narva Kiir» 28. sept. 1913, nr. 5.

[107] Sealsamas.

[108] «Rahvaleht» 21. dets. 1913, nr. 9.

[109] Aasia ärkamine. «Kiir» 9. mail 1913, nr. 51. Vrd. V. I. Lenin, Aasia ärkamine. Teosed, 19. kd., Tallinn, 1953, lk. 65—66.

[110] Australia. «Kiir» 15. juunil 1913, nr. 66. Vrd. V. I. Lenin, Austraalias. Teosed, 19. kd., lk. 189—190.

pealkirja all «Kodanlised «heategijad» ja prostitutsion». See V. I. Lenini artikkel lahkas teravmeelselt üht kodanliku ühiskonna mädapaiset, mille vastu võitlemise sildi varjus kodanlus mätsis kinni prostitutsiooni sotsiaalsed põhjused ning mõnitas vaesust ja viletsust, kujutades oma tegevust heategevusena.[111]

Käesolevate ridade autoril läks korda registreerida 37 artiklit, mille juures leidub märge, et see on võetud «Pravdast». Seejuures võib olla päris kindel, et «Pravdast» tõlgitud artiklite ja muu sealt võetud materjali hulk on tegelikult palju suurem. Seda kinnitavad ka eespool esitatud näited «Kiire» ja «Pravda» mõningase kõrvutamise tulemustest. Ammendava vastuse küsimusele, mida ja kui palju «Pravda» materjalist «Kiir» kasutas ning millisel perioodil ilmus seda rohkem, millal vähem, võib anda alles mõlema ajalehe üksikasjaline võrdlemine. Kahjuks polnud võimalik seda aeganõudvat ja küllaltki töömahukat uurimist, mida saaks teha ainult Leningradis, teostada käesoleva ülevaate kirjutamise raamides.

Mida tihedamaks muutusid eesti bolševike organisatsioonide ja «Kiire» toimetuse sidemed ja otsene kontakt «Pravdaga» ning VSDTP Keskkomiteega, seda enam kasutas «Kiir» «Pravda» materjale ja joondus tema järele.

Otsesest kontaktist «Kiire» ja «Pravda» toimetuse vahel võib kõnelda hiljemalt 1913. aasta juunist alates. Seda kinnitab 12. juunil 1913 Politseidepartemangu direktori poolt Trükiasjade Peavalitsusele saadetud kiri, milles teatatakse: «Politsei-Departemangus on selle üle teated saadud, et Eesti tööliste lehe «Kiire» toimetus palub ajalehe «Правда» toimetust neil kordadel, kui mitte kõik viimase lehe numbrid konfiskeeritud ei saanud, neid teiste ajalehtede vahel «Kiire» toimetusele saata.»[112]

Selle dokumendiga seoses tekib küsimus, kas niisugust «Pravda» Eestisse transportimise moodust tõepoolest kasutati. Mingeid otseseid andmeid meil selle kohta 1913. aastast ei ole. Politseidepartemangu eriosakonna mater-

---

[111] Kodanlised «heategijad» ja prostitutsion. «Kiir» 18 juulil 1913, nr. 78. Vrd. V. I. Lenin, Teosed, 19. kd., Tallinn, 1953, lk. 232—233.

[112] Narva «Kiir» ja tema kägistajad. [Dokumentide publikatsioon. Trükiks ette valmistanud J. Depman.] «Klassivõitlus» 1925, nr. 61—62, lk. 25—26.

jalidest aga selgub, et 14. jaanuaril 1914 saabus Tallinna jaama Mihkel Hopfeldtile pagasiga suur pakk. Kuna sandarmid olid nõudnud, et M. Hopfeldti nimele saabuvatest saadetistest neile viivitamatult teatatakse, kanti asjast sandarmivalitsusele ette. [113]

Kui M. Hopfeldt järgmisel päeval saadetisele järele ilmus, peeti ta otsekohe kinni ja toimetati koos pagasiga sandarmivalitsusse. Sandarmid tundsid eelkõige huvi pagasi sisu vastu. Pakist leidsid nad suure hulga ajalehti «Töö Hääl», mille vahele oli peidetud teine väiksem pakk konfiskeerimisele määratud «Proletarskaja Pravda» numbritega 11. jaanuarist 1914. Sandarmid nõudsid Hopfeldtilt leiu kohta seletust. Hopfeldt vastas, et tema ei tea sellest midagi, sest tema on lihtne lehekandja, kes ainult viib paki Kopli tänavasse Antoni kätte. Sandarmid ruttasid viivitamatult Hopfeldti juhatatud korterisse. Antoniks osutus bolševike partei poolt 1914. aasta algul Tallinnasse «Kiire» kohalikuks esindajaks ja partei illegaalseks organisaatoriks suunatud Hendrik Suuder.

H. Suuderi korter otsiti põhjalikult läbi, kuid midagi valitsusevastast ei leitud. Sellest hoolimata viidi H. Suuder sandarmivalitsusse, kus tal tuli anda üksikasjaline seletus. H. Suuder tunnistas, et ta on ajalehe «Töö Hääl» asjaajajaks Tallinnas, võtab vastu tellimisi ja levitab seda ajalehte, kuid muud ta ei teadvat midagi. Seepeale näitasid sandarmid Suuderile Antoni nimele saadetud kirja, milles oli isikute nimekiri, kellele oleks tulnud «Proletarskaja Pravda» numbrid laiali jagada. Sellisele asitõendile vaatamata eitas H. Suuder kõike ning sandarmid olid küllaldaste süütõendite puudumise tõttu sunnitud ta vabastama.

Sel puhul teatas «Töö Hääl»: «Suuder ja lehekandja Hopfeldt peeti kuni õhtuni shandarmivalitsuses vahi all, siis lasti nad vabaks. Väljaselgitamatuks jäi, kes «Proletarskaja Pravda» numbrid «Töö Hääle» paki juurde oli pannud.» [114]

Seega on ilmne, et «Proletarskaja Pravda» konfiskeeritud numbreid saadeti «Kiire» (ilmus kõnesoleval korral

---

[113] Vt. RAKAM, PD (Politseidepartemang), eriosak., 1914. a., s.-ü. 5, osa 93, litera B, leht 23.

[114] «Töö Hääl» 18. jaan. 1914, nr. 8.

«Töö Hääle» nime all) toimetusse, kust neid Tallinna edasi toimetati.

Side «Kiire» ja «Pravda» toimetuse vahel oli ilmselt teada ka eesrindlikele töölistele. 1913. aasta märtsis kirjutasid Dvigateli maalrid:

«Kiire toimetusele.

Palume meile kuus eksemplari Teie austatud lehte saata — raha eest, mis meie Dvigateli tehase maalrite jaoskonnas kokku korjasime. Ülejääva summa palume «Pravdale» edasi saata, et meile 1 eks. «Pravdat» saadetaks... Korjanduse summa 9 r. 95 k.» [115]

Kõnesolevad sidemed ja kokkupuuted olid siiski võrdlemisi pealiskaudsed, ulatamata tiheda ja pideva sisulise koostööni VSDTP Keskkomitee, bolševike duumafraktsiooni ja «Pravdaga». «Kuigi meie «Pravdaga» algusest peale läbikäimises olime,» kirjutab J. Käspert, «ei tunnud Vene seltsilised kuigipalju meie lehe sisemist elu ega üldist poliitikat. See selgus neile ainult (s. t. alles — *E. L.*) siis, kui peale keskkomitee bürooga läbirääkimisse astumist hulk meie lehe artikleid s. V. Kingissepa poolt Vene keelde tõlgiti.» [116] Elsa Kingissepp-Lelle mälestuste järgi ulatub V. Kingissepa poolt tõlgitud kirjutuste arv üle viiekümne. [117]

Tihedam koostöö algas pärast VSDTP Poroniini nõupidamist ja Peterburis kirjastusühingu «Rahva Sõna» peakoosoleku sildi all 6.—8. oktoobrini 1913 peetud VSDTP Eesti organisatsioonide esindajate nõupidamist. «Umbes samal ajal,» märgib J. Käspert, «astusid Peterburi seltsilised vormiliselt läbirääkimisesse V. s.-d. (enamlaste) töölistepartei keskkomitee Venemaa bürooga, kelle esitajateks riigivolikogu fraktsiooni liikmed olid.» [118] Sidepidajatena nimetab J. Käspert V. Kingisseppa ja J. Lippot, hilisemast ajast rääkides ka iseennast. Peale nende oli vahendajaks Eesti bolševike organisatsioonide ja juhtivate parteikeskuste (VSDTP Venemaa Büroo, bolševike duumafraktsiooni ning «Pravda» toimetuse) vahel VSDTP Peterburi eesti organisatsiooni üks aktiivsemaid tegelasi

---

[115] «Kiir» 9. märtsil 1913, nr. 29.

[116] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 12, lk. 26.

[117] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 155.

[118] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 12, lk. 26.

H. Klaas. Need seltsimehed andsid Eesti kohta informatsiooni juhtivatele parteikeskustele ja said sealt juhtnööre parteitööks ning «Kiire» tegevuse suunamiseks. Eesti asjadest informeerisid G. I. Petrovskit ja teisi duumaliikmeid-bolševikke V. Kingissepp ja H Klaas.[119] Nuhid said sellest teada. Ühes agentuurettekandes tähendatakse, et üliõpilasel V. Kingissepal «on fraktsiooniga head sidemed». «Kiire» sidemed bolševike duumafraktsiooni liikmetega kujunesid nii tihedateks, et 1913. aasta oktoobrikuu lõpul (vkj.) oli seoses töölisajakirjanduse vastu suunatud repressioonidega «Kiirest» juttu isegi IV Riigiduumas.[120]

Krakovi-Poronini arhiivi dokumentide hulgas säilinud V. Kingissepa kirjas VSDTP Keskkomiteele 1914. aasta veebruarist käsitletakse partei keskorganite ja «Kiire» vahekorda lähemalt. V. Kingissepp teatas, et «Töö Hääl» nagu tema eelkäijadki pühendab kogu oma jõu marksistlikule tööle bolševismi vaimus, seades endale eeskujuks «Pravda» ja «Prosveštšenije».[121] Ühtlasi palus V. Kingissepp bolševike duumafraktsiooni liikmeid teha kaastööd «Töö Häälele», et sellega kindlustada ajalehele igati bolševistlik «poliitiline ja taktikaline füsiognoomia».

Poronini nõupidamise otsuseid ellu rakendades valmistasid Eesti bolševikud ette partei üle-eestilist nõupidamist. Eesmärgiks oli jõuda lähemale piirkondliku ühenduse loomisele. Küsimust üksikasjaliselt uurinud D. Rudnev väidab, et «lõviosa nõupidamise ettevalmistuse tööst langeb «Kiire» toimetusele (J. Anvelt, J. Käspert jt.)».[122] Politseiagentide ettekannete andmetel pidas J. Anvelt kavatsetava nõupidamise ettevalmistamisel vahetult ühendust bolševike duumafraktsiooni liikme Petrovskiga, kes, nagu uurimistöö tulemused nüüd näitavad, oli saanud eriülesande VSDTP Keskkomiteelt ja V. I. Leninilt.[123] Seoses G. I. Petrovski Tallinnasse sõiduga 1914. aasta märtsis nuuskisid politseiagendid välja, et rühm Tallinna töölisi eesotsas H. Suuderiga «püüab kõigest väest kõrvaldada parteitööst Tallinna menševistlikku gruppi ja võtta kogu parteitöö

[119] D. Rudnev, Lenini ülesandel. «Eesti Kommunist» 1961, nr. 10, lk. 51.

[120] Riigivolikogu õhtune koosolek 23. okt. «Narva Kiir» 30. okt. 1913, nr. 14.

[121] Vt. «Исторический архив» 1957, № 1.

[122] Vt. D. Rudnev, tsit. art., lk. 51.

[123] Sealsamas.

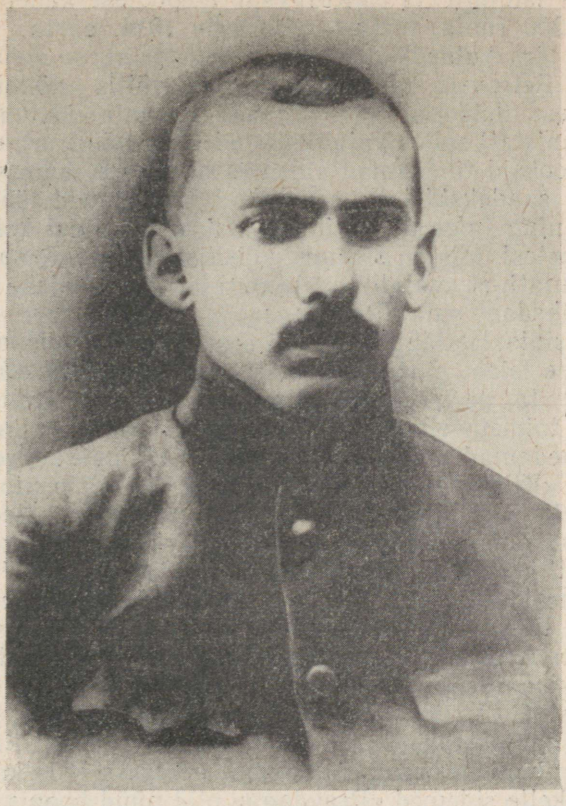

«Kiire» üks silmapaistvamaid kaastöölisi oli V. Kingissepp.

enda kätte». Sel eesmärgil olevat üks väljapaistvamaid «Kiire»-mehi pöördunud «Peterburis olles Riigiduuma sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni poole instruktsioonide saamiseks».

22. märtsil 1914 toimus Tallinnas nõupidamine, millel oli suur tähtsus VSDTP Eesti organisatsioonide edaspidise tegevuse, eriti partei agitatsioonitöö ja tema häälekandja «Kiire» ajaloos. Oma ettekandes märkis G. I. Petrovski muu hulgas, et VSDTP kavatseb anda eesti töölisajalehele materiaalset abi. Seda küsimust arutatigi VSDTP Kesk-

komitee istungil ja «Kiir» sai tõepoolest kahel korral, kokku 200 rubla, toetust, mis talle 1914. aasta kevadel hädasti ära kulus.[124]

G. I. Petrovski ettekande põhjal võttis nõupidamine vastu resolutsiooni.[125] Parteitöö tähtsamate küsimuste hulgas tunnistati selles vajalikuks, et Eesti töölisorganisatsioonid looksid tihedamad sidemed bolševike duumafraktsiooniga, saadaksid talle aruandeid ja andmeid töölisliikumisest ning informeeriksid fraktsiooni kõigist kohalikest sündmustest, mis on seotud töölisliikumisega. Resolutsioonis rõhutati, et «vajalik on samuti ka töölisajalehe «Kiire» kõige tihedam side «Pravdaga»».

Printsipiaalse tähtsusega oli eesti bolševike otsus: «Nõupidamine leiab, et ajaleht «Kiir» on marksistlik töölisajaleht, et ta peab olema allutatud VSDTP kontrollile.» «Kiire» toimetusele tegi nõupidamine ülesandeks luua senisest tihedamad sidemed VSDTP-ga. «Nõupidamisest osavõtnud «Kiire» toimetuse esindaja [s. o. peatoimetaja J. Anvelt — *E. L.*],» üteldakse resolutsioonis, «loeb nõupidamise otsused endale kohustuslikeks.»[126] Seega arutati eesti bolševike nõupidamisel ka «Kiire» tööd.[127] Nõupidamine kinnitab, et bolševike partei Keskkomitee astus VSDTP Eesti organisatsioonide tegevuse suunamisel ühtlasi samme töölisajalehe «Kiire» muutmiseks järjekindlalt revolutsiooniliseks ajaleheks.

Pärast G. I. Petrovski Tallinnas käiku suurenes Eesti parteiorganisatsiooni aktiivsus ja tema töö töölisliikumise juhtimisel oli edukam. Jõudumööda aitas sellele kaasa ka «Kiir», kelle sidemed «Pravdaga» olid nüüd hoopis tihedamad kui varem. Sidemed «Pravdaga» tihenesid veelgi seoses töölisajakirjanduse päeva tähistamisega 1914. aasta märtsis-aprillis.

---

[124] Vt. J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 12, lk. 25.

[125] Vt. «Исторический архив» 1957, № 1, lk. 28—29.

[126] Sealsamas, lk. 29.

[127] VSDTP Keskkomitee liikme ja IV Riigiduuma saadiku G. I. Petrovski osavõtul Tallinnas 22. märtsil 1914 toimunud nõupidamisest vt. lähemalt: D. Rudnev, tsit. art., lk. 48—58.

TÖÖLISAJAKIRJANDUSE PÄEV 1914. AASTAL [128]

Esimest korda tähistas kogu Venemaa töörahvas ajakirjanduspäeva 1914. aastal. See toimus töölisajakirjanduse tagakiusamise olukorras, ränkade repressioonide tingimustes. Repressioonide all kannatasid tol korral tugevasti nii «Pravda» kui ka «Kiir».

Bolševike partei Keskkomitee otsustas tähistada «Pravda» ilmumise teist aastapäeva Venemaa proletariaadi ajakirjanduse päevana. Ajakirjanduspäeva tähistamine otsustati siduda konkreetsete revolutsioonilise võitluse ülesannetega, millede hulgas oli üheks kõige tähtsamaks partei sidemete tugevdamine revolutsiooniliste rahvahulkadega. Sidemete tugevdamine revolutsiooniliste rahvahulkadega oli omakorda seotud vajadusega mobiliseerida kõige laiemaid rahvahulki bolševistliku ajakirjanduse materiaalsele toetamisele.

Pöördudes 1914. aasta märtsis avaliku kirjaga lugejate poole, tegi «Pravda» ettepaneku kuulutada 22. aprill töölisajakirjanduse päevaks ja tähistada seda päeva järgmiselt: 1) organiseerida koosolekuid töölisajakirjanduse tähtsuse selgitamiseks, 2) levitada töölisajakirjandust, 3) teha «Pravdale» hulgaliselt kaastööd, et välja anda suurendatud juubelinumber, 4) korraldada ajalehe heaks korjandusi, 5) teha kõigis Venemaa töölisajalehtedes propagandat ürituse heaks kordaminekuks. «Pravda» nimetas eraldi ajalehti, mis võiksid osa võtta Venemaa töölisajakirjanduse päeva tähistamisest. Teiste hulgas nimetati ka eesti töörahva häälekandjat «Kiir», mis sel ajal ilmus «Töö Hääle» nime all. Üleskutse kandis allkirja «Grupp pravdiste». [129]

Esimesena rahvuslike ääremaade töölisajalehtedest reageeris «Pravda» üleskutsele Eesti töörahva häälekandja. «Pravda» ülejärgmises numbris avaldati «Töö Hääle» toimetuse vastus:

---

[128] Esmakordselt käsitles seda sündmust käesoleva raamatu autor artiklis «Kommunistliku ajakirjanduse päeva tähistamise algusest Eestis» («Edasi» 5. mail 1953, nr. 2). Hiljem on autor selle juurde tagasi pöördunud seoses eesti töölisajakirjanduse revolutsiooniliste traditsioonide käsitlemisega (E. Laul, Eesti töölisajakirjanduse revolutsioonilistest traditsioonidest. «Eesti Kommunist» 1957, nr. 5, lk. 44—47). Käesolevas töös püütakse sellest küsimusest anda mõnevõrra põhjalikum ülevaade.

[129] «Путь правды» 28 марта 1914 г. № 48.

«Уважаемые товарищи!

Редакция эстонской рабочей газеты «Голос Труда» («Töö Hääl») вполне присоединяется к призыву группы правдистов № 48 «Пути Правды» от 28 марта. Поэтому просим товарищей — редакцию «Пути Правды» зачислить нашу газету в список рабочих изданий, которая совместно с «Путем Правды» солидарны в праздновании дня рабочей печати 22 апреля.»[130]

Venemaa proletariaadi ajakirjanduse päevaga seoses kirjutas Viktor Kingissepp artikli, kus «Pravda» ideedest lähtudes selgitati töölisajakirjanduse tähtsust. «Töörahva sõjariistad klassivõitluses saavad selle käigul kordkorralt täielisemaks,» kirjutab Kingissepp. «Kui Venemaa töörahvas peale mustade reaktsiooni-aastate uuesti poliitilisele elule ärkas, lõi ta enesele uue võitlusabinõu — oma ajakirjanduse. Et selle tähtsust ära näidata, on ainult vaja tähendada selle surveabinõude hulga ja mitmekesiduse ja uue trükiseaduse peale, mis raskema piiramise suurtükina esile kihutatakse, teiselt poolt — selle elava toetuse ja osavõtmise peale, mis töörahva ajalehtedele tööliste kõige laiemate kihtide poolt osaks on saanud.» [131]

Ühes järgmises numbris andis «Töö Hääl» lugejatele ülevaate «Pravda» poolt koostatud töölisajakirjanduse päeva tähistamise kavast ja kutsus kõiki eesti töölisi ning töölisorganisatsioone üles toetama seda üritust.

Alates 1914. aasta 1. aprillist seati «Töö Hääles» sisse rubriik «Tööliste ajakirjanduse päev». See on «Kiires» kõige parem tähtpäevi tähistav rubriik.

Aprilli algul avaldas «Pravda» üleskutse «Kõikidele seltsimeestele!», mida paluti teistes töölisajalehtedes ära trükkida. [132] Üleskutses tuletati lugejatele veel kord meelde «Pravda» aastapäeva tähistamise kava ja selle üht põhieesmärki — senisest paremini kindlustada ülevenemaalist proletariaadi häälekandjat materiaalselt. «Töö Hääl» avaldas selle üleskutse puhul juhtkirja, milles kirjutati: «Ärge ütelge, et see enam-vähem Vene seltsimeeste asi on. Ei,

---

[130] «Путь правды» 30 марта 1914, № 50.

[131] G. J. W. [V. Kingissepp], Töörahva sõjariistad klassivõitluses... «Töö Hääl» 29. märtsil 1914, nr. 37.

[132] «Путь правды» 1 апреля 1914, № 51.

tööliste ettevõtted on ühised. Meile ei ole rahvuslised vahed tähtsad. Ja Vene tööliste päevalehe aastapäev peab kõige elavamat vastukaja ka Eesti tööliste hulgas leidma... Eesti töölised ei jää teistest rahvustest seltsimeestest selles asjas maha, kes kõik vene töölistelehe juubeleumi korraldama ruttavad. Edasi siis!»[133]

Ka kõigis järgnevates «Töö Hääle» numbrites kutsuti töörahva hulki üles osa võtma töölisajakirjanduse päeva tähistamisest. «Töö Hääles» kirjutati: ««Pravda» ei kutsunud mitte ainult Vene töölisi ajalehtede asutamise ja ülevalpidamise juurde. «Pravda» oli kõigi Venemaa rahvaste tööliste julgustajaks ja teenäitajaks. «Pravda» kangelaslik ilmumine karistuse vihmast hoolimata, Peterburi tööliste üksmeelne «Pravda» toetamine oli eeskujuks kõigile laia Venemaa marksistidele... «Pravda» oli ka meie «Kiirele» teenäitajaks ja julgustajaks.»[134] Selliste artiklitega kasvatas «Kiir» eesti töölistes proletaarset klassisolidaarsust, võitles sõprussidemete tugevdamise eest eesti ja vene tööliste vahel.

Eesti töörahva häälekandja kutsus päevast päeva üles koguma summasid «Pravdale» ja «Töö Häälele». «Toetust «Pravdale» ja «Töö Häälele»!» kirjutas eesti proletariaadi häälekandja ja teatas mõlema ajalehe toimetuse kokkuleppest, et ajakirjanduse päeva puhul kogutud summad jagatakse pooleks: pool «Pravdale», pool «Töö Häälele».[135]

Eesti proletariaadi häälekandja sai tol korral raha kogumiseks juhtnööre Peterburi eesti bolševikelt. 1914. aasta 3. aprillil saabus «Töö Hääle» toimetusse eelmisel päeval Peterburis postitatud postkaart järgmise tekstiga: «Kiri (järgnev sõna kustutatud — *E. L.*) asjus käes. Teatan täna «Putj Pravdale» ja lasen saata 100 rbl. Tehke enam tööd 22. aprilli (aja)kirjanduse päevaks. See peab kõige suuremalt läbi vii(da)ma. Pikemalt edaspidi.»[136] Kuigi on raske kindlaks teha, kes sellise sisuga postkaardi saatis, on täiesti selge, et siin on tegemist «Pravda» ja VSDTP

---

[133] «Töö Hääl» 10. apr. 1914, nr. 40. Sõrendus ajalehes — *E. L.*
[134] «Töö Hääl» 12. apr. 1914, nr. 41.
[135] «Töö Hääl» 15. apr. 1914, nr. 42.
[136] ENSV RAKA, f. 2619 (Ajalehe «Töö Hääl» toimetus), nim. 1. a. 1913—1914, s.-ü. 1 (Kirjavahetus...), leht 17.

keskorganitega sidet pidavalt eesti bolševikult saabunud juhtnööridega.

Need juhtnöörid kajastusid ka «Kiire» veergudel tehtavas agitatsioonitöös. Eespool tsiteeritud «Töö Hääle» juhtkiri 10. aprillist jt. artiklid on nende juhtnööride praktiliseks tulemuseks.

Eesti bolševike aktiivsus raha kogumisel «Putj Pravdõ» ja «Töö Hääle» heaks 1914. aasta kevadel torkas silma ka tsaarivõimudele. Üks politseiagent teatas sandarmivalitsusse, et bolševik Likemets kavatseb palgapäeval «Dvigatelis» koguda raha marksistliku ajakirjanduse fondi. Osa sellest rahast eraldatavat ajalehele «Töö Hääl». [137]

«Pravda» toimetus otsustas juubelinumbri välja anda tunduvalt suuremas tiraažis kui tavaliselt. Seoses sellega oli organiseeritud juubelinumbri ettetellimine. «Pravda» juubelinumbri ettetellimist organiseeris Eestis «Töö Hääle» toimetus. Eesti töörahva häälekandja avaldas üleskutse anda ettetellimisi «Pravda» juubelinumbrile ja sama kuupäeva «Töö Häälele», et ka sel viisil mõlemat ajalehte rahaliselt toetada. Ainuüksi «Töö Hääle» toimetuse kaudu telliti Eestisse «Pravda» juubelinumbrit 627 eksemplari. [138] See on Eesti kohta tähelepanuväärselt suur arv.

Töölisajakirjanduse päeva puhul taheti «Pravda» eeskujul ka Eestis välja anda «Töö Hääle» erilisa. Politseidepartemangu agentuurandmeil kavatses «Töö Hääl» legaalse marksistliku ajakirjanduse kaheaastase olemasolu tähistamiseks VSDTP Peterburi Keskkomitee toetusel välja anda erilisa, mis oleks maksnud 15 kopikat eksemplar. Niiviisi saadud rahast pidi 1 kopikas igalt eksemplarilt minema trükikulude katteks, kuna ülejäänud sissetulek, 14 kopikat igalt eksemplarilt, kavatseti anda töölisajalehe «Putj Pravdõ» edasise ilmumise kindlustamiseks. [139]

Selle idee teostamise ajas nurja Narva politseimeister, kes ilmus «Töö Hääle» toimetusse ja teatas, et «temal on range korraldus valvata selle järele, et mingisuguseid ajalehe juubelilisasid ei avaldataks». [140]

«Töö Hääle» toimetus pidi enesestmõistetavalt loobuma ajakirjanduspäevaks mõeldud erilisast. Välja anti siiski

---

[137] RAKAM, f. PD, eriosak., 1914. a., s.-ü. 5, osa 93, litera B, leht 40.
[138] «Töö Hääl» 22. apr. 1914, nr. 45.
[139] RAKAM, f. PD, eriosak., 1914. a., s.-ü. 5, osa 93, litera B, leht 38.
[140] Sealsamas, leht 39.

«Töö Hääle» nn. juubelinumber, mille ettetellimine oli välja kuulutatud koos «Pravda» juubelinumbriga. «Töö Hääl» ilmus 22. aprillil suuremas tiraažis ja seda oli ette tellitud 899 eksemplari.[141] Seegi aitas tublisti täiendada eesti töörahva häälekandja kasinaid sissetulekuid ja populariseerida töölisajakirjandust.

Mõni päev enne 22. aprilli 1914 avaldas «Pravda» IV Riigiduuma bolševike fraktsiooni üleskutse «Kõigile töölistele ja töölisajakirjanduse poolehoidjatele!»[142] Üleskutse trükkis ära ka «Töö Hääl».[143] Selle äratrükkimine põhjustas «Töö Hääle» 44. numbri konfiskeerimise.[144]

Seoses töölisajakirjanduse päevaga tehtavast revolutsioonilisest agitatsioonist võtsid osa ka VSDTP Peterburi organisatsiooni liikmed. Nad aitasid «Töö Hääle» toimetusel selgitada töölisajakirjanduse tähtsust. Vahetult töölisajakirjanduse päeva eel avaldati «Töö Hääles» H. Klaasi sütitav artikkel «Tööliste ajakirjanduse päev». Artikli autor jutustas, kuidas vene töölised «Pravdat» armastavad ja et nad toovad oma kopikad ajalehe «raudkapitaliks».[145] Ta kutsus eesti töölisi üles annetama poole kuni terve päevapalga «Töö Hääle» ja «Pravda» fondi.

Seoses töölisajakirjanduse päevaga viidigi Venemaal, sealhulgas ka Eestis, läbi laialdane raha kogumise kampaania. «Töö Häälele» ja «Pravdale» saabus töölistelt grupiviisilisi korjandusi üle kogu Eesti. «Töö Hääl», eriti aga «Pravda» avaldas päevast päeva toetussummade ja toetajate rühmade pikki loetelusid. «Pravda» fondi laekus 1914. aasta 1. jaanuarist kuni 13. maini 19 000 rubla. Suurem osa sellest summast koguti seoses ajakirjanduspäevaga.[146] Oma osa andis ka eesti töörahvas. «Töö Hääle» «raudse kapitali» fondi koguti seoses ajakirjanduspäevaga samuti ligi 1000 rubla.[147]

Koos rahaga saatsid töölised oma ajalehtedele südamlikke tervitusi. Paljud tervitused olid tööliskoosolekutel

---

[141] «Töö Hääl» 22. apr. 1914, nr. 45.
[142] «Путь правды» 17 апр. 1914, № 63.
[143] «Töö Hääl» 19. apr. 1914, nr. 44.
[144] «Töö Hääl» 22. apr. 1914, nr. 45.
[145] H. K[l a a s], Tööliste ajakirjandusepäev. «Töö Hääl» 17. apr. 1914, nr. 43.
[146] И. А. Портянкин, Большевистская газета «Правда» в годы нового революционного подъема (1912—1914 гг.). Москва, 1960, lk. 54.
[147] «Töö Hääl» 6. mail 1914, nr. 51.

vastuvõetud resolutsioonid. «Pravda» toimetusse saabus tervitusi nii rohkesti, et kõiki neid polnud võimalik avaldada. Tallinnast «Töö Häälele» saabunud resolutsioonis kirjutatakse: «Meie, Tallinna eesti ja vene töölised Dvigateli, Krulli ja Lutheri vabrikutest ning teistest töökodadest, tervitame Eesti töölislehte «Töö Häält» ja usaldame tema ühes Vene töölistelehe «Putj Pravdõga» oma huvide kaitsjaks.» [148] Tööliste kirjades väljendati poolehoidu töölisajalehtedele. Näiteks sai «Töö Hääle» toimetus kirja, milles töölised kirjutasid: «Meie, grupp Dvigateli töölisi, otsustasime 22. aprillil tööliste ajakirjanduse juubeli päevaks pool selle päeva palka «Putj Pravdõle» ja «Töö Häälele» toetuseks anda, — ühtlasi kohustame endid tööliste ajakirjanduse levitamiseks tegelikult kaasa aidata.» [149]

22. aprillil 1914, s. o. esimesel töölisajakirjanduse päeval ilmus «Pravda» kaks korda suuremas mahus (8-leheküljelisena). Juba väliselt nägi see number välja pidulik. Ajalehe esiküljele oli paigutatud K. Marxi portree, selle alla F. Engelsi portree, nendest vasakule ajalehe «Zvezda» esimese numbri foto, paremale samasugune foto «Pravda» esimesest numbrist. Esiküljel olid veel tervitused välismaa töölisorganisatsioonidelt. «Pravda» juubelinumbris leidub palju töölisajakirjandusele pühendatud artikleid. Nende hulgas on ka läti ja eesti töölisajakirjandust käsitlevad artiklid.

Töölisajakirjanduse päeva tähistamisest ja «Pravda» juubelinumbrist andis «Töö Hääle» veergudel ülevaate V. Buk, kes sellest kirjutas artikli «P(utj) Pravdõj juubelinummer». «Seda päeva ootas Vene proletariaat iseäralise põnevusega ja tähelepanuga,» kirjutab V. Buk. «Ja mida ligemale ta jõudis, seda rohkem kogunes neid, kes selle päeva ettevalmistamisest osa võtsid, seda pühalikumaks muutus meeleülendus.» [150] Rõhutades töölisajakirjanduse päeva tähtsust ja andes ülevaate selle tähistamise tulemustest kuulutab V. Buk: «Esimene katse ajakirjanduse päeva pühitseda näitab, et see päev juba ligemas tulevikus suureks päevaks — Venemaa proletariaadi vaba sõna

---

[148] «Töö Hääl» 19. apr. 1914, nr. 44.

[149] Sealsamas.

[150] -c k [V. B u k], P[utj] Pravdõj juubelinummer. «Töö Hääl» 24. apr. 1914, nr. 46.

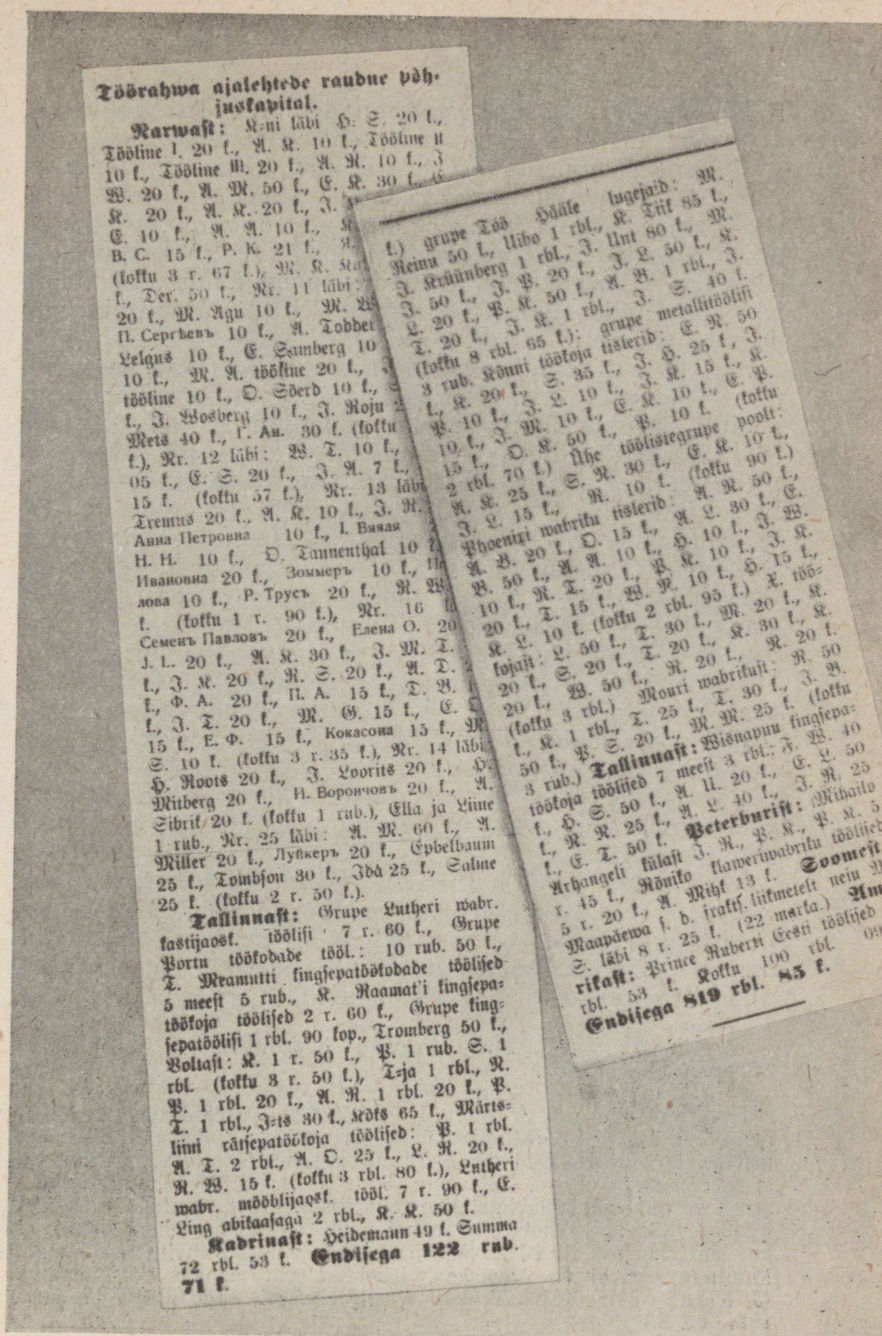

Töörahwa ajalehtede raudne põhjuskapital.

Narwast: Kuni läbi H. S. 20 t., Tööline I. 20 t., A. K. 10 t., Tööline II 10 t., Tööline III. 20 t., A. M. 10 t., J. W. 20 t., A. M. 50 t., E. K. 30 t., K. 20 t., A. K. 20 t., J. [illegible] E. 10 t., M. A. 10 t., [illegible] B. C. 15 t., P. K. 21 t., [illegible] (kokku 3 r. 67 t.), M. K. [illegible] t., Der. 50 t., Nr. 11 läbi [illegible] 20 t., M. Agu 10 t., M. [illegible] П. Сергѣевъ 10 t., A. Todder [illegible] Lelgus 10 t., E. Samberg 10 t., M. A. tööline 20 t., [illegible] tööline 10 t., O. Söerd 10 t., [illegible] t., J. Wosberg 10 t., J. Roju [illegible] Mets 40 t., I. Au. 30 t. (kokku [illegible] t.), Nr. 12 läbi: W. T. 10 t., [illegible] 05 t., E. S. 20 t., J. A. 7 t., [illegible] 15 t. (kokku 57 t.), Nr. 13 läbi [illegible] Tremms 20 t., A. K. 10 t., J. M. [illegible] Анна Петровна 10 t., I. Вяэля [illegible] H. H. 10 t., O. Tannenthal 10 t. [illegible] Ивановна 20 t., Зоммеръ 10 t., [illegible] лова 10 t., P. Трусъ 20 t., R. W. [illegible] t. (kokku 1 r. 90 t.), Nr. 16 [illegible] Семенъ Павловъ 20 t., Елена O. 20 [illegible] J. L. 20 t., A. K. 30 t., J. M. T. [illegible] t., J. K. 20 t., R. S. 20 t., A. T. [illegible] t., Ф. A. 20 t., П. A. 15 t., T. B. [illegible] t., J. T. 20 t., M. G. 15 t., E. [illegible] 15 t., E. Ф. 15 t., Кокасона 15 t., M. [illegible] S. 10 t. (kokku 3 r. 35 t.), Nr. 14 läbi [illegible] H. Roots 20 t., J. Loorits 20 t., H. [illegible] Mitberg 20 t., И. Воронцовъ 20 t., A. [illegible] Sibrit 20 t. (kokku 1 rub.), Ella ja Liine 1 rub., Nr. 25 läbi: A. M. 60 t., A. Miller 20 t., Лукеръ 20 t., Epbelbaum 25 t., Tombson 30 t., Idä 25 t., Salme 25 t. (kokku 2 r. 50 t.).

Tallinnast: Grupe Lutheri wabr. kastijaost. tööliste 7 r. 60 t., Grupe Portu töökodade tööl.: 10 rub. 50 t., T. Mramutti lingsepatöökodade töölised 5 meest 5 rub., K. Raamat'i lingsepatöökoja töölised 2 r. 60 t., Grupe lingsepatööliste 1 rbl. 90 kop., Tromberg 50 t., Voltast: K. 1 r. 50 t., P. 1 rub. S. 1 rbl. (kokku 3 r. 50 t.), Tija 1 rbl., R. P. 1 rbl. 20 t., A. M. 1 rbl. 20 t., P. T. 1 rbl., Jets 30 t., Mdts 65 t., Märtsliini rätsepatöökoja töölised: P. 1 rbl. A. T. 2 rbl., A. O. 25 t., L. R. 20 t., R. W. 15 t. (kokku 3 rbl. 80 t.), Lutheri wabr. mööblijaost. tööl. 7 r. 90 t., E. Ling abitaasaga 2 rbl., K. K. 50 t.

Kadrinast: Heidemann 49 t. Summa 72 rbl. 53 t. **Endisega 122 rub. 71 t.**

t.) grupe Töö Hääle lugejad: M. Reinu 50 t., Uibo 1 rbl., K. Tilk 85 t., J. Krüünberg 1 rbl., J. Unt 80 t., M. J. 50 t., J. P. 20 t., J. L. 50 t., K. L. 20 t., P. K. 50 t., A. B. 1 rbl., J. T. 20 t., J. K. 1 rbl., J. S. 40 t. (kokku 8 rbl. 65 t.): grupe metallitööliste 3 rub. Rõuni töökoja tisterid: E. R. 50 t., K. 20 t., S. 35 t., J. H. 25 t., J. P. 10 t., J. L. 10 t., J. K. 15 t., K. 10 t., J. M. 10 t., P. 10 t. (kokku 15 t., O. K. 50 t., Ühe töölistegrupe poolt: 2 rbl. 70 t.) S. R. 30 t., E. K. 10 t., K. K. 25 t., R. 10 t. (kokku 90 t.) J. L. 15 t., Phoenixi wabriku tisterid: A. R. 50 t., A. B. 20 t., O. 15 t., H. 10 t., J. W. 10 t., A. A. 10 t., H. K. 10 t., H. 15 t., B. 50 t., R. T. 20 t., W. W. 10 t., H. 20 t., T. 15 t., W. W. 10 t.) K. töökojalt: L. 50 t., T. 30 t., M. 20 t., K. L. 10 t. (kokku 2 rbl. 95 t.) K. töökoja 20 t., S. 20 t., T. 20 t., K. 30 t., K. 20 t., W. 50 t., R. 20 t., R. 20 t. (kokku 3 rbl.) Mouri wabrikult: R. 50 t., K. 1 rbl., T. 25 t., T. 30 t., J. W. 50 t., P. S. 20 t., W. M. 25 t. (kokku 3 rub.) **Tallinnast:** Wisnapuu lingsepatöökoja töölised 7 meest 3 rbl.: S. W. 40 t., H. S. 50 t., A. U. 20 t., E. L. 50 t., R. R. 25 t., A. L. 40 t., J. R. 25 t., E. T. 50 t. **Peterburist:** Mihailo Arhangeli tulast J. R., P. K., P. K. 45 t., Rõuko klawerwabriku töölised 5 r. 20 t., A. Mihl 13 t. **Soomest:** Maapäewa j. b. frakt. liikmetelt neid M. S. läbi 8 r. 25 t. (22 marka.) **Amerikast:** Prince Ruberti Eesti töölised 100 rbl. 53 t. Kokku 99 rbl. **Endisega 819 rbl. 85 t.**

Aruandeid «Kiirele» ja «Pravdale» tööliste poolt kogutud summadest.

rõõmupäevaks saab.» [151] Need sõnad kõlavad kui prohvetlik ennustus, mis meil Nõukogudemaal on täitunud.

«Pravda» toimetus oli pöördunud töölisajakirjanduse päeva ettevalmistamise käigus töölisajalehtede toimetuste poole palvega anda ülevaade oma ajalehe senisest tegevusest. [152] Seda tegidki mitme Venemaa rahva proletariaadi häälekandja toimetused. «Pravda» juubelinumbris avaldati ka «Töö Hääle» toimetuse artikkel «Eesti töölisajakirjanduse tekkimine ja kasv».

Artiklis anti lühiülevaade eesti töölisajakirjandusest alates 1905. aasta revolutsioonist kuni kaasajani. Lähemalt peatuti «Kiire» sünni- ja arenguloo juures: «22. aprillil [1912 — *E. L.*] ilmus vene tööliste ajalehe «Pravda» esimene number. Sama aasta 15. juunil tegid eesti töölised katset luua oma «Pravda». Narvas ilmus nädalalehe «Kiir» esimene number. Organisatsiooniliste sidemete puudumise tõttu vene töölisliikumisega jäi tema ilmumine ülevenemaalises tööliste peres täiesti tähele panemata, millega võib osaliselt seletada ka seda fakti, et esimesed repressioonid ajalehele langesid alles 1913. aasta märtsis ja aprillis, siis kui ajaleht sai rohkem tuntuks ja pööras endale tähelepanu seal, kus vaja.» [153] Edasi kõneldi «Kiire» ilmumise raskustest. Artikli lõpuosas anti ülevaade eesti keeles ilmunud marksistlikust kirjandusest.

Pärast «Pravda» teist aastapäeva ilmus «Töö Hääles» veel mõnda aega selle tähtpäevaga seotud artikleid, sõnumeid ja tervitusi.

«Pravdale» ja «Töö Häälele» saadetud toetussummad, kirjad ja resolutsioonid kinnitasid, et töörahva kõige laiemad hulgad Venemaal, sealhulgas ka Eestis, armastavad oma ajakirjandust ja hindavad seda kõrgelt. Kriipsutades alla «Pravda» aastapäevaks saabunud kirjade ja resolutsi-

---

[151] -ck [V. Buk], P[utj] Pravdõj juubelinummer. «Töö Hääl» 24. apr. 1914, nr. 46.

[152] «Путь правды» 22 апр. 1914 г. № 67.

[153] «Путь правды» 22 апр. 1914 г. № 67. Esimesed suuremad repressioonid hakkasid «Kiirele» tõesti järgemööda tulema 1913. aasta märtsis ja aprillis, kuid tegelikult oli «Kiirel» tsaarivõimudega tegemist juba palju varem. Ööl vastu 11. detsembrit 1912 toimusid esimesed vahistamised ja läbiotsimine toimetuses. «1913. aasta algul,» kirjutab J. Käspert, ««hoiatati» teatud poolt «eraviisil» lehe tegelasi, et kui leht samas sihis edasi läheb, siis teda varsti trahvima hakatakse. Muutugu «parajusmeelsemaks», lehele olevat endale «kasulikum».» (J. K[ä s p e r t], Eesti töörahva ajakirjandusest. «Töö Hääl» 18. jaan. 1914, nr. 8.)

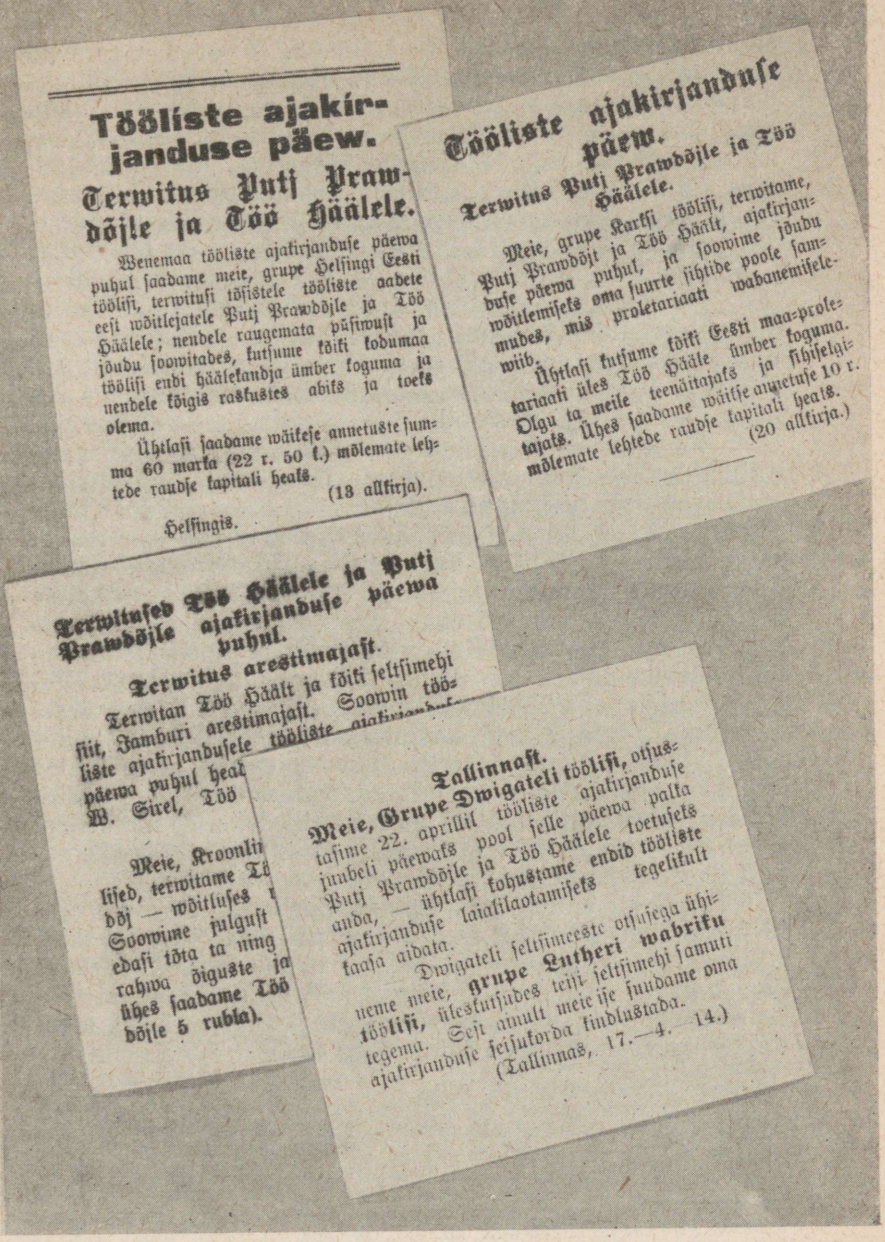

Töölíste ajakirjanduse päew.

Terwitus Putj Prawdõjle ja Töö Häälele.

Wenemaa tööliste ajakirjanduse päewa puhul saadame meie, grupe Helsingi Eesti töölisi, terwitusi tõsistele tööliste aadete eest wõitlejatele Putj Prawdõjle ja Töö Häälele; nendele raugemata püsiwust ja jõudu soowitades, kutsume kõiki tödumaa töölisi endi häälekandja ümber koguma ja nendele kõigis raskustes abiks ja toeks olema.

Ühtlasi saadame wäikese annetuste summa 60 marka (22 r. 50 k.) mõlemate lehtede raudse kapitali heaks.

(13 allkirja).

Helsingis.

Töölíste ajakirjanduse päew.

Terwitus Putj Prawdõjle ja Töö Häälele.

Meie, grupe Kartsi töölisi, terwitame, Putj Prawdõjt ja Töö Häält, ajakirjanduse päewa puhul, ajakirjanduse wõitlemiseks oma suurte sihtide poole sammudes, mis proletariaati wabanemisele wiib.

Ühtlasi kutsume kõiki Eesti maa-proletariaati ülles Töö Häale ümber koguma. Olgu ta meile teenäitajaks ja sihtjelgijaks. Ühes saadame wäikse annetuse 10 r. mõlemate lehtede raudse kapitali heaks.

(20 allkirja.)

Terwitused Töö Häälele ja Putj Prawdõjle ajakirjanduse päewa puhul.

Terwitus arestimajast.

Terwitan Töö Häält ja kõiki seltsimehi siit, Jamburi arestimajast. Soowin töö-liste ajakirjandusele tööliste ajakirjandus-päewa puhul heat

W. Sirel, Töö

Meie, Kroonli
lised, terwitame Tö
döj — wõitluses
Soowime julgust
edasi tõta ta ning
rahwa õiguste ja
Ühes saadame Töö
döjle 5 rubla).

Tallinnast.

Meie, Grupe Dwigateli töölisi, otsustame 22. aprillil tööliste ajakirjanduse jõuheli päewaks pool selle päewa palka Putj Prawdõjle ja Töö Häälele toetuseks anda, — ühtlasi kohustame endid töölíste ajakirjanduse laialilaotamiseks kaasa aidata.

Dwigateli seltsimeeste otsusega ühineme meie, **grupe Lutheri wabriku töölisi,** ülestutsudes teiti seltsimehi samuti tegema. Selt annult meie ise suudame oma ajakirjanduse seisukorda kindlustada.

(Tallinnas, 17.—4. 14.)

Nii tervitasid «Kiirt» ja «Pravdat» eesti töölised.

oonide tähtsust, kirjutas V. I. Lenin, et need «veenasid meid, et me seisame õigel teel ja et tööliste hiigelenamus ühineb järjekindla marksismi loosungitega».[154] Nagu «Pravda» võitis VSDTP poole kogu Venemaa töölisklassi suure enamuse, nii võitis Eestis töörahva hulki järjekindlalt marksistlik «Kiir». «Kiirele» saabunud heakskiitvad resolutsioonid ja tervitused olid selle parimaks tõendiks. Need näitasid, et eesti töörahva häälekandja on õigel teel.

Artiklis «Töölisajakirjanduse päeva tulemustest», kirjutab V. I. Lenin, et ««Pravda» kahe aasta juubeli päev kujunes marksistlike jõudude arvestuse päevaks».[155] Kuna eesti töölised ja nende häälekandja «Kiir» võtsid aktiivselt osa töölisajakirjanduse päeva tähistamisest, siis kujunes see päev ka Eestis marksistlike jõudude ülevaatuse päevaks. Eesti töölisliikumise ajaloos ei ole varasemast ajast nimetada ühtegi teist nii laialdase revolutsioonilise agitatsiooniga seotud üritust, nagu seda oli töölisajakirjanduse päev 1914. aastal. Ajakirjanduse päeva õnnestumine tõendas, et V. I. Lenini ja VSDTP Keskkomitee jõupingutused ühendada töölisliikumine Eestis tihedamalt ülevenemaalise revolutsioonilise liikumisega andsid selleks ajaks juba silmanähtavaid tulemusi. Ka ajakirjandusliku töö valdkonnas oli bolševike partei saavutanud tähelepandavaid võite. Kõigest on näha, et VSDTP Keskkomitee liikme G. I. Petrovski osavõtul Tallinnas 1914. aasta märtsis toimunud nõupidamise otsust «Kiire» ja «Pravda» sidemete tihendamise kohta on edukalt ellu rakendatud. Sidemed mõlema häälekandja vahel kujunesid sel ajal nii tihedaks, et me sellest ajast peale võime kõnelda otsesest koostööst ja katkematust ühendusest nende vahel.

Töölisajakirjanduse päev polnud Eestis mitte üksnes ajakirjanduslike jõudude ülevaatuse päevaks, vaid eeskätt võimsaks eesti ja vene tööliste proletaarse solidaarsuse demonstratsiooniks, mille käigus mõlemast rahvusest tööliste sõprus karastus ja tugevnes. Bolševistlik «Kiir» etendas seejuures otsustava tähtsusega osa.

---

[154] V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., lk. 508.
[155] Sealsamas.

Töölisliikumise tõusuaastail (1910—1914) ühendas bolševike partei oskuslikult legaalse tegevuse illegaalsega. Sidemete tugevdamiseks ja laiendamiseks kasutas partei revolutsioonilise töö tugipunktidena tööraliva seas ametiühinguid, asutatavaid haigekassasid ja teisi töölisorganisatsioone.

«Kiir» oli tähtsaks vahendiks võitluses bolševike mõju eest legaalsetes töölisorganisatsioonides. Seejuures oli väga oluline selgitada konstitutsiooniliste illusioonide ja reformistlike meeleolude kahjulikkust ning kasutada kõiki võimalusi revolutsiooniliste vaadete propageerimiseks.

Poronini nõupidamise otsustes, millede mõju «Kiire» agitatsiooni- ja propagandatööle on selgesti jälgitav, rõhutatakse, et «tööliskassi majandusliku ja poliitilise võitluse tõusumomendil on eriti tarvilik tugevdada tööd kõigis legaalseis töölisorganisatsioonides (ametiühingud, klubid, haigekassad, kooperatiivid jne.)».[156] Legaalseisse töölisorganisatsioonidesse oli tarvis tõmmata võimalikult rohkem töölisi.

«Kiir» tegi oma ilmumise algusest peale propagandat kohati maad võtnud langusmeeleolude vastu. Nentides näiteks ühes toimetuse artiklis, et viimastel aastatel on «mõnelgi pool meeleolu maad võtnud, nagu poleks praegu üleüldse võimalik mitte midagi avalikult ära teha», kutsus ajaleht üles kasutama legaalseid võimalusi.[157] Langusmeeleolude põhjusena märgiti artiklis «raskeid väliseid olusid», mis mõnelgi võimekal inimesel käed rüppe on surunud, lootuste nurjumist jne. Kuid seltside avamise «lubaküsimistele» äraütlemised ja seltside kinnipanemised,

---

[156] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 314.

[157] [J. Anvelt], Tööle! «Kiir» 9. nov. 1912, nr. 22. Siin ja edaspidi on J. Anvelti anonüümsete ja pseudonüümsete artiklite kindlakstegemisel kasutatud A. Steini poolt koostatud bibliograafiat «Jaan Anvelti bibliograafia» [Tallinnas, 1960. Masinakirjas, 23 lk.]. Bibliograafiat säilitatakse Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumis. Selles on registreeritud 22 kirjutust J. Anvelti kohta ja 276 J. Anvelti enda tööd. Aastaist 1912—1914 on registreeritud 126 J. Anvelti artiklit. Bibliograafial on küll teatud puudusi, kuid lähenedes bibliograafiale asjaliku kriitikaga võib seda kasutada, eriti kui arvestada, et viimati märgitud aastate osas puudub seni igasugune ülevaade J. Anvelti kirjutustest.

nagu rõhutati «Kiires», ei tohi olla «põhjuseks, et abita öeldakse: ootame, nüüd ei ole aeg! . . .» Ühtlasi selgitas «Kiir» sealsamas ka, miks on tarvis asutada töölisorganisatsioone. «Mitte ainult selleks ei asuta meie seltsisid ja ühisusi, et nad tingimata k a u a elaksid. Juba asutamine ise on asi, mil nende kohta tähtsus ei puudu, kes sellest osa võtavad. Et meie ühisused ja seltsid mitte eesmärk pole, vaid üks abinõu, mille kaudu me hulkasid teadvusele ja tegevusele kasvatada tahame, siis ei kao mitte ükski asutamise koosolek, mitte ainuski otstarbekohane jõupingutus täitsa tagajärjeta. Iga tund, mis me selle organiseerimise töö peale kulutame, on kasuga ära tarvitatud, on teatud k a s v a t u s e t ö ö.» [158] Siinkohal väljendatud põhimõtted olid seega bolševistlikud. Neid põhimõtteid rakendas «Kiir» oma agitatsiooni- ja propagandatöös ka ellu. Legaalsete võimaluste kasutamist propageerisid J. Anvelti kirjutatud «Kiire» juhtkirjad, nagu «Kas on mõtet?», «Käed külge!», «Mis siin teha tuleb?» ja paljud teised. [159]

Töölisklassi mitmesuguste legaalsete organisatsioonide hulgas kuulus tähtis koht ametiühingutele. Nendele massiorganisatsioonidele anti «Kiire» veergudel tähelepandavalt palju ruumi. «Kiir» agiteeris töölisi hulgaliselt ametiühingutesse astuma, et muuta Eesti ametiühingud bolševike partei tugipunktideks. Veelgi tõhusamaks ja mitmekülgsemaks muutus «Kiire» agitatsioonitöö 1913. aasta lõpukuudel, pärast Poronini nõupidamist, kui loodi tihedad sidemed «Pravda» ja bolševike duumafraktsiooniga. Sel ajal hakkas «Kiirele» kaastööd tegema üks bolševike partei eesti organisatsioonide silmapaistvamaid ajakirjanduslikke jõude — V. Kingissepp. Paljud tema artiklitest on pühendatud ametiühinguliikumisele.

V. Kingissepa artikkel «Tallinna töölistele» on üleskutse ametiühinguliikumise arendamiseks Tallinnas, kus sellele oli tarvis osutada erilist tähelepanu. Artiklis propageeritakse ametiühingute asutamist ja rõhutatakse, et vale oleks jääda ootama «paremaid aegu», nagu seda propageerivad oportunistid. Tallinna töölistele, kes 1913. aastal näitasid, et nad on väärt olema Venemaa töörahva esiridades, sel-

---

[158] [J. A n v e l t], Tööle! «Kiir» 9. nov. 1912, nr. 22. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*

[159] Vt. näit. N. A. [J. A n v e l t], Kas on mõtet? «Kiir» 2. veebr. 1913, nr. 14; [J. A n v e l t], Käed külge! «Kiir» 12. veebr. 1913, nr. 18 ja [J. A n v e l t], Mis siin teha tuleb? «Kiir» 19. veebr. 1913, nr. 21.

gitatakse, et Peterburi töölised ei olnud «pailapsed», kui nad said loa ametiühingute asutamiseks. V. Kingissepp kirjutab, et «meie ise «aegade parandajad» oleme... Ka meie saame endile ametiühisused, kui Tallinna vabrikutest ja töökodadest ühine hüüe kostab: Meie tahame — ja me asutame endale ametiühisused! — Meie saame, kui hulgad seda tahavad!» [160]

Artiklis «Ametiühisused Eestis» iseloomustas «Kiir» meie tolleaegseid ametiühinguid. Artikli autor V. Kingissepp väitis, et Tallinna ametiühingud pole veel tööliste revolutsioonilise tegevuse keskusteks, vaid on sisuliselt alles abiandmise kassad. «Kiir» õpetas, et see ei ole õige tee. «Ametiühisus on alles siis oma nime vääriline, kui ta klassivõitluse alusel seisab; sel mõõdul on ta selle nime vääriline, kui ta tööliste majanduslist võitlust juhib. Aga mitte ainult heategevusega ei lepi.» [161] Artiklis juhatati, mida teadlikumatel töölistel tuleks ametiühingutöös eesmärgiks seada. Soovitati olemasolevatele ametiühingutele mitte käega lüüa ja «paremaid aegu» ootama jääda, vaid muuta ametiühingud «tööliste klassi liikumise» juhtimise keskusteks.

«Kiires» käsitleti ametiühinguliikumist seoses kõigi teiste töölisliikumise vormidega. Eesti tekstiilitööstuse töölistele pühendatud artiklis «Kiutöölised ja kinnitamine» näiteks räägitakse ametiühingute asutamisest ja deklareeritakse, et selle ala töölised «on küllalt juba «kooliraha» maksnud». «Ilma ametiühisuseta olete jõuetu hulk,» ütleb artikli autor V. Kingissepp «kiutöölistele». «Sellepärast olgu ametiühisuse asutamine lähemaks ülesandeks, mida edasi lükata ei tohi!» [162] Artiklis «Ühinege!» kutsus «Kiir» töölisi ühinema ametiühingutesse ja haigekassadesse. [163]

---

[160] Ah-ing [V. Kingissepp], Tallinna töölistele. «Narva Kiir» 16. nov. 1913, nr. 21. Sõrendus «Kiires» — *E. L.* Siin ja edaspidi on V. Kingissepa pseudonüümsete artiklite avaldamisel kasutatud käesoleva raamatu autori varasemaid töötulemusi. (Vt. E. Laul, Uusi andmeid V. Kingissepa Narva «Kiires» ilmunud publitsistikast. «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised» 1954, III kd., nr. 1, lk. 131—144.)

[161] Ahing [V. Kingissepp], Ametiühisused Eestis. «Narva Kiir» 28. nov. 1913, nr. 26.

[162] Jng [V. Kingissepp], Kiutöölised ja kinnitamine. «Narva Kiir» 26. nov. 1913, nr. 25.

[163] Vt. A-ing [V. Kingissepp], Ühinege! «Töö Hääl» 25. jaan. 1914, nr. 11.

Töölisliikumise survel võttis Riigiduuma 23. juunil (6. juulil) 1912 vastu seaduse tööliste kindlustamise kohta haigus- ja õnnetusjuhtumite vastu. See seadus kehtis aga kõigest 20 protsendi tööstustööliste suhtes, pealegi ei kindlustanud see seadus töölisi invaliidsuse, vanaduse ja töötaoleku vastu. Kuigi see seadus irvitas toorelt tööliste kõige elulisemate vajaduste üle, otsustas bolševike partei seda seadust ja selle alusel loodavaid haigekassasid kasutada tööliste huvides. Praha konverentsil otsustati kasutada uusi kindlustusasutusi — haigekassasid — selleks, «et ka neis organisatsioonilistes rakukestes energiliselt propageerida sotsiaaldemokraatlikke ideesid ja muuta seega ka see seadus, mis on mõeldud proletariaadi uueks orjastamiseks ja rõhumiseks, tema klassiteadvuse arendamise, tema organiseerituse tugevdamise, tema poolt täieliku poliitilise vabaduse ja sotsialismi eest peetava võitluse kõvendamise tööriistaks». [164]

Riigiduuma värsket haiguskindlustuse seadust tutvustas «Kiir» oma kolmanda numbri juhtkirjas «Mida toob uus kinnitamiseseadus töölistele?» Artikli autor, ajalehe toimetaja J. Anvelt, tutvustab oma kirjutuse algul kapitalistlikus ühiskonnas valitsevaid vastuolusid ja töölise ühiskondlikku positsiooni. Artiklis nenditakse, et tööline, kes on kõigi väärtuste looja, kes on «suured lossid, automobilid, vagunid ja laevad ehitanud, põllud külvanud ja maitsvad puuviljad korjanud», [165] ei ole kindlustatud isegi kõige tähtsamaga — tööga. Edasi rõhutatakse, et tööline peaks olema kindlustatud mitte ainult tööga, vaid ka vanaduse, haiguse, tööõnnetuste, tööjõuetuse, tööpuuduse jne. vastu. Peale selle peaks tööliste kindlustusseadus käima kõigi tööliste kohta. Ilmekate faktide varal tõestab ta, et äsja kehtestatud kindlustusseadus ei vasta ühelegi neist nõudmistest. Sellepärast nimetaski «Kiir» tabavalt sellist «tööliste kinnitamise seadust vabrikantide kinnitamise seaduseks».

Hiljem, kui vastavalt haiguskindlustusseadusele hakati asutama haigekassasid, tegi «Kiir» laialdast propagandat, et töölised ei boikoteeriks neid asutatavaid töölisorganisatsioone, vaid kasutaksid haigekassad ära revolutsioonilise

---

[164] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 281.

[165] [J. Anvelt], Mida toob uus kinnitamiseseadus töölistele? «Kiir» 29. juunil 1912, nr. 3.

«Kiire» toimetaja J. Anvelt. Tundmatu kunstniku töö ajakirjast «Klassivõitlus» 1919, nr. 5/6.

tugipunktidena. «Venemaa teadvuslise töölisteklassi suurem osa tuli otsusele,» kirjutas «Kiir», «et Duuma boikoteerimine mitte töölistele, vaid nende vaenlastele kasulik on. Ja ta saatis oma õigustele südid kaitsjad volikogusse. Just niisama tuleb ka kinnituseküsimuses üles astuda.» [166]

Selline propaganda vastas täiesti bolševike partei taktika peajoonele ning 1912. aasta lõpul (vkj.) Krakovis toimunud VSDTP Keskkomitee ja parteitöötajate nõupidamise otsustele kindlustuskampaania kohta, kus rõhutati, et «volinike valimiste boikoteerimist peab nõupidamine ebaotstarbekohaseks ja kahjulikuks». [167]

[166] N. A. [J. Anvelt], Kas on mõtet? «Kiir» 2. veebr. 1913, nr. 14.
[167] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 296.

Et haigekassa volinike valimiste boikoteerimine on kahjulik, seda selgitas «Kiir» korduvalt. Artiklis «Kas boikot?» tõendas «Kiir», et boikoteerida ülelinnaliste haigekassade valimisi tähendaks kasu ainult kapitalistidele ja sellepärast «töölised võtavad kõik oma jõu kokku ja valivad oma volinikkudeks kõige teadvuslisemad seltsimehed ... ja toetavad volinikke, kui need tööliste nõudmiste läbiviimiseks üles astuvad». [168]

Artikkel «Boikoti vastu!» on tervenisti pühendatud sellele, et selgitada, kui kahjulik on tööliistele haigekassade volinike valimiste boikoteerimine. Väga rikkalikult näiteid tuues rõhutatakse, et «boikot jäägu neile, kes igasugust tegevust boikoteerivad ja oma tegevuseta olekust ülemat taktika tarkust püüavad teha. Teadvuslised töölised aga teavad, et tööliste haigekassad tähtsad on kui uus seisukoht, mida tööliste kasudeks ära tarvitada täiesti võimalik on». [169] Artikli autor V. Kingissepp kuulutab: «Boikot — boikotile!» Seegi artikkel agiteerib töölisi revolutsioonilisele tegevusele ja on suunatud oportunistlike vaadete vastu, mida püüdsid propageerida kodanliku ajalehega «Tallinna Teataja» koostööle asunud renegaadid A. Kastra jt.

Haiguskindlustuse kampaania käigus suunasid kapitalistid oma peamised pingutused sellele, et takistada vabrikute ja tehaste haigekassade minekut tööliste kätte. Seepärast rõhutatigi Krakovi nõupidamise resolutsioonis, et tuleb otsustavalt võidelda valitsuse ja kapitalistide katsete vastu sundida töölisi valima haigekassavolinikke pimesi, ilma eelnevate tööliskoosolekuteta. [170]

«Kiir» võitleski tööliste teadlikkuse tõstmise eest ja tutvustas neile haiguskindlustuse seadust. Haiguskindlustuse seadust selgitasid töölistele «Kiire» artiklid, nagu «Keeleküsimus haigekassades», [171] «Arstide küsimus haigekassades», [172] «Emade kinnitamine», [173] «Haigete kontrolleeri-

---

[168] i n g [V. K i n g i s s e p p], Kas boikot? «Rahvaleht» 10. dets. 1913, nr. 4.

[169] i n g [V. K i n g i s s e p p], Boikoti vastu! «Rahvaleht» 14. dets. 1913, nr. 6.

[170] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 296.

[171] i n g [V. K i n g i s s e p p], Keeleküsimus haigekassades. «Narva Kiir» 5. okt. 1913, nr. 7.

[172] - i n g [V. K i n g i s s e p p], Arstide küsimus haigekassades. «Rahvaleht» 19. dets. 1913, nr. 8.

[173] i n g [V. K i n g i s s e p p], Emade kinnitamine. «Narva Kiir» 28. nov. 1913, nr. 26.

mine»[174] jt. «Kiir» tegi propagandat, et «töölistel e n e s t e l võimalikult rohkeste kassade juhtimise juures kaasa rääkida oleks».[175]

Korduvalt astus «Kiir» välja tööliste kaitseks, kui vabrikandid ja valitsusvõimud takistasid töölisi haiguskindlustuse seadusega tutvumast ja sundisid neid haigekassat asutama kiirustades ning valima, nagu siis üteldi, «tummalt». Kapitalistide sääraseid manöövreid paljastades kirjutas V. Kingissepp: «Igaüks mäletab, missuguse pöörase kiirusega ettevõtjad töölisi haigekassa põhikirja läbiarutamiseks volinikkusi valima kihutasid ... 24 tunni jooksul tutvustagu ennast hulgad seadusega, mõelgu ilusti järele ja valigu tummalt.»[176] Peterburi sündmusi näiteks tuues selgitab V. Kingissepp, et mitte ainult vabrikandid ei toimi niiviisi, vaid sedasama teevad ka kohapealsed valitsusvõimu esindajad — «edumeelsed linnaisad». Seda tõde väljendab V. Kingissepp väga tabavalt: «Ronk jääb ikka rongaks, kas ta vabriku katuse harjal istub või raekoja torni otsas.»[177]

Haiguskindlustuse kampaania käsitlemisel pööras «Kiir» suurt tähelepanu kahele Eesti suuremale tööstuskeskusele — Tallinnale ja Narvale. Osutades vabrikantide ja valitsusvõimude omavolile Narvas, konstateeris «Kiir», et kindlustuskampaania esimene järk — «põhjuskirja läbiarutamine on enamaste hästi õnnetult läinud. Harilikult ei ole tööliste asemikkudele selleks küllalt «aega antud», vaid on neid «sunnitud» 24 minuti jooksul talle alla kirjutama».[178] Samuti on volinike valimine toimunud ettevalmistamatult. Tööliste organiseerimise vajadust ja tähtsust kujukalt esile tuues kirjutab «Kiir»: «Mujal, kus töölised mitte korraldamata ei ole, polnud ka vabrikantidel nii suurt «ruttu» põhjuskirja läbivaatamisega, polnud ülepeakaela valimisi. Seal olid kapitalistid hoopis «viisakamad».»[179] Artiklis tõstetakse tööliste organiseerimise

---

[174] -i n g [V. K i n g i s s e p p], Haigete kontrolleerimine. «Töö Hääl» 1. veebr. 1914, nr. 14.

[175] Lähemad küsimused tööliste kinnitamises. «Kiir» 7. märtsil 1913, nr. 28.

[176] n g [V. K i n g i s s e p p], Edumeelsed linnaisad. «Rahvaleht», 10. dets. 1913, nr. 4.

[177] Sealsamas.

[178] I n g [V. K i n g i s s e p p], Kiutöölised ja kinnitamine. «Narva Kiir» 26. nov. 1913, nr. 25.

[179] Sealsamas.

tähtsa vormina esile ametiühinguid ning propageeritakse tööliste klassiteadlikkuse tõstmise vahendina töölisajakirjandust ja sellekohaseid ringe.

«Kiire» toimetusele polnud teadmata, et tekstiilitöölised («kiutöölised») jäävad harilikult igal pool oma teadlikkuselt maha metallitöölistest. Seepärast avaldas ajaleht kindlustusküsimuses rea artikleid Narva Kalevivabrikust, Kreenholmist ja Balti Manufaktuurist («Sitsist»). Näiteks analüüsiti «Kiire» artiklis «Tööliste kinnitamine Narvas» haigekassa valimistel tehtud vigu. (Kalevivabriku töölistele olid haigekassa valimised tulnud «ootamata», neile sunniti peale «tummad» valimised «direktori ja priistavi herrade taktipulga järele».) «Kiir» näitas kätte võimalused selliste vigade parandamiseks («Siin seisab arusaavamatel seltsimeestel suur hulk tööd ees»).[180]

«Kiir» seadis eesti töölistele eeskujuks Peterburi tööliste võitluse. Ta kirjeldab, kuidas Peterburis, kus «valitsuse poolt kõik selleks ära tehti, et siin töölistele «tummasid» ja «pimedaid» valimisi kaela ajada»,[181] töölised jätkavad võitlust sääraste püüete vastu. Kui linnapea oli tööliste koosoleku ära keelanud, siis peeti see ilma loata ja valitsusvõimude selliseid vägivallaakte otsustati arutada kõigis Peterburi haigekassades. «Sellega näitavad töölised ära,» kirjutas «Kiir», «et nad tummasid valimisi enesele peale sundida ei lase!»[182] Esitatust selgub ühtlasi, kuidas «Kiir» propageeris Krakovi nõupidamise otsuste seda punkti, milles soovitati igal juhul valimised läbi viia ka seal, kus selleks tehakse takistusi.

Bolševike partei nõudis haiguskindlustuse kampaania tihedat seostamist kõigi teiste revolutsiooniliste ülesannetega. «Kogu agitatsioon,» öeldakse Krakovi nõupidamise resolutsioonis, «mida tehakse kindlustuse sisseseadmise puhul, tuleb viia läbi tihedas seoses tsaari-Venemaa kogu olukorra valgustamisega, selgitades meie sotsialistlikke põhimõtteid ja revolutsioonilisi nõudmisi.»[183]

Ka seda bolševike partei direktiivi on «Kiir» oma töös arvestanud ja püüdnud ellu rakendada. «Töölisliikumise

---

[180] Jng [V. Kingissepp], Töölistekinnitamine Narvas. «Narva Kiir» 21. nov. 1913, nr. 23.

[181] Ahing [V. Kingissepp], Kuidas seda mõista? «Töö Hääl» 11. jaan. 1914, nr. 5.

[182] Sealsamas.

[183] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 297.

üksikud harud on lähedas orgaanilises sidemes . . .» kirjutas «Kiir». «Kui te kihutustööd teete kinnituse võitluse peahüüdsõnade eest, olete varsti tööandjatega vastasrinnas . . . Kui te kihutustööd teete 8-tunnilise tööpäeva eest, mis rahvusvaheline töörahva nõudmine on, põrkate terve ühiskondlise korraga vastamisi. Tööliste hulkade liikumine, millest ta ka oma alguse ei saaks, jõuab alati ja paratamata sellele teele, mis hulkade silmad avab valitseva ühiskondlise ja poliitilise korra vastlausete (vastuolude — *E. L.*) kohta.» [184]

V. Kingissepp, kes ise täielikult mõistis, et haiguskindlustus on seotud teiste töölisliikumise vormidega, ei väsinud kunagi seda töölistele selgitamast ja meelde tuletamast. Eespool tsiteeritule sarnanevaid mõtteid on ta väljendanud korduvalt. V. Kingissepp on ikka rõhutanud, et tööliste haiguskindlustus on kõige tihedamalt seotud töölisklassi ees seisvate ülesannete ja nõudmistega.

«Kiirel» oli võimatu teha revolutsioonilist agitatsiooni haiguskindlustuse küsimustes, ilma et ta oleks paljastanud oportuniste, kes käsitlesid haiguskindlustust töölisliikumisest lahus. Oportunismi rappa püüdsid töörahva liikumist suunata kodanluse häälekandjaga «Tallinna Teataja» koostööd arendavad oportunistid, keda sellal nimetati «sotsiaalvabameelseteks». Nende oportunismi paljastades kirjutas V. Kingissepp, et «sotsiaalvabameelsete» poolt «kujutatakse niihästi kinnitamise võitlust kui ka tööliste majanduslist liikumist nagu k a h t e i s e s u g u s t, ü k s t e i s e s t j a p o l i t i l i s e s t l i i k u m i s e s t l a h u s o l e v a t liikumiseharu, mis igaüks ise vallas ise enesest imbuva jõuga sünnib. See on kõige pahemat liiki politilise teadvuse tumestamine! . . . S e e o n t ü ü p i l i n e s o t s i a a l v a b a m e e l n e t ö ö l i s t e p o l i t i k a! Selle siht on tööliste liberaalse politika mõjukonda «kiskumine»». [185]

V. Kingissepa argumentatsioon on «Pravda» seisukohtade loov rakendamine Eesti tingimustes. Selleks kasutas V. Kingissepp «Pravdas» vene menševike-likvidaatorite tegevust paljastavaid materjale. Väärib rõhutamist, et just

---

[184] A-i n g [V. K i n g i s s e p p], Ühinege! «Töö Hääl» 25. jaan. 1914, nr. 11.

[185] i n g [V. K i n g i s s e p p], Sotsiaalvabameelne töölistepoliitika. «Rahvaleht» 31. dets. 1913, nr. 11. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*

tänu «Pravda» artiklitele ja bolševike partei otsuste ilmsele tundmisele sai V. Kingissepp paljastada «sotsiaalvabameelseid» kui revolutsioonile ja töölisklassile kõige kahjulikumaid oportuniste.

«Kiire» veergudel tehtavas agitatsiooni- ja propagandatöös on peetud silmas Praha konverentsi juhtnööri, et põhimomendiks tööliste heaks tehtavas agitatsioonis «peab olema selle tõe selgitamine proletariaadi laiadele hulkadele, et mingi tõeline töölise olukorra parandamine pole võimalik ilma uue revolutsioonilise tõusuta». [186]

Pärast Poronini nõupidamist, kui «Kiire» võitlusvõime ja poliitiline löögijõud tunduvalt kasvas, võttis «Kiire» veergudel haiguskindlustuse propagandast väga aktiivselt osa V. Kingissepp. Selleks on V. Kingissepp «Kiires» avaldanud umbes 30 artiklit.

Juba oma esimeses tööliste haiguskindlustust käsitlevas artiklis ütleb V. Kingissepp: «Mida sügavam ja laiem töölisteliikumine, seda sügavam on reform, seda rohkem vastavad kinnitamise seadused tööliste huvidele ja nõudmistele ... Võimalikult kaugele ulatuvad nõudmised annavad liikumisele suuremat hoogu. Ja sellest hoost olenevad kinnitamise võitluse tagajärjed.» [187]

Legaalses ajalehes ei saanud avalikult kirjutada bolševike revolutsioonilistest loosungitest. Paljastades likvidaatoreid ja tehes propagandat revolutsiooniliste loosungite eest, kõneles «Pravda» selle asemel 1905. aasta «täielikest ja kärpimata nõudmistest». Teadlikud töölised said sellest mõistukõnest aru ja selgitasid proletariaadi hulkadele, et jutt on bolševike partei loosungitest — tsarismi kukutamine, demokraatlik vabariik, mõisamaade konfiskeerimine ja 8-tunnilise tööpäeva kehtestamine. «Pravda» käsitlused olid eeskujuks «Kiirele».

Artiklis «Töölisteliikumine ja töölistekinnitamine» käsitles V. Kingissepp bolševike miinimumprogrammi nõudmisi väga selgelt ning arusaadavalt. «Vastasrinda, kui ta huvid meie omadele risti vastu käivad,» kirjutas V. Kingissepp, «ei saa mitte nõudmiste parajusmeelsusega, mitte meie nõudmistest taganemise varal järele andma panna. Leplikute, poolikute nõudmiste ülesseadmisega enesega ei võida

---

[186] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 281.

[187] -ing [V. Kingissepp], Töölisteliikumine ja töölistekinnitamine. «Narva Kiir» 23. okt. 1913, nr. 12.

töölised midagi.»[188] V. Kingissepp jätkab lihtsalt ja ilmekalt: «Seda vastast ei saa ära meelitada või südant tal ärdaks teha, sest mammonal ei ole südant.» Nagu «Pravdas», nii rõhutatakse selleski artiklis eriti, et üksikute nõudmiste vastuvõtmine peremeeste poolt «ei olene tööliste nõudmiste parajusmeelsusest, vaid tööliste liikumise ja nende korralduse tugevusest. Sellepärast seavad töölised täielikud kärpimatud nõudmised üles».[189]

See artikkel on otseselt suunatud oportunistide vastu, kes kärpisid bolševike revolutsioonilisi loosungeid ja esitasid poolikuid nõudmisi. Nagu vene likvidaatorid, nii jutlustasid ka «sotsiaalvabameelsed», et töölistel tuleb haiguskindlustuse asjus toimida «tasa ja targu», et mitte «liig» kaugele minnes tööandjaid «ära pahandada». V. Kingissepa artikli teravik ongi suunatud «sotsiaalvabameelsete» vastu, kes püüdsid arenevat revolutsioonilist liikumist tõkestada.

1913. aasta lõpukuudest alates kõneles «Kiir» üha sagedamini 1905. aasta lahendamata ülesannetest, mis endiselt seisid tööliste ees.

*

Lähtudes bolševike partei otsustest, tegi «Kiir» laialdaselt agitatsiooni legaalsete töölisorganisatsioonide, eelkõige ametiühingute ja haigekassade liikumise arendamiseks ja nende suunamiseks revolutsioonilise võitluse teele. «Kiire» revolutsiooniline agitatsioon muutus seda mõjuvamaks, mida kindlamalt «Kiir» võttis eeskujuks ja omaks «Pravda» võitluskogemused ja -meetodid. Järjest rohkem hakkas «Kiir» «Pravda» kogemusi kasutama 1913. aasta lõpukuudest alates. Sel ajal tekivad otsesed sidemed «Pravda» ja bolševike duumafraktsiooniga ja koostöö nendega kujuneb tihedamaks. Samuti kasvab VSDTP Keskkomitee suunav ja abistav mõju bolševike Eesti organisatsioonide juhtimisel. Samal ajal kasvasid «Kiire» kaastöö-

[188] -ing [V. Kingissepp], Töölisteliikumine ja töölistekinnitamine. «Narva Kiir» 23. okt. 1913, nr. 12.
[189] Sealsamas.

liste ajakirjandusliku töö vilumused ja teadlikkus, mille tulemusena muutus sihikindlamaks ka parteipropaganda selliste eriküsimuste käsitlemisel, nagu olid seda ametiühinguliikumine ja haiguskindlustus.

«KIIR» IV RIIGIDUUMA TEGEVUSEST

Tsaarivalitsus saatis III Riigiduuma selle volituste tähtaja lõppemisel 1912. aasta suvel laiali ja määras sügisele uued duumavalimised. Bolševikud otsustasid valimisi kasutada töörahva mobiliseerimiseks partei revolutsiooniliste loosungite alla.

Bolševike partei üldine taktikaline joon IV Riigiduuma suhtes oli kindlaks määratud Praha konverentsil. Konverentsil otsustati, et «partei peab pidama halastamatut sõda tsaarimonarhia ja teda toetavate mõisnike ja kapitalistide parteide vastu, paljastades sealjuures järjekindlalt kodanlike liberaalide (konstitutsiooniliste demokraatide parteiga nende eesotsas) kontrrevolutsioonilisi vaateid ja nende võltsi demokratismi». [190] Valimistele mindi bolševike partei miinimumprogrammi nõudmistega: demokraatlik vabariik, 8-tunniline tööpäev ja kõigi mõisamaade konfiskeerimine. Neid nõudmisi oli vaja valimiseelses agitatsioonis «võimalikult kujukalt selgitada III duuma kogemuste ja kogu valitsuse tegevuse alusel . . .» [191] IV Riigiduuma valimiskampaania ja tulevase sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni tegevus tuli allutada sotsialistliku klassipropaganda ja töölisklassi organiseerimise ülesannetele.

Praha konverentsi otsused olid aluseks ka bolševike ajakirjanduslikule tegevusele valimiskampaanias.

IV Riigiduuma valimiskampaaniat alustas «Pravda» oma veergudel 1912. aasta juunis. Sama tegi ka eesti tööliste häälekandja. Juba «Kiire» esimeses numbris räägitakse Riigiduumast. Teatades, et 9. juunil saadeti laiali III Riigiduuma, nentis «Kiir»: olulisi uuendusi pole ükski kolmest Riigivolikogust ellu viinud, kogu nende töö tuleb lugeda mingiks eeltööks. «See eeltöö on rahva politikalik kasvatus . . . tulised kõned, mis üksikud rahvasaadikud kolmes volikogus on pidanud, peale selle arupärimised, eel-

[190] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 273—274.
[191] Sealsamas, lk. 273.

plaanid, märkused saadikute poolt ja ametnikkude vastused, seletused ja kõik... kokku arvatult sai rahvale poliitikakooliks, ... ilma milleta suure Venemaa ümberloomine mõeldavgi ei oleks.» [192]

«Kiire» 5. numbris avaldati juhtkiri «Milleks Riigivolikogu tarvis on?» Ajaleht andis sellele küsimusele järgmise vastuse: «Riigivolikogu kõnetool on kantsliks, kust praegu mõjuvalt võib õpetust anda. Seal on praegu koht, kus saadikud võivad sõna tarvitada, mis mujal kalliks maksma läheb...» [193] Juhtkirja autor J. Anvelt agiteeris töölisi valimistest osa võtma. Artikkel lõpeb üleskutsega hääletada töörahva asemikkude poolt.

«Kiir» andis pidevalt informatsiooni ja juhtnööre valimiskampaania läbiviimise kohta. [194] Ajaleht tõi teateid tsaarivalitsuse lakkamatutest repressioonidest (arreteerimine, ülekuulamine ja muul viisil tagakiusamine), tööliste valijameeste tegevuse kitsendamise juhtudest, töölissaadikute läbikukutamisest ja kohalike võimumeeste omavolist. [195]

Oktoobri algul püüdis tsaarivalitsus, kes polnud rahul valimiste käiguga Peterburis, rikkuda seal tööliste valimisõigust. Bolševike partei üleskutsel kuulutasid töölised mitmes Peterburi käitises välja ühepäevase streigi. «Kiire» veergudel kajastuvad ka need protestistreigid ja meeleavaldused. [196]

Bolševike selgitustöö tagajärjel jälgisid eesti töölised tähelepanelikult valimiskampaania käiku Peterburis ja valisid Peterburi tööliste eeskujul endi hulgast volinikeks enamasti klassiteadlikke töölisi. [197] 1912. aasta septembris pidasid Eestimaa kubermangu töölisvolinikud ära valimiskoosoleku. Töölisvolinikud valisid valijameesteks revolutsiooniliselt meelestatud töölised. Nii valiti valijameheks Lutheri vabriku tööline, aktiivne bolševik J. Saks ja Kreenholmi vabriku tööline M. Danilov. Bolševike pooldajaid

---

[192] «Kiir» 15. juunil 1912, nr. 1.

[193] -nw.- [J. Anvelt], Milleks Riigivolikogu tarvis on? «Kiir» 13. juulil 1912, nr. 5.

[194] Vt. Juhtkiri «Keda valida». «Kiir» 14. sept. 1912, nr. 14; vt. ka «Kiir» 28. sept., nr. 16 jm.

[195] Vt. näit. «Kiir» 5. okt. 1912, nr. 17.

[196] «Kiir» 12. okt. 1912, nr. 18; 19. okt. nr. 19 jm.

[197] G. Lukin, tsit. teos, lk. 203—204. Vt. ka Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 158.

valisid töölised oma volinikeks ka Liivimaa Eesti osas. Valimiste viimases astmes, kubermangu valijameeste koosolekul, kus valiti duumasaadikud, jäid tööliste valijamehed hääletamisel erapooletuks. Nad motiveerisid seda asjaoluga, et oli ette näha ekspluateerijate klasside — kodanluse ja balti saksa mõisnike esindajate valimine, sest töölisi esindavatel valijameestel puudus võimalus oma kandidaadi läbiviimiseks.

Nagu «Kiirega» tutvumisel ilmneb, juhindusid eesti bolševikud IV Riigiduuma valimiste eelses agitatsioonis VSDTP Praha konverentsil väljatöötatud taktikalisest joonest ning tegid «Kiire» veergudel propagandat valimistest osavõtu heaks. Kuid «Kiir» ei kõnelnud sel ajal valimiseelse agitatsiooniga seoses nn. «kärpimata» loosungitest, s. o. partei kolmest põhinõudmisest. «Kiir» ei propageerinud sel ajal neid nõudmisi nagu «Pravda». Seejuures aga ei saa nõustuda G. Lukini poolt «Kiire» valimiseelse agitatsiooni kohta antud üldhinnanguga, kus põhjendamatult liialt rõhutatakse «Kiire» agitatsioonitöös esinenud puudusi.[198]

Kuigi «Kiir» allutas valimiskampaania sotsialistliku klassipropaganda ja töölisklassi organiseerimise ülesannetele, ei küündinud selle suhteliselt väikesetiraažilise nädalalehe mõju IV Riigiduuma valimiste-eelse agitatsiooni ajal veel kuigi laialdaselt töörahva hulkadesse. Sellele vaatamata tegi «Kiir» hinnatavat agitatsiooni bolševike partei üldise taktikalise joone elluviimisel. Seejuures oli ka küündimatust ning ideelisi kõikumisi, kuid sellest hoolimata pole põhjust pidada «Kiirt» reformistlikuks või kodanlik-demokraatliku revolutsiooni loosungitest möödahiilivaks ajaleheks, nagu seda on mõnikord tehtud.

Vahetult pärast Riigiduuma valimisi avaldas «Kiir» artikleid, kus paljastati tsaarimonarhiat ja teda toetavaid mõisnike ja kapitalistide parteisid, eriti Eestit duumatoolidel esindavaid eesti kodanluse ja balti saksa mõisnike saadikuid.[199] «Kiir» tõi päevavalgele nende kokkuleppepoliitika ja võltsdemokratismi.

Teatavasti kujunes IV Riigiduumas kaks enamust: pa-

---

[198] Vt. G. Lukin, tsit. teos, lk. 203.

[199] [J. Anvelt], Kas politika-tarkus või politikaline rumalus. «Kiir» 9. nov. 1912, nr. 22; [J. Anvelt], Kes on need rahvamehed? «Kiir» 26. jaan. 1913, nr. 11.

rempoolsete-oktobristide enamus — 283 saadikut (185 parempoolset ja 98 oktobristi) ja oktobristide-kadettide enamus — 226 saadikut (98 oktobristi ja 128 liberaali). Mõlemad enamused olid kontrrevolutsioonilised. Väikekodanlust esindasid duumas menševikud ja trudovikud, kes kokku omasid 18 saadikukohta.

Kuigi bolševikud said duumas ainult 6 saadikukohta, oli nende tegevusel revolutsioonilise liikumise seisukohalt suur tähtsus. IV Riigiduuma bolševistlik fraktsioon ja «Pravda» olid kaks tähtsamat legaalset tugipunkti, mille kaudu bolševike partei arendas revolutsioonilist agitatsiooni töölisliikumise tõusuaastatel.

Bolševike duumasaadikud esinesid Riigiduumas revolutsiooniliste kõnedega, milledes nad kritiseerisid tsaarimonarhiat ja tema alustugesid — kapitaliste ning mõisnikke. Üheks parimaks duuma kõnetooli kasutamise viisiks oli valitsusele arupärimiste esitamine seaduserikkumiste, tööliste tagakiusamise ja ebainimliku ekspluateerimise kohta. Revolutsioonilise agitatsiooni huvides kasutasid bolševikud ka õigust esitada seaduseelnõusid. Kuigi mustasajalise duuma enamus need seaduseelnõud küll kõik tagasi lükkas, omasid nad agitatsioonivahendina suurt tähtsust.

Bolševike duumafraktsiooni liikmed olid tihedalt seotud partei Keskkomiteega ja V. I. Leniniga ning töötasid vastavalt nende juhenditele ja direktiividele.

Bolševike duumafraktsiooniga olid ühenduses ka eesti töölisliikumise aktiivsed tegelased V. Kingissepp, J. Anvelt jt. Seepärast on täiesti arusaadav, et nende kirjutustes kajastub IV Riigiduuma ja eriti bolševike duumafraktsiooni tegevus.

Kui IV Riigiduuma oli alustanud tööd, hakkas «Kiir» tutvustama bolševike duumafraktsiooni tegevust ja selgitama selle tähtsust. Ajalehes märgiti, et fraktsiooni tähtsust ei vähenda mitte sugugi see, et kodanlik ajakirjandus ja kodanlikud poliitikud püüavad temast vaikides mööda minna. J. Anvelt tähendab, et «töörahva asemikkude Duuma fraktsion on varanduseta hulkade eelvägi, kes tema iseteadvuse ja klassivõitluse lippu vapralt üleval hoiab».[200]

Praha konverents oli tunnistanud vajalikuks, et sotsiaaldemokraatlik fraktsioon peab rahvale veelgi rohkem selgi-

---

[200] N. A. [J. Anvelt], Riigivolikogu ja töörahva asemikud. «Kiir» 14. veebr. 1913, nr. 19.

tama mitteproletaarsete parteide klassiolemust ja eriti konstitutsiooniliste demokraatide partei kontrrevolutsioonilisust ning reeturlikkust. [201]

Oktobristide, kadettide jt. valitsusparteide kontrrevolutsioonilist olemust kujutas «Kiir» seoses IV Riigiduumaga õiges valguses ning väga paljudes artiklites. Juhtkirjas «Isiku... puutumine» nentis «Kiir», et isikupuutumatuse suhtes «juba niikaugele jõutud on, kus isegi oktobristid rahutuks saavad ja «konstitutsioni» kaitsma hakkavad». [202]

Artiklis «Oktobristide konverents» lükkab V. Kingissepp ümber oktobristide ja nende kaitsjate — kodanlike ajakirjanike väite, nagu oleksid oktobristid oma poliitikas tublisti vasakule kaldunud. [203] Lugejale meenutatakse, et oktobristide partei on see rühmitus, kes 1905. aastal esimesena liberaalsete tegelaste hulgast eraldus ja «teravalt revolutsioni vastaseks sai», et nad on «seaduslikus abielus» reaktsiooniga ja käisid valitsuse toapoistena «usinaste omale põhjusmõtteid ja juhtnöörisid suurte herrade eeskojast üles noppimas». Revolutsiooni kartusel hakkasid oktobristid töölisliikumise tõusuaastail valitsuselt manguma uuendusi («vastasel korral tõstab «revolutsioni madu» jälle pead»). Püüdes valitsusele «mõistust pähe panna», väljendasid «oktobristid selgeste oma ühiskonnapöörde vastast iseloomu». [204] Artikli lõpus tähendab autor, et kui kadetid oma häälekandja abil on valmis «oktobristidega üheskoos mõistlikku uuenduse-tööd tegema, siis saab meile selgeks, et ka Venemaa vabameelsus ühiskonnapöörde vastane on». Ilmekalt ja hea publitsistliku maneeriga kirjutatud artikkel toob oktobristide ja kadettide reaktsioonilisuse hästi lugeja teadvusse.

Seaduseelnõude arutamisest Riigiduumas andis «Kiir» alati rohkesti materjali, mis peaaegu kunagi ei piirdunud üksnes informatsiooniga. Informatsioonilist materjali saatsid enamasti juhtkirjad või analüüsivad artiklid. Niisu-

---

[201] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 276.

[202] N. A. [J. Anvelt], Isiku... puutumine. «Kiir» 21. veebr. 1913, nr. 22.

[203] g i [V. Kingissepp], Oktobristide konverents. «Narva Kiir» 14. nov. 1913, nr. 20.

[204] V. Kingissepp tarvitab siinkohal ja mujal artiklis terminit «ühiskonnapöörde vastane», sest legaalselt ilmuvas ajalehes ei saanud avalikult kõnelda revolutsioonist või oktobristide revolutsioonivastasest iseloomust.

guste kirjutuste hulka kuulub J. Anvelti artikkel «Theelusikatäie haaval». Õigusega väidab autor, et kuigi kadetid püüavad duumas kujutada end ülitarkade riigimeestena, tegelikult jagavad nad rahvale ainult «theelusikaga vabadusi välja».[205] Kadettide duumapoliitika tõeliste eesmärkide kohta ironiseerib ta: «Ja kui meie (s. o. kadetid — *E. L.*) võimutüürile pääseksime, siis annaksime meie kolm korda vähem, kui nüüd lubame...» Ühtlasi osutas «Kiir» kadettide partei ideekaaslastele Eestis, kes samuti varjasid oma kontrrevolutsioonilist poliitikat demokraatia sildiga. «Ja see erakond» — kirjutab «Kiir», «oma Eesti hõimudega — eduerakondlaste, Päevalehe kadettide, sotsial-vabameelsete, «käremeelsete» ja teistega — nimetab ennast d e m o k r a t l i s e k s, rahvameelseks erakonnaks.» Põhjendatult püstitatakse küsimus: «Huvitav, missugune on see «rahvas», kes soovib, et koosolekute vabadust vastava uue seadusega piiratakse?» Artikli lõpus leiab lugeja sellele küsimusele proletaarsetelt klassipositsioonidelt lähtuva vastuse: «Mitte rahvas ei ihka niisugust seadust, vaid selle järele jänuneb «vabameelne» kapitalismus ja tema eestkostjad, kes rahvast kardavad.»

Oktobristide ja kadettide partei poliitika lahkamiseks on V. Kingissepp avaldanud ka artikli «Mida neilt oodata?» Rikkalike näidete varal selgitab autor, et oktobristid ja kadetid on revolutsioonilise liikumise kasvades järjest rohkem üksteisele lähenenud. Nad aina petavad töölisi ning talupoegi tühjade lubadustega «politilistest muudatustest». Pealkirjaga asetatud küsimusele — mida neilt, s. o. kadettidelt, oodata? — vastatakse: «Vabameelsus saab jõuetu olema nii kaua kui ta revolutsioonivastane on ja niisugustel tingimustel saab ta ka alati «narriks» jääma. Mida võime meie jõuetutelt narridelt oodata?»[206]

Artiklis «Ühine pind» näitas «Kiir», et «demokraatlikud» kadetid, kõneldes Venemaa «päästmisest» uutest revolutsioonidest, otsivad revolutsiooni hirmul suure agarusega ühist pinda «opositsiooniliste» oktobristidega.[207] «Kiire»

---

[205] [J. A n v e l t], Theelusikatäie haaval. «Kiir» 30. märtsil 1913, nr. 37.

[206] n g i [V. K i n g i s s e p p], Mida neilt oodata? «Narva Kiir» 30. okt. 1913, nr. 14.

[207] g i [V. K i n g i s s e p p], Ühine pind. «Narva Kiir» 16. nov. 1913, nr. 21.

artiklites selgitati, et oktobristid on selgrootud [208], kes asuvad kahe müüri vahel, sest nad kardavad «katastroofe» ja samal ajal ka demokraatlikke hulki. [209]

«Kiir» selgitas töörahva hulkadele sotsiaal-demokraatliku duumafraktsiooni arupärimiste ja seaduseprojektide mõtet ning tähtsust. Artiklis «Tasu Leena kaevanduste töölistele» tutvustas «Kiir» 1913. aasta kevadel sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni poolt IV Riigiduumale esitatud seaduseelnõu, millega taheti Leena kullakaevandustes tsaarivalitsuse veretöö ohvriks langenute perekondadele kindlustada kahjutasu maksmine. [210] Ühtlasi tutvustati artiklis bolševike duumataktikat, sest oli päris kindel, et tsaarivalitsus sellist seadust ei kehtesta. Kuid selle seaduseprojekti esitamise, arutamise ja tagasilükkamisega seoses kasvatati töörahvast mõistma nii tsaarivalitsuse kui ka bolševike partei poliitikat. Selles mõttes kirjutaski «Kiir»: «Riigivolikogu on tööliste asemikkudele kõnetooliks, kust nad laialisi rahvahulkasid õpetavad politilisest elust õieti aru saama.» Samalaadilisi mõtteid arendas oma artiklis «IV riigivolikogu ja ühiskondlised jõud» ka H. Pöögelmann. [211] Artiklis analüüsis ta kadettide klassipositsiooni ja näitas, et nad on suurkapitali esindajad, kes teevad silma kodanluse teistele rühmitustele ning on seega tüüpilised kahe isanda teenrid.

«Kiir» kirjeldas töölistele, kuidas tsaarivalitsus püüab teravamate küsimuste arutamist Riigiduumas vältida või teatud ajakski edasi lükata. Näiteks viivitati ja püüti kalevi alla panna sotsiaaldemokraatliku duumafraktsiooni arupärimised 1. mai ja Leena sündmuste kohta. Kuid töörahva hulkade revolutsioonilisi meeleavaldusi 1913. aasta 1. mail sellega vältida ei suudetud. [212]

1913. aasta kevadel esitas Siseministeerium duumale uue trükiseaduse eelnõu. «Kiir» tutvustas oma lugejatele seda

---

[208] g i [V. K i n g i s s e p p], Oma selgroo otsimisel. «Rahvaleht» 7. dets. 1913, nr. 3.

[209] g i [V. K i n g i s e p p], Kahe müüri vahel. «Rahvaleht» 19. dets. 1913, nr. 8.

[210] Tasu Leena kaevanduste töölistele [Allkirjata juhtkiri]. «Kiir» 6. apr. 1913, nr. 40.

[211] [H. P ö ö g e l m a n n], IV riigivolikogu ja ühiskondlised jõud. «Kiir» 23. veebr. 1913, nr. 23.

[212] Arupärimised ja riigivolikogu. [Allkirjata artikkel]. «Kiir» 4. mail 1913, nr. 49.

seaduseprojekti ja näitas, et selles ei ole õieti midagi uut. Vana trükiseaduse paragrahvid, mida artikli autor J. Anvelt tabavalt nimetas skorpionideks, olid saanud vaid uue mundri. Kuid sellele vaatamata kujutas trükiseaduse eelnõu uut ohtu töölisajakirjandusele. «Tarvis ainult mõned ministeeriumi seaduseprojekti jooned all kriipsutada,» kirjutas «Kiir», «täiendusi teha ja — need skorpionid jäävad iseäraliselt just töölisteajakirjanduse kukile.» [213] «Kiir» veenab töölisi, et võitluses sõnavabaduse eest lootku nad ainult oma teadlikkusele ja massilisele liikumisele, mis «igasugused sõnakammitsad ükskord kõrvale paiskab ja sõnavabaduse täiel kujul maksma paneb».

Kui IV Riigiduuma vastavas komisjonis oli käimas uue trükiseaduse eelnõu arutamine, siis pühendas sellele arutelule suurt tähelepanu ka «Kiir». V. Kingissepp kirjutas selle kohta, et valitsuse parteid võtavad oma hääletusmasina abil vastu otsuseid, mille eesmärgiks on töölisajakirjanduse hävitamine. Veenvate näidete varal tõestas ta, et iga otsus, mis selles komisjonis vastu võetakse, on suunatud otseselt töölisajakirjanduse vastu. Kingissepp nimetas oktobriste töörahva ajakirjanduse hauakaevajateks. Juba sellega, et nad ajalehe vastutavalt toimetajalt nõuavad keskharidust, võtavad nad «rohkem kui 100 miljonilt õiguse, et neil o m a ajakirjandus oleks», sest proletariaadi seast pärinevatest inimestest oli tsaarikorra ajal ainult üksikutel võimalik omandada keskharidust. «Purischkevitschid ja oktobristid teavad, mis nad teevad,» kirjutas Kingissepp. «Nad kaevavad täie teadvusega töörahva ajakirjandusele hauda.» [214] Töölisajakirjanduse hauakaevajatena käsitles kodanlikke parteisid ka J. Anvelt, kes IV Riigiduuma teise istungjärgu eel selgitas, milliseid uusi karistusvahendeid otsivad töölisajakirjanduse vastu kodanlikud parteid. [215]

Bolševike duumafraktsioon esitas 1913. aasta novembri lõpul valitsusele arupärimise töölisajakirjanduse tagakiusamise kohta. Arupärimine anti läbivaatamiseks ühele duumakomisjonile. «Kiir» selgitas oma artiklites töörahva

---

[213] N. A. [J. Anvelt], Skorpionid uues mundris. «Kiir» 11. mail 1913, nr. 52.

[214] g i [V. Kingissepp], Hauakaevajad. «Narva Kiir» 30. nov. 1913, nr. 27.

[215] v t [J. Anvelt], Duuma koosolekute järgu eel. «Narva Kiir» 9. okt. 1913, nr. 8.

hulkadele, et see tähendab tegelikult arupärimise mahamatmist. Liberaalid, kes tõotasid võidelda sõnavabaduse eest, konstateerib V. Kingissepp, ei ole huvitatud sellest, et «töörahva politiline teadvus kasvaks ja areneks».[216] Nad käituvad vastavalt oma klassi huvidele ja löövad hädakella igas liberaalses kellatornis, kui valitseva režiimi karmust saab tunda mõni kodanlik tegelane, selts või ajaleht, ja vaikivad maha või kirjutavad ainult mõne reakese «kroonika» all, kui küsimus puutub töörahvasse ja töörahva ajakirjandusse. Artikli autor rõhutab, et võitluses oma ajakirjanduse ja sõnavabaduse eest tuleb töörahval loota ainult iseenda jõule.

Venemaa liberaalne ajakirjandus («siia hulka ka Eesti lehed Postimehest Tallinna Teatajani arvatud») oli sunnitud tunnistama, et oktobristid teevad duumas ainult opositsioonilisi sõnu, kuid astuvad «tagurlisi» samme.[217] See oli ainult pool tõest, mille töörahvale täielikult välja ütles «Kiir». Oktobristide reaktsioonilisuse esiletoomiseks nimetab V. Kingissepp neid traatnukkudeks, mille mehhanismi paneb liikuma reaktsionäär Puriškevitš.[218] Oma klassikuuluvuse tõttu on need «traatnukud» jõuetud «mingisuguse niisuguse uuenduse läbiviimiseks, mis «tormisid» üleliigseks teeks», üteldakse artiklis. «See näitab ära, et reformide «rahuliste uuenduste ja paranduste» jutlustajate asi Venemaal lootuseta on. Tulevik e i o l e n e n d e päralt.»

Käsitledes liberaalse kodanluse (kadettide) parteid ühises leeris mustasajaliste mõisnike partei — oktobristidega, rõhutas «Kiir» korduvalt oktobristide ja kadettide poliitika sarnasust, mis seisis eeskätt nende reaktsioonilisuses. V. Kingissepp ütleb väga tabavalt, et «liberaalsed harakad (s. o. kadetid — *E. L.*) ootavad saatusliste küsimuste otsustamise võimalusi oktobristide pahemalepoole kaldumisest ja uute duuma gruppide tekkimisest — kõigest, aga mitte sellest, kust see otsustamine tõepoolest läheneb», s. o. revolutsioonilt.[219]

Valitsuse parteisid kritiseerivaid artikleid ilmus «Kiires»

---

[216] g i [V. K i n g i s s e p p], Kelle peale loota? «Rahvaleht» 5. dets. 1913, nr. 2.

[217] g i [V. K i n g i s s e p p], Traatnukud. «Narva Kiir» 26. nov. 1913, nr. 25.

[218] Sealsamas. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*

[219] g i [V. K i n g i s s e p p], Kahe müüri vahel. «Rahvaleht» 19. dets. 1913, nr. 8.

terve rida. Palju selliseid artikleid kirjutasid V. Kingissepp ja J. Anvelt. Oma artiklites kiskusid nad maha liberaalide näokatted, kes püüdsid varjata sõnakõlksude ja näiliku demokraatlikkuse taha oma klassikuuluvuse ja reaktsioonilisuse. V. Kingissepp tegi selgeks, et oktobristid on avalikud reaktsionäärid, kuid variserlikud liberaalid püüavad oma reaktsioonilisust varjata. Tegelikult on nad aga teinud reaktsiooniga «vaikiva lepingu». Teisiti see ei saanudki olla, sest «Venemaa kodanlus langes hirmunult reaktsiooni rinnale ja unustas kõik oma nõudmised, kui 1905—6. a. töörahvas liikumise ette otsa astus».[220] Niisamuti käitusid liberaalid kui kodanluse partei ka revolutsioonilise liikumise tõusuaastail.

Kui bolševike duumasaadikud partei Keskkomitee näpunäidete kohaselt 1913. aasta sügisel esitasid Riigiduumale 8-tunnilise tööpäeva kehtestamise seaduseelnõu, siis teatas ka «Kiir» sellest kohe oma lugejatele.

Artiklis «8-tunniline tööpäev» informeeris «Kiir» eesti töörahvast bolševike duumafraktsiooni tegevusest ja teatas, et fraktsioon annab lähemail päevil duumale arutamiseks seaduseelnõu, milles nõutakse 8-tunnilise tööpäeva kehtestamist. Artikli autor V. Kingissepp märgib, et 6 töölissaadikut ei peta end lootusega, et see seadus vastu võetakse. «Kuid siiski on niisuguse seaduse eelnõu arutamisel duumas suur tähtsus. Ta näitab töörahvale jälle kord ära, kus tema sõbrad ja vaenlased istuvad,» jätkab V. Kingissepp. «Jõukatele klassidele antakse seeläbi jälle kord võimalus oma häbemata variseerlikkust päevavalgele tuua ja seletada, et nad kaastundmuse ja hoolitsemise pärast töölise ja tema perekonna eest töölist päevatõusust loojamineni tööd teha «lubavad».»[221]

«Kiir» rõhutas pidevalt, et 8-tunnilise tööpäeva kehtestamisel seisab töölistel ees hiiglasuur võitlus, sest sellega ühenduses olevaid küsimusi ei saa lahendada lahus teistest «töörahva ja terve Venemaa demokraatia ülesannetest».[222] «Kiir» deklareeris korduvalt, et 8-tunnilise tööpäeva saab kehtestada ainult revolutsioonilisel teel. Selles mõttes kirjutatigi ajalehes: «Meie teame, et meil laialdaselt sõna,

---

[220] g i [V. K i n g i s s e p p], Kahe müüri vahel. «Rahvaleht» 19. dets. 1913, nr. 8.

[221] N. g i [V. K i n g i s s e p p], 8-tunniline tööpäev. «Narva Kiir» 26. nov. 1913, nr. 25.

[222] Sealsamas.

koosolekute ja ühinemise-vabadust ja üleüldse põhjalikke politilisi muudatusi selleks kui eeltingimisi vaja on, et plaanikindlalt enesele 8-tunnilist tööpäeva nõutama hakata.»[223]

IV Riigiduumas kuulusid bolševikud algul koos menševikega ühisesse sotsiaaldemokraatlikku fraktsiooni. Duuma töö käigus selgus, et menševike seitsmik kasutas oma ühehäälelist enamust ning takistas bolševike esinemist duumas. Seda arvestades töötati Keskkomitee ja parteitöötajate Poronini («suvisel») nõupidamisel V. I. Lenini juhtimisel välja fraktsiooni ühtsuse taastamise alused. Vastavalt sellele nõudsid duumasaadikud-bolševikud IV Riigiduuma teise istungjärgu algul (16. (29.) oktoobril 1913) menševike duumasaadikutelt, et mõlemad rühmad oleksid fraktsioonis võrdõiguslikud. Saamata rahuldavat vastust, lahkusid 6 saadikut-bolševikku sotsiaaldemokraatliku duumafraktsiooni koosolekult. 18.(31.) oktoobril ilmus V. I. Lenini poolt väljatöötatud «Avalduse» tekst «Pravdas».[224] Selles kutsuti töölisi üles arutama sotsiaaldemokraatlikus duumafraktsioonis kujunenud olukorda ja toetama fraktsiooni ühtsuse taastamise nõuet.

«Kiir» tutvustas artiklis «Sotsialdemokraatlises fraktsionis» V. I. Lenini poolt koostatud «Avaldust» ja tõi «Pravda» veergudelt rea täpsustavaid üksikasju selle kohta, kuidas seitse menševikku olid takistanud kuuel bolševikul võrdsetel alustel osa võtta fraktsiooni tööst.[225]

Samas numbris ilmus «Kiire» peatoimetaja J. Anvelti artikkel «Lõhe suurenemine sotsialdemokraatlises fraktsionis», milles avaldati kahtlust, kas «6 saadiku taktika igapidi otstarbekohane on».[226] Artikli autor väitis, et sotsiaaldemokraatliku duumafraktsiooni lõhenemine võib avaldada töölisliikumisele halba mõju.

Peagi osutus iseseisva bolševike duumafraktsiooni asutamine sündinud faktiks. 6 bolševistlikku duumasaadikut registreeriti Riigiduuma juhatuse poolt iseseisva fraktsioo-

---

[223] N. g i [V. K i n g i s s e p p], 8-tunniline tööpäev. «Narva Kiir» 26. nov. 1913, nr. 25.

[224] V. I. L e n i n, Teosed, 19. kd., lk. 407—409.

[225] «Narva Kiir» 23. okt. 1913, nr. 12; V. I. L e n i n, Teosed, 19. kd., lk. 407—409.

[226] N. A [It = J. A n v e l t], Lõhe suurenemine sotsialdemokraatlises fraktsioonis. «Narva Kiir» 23. okt. 1913, nr. 12.

nina. Seoses sellega avaldas «Kiir» toimetuse artikli «Lahkuminek riigivolikogu sotsialdemokraatlises fraktsionis». [227] Märgiti, et Eesti töölislehe toimetus «likvidatorite taktikaga nõus ei ole» ja avaldati arvamust, et fraktsiooni lõhenemine toob töölisliikumisele kahju. «Seda voolu,» märgiti artiklis, «on meie arvates tarvis vaimlise üleolekuga ja taktiliste võitudega vähendada ning ära kaotada.» [228] Ühtlasi avaldati arvamist, et eesti töölislehes tuleks sotsiaaldemokraatliku duumafraktsiooni lõhenemise asjas mõlemale voolule (s. o. pravdistidele kui ka likvidaatoritele) sõna anda. Toimetus asus seisukohale, et üht või teist poolt toetavaid resolutsioone, «kuna need resolutsionid vaevalt asja selgitavad», ajalehes ei avaldata, kuid «igale asjalikule motiveeritud (põhjendatud) arvamisele on lehe veerud vabad». [229]

Bolševike ja likvidaatorite vahel toimuva võitluse tuuma selgitas eesti töörahva hulkadele «Kiire» veergudel V. Kingissepp. Juhtkirjas «Lõhe puhul sots.-dem. fraktsionis» [230] tutvustas V. Kingissepp lugejatele eelkõige fraktsioonis toimunud sündmusi, fraktsiooni lõhenemist, selle põhjusi ja bolševike poolt likvidaatorite kohta tehtud otsuseid. Likvidaatorite ja bolševike seisukohtade erinevusi on käsitletud väga konkreeselt. Sellest võib järeldada, et autor tundis partei Keskkomitee Poronini nõupidamise otsust iseseisva bolševike fraktsiooni asutamise kohta. V. Kingissepp kirjutab: «Kui 6 sotsiaal-demokraatlikku saadikut nõudsid, et neile üheõiguslus saaks antud fraktsiooni teise osaga, kus 7 saadikut on, siis täitsid nad sellega ainult marksistlise tsentrumi otsust.» [231]. Konspiratsiooni huvides kõneldakse «Kiire» artiklis Poronini nõupidamise otsuse asemel «marksistlise tsentrumi otsusest». Kogu artikkel näitab, et V. Kingissepale olid teada mitte ainult Poronini nõupidamise otsused, vaid ka teised bolševike partei Keskkomitee otsused, milledele ta oma artiklis toetub ja osalt isegi vihjab.

Selgitades sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni lahkhelisid, nendib «Kiir», et likvidaatorid osutusid demagoogideks, kes «alati igalt katuselt kisendanud on, et nad ühinemise,

---

[227] «Narva Kiir» 23. nov. 1913, nr. 24.
[228] Sealsamas.
[229] Sealsamas.
[230] i n g [V. K i n g i s s e p p], Lõhe puhul sots.-dem. fraktsionis. «Narva Kiir» 5. nov. 1913, nr. 16.
[231] Sealsamas.

üksluse poolehoidjad on!»[232] Tegelikult aga lõhkusid nad oma tegevusega sotsiaaldemokraatlikku fraktsiooni.

«Kiire» toimetus ei mõistnud algul bolševike iseseisva duumafraktsiooni asutamise vajadust. «Kiire» veergudel ilmus artikleid, mis kutsusid üles sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni ühtsusele ja olid iseseisva bolševike fraktsiooni asutamise vastu. «Kiires» ilmus asja bolševistlikelt positsioonidelt valgustavate kirjutuste kõrval ka fraktsiooni lõhenemise põhjusi mittemõistvaid artikleid. Kuid aegamisi sai «Kiir» kõikumistest üle. Järjekindlalt bolševistlik joon «Kiires» tugevnes ja võitis. Ajalehes asuti järjekindlalt bolševistlikele seisukohtadele ka selles küsimuses. «Kiir» hakkas aktiivselt propageerima Poronini nõupidamise otsuse kohaselt toimunud iseseisva bolševike duumafraktsiooni asutamise mõtet ja laialdaselt kajastama bolševike duumafraktsiooni tegevust.

Üldse tuleb siinkohal märkida, et iseseisva bolševike duumafraktsiooni asutamine kui bolševike partei taktikaline samm vajas selleks, et kõik partei liikmed ja laiemad töörahva hulgad seda mõistaksid, lähemat põhjendamist. Selleks võttis mitmel korral sõna ka V. I. Lenin. «Pravda» tegi selle küsimusega tegemist veel mitu kuud pärast bolševike duumafraktsiooni asutamist. Töölisliikumise ühtsuse eest võideldes ja likvidaatorlikele duumasaadikutele kaasatundjaid hukka mõistes kirjutas V. I. Lenin artikli «Tööliste ühtsus ja intelligentide «voolud»», mille «Kiir» tõi ära «Pravda» järgi.[233] Samuti avaldas «Kiir» lühendatult V. I. Lenini koostatud «Rahvusliku üheõigusluse seaduseelnõu».[234]

Revolutsiooniliste loosungite all toimuv töölisklassi võitlus sundis liberaalset kodanlust üha energilisemalt kõnelema reformide tarvilikkusest ja eriti koalitsioonivabadusest (s. o. ühinemisvabadusest). Kodanlus soovitas töölis-

---

[232] g i [V. K i n g i s s e p p], Kaks s.-d. fraktsioni. «Narva Kiir» 23. nov. 1913, nr. 24.

[233] Tööliste ühtlus ja intelligentide «voolud». «Töö Kiir» 17. mail 1914, nr. 2. Vrd. V. I. L e n i n, Teosed, 20. kd., lk. 266—268. Et tõlkes esineb murdeline «kuidaviisi», mis sageli esineb V. Kingissepa artiklites, siis võib V. Kingisseppa pidada selle V. I. Lenini artikli tõlkijaks.

[234] Vt. Sots. dem. fraktsioni seaduseprojekt. «Töö Hääl» 1. apr. 1914, nr. 38. Vrd. V. I. L e n i n, Rahvusliku üheõigusluse seaduseelnõu. Teosed, 20. kd., lk. 151—152.

tel revolutsiooniliste nõudmiste asemel piirduda üksikute konstitutsiooniliste reformidega. Kõik revolutsioonilised nõudmised soovitati asendada koalitsioonivabadusega. Sellega seadis kodanlus revolutsiooniliste nõudmiste asemel keskpunkti osaliste paranduste nõudmise ja bolševike revolutsiooniliste loosungite asemele kärbitud nõudmised. Liberaalse kodanluse teele libisesid ka likvidaatorid.

Praha konverentsi ja Poronini nõupidamise resolutsioonides näidati ära ja mõisteti hukka säärase reformismi kahjulikkus.

«Kiir» on neid küsimusi töörahva hulkadele selgitanud Praha konverentsi ja Poronini nõupidamiste otsuste alusel. Artiklis «Peaks antama» konstateerib V. Kingissepp, et 1912.—1913. aasta streigiliikumise mõjul on liberaalne kodanlus hakanud viimasel ajal «häält tõstma» töölistele ühinemisvabaduse andmise poolt.[235] Elavate näidete põhjal tõestab ta siin, et kodanlus, tõstes üles koalitsioonivabaduse nõudmise, sõrgib proletariaadi sabas, sest proletariaat on ammugi juba seda nõudnud ja tema nõudmised sellest «kaugelt üle ja kaugemale ulatavad». Sellepärast on liberaalide jutt koalitsioonivabadusest udu külvamine. «Liberaalide «hääle tõstmine» tööliste ühinemise vabaduse eest ei ole muud kui petlikud sõnakõlksud. Ja kahjulikuks silmade pimestamiseks jääb see ikka, kui öeldakse, et ühinemise vabadus töölistele kättesaadav on kui üksik parandus, ilma terve rea teiste parandusteta, väga põhjalikkude parandusteta.»[236]

Ka mitmes teises «Kiire» artiklis on välja astutud koalitsioonivabaduse ja osaliste nõudmiste vastu. Üksikasjaliselt kirjeldab V. Kingissepp, kuidas liberaalne kodanlus oma reaktsioonilise poliitikaga «jagab» hoop hoobi järel «poliitilist õpetust» töörahvale. Ta kirjutab artiklis «Hauakaevajad», «...et töörahvas endale üksikuid õigusid vanades raamides ei saa! See näitab, et demokraatial tema ülesanded ennem terves liinis teoks teha tulevad, ainult sel teel saab ta ka üksikud õigused kätte».[237]

---

[235] -isse [V. Kingissepp], Peaks antama. «Narva Kiir» 26. okt. 1913, nr. 13.

[236] Sealsamas. Sõrendus V. Kingissepalt — *E. L.*

[237] gi [V. Kingissepp], Hauakaevajad, «Narva Kiir» 30. nov. 1913, nr. 27. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*

Kui seitse likvidaatorlikku duumasaadikut esitasid valitsusele koalitsioonivabaduse seaduseelnõu, siis paljastas neid renegaate «Pravda» eeskujul ka «Kiir». Selle kohta on kujukaks näiteks V. Kingissepa artikkel «Seitse sotsiaaldemokraatlikku saadikut ja «kaelakohtuliselt karistatavad teod»». [238] Artikkel on terav süüdistus likvidaatorite vastu, kes oma seaduseelnõuga panid tööliste koalitsioonivabadusele «okastraadist krooni kaelakohtu §§ näol pähe». Ühtlasi selgitatakse artiklis «klassiteadvusliste tööliste hulkade» (s. o. bolševike) seisukohta, kes teatavasti nõudsid sotsiaaldemokraatlikus fraktsioonis võrdõiguslikkusele rajatud ühtsust.

«Kiire» duumatööd käsitlevate artiklite tähtsus saab selgeks siis, kui tuletada meelde, et IV Riigiduuma bolševike fraktsioon oli parteile «Pravda» kõrval üheks peamiseks ülevenemaaliseks revolutsioonilise töö legaalseks tugipunktiks. Enesestmõistetavalt oli parteile selle ülevenemaalise tähtsusega legaalse tugipunkti tegevuse õige kajastamine ja bolševike partei duumataktika propageerimine Eestis väga vajalik ja tähtis. V. Kingissepa, J. Anvelti jt. «Kiire» kaastööliste artiklitega tutvustati bolševike duumataktikat ning mobiliseeriti eesti töörahvast selle ülevenemaalise tähtsusega legaalse tugipunkti toetamisele. «Kiire» artiklid, mis käsitlesid bolševike agitatsioonitööd duuma kõnetoolil, õpetasid töölistest lugejaid mõistma keeruliste poliitikaküsimuste olemust ja tähtsust. Need kirjutused kasvatasid töölisklassi teadlikkust ja mobiliseerisid ta revolutsioonilisele võitlusele bolševike partei loosungite all. See aga oli ajalehe agitatsioonitöö kõige tähtsam päevapoliitiline ülesanne.

«KIIRE» VÕITLUS TÖÖLISKLASSI JA TALURAHVA LIIDU EEST

Töötava talurahva olukord oli Eestis raske ka pärast 1905.—1907. aasta revolutsiooni. See tulenes eelkõige mõisnike maavalduse püsimajäämisest ja sellega kaasnevatest feodalismi iganditest, mis rõhusid eriti raskelt talurahva hulki. Koos sellega jäi püsima töötava talurahva kapitalistlik ekspluateerimine. Lisaks maa ebaõigele jaotamisele, suurtele koormistele ja poliitilisele õigusetusele lasus

[238] -gi [V. Kingissepp], Seitse s.-d. saadikut ja «kaelakohtuliselt karistatavad teod». «Narva Kiir» 28. nov. 1913, nr. 26.

eesti talurahval kahekordne rahvuslik surve, mida avaldasid tsaariisevalitsus ja balti saksa mõisnikud.

Raskete elutingimuste tõttu sai talurahvas vähem haridust ning oli poliitiliselt vähem teadlik kui töölisklass. Pealegi elasid töölised tööstuskeskustes koos, talurahvas aga maal hajali. Nendest erinevustest talurahva ja töölisklassi olukorras tulenes vajadus ka propagandatöös läheneda talurahvale erinevalt.

Proletariaadi häälekandja «Kiir» tegigi seda. Ajalehes kirjutatakse: «... linnatöölisel on puhkus (pühapäeval) sõprade ringis ja perekonnas, — põllutööline talitagu loomi, parandagu jalanõusid, tööriideid, tööriistu. Vaimlist elu temal ei ole. Kes orjama on pandud, see orjaku hea meelega.» [239]

Et saada töölisklassile tugevat liitlast talurahva näol, selleks oli vaja ajalehes pöörata suurt tähelepanu talurahva olukorrale kaasaegses Eestis.

Üks esimesi põhimõttelise tähtsusega artikleid avaldati talurahva kohta juba «Kiire» ilmumise algperioodil. Selleks oli J. Anvelti juhtkiri «Missugust seisukohta põllutööliste küsimuses vabrikutöölistel võtta?» Omaaegsete maaolude põhjaliku tundmise tõttu on autoril läinud korda väga tabavalt iseloomustada maata talurahva ekspluateerimissüsteemi ja olukorda tolleaegses Eesti külas. Töölisest lugejale, kellele artikkel eelkõige oli määratud, selgitati, et maata talurahvas kuulub niisamuti ekspluateeritavate hulka nagu töölisedki. J. Anvelt jätkab: «Esimesel pilgul näib, nagu oleks sellest, et maalt palju tööjõudu linna rändab, vabrikutöölisele ainult halba karta.» [240] Tööline näeb, et maalt tulejad on valmis «näljakopikate eest töösse hakkama, jämedat ümberkäimist sallima ja streiki murdma». Tööjõu selline juurdevool mõjub kaasa korteriüüri ja toiduhindade tõusule, tööpuudus kasvab ja «iga katse oma seisukorda parandada põrkab nende tööliste arusaamatuse vastu». Autor ütleb, et selles kartuses on «osa tõtt, kuid veel enam lühikest nägemist».

Endisest moonakast, sulasest, popsist, vabadikust, metsatöölisest, mullatöölisest jne. on «Kiire» toimetaja arvates tarvis teha aktiivne töölisliikumisest osavõtja ja vabrikutöölise võitluskaaslane. Selleks tuleb teadlikumatel töölis-

---

[239] T. Turist, Põllutöölistest. «Töö Hääl» 12. apr. 1914, nr. 41.

[240] [J. Anvelt], Missugust seisukohta põllutööliste küsimuses vabrikutöölistel võtta? «Kiir» 20. juulil 1912, nr. 6.

tel, kellel «töörahva liikumise kõrge eesmärk kallis ... maa töörahva hulgas rohkelt valgustusetööd teha». Artiklis rõhutatakse, et «neid kõiki tuleb unest üles äratada, elusse kaasa kiskuda ja ühisele teele juhtida». Selleks soovitatakse maatöörahva hulgas levitada tööliskirjandust, neid seltsidesse ja koosolekutele kutsuda. «Ühesõnaga, neid tuhandeid on tarvis teadvuslisteks töölisteks teha,» kirjutab «Kiir». «Ja kui nad siis vabrikuväravasse tööd saama ilmuvad, siis ei lähe nad mitte enam tööhinna-alandajate ja streigimurdjate hulka. Siis asuvad nemad võitluse rinda!» [241]

Sellised olid «Kiire» toimetaja J. Anvelti põhiprintsiibid talurahvaküsimuses. «Kiir» püüdis neid oma agitatsioonitöös algusest peale ellu rakendada. «Kiir» ei käsitlenud mitte ainult tööliste elu ja võitlust, vaid ka talurahva olukorda.

«Kiires» oli spetsiaalne rubriik «Maalt», kus avaldati talurahva korrespondentide kirju ja sõnumeid. Neis kirjeldati kehvtalurahva viletsat olukorda ja halastamatut ekspluateerimist. Talurahva kohta on «Kiir» avaldanud üldse 135 sõnumit ja artiklit. [242]

Proletaarse ajalehe üheks esmaseks ülesandeks talurahvaküsimuse käsitlemisel on näidata töötavale talurahvale klassivastuolusid külas. Maaproletariaadile oli tarvis selgitada talupoja ja mõisniku vahel feodalismi ajal välja kujunenud vastuolusid. Seoses kapitalismi arenemisega oli külas tekkinud oma rahvusest kurnaja — külakodanlus. «Kiir» oli tol ajal ainsaks ajaleheks, kus mõisnikust ekspluateerija kõrval paljastati külakodanlust, kelle ekspluataatorinägu püüti kaasaegses kodanlikus ajakirjanduses varjata rahvusliku sildiga, juttudega eesti rahva «ühistest kasudest».

«Kiir» näitas, et ekspluataatorid on nii balti saksa mõisnikud kui ka eestlastest mõisarentnikud ja tõusiklik külakodanlus. «Meie küla jaguneb viimasel ajal ikka rohkem kahesugusesse kujusse,» kirjutati «Kiires», «ühel pool seisavad taluomanikud — meie küla aristokraatia, teisel pool palgatöölised. Nendel kahel ühiskonnakihil on majan-

---

[241] [J. Anvelt], Missugust seisukohta põllutööliste küsimuses vabrikutöölistel võtta? «Kiir» 20. juulil 1912, nr. 6.

[242] Arvestatud ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi bibliograafiaosakonna kartoteegi põhjal.

dusliselt kui ka poliitiliselt õige vähe ühist. Ühtede kasud käivad risti vastu teiste omadele.» [243]

«Kiir» asus seisukohal, et peremeeste ja maaproletariaadi huvid on üksteisele risti vastu käivad. Artiklis «Põllutöölistest» kummutati kulakute igapäevane väide, nagu maksaksid «peremehed töölistele rohkem palka... kui nende töö väärt oleks». Sellise «teooria» alusetust naeruvääristati küsimusega: «Aga kelle kulul ehitavad peremehed uhked hooned, annavad tütardele tuhandeid kaasavaraks, kelle kuluga koolitatakse pojad kesk- ja ülikoolides... Kas ei tule see ülejäägist, mis «logard» tööline oma tööjõu läbi saatnud?» [244]

Ühest külakodanluse ekspluateerimisvõttest kõneleb sõnum Kaarlist Pärnumaalt. Selles kirjeldatakse, kuidas «jõukas peremees» «poissi» (sulast) sageli «lusti sõitudele» kutsus ja salakõrtsidesse vedas, kus sulase palk üheskoos napsitades «ära kulus» ja sulane isegi peremehele «võlgu» jäi, nii et pidi uuesti peremeest orjama hakkama. [245] Kui sulane oma «võlad» tasa oli teeninud ja tal palga arvel peremehelt juba midagi saada oli, kordusid jälle «lustisõidud» ja «napsutamised», mis lõppesid alles siis, kui kulakul sulast enam tarvis ei olnud: mees kihutati kopikata minema.

Mõistagi ei saanud «Kiir» legaalse ajalehena avalikult talurahvast üles kutsuda revolutsioonilisele võitlusele ja ekspluateerijate võimu kukutamisele. Küll aga püüdis «Kiir» töötavat talurahvast panna oma olukorra raskuse üle järele mõtlema ja sellest väljapääsu otsima. Selgitustööd tehti nii artiklite kui ka sõnumite kujul. J. Anvelt avaldas artikli, milles ta soovitas «Kiire» kirjasaatjatel kirjutada sõnumeid tööstuses, mõisates ja taludes valitsevatest töötingimustest, tööpäeva pikkusest linnas ja maal ning vabrikutes, mõisates ja taludes tööinimestele makstavatest palkadest. [246] Sellest tuligi, et «Kiir» suutis anda rohkesti sõnumeid ka maalt, kuigi enamik «Kiire» kirjasaatjaid asus tööstuskeskustes ja linnades.

---

[243] -r k-, Meie küla aristokraatia ja töölised. «Töö Hääl» 10. apr. 1914, nr. 40.

[244] T. Turist, Põllutöölistest. «Töö Hääl» 12. apr. 1914, nr. 41.

[245] «Töö Hääl» 5. jaan. 1914, nr. 3.

[246] [J. Anvelt], Missugust kaastööd tarvitab «Kiir» oma sõnumesaatjatelt. «Kiir» 3. jaan. 1913, nr. 1.

Maatöörahva viletsatest palkadest ja pikast tööpäevast kirjutas «Kiir» korduvalt. Näiteks iseloomustati mõisatööliste palkasid ja tööpäeva Karja kihelkonnas Saaremaal niiviisi: «Põllutööliste palgad on siin paiguti sedasama, mis «priiuse tulekul», kuid tarbeainete hinnad on niisama tõusnud, kui Suurel-maal. Võtame arvud. Pärsamaa mõisas makseti 1870. aasta ümber põllutöölistele: suvel 25—30 kop., talvel 15—18 kop. päevas; suvel oli tööpäev 17—19, talvel 14 tundi pikk. Needsamad palgad ja tööpäevad on siin ka nüüd, 1912. aastal.» [247] Järvamaalt, Koerust, saabunud sõnumis teatati, et talusulase aastapalk oli sellal 100—150 rubla, teenijatüdrukutel 60—80 rubla. «Umbes 15-ne aasta eest olid talusulastel 40—70 rubla ümber, teenijatel 30—50 rublani. Mõisatöölistel oli enne ja nüüd keskmiselt arvatud 45—50 rubla raha, 72 puuda vilja, kapsa ja kartuli maa ja lehmapidamise luba. Mõnes mõisas on veel mõned väikesed lisandused, nagu silk ja sool.» [248]

«Pravdas» 1914. aasta märtsikuu lõpul ilmunud artiklis «Maatööliste palgad» tõestas V. I. Lenin üksikasjalise statistika alusel, et maatööliste palgad Euroopa-Venemaal on aja jooksul tõusnud, kuid samal ajal on kerkinud ka tarbeainete hinnad, mistõttu tegelik palgatõus ehk reaalpalga tõus on väga väike. [249] Selle V. I. Lenini artikli avaldas ka «Kiir», mis tollal oli sunnitud ilmuma «Töö Hääle» nime all. [250]

Analoogiliselt V. I. Lenini käsitlusele analüüsis maatööliste palgatingimusi «Kiir». «Kiires» tõestati samuti, et võrreldes maatööliste palkade teatava tõusuga on samal ajal kasvanud ka tarbeainete hinnad. [251] Lisaks sellele raskendasid maatööliste olukorda mitmesugused feodalismi igandid, mis avaldusid ka palgatingimustes. «Kõige suuremat raskust teeb siin põllutöölistele see,» kirjutati «Kiirele» Saaremaalt Karja kihelkonnast, «et sedagi väikest palka rahaga ei maksta, vaid viljaga.» [252] Et aga mõisnik vilja kohalevedamiseks hobust ei andnud, siis kulus vilja koju

---

[247] M, Põllutööliste elujärg. «Kiir» 7. sept. 1912, nr. 13.

[248] -u s, Koerust. Põllutööliste palgad. «Töö Hääl» 30. jaan. 1914 nr. 13.

[249] Vt. V. I. L e n i n, Maatööliste palgad. Teosed, 20. kd., lk. 153—155

[250] Põllutööliste palgad. [Autor märkimata]. «Töö Hääl» 3. apr. 1914, nr. 39.

[251] Vt. näit. T. T u r i s t, Põllutöölistest. «Töö Hääl» 12. apr. 1914 nr. 41.

[252] M, Põllutööliste elujärg. «Kiir» 7. sept. 1912, nr. 13.

ja veskile vedamiseks sellestki palgast veel üks kolmandik ära. Õigusega väitis «Kiire» kirjasaatja: «Tükitöö, vakamaa viisi viljalõikus, üks kõik, kas seda maarendiks või raha eest tehakse, on niisama odav, kui päevatöö. Lühidalt ütelda, siinsetes mõisades valitseb teoorjus oma täieliku raskuse ja põhjaliku kurnamisega, s. o. ta on praegu raskem, kui ta enne pärisajal oli, kui vitsad maha arvame.» [253]

«Kiire» seisukoht oli seega leninlik, sest V. I. Lenin rõhutas vajadust arendada «selget arusaamist sellest klassivastuolust, mida v a r j a v a d maal põllumajanduse iseärasused ja pärisorjuse jäänused.» [254]

Tuli ette juhtumeid, kus palka ei makstud nii palju kui oli lubatud. «Kiire» andmetel lubati näiteks Tartu lähedal asuvas Raadi mõisas kaubategemisel aastatöölisele päevas kaks toopi sooja piima, pärast anti ainult üks toop ja seegi polnud puhas külm piim ... Mujalt piima osta ka ei olnud võimalik, sest piimapostuks raha ei antud. Puid lubati 6 sülda aastas, anti aga 3 sülda. [255]

«Kiire» sõnumid ja artiklid kinnitavad, et maatööliste elu oli linnatööliste omast veelgi raskem, sest maal oli tööpäev tunduvalt pikem, eriti suvel ning hooajatööde ajal. Tööpäeva pikkus oli suvel 16—18 tundi, mõnikord veelgi rohkem, talvel 10—12 tundi. [256]

Äärmiselt viletsad olid maatööliste korteritingimused. «Kiir» kirjeldas 1914. aasta jaanuaris mõisatööliste elutingimusi Toilas: «... moonameeste elumajadel ei ole põrandaid all, ja seinte vahelt paistab valgus sisse, aknad on ühekordsed, nagu suvelgi». [257] «Kiire» sõnumisaatja Vastseliinast võrdles mõisa uusi karjalautu mõisatööliste elamutega ja leidis, et esimesed on paremad. Mõisamoonaka tuba, kus 10—12 hinge sees elas, oli seal kõigest 9 jalga [258] pikk ja 7—8 jalga lai ning umbes 7 jalga kõrge. «Sellest ruumist tuleb veel ahju ja pliida ruum maha arvata. Kevade poole pannakse sinna veel kangakudumise teljed sisse.» [259]

---

[253] M, Põllutööliste elujärg. «Kiir» 7. sept. 1912, nr. 13.
[254] V. I. L e n i n, Teosed, 20. kd., lk. 114.
[255] - o n [Anton Sisask?], Mõisatööliste elust. Tartu Raadimõisas. «Narva Kiir» 12. nov. 1913, nr. 19.
[256] Vt. näit. g g, Harkust. «Töö Hääl» 29. apr. 1914, nr. 48.
[257] «Töö Hääl» 5. jaan. 1914, nr. 3.
[258] 1 jalg = 30,5 cm.
[259] «T õ d e», Vastseliinast. «Kiir» 30. mail 1913, nr. 60.

Artiklist «Põllutööliste olukorrast» selgub, et sugugi paremad polnud korteritingimused ka suurtaludes. «Talu tagumised kambrid, kus peremees ja perenaine oma lastega elavad, saavad soojaks köetud, aga eestkammer... kus tüdrukud-poisid magavad, on külm kui hundi laut. Seal ei ole sagedaste talvel kahekordseid aknaidki ees; sealt käivad tagumiste kambrite elanikud kõik läbi ja põrutavad oma jalgade ümbert tolmu, lund ja muda maha... Kui mõnel vasikal või lammal nahk seljast ära kisutakse, riputatakse jälle ettekambri kuivama, niisamuti märjad hobuse-riided ja riistad. Seal elavad talu koerad ja kassid, sinna tuuakse tallekesed, põrsad ja kanad öömajale kui need talvel vahel juhtuvad haiged olema.» [260]

Maaproletariaadi elu- ja töötingimusi iseloomustab ka laste töö kasutamine talumajanduses. Seda nähtust «Pravda» veergudel analüüsides väitis V. I. Lenin: «Mida intensiivsem on laste töö ekspluateerimine, seda halvem on kahtlemata töötaja olukord, seda raskem on tema elu.» [261]

Laste ekspluateerimisest Eestis kõneles «Kiir» korduvalt. Üks põhjalikumaid kirjutusi sel teemal ilmus «Kiires» 1914. aasta mais. Kirjasaatja Kadrina kihelkonnast teatas: «Meie kolga põllupidajad on viimasel ajal nagu vabrikandidki just lapsi orjastama ja kurnama hakanud. See on nii taludes kui ka mõisates. On mõisaid, kus laste jõuga kõiges majapidamises pool tööd ära tehakse. Alaealised 14—17 aastani loetakse ju «päristöölisteks». Sagedaste töötavad juba 9—13 aastased lapsed.» [262]

Laste töö kasutamine oli mõisnikele ja kulakutele kasulik, sest «noored orjad» olid alandlikumad ja sõnakuulelikumad, aga tegid sageli sama palju tööd kui täiskasvanud ja said seejuures tunduvalt madalamat palka ($^1/_4$—$^1/_2$ täiskasvanu palgast). «Kiir» nentis, et «talud jõuavad laste orjastamises mõisale auga järele». Samas andis ajaleht laste ekspluateerimisest taludes otse masendava pildi. «Karjalaps peab karja talitama, põllule kündma ja mujale tööle minema. Lapsehoidja peab peale lapsehoidmise karja talitama, puid ja vett kööki kandma ja muid talitusi tegema. Suuremalt jaolt on need kõik 8—14 aastased lapsed.» [263] Seejuures töötasid lapsed päikese tõusust loodeni,

---

[260] Põllutööliste olukorrast. «Kiir» 5. veebr. 1913, nr. 15.
[261] V. I. Lenin, Teosed, 19. kd., lk. 183.
[262] j m, Kadrina kihelkond. «Töö Kiir» 17. mail 1914, nr. 2.
[263] Sealsamas.

kuid ikka ei suutnud nad «kunagi perevanemate soovi järele hoolsad ega kärmed olla». «Kiir» märkis, et lapsed said «sagedaste hurjutada, tõrelda, teine kord müksatagi. Sest kes orjalast kaitseb!» [264].

Helme mõisas kasutas mõisnik 8—10-aastaseid lapsi, kes pidid töötama varavalgest päikese loojakuni $3^1/_2$-tunnise söögivaheajaga. [265] Sõnumis «Ilmjärvest» teatas «Kiir», et sealse kroonumõisa rentnik Dorch püüab terve mõisatöö laste tööjõuga ära teha. «Alaealised künnavad, veavad sõnnikut ja teevad kõiksugu tööd. Peale nende töötavad ainult kolm moonakat.» [266]

Mõisnikud kasutasid rohkesti ka naiste tööjõudu. See oli neile mitmeti kasulik. Ühest «Kiire» sõnumist loeme: «Raadi mõisa turbasoos Emajõe ääres on turba lõikus täies hoos. Töölisi on umbes 40, enamalt jaolt naised ja lapsed. Mehi ei taheta koguni heameelega tööle võtta, sest need nurisevad madala palga kui ka liig pika tööpäeva pärast palju ennemine kui naised ja lapsed.» [267]

Suure konkreetsusega kõneles «Kiir» ka naiste tööst kulakutaludes. «Kui naisteenija aastas 80 rbl. palka saab, teeb see päevas 22 kop. välja; pühapäevasi naisteenijatel muidugi ei ole. Ja see suur palk makstakse 18-ne tunnilise tööpäeva eest,» ironiseeriti ajalehes. [268]

Peale taluteenijate, sulaste ja moonakate valgustas «Kiir» ka talurahva teiste kihtide olukorda. Nii näiteks kirjeldas ajaleht popside elu, kes olid sunnitud elama oma hurtsikutes «iseäranis kehvasti», suvel poole palgaga peremeest orjama, talvel metsaveoga ja muul viisil elatust teenima. [269]

Omaette arvuka talurahvakihi moodustasid revolutsioonieelses Eestis rentnikud, kelle olukord polnud palju parem teiste eespool käsitletud talurahva-kihtide omast. Renditingimused olid talupojale äärmiselt ebasoodsad. Ungru mõisas Läänemaal tuli näiteks 9 vakamaa põllu, 2 vakamaa heinamaa ja 3 vakamaa karjamaa eest rendiks maksta 21 rubla rahas. Peale selle tuli mõisale teha 5 heinapäeva, lõigata vilja 4 vakamaalt, käia kartuleid võt-

---

[264] j m, Kadrina kihelkond. «Töö Kiir» 17. mail 1914, nr. 2.
[265] Helme Riidajast. «Kiir» 18. aug. 1913, nr. 91.
[266] T r, Ilmjärvest. «Kiir» 27. juunil 1913, nr. 70.
[267] x f q, Raadist. «Kiir» 29. juunil 1913, nr. 71.
[268] «Töö Hääl» 12. apr. 1914, nr. 41.
[269] «Töö Hääl» 15. apr. 1914, nr. 42.

mas 5 päeva, sillutada 30 sülda maanteed jne.[270] Tõstamaa vallast Pärnumaal teatati, et mõisnik on jaganud seal Kuldi karjamõisa 20 tiinu suurusteks tükkideks ja andnud talupoegadele rendile.[271] Retnik pidi omal kulul hooned ehitama ja igalt tiinult 5 rubla 55 kopikat renti maksma. Kuna mõisnik rendilepingut ei sõlminud, siis oli rentnik asetatud raskesse olukorda: tal tuli kas maksta renti, mida aasta-aastalt tõsteti, või loobuda rendikohast ja jätta hooned mõisnikule tasu saamata. Kõik see tegi rentnike olukorra raskeks ja ebakindlaks.

Et talurahva klassiteadvust tõsta ja kindlustada liitu töölisklassiga, oli tarvis talurahvas, eriti selle kõige vaesemad kihid, päästa harimatusest. Sellepärast käsitles «Kiir» korduvalt kooli- ja haridusolusid maal. «Kiir» selgitas, et 1905.—1907. aasta revolutsiooni järel asutatavad emakeelsed haridusseltside koolid, mida «papid, köstrid ja ka mõisnikud ... süle ja seljaga toetavad», on oma «kalli õppemaksuga a i n u l t jõuka kildkonna kool».[272] Kodanluse propagandat haridusseltside erakoolide heaks nimetas «Kiir» põhjendatult variserlikkuseks ja rahvahariduse üle lobisemiseks. Seevastu rõhutas «Kiir», et tuleb «meie t ö ö r a h v a s e i s u k o r d a p a r a n d a d a, tarvis on karjapõlv koolipõlveks muuta, tarvis on jõukate eesõigus ära kaotada, mille tõttu a i n u l t n e m a d oma lastele võivad haridust anda».[273]

«Kiir» avaldas sõnumeid selle kohta, kuidas vallavolikogudes peremehetseva külakodanluse hariduspoliitika tõttu jäi töötava talurahva lapsi kooli uste taha.[274]

J. Anvelt võttis ajalehes korduvalt rahvahariduse asjus sõna. Ta selgitas talurahvale, et «tõsine liikumine ja edenemine Eesti rahvakoolis võib alles siis algada kui meie küla feodaalse ilma pärandused lõplikult maha raputab, kui põllutööliste liikumine hoogu võtab ...»[275]

«Kiire» materjalidest ilmneb, et talurahvas pidi peale

---

[270] J. R., Ridalas. Ungru kuuendikkude elust. «Kiir» 16. mail 1913, nr. 54.

[271] -o r g, Rentnikkude olukorrast. «Narva Kiir» 26. nov. 1913, nr 25.

[272] Rahvahariduse üle lobisemine. «Kiir» 29. juunil 1912, nr. 3. — Sõrendus «Kiirest» — *E. L.*

[273] Sealsamas. Sõrendused «Kiires» — *E. L.*

[274] «Rahvaleht» 14. dets. 1913, nr. 6.

[275] [J. A n v e l t], Rahvakooliõpetajate kongressi puhul. «Töö Hääl» 14. jaan. 1914, nr, 6.

vaesuse, rõhumise, õigusetuse ja viletsate haridusolude taluma ka mõnitamist. Mitmes sõnumis toodi avalikkusele teateid mõisnike ja mõisavalitsejate jämedast käitumisest, omavolist ja ülekohtust mõisatööliste kallal.[276] Sõnumis Audrust Pärnumaalt teatatakse, et mõisnik kasutab metsloomade tagaajamisel jahikoerte asemel talupoegi.[277]

Talurahvas püüdis pääseda oma olukorrast linna siirdumisega. Korduvalt kõneleb sellest «Kiirgi».[278] Ka väljarändamisega Venemaa sisekubermangudesse püüdis talurahvas oma viletsusest pääseda. Paljudki asetasid oma lootused isikliku maalapi soetamisele. Selliste illusioonide kohta kirjutas V. I. Lenin: «... räägib tõtt see, kes ütleb «töötavale» talupojale: sinu väikemajapidamine ei päästa sind kapitalismi ajal vaesusest ja puudusest, sinu pääs on a i n u l t ühinemises palgatöölistega.»[279]

Talurahvaküsimuses olid «Kiire» jõupingutused suunatud talurahva ja tööliskiassi võitlusliidu loomisele. Tundes muret sellepärast, et tööliskirjandust, sealhulgas ka töölisajalehte veel liiga vähe loeti ja lugejate arv maal kasvas võrdlemisi aeglaselt, kirjutas «Kiire» toimetaja J. Anvelt juhtkirjas «Järjekorraline korraldustöö»: «Meie tööliskiassi teadlaste (s. t. teadlikumate tööliste — *E. L.*) järjekorraliseks ülesandeks on külade peale oma tähelepanekut juhtida ja maa proletariaati vaimlisest ükskõiksusest üles virgutada.»[280] Artikli autor kriipsutab alla, et «seda ei ole mitte üksi põllutööliste eneste seisukorra parandamise pärast tarvis; seda nõuavad niisama kõige meie töölisteklassi kasud. Siin puhkab veel unes osa võitlusseltsimeestest, kelledest üleüldisele asjale toetust peab saama».[281] Sel eesmärgil pidas «Kiire» toimetus soovitavaks tarvitusele võtta mitmeid abinõusid. Eelkõige palub ajaleht lugejaid teatada «Kiire» toimetusele «kõigi ärksamate maal asuvate tööliste aadressid», et neile oleks võimalik saata tutvumiseks proovinumbreid. Samuti peeti soovitavaks suusõnal ja erakirjades maal elavatele seltsimeestele selgitada töölisajakirjanduse lugemise vajalikkust ja tähtsust. Suunates «Kiire»

---

[276] «Rahvaleht» 31. dets. 1913, nr. 11; «Töö Hääl» 30. jaan. 1914, nr. 13.
[277] «Rahvaleht» 24. dets. 1913, nr. 10.
[278] Vt. näit. «Töö Hääl» 15. märtsil 1914 nr. 35.
[279] V. I. L e n i n, Teosed, 20. kd., lk. 155.
[280] «Kiir» 1. aug. 1913, nr. 85.
[281] Sealsamas.

lugejaid, eesrindlikumaid töölisi sellisele agitatsioonitööle, soovitas toimetus meeles pidada ka maaintelligentsi, neid «kooliõpetajaid ja vallakirjutajaid, kes tööliste püüetele kaasa tunnevad». Neid kui «rohkemharitud jõudusid külas» soovitati kaasa tõmmata töölisväljaannete levitamisele ja tellimiste kogumisele. Maaproletariaadi organiseerimiseks soovitati seltside asutamist, kusjuures «igal parajal juhtumisel kirjanduse laialilagunemise eest hoolt kanda». Artikli lõpus rõhutati veelkordselt, et «vaimlise tegevuse äratamine meie maaproletariaadi hulgas olgu meie üheks lähemaks ülesandeks».

Korduvalt pöördus «Kiir» üleskutsete ja selgitavate artiklitega otseselt maaproletariaadi poole. Üleskutses «Eesti põllutöölistele» selgitas «Kiir», et maaproletariaadil on tarvis aru saada oma olukorrast ja selleks rohkem töölisajakirjandust lugeda ja omalt poolt lehte materiaalselt toetada. «Põllutöölised, näidake, et teiegi töölisteliikumise mõttest aru saate ja ise sellele liikumisele kaasa aitate, kaasa lähete.» [282] «Kiir» kutsus üles tellima töölisajalehte ja muretsema väärtuslikku kirjandust. Maatöölistele üteldakse, et nende endi otsustada on, kas nad talveõhtuid kõrtsimülgastes mööda saadavad, või kasutavad neid «eneseharimise ja iseteadvuse kasvatamiseks». [283]

Artiklis «Ärgu unustatagu» andis «Kiir» konkreetseid näpunäiteid, kuidas linnatöölistel tuleks jõule jt. pühi kasutada revolutsioonilise kasvatustöö tegemiseks maal. «Siin tuleb aabitsalistest tõdedest peale hakata, seda seletada, mis linnas elavatel töölistel ammu selge on,» kirjutas «Kiir» ja kutsus üles kannatlikule selgitustööle talurahva hulgas. [284]

«Kiir» leidis pikkamööda ikka rohkem teed maaproletariaadi hulka. Üks «Kiire» kirjasaatjaid Viljandimaalt teatab näiteks: «Meie tööliste häälekandjat «Töö Kiirt» on ka maatööliste juures näha, ja nagu märgata võib, võetakse teda õige huvitusega vastu. Olen mitmel korral näinud, kuidas töölised pühapäeviti selle juurde kokku käivad, kellel töölisteajaleht käib — ja kuulavad põnevusega, kui keegi ette loeb.» [285]

---

[282] «Töö Hääl» 29. apr. 1914, nr. 48.

[283] K-mees, Leisist. «Rahvaleht» 17. dets. 1913, nr. 7.

[284] Ärgu unustatagu. [Juhtkiri, autor märkimata. «Rahvaleht» 21. dets. 1913, nr. 9.

[285] Arsenik, Viljandimaalt. «Töö Kiir» 12. juulil 1914, nr. 8.

Üldkokkuvõttes näitab talurahva elu käsitlev materjal, et «Kiir» võitles proletariaadi ja talurahva ühisrinde eest. Ajaleht selgitas, et maalt linna siirdunud kehvik, sulaspoiss ja talutüdruk ei ole sugugi mitte streigimurdjad, nagu see töölistele esialgu näib. Nad on momendil ainult väheteadlikud ja nende klassisolidaarsust tuleb kasvatada. Tõendades, et talurahvast kurnavad mõisnikud ja kulakud, töölisi — kapitalistid, õpetas bolševistlik «Kiir», et töölised ja talurahvas on ühised võitluskaaslased ekspluateerijate vastu.

«KIIRE» VÕITLUS TÖÖLISLIIKUMISE ÜHTSUSE EEST

Revolutsiooni uue tõusu ajajärgul polnud eesti menševikel oma organisatsioonilist keskust ega häälekandjat.[286] Osa neist koondus Peterburi Eesti Üliõpilaste Seltsi ümber ja püüdis Eesti töölisorganisatsioone mõjutada eelkõige legaalse propagandaga. Teine osa menševikke oli seotud «Noor-Eesti» ajakirjaga «Vaba Sõna». Revolutsiooni uue tõusu aastail püüdsid oma mõju laiendada ka esseerid. Tööliste seas neil väikekodanlikel rühmitustel siiski suuremat mõju ei olnud.

«Kiire» kui eesti töölisklassi häälekandja ülesanne oli võidelda väikekodanlike voolude ja rühmituste vastu, likvidaatorite ja teiste oportunistide vastu, kes õõnestasid Eesti töölisliikumise ühtsust. Bolševike Praha konverents oli Venemaa töölisajalehtedele andnud ülesande võidelda töölisklassi reetjate vastu.[287]

Oportunistidest tegutses kõige aktiivsemalt A. Kastra rühm. A. Kastra ja käputäis tema kaaslasi, kes kuulusid VSDTP Tallinna organisatsiooni, püüdsid segada illegaalset parteitööd. See rühm püüdis oma mõju alla saada ametiühinguid, haigekassasid jt. legaalseid töölisorganisatsioone. Sel eesmärgil toimetas reetur A. Kastra kodanlikus ajalehes «Tallinna Teataja» rubriiki «Tööliste elu». A. Kastraga liitus veel provokaatoreid ning töölisklassi huvide reetjaid (H. Vürst, R. Eliaser jt). Muu hulgas püüdsid nad organisatsiooniliste võtetega nurja ajada eesti proletariaadi häälekandja väljaandmist. Kui ka VSDTP Tallinna

---

[286] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 157—158.
[287] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 283.

organisatsiooni liikmed kaalusid 1912. aasta lõpul «Kiire» kolm korda nädalas ilmuvaks ajaleheks muutmise võimalusi, siis teatasid need renegaadid: tuleb kohe hakata välja andma tööliste päevalehte või üldse loobuda töölisajalehe väljaandmisest.[288] Sellise provokatsioonilise ettepaneku eesmärgiks oli hävitada eesti proletariaadi häälekandja. «Kiir» taheti viia majanduslikesse raskustesse, tekitada sellega tööliste seas tema vastu umbusaldust, et eesti töörahva noor häälekandja niiviisi «iseenesest» häviks. Eesti bolševike vastulöögi tõttu reeturite manööver ei õnnestunud. Nagu teada muudeti «Kiir» 1912. aasta detsembris kolm korda nädalas ilmuvaks ajaleheks. «Kiir» jätkas ilmumist nii menševike-likvidaatorite kui ka tsaarivõimude kiuste.

Tegutsedes kodanluse käsilasena avaldas A. Kastra rühm 1912. aasta detsembris «paljude Tallinna tööliste» nimel «Kiirt» diskrediteeriva artikli.[289] Nad nimetasid «Kiirt» ajaleheks, mis «töörahva ajaleht tahab olla». Sellise laimuga taheti eesti töölisi uskuma panna, et mitte «Kiir», vaid «Tallinna Teataja» on see õige eesti tööliste ajaleht ja tööliste huvide kaitsja.

«Tallinna Teatajaga» liitunud oportunistide urgitsustele astusid vastu Peterburi ja Helsingi eesti bolševikud. «Kiires» protesteerisid sellise laimu vastu Peterburi ja Helsingi töölised.[290] Peterburi ja Helsingi eesti klassiteadlikud töölised selgitasid, et «Tallinna Teataja» «töölissõbrad» püüavad tumestada tööliste klassiteadlikkust, kutsudes töölisi üles boikoteerima üht kodanlikku ajalehte («Päevalehte») teise kodanliku ajalehe («Tallinna Teataja») kasuks. Samal ajal aga ei kutsu nad üles toetama eesti proletariaadi tõelist häälekandjat «Kiirt».

VSDTP Tallinna Komitee liikmena arvati A. Kastra algul «Kiire» toimetuse koosseisu, kuid peagi selgus, et ta ei raatsi ilma jääda kodanluse käest saadavatest hõbeseeklitest. A. Kastra ei tulnud tööle «Kiire» toimetusse, vaid läi «Tallinna Teataja» juurde edasi, kuigi «Kiire» veergudel korduvalt rõhutati, et vastavalt partei otsusele pole marksistile lubatud kodanlikele ajalehtedele kaastööd teha ja kodanliku ajalehe toimetuse liikmeks hakata. Selle kohta

---

[288] J. Käspert, Narva «Kiir». «Klassivõitlus» 1919, nr. 9, lk. 22.
[289] «Tallinna Teataja» 15. dets. 1912, nr. 288.
[290] «Kiir» 29. dets. 1912, nr. 36.

1908. aastal vastuvõetud otsuse tõi «Kiir» ära «Pravda» järgi.[291]

Kõigest hoolimata töötas A. Kastra endiselt kodanliku ajalehe toimetuses ning jätkas urgitsusi «Kiire» vastu. A. Kastra ja tema rühma paljastamine oli eriti vajalik sellepärast, et nad tegutsesid Eesti tähtsamas tööstuskeskuses Tallinnas. J. Anvelt selgitas, et «niisugustele tillukestele suurvaimudele» nagu A. Kastra ei oleks vaja marksistidel muidu kuigi palju tähelepanu osutada, kuid nad on siiski Tallinna töölisliikumise «oludes kaunis kahjulik ja soovimata ollus».[292] Toetudes partei otsusele, et bolševik ei tohi kodanlikus ajalehes töötada, tõmbas J. Anvelt joone «marksisti epigooni» A. Kastra ja tõeliste marksistide vahele. «Kiir» tõestas ilmekate faktide varal, kui kahjulik on töölisliikumisele see, et kodanliku ajalehe toimetuses («meie verivaenlase kindral-staabis») töötab «oma endi «seltsimees»».

Polemiseerides ühes teises artiklis «Tallinna Teatajaga», kritiseeris «Kiir» järjekordselt A. Kastra parteivastast hoiakut ning nimetas teda tabavalt «sotsialvabameelseks Juduschkaks».[293] «Kiir» teatas oma lugejatele, et A. C., s. o. A. Kastra on ülejooksik, kes on hakanud «meie verivaenlaste lehes meie eksituste üle irvitama ja käsa hõõruma, ennast veel selleks ehtsaks töölisteklassi nõuandjaks upitades». «Kiir» rõhutas, et «säärane isand on täieste ära teeninud, et me talle igaveseks ajaks ta õige nime otsa ette põletame: Juduschka!»[294]

Ka edaspidi võttis J. Anvelt (Orthodox) A. Kastra, R. Eliaseri ja H. Viirsti vastu sõna.[295]

A. Kastra renegaatlus oli selge ka teistele eesti bolševikele. Teda kui reeturit paljastas ka V. Kingissepp. Ta tegi seda mitmes paroodias ning artiklis.[296] Ühes nendest kirjutas V. Kingissepp: «Teadagi, et Eesti ajakirjanduse väljal

---

[291] «Narva Kiir» 19. okt. 1913, nr. 11.

[292] Orthodox [J. Anvelt], Sotsiaalvabameelsuse õngesõõt tööliste hingede püüdmiseks. «Rahvaleht» 14. dets. 1913, nr. 6.

[293] Sealsamas. «Rahvaleht» 17. dets. 1913, nr. 7, lk. 2.

[294] Sealsamas.

[295] Vt. näit. «Töö Hääl» 21. jaan. 1914, nr. 9; 11. veebr., nr. 18; 1. märtsil, nr. 26.

[296] Vt. näit. ng [V. Kingissepp], Demokraatlise küpsuse eksam. (Eksamineerija on Tallinna Teataja töölistekinnitamise-instruktor.) «Rahvaleht» 5. dets. 1913, nr. 2; -ing (V. Kingissepp), Pisike päevakaja. «Töö Hääl» 5. jaan. 1914, nr. 3.

demokraatia kõikumata eelvahiks ... Tall. Teataja on. Ta on «ainus õige» töörahva kasude kaitsja ja siin ei leia keegi armu «Tall. Teataja seltsimeeste» ees. Kõige karedam ja puritaanlisem on Tallinna Teataja «õigeuskline seltsimees» A. C. [A. Kastra — *E. L.*], kes juba enam kui üks kord isegi neid Narva lehti, kes «töörahva ajalehed tahavad olla», paljastanud ja neid sundinud on oma eksitusi töörahva vastu «andeks paluma».»[297] V. Kingissepp soovitas töölistel meeles pidada, et «Tallinna Teataja» ja «Postimees» on ühevõrra antidemokraatlikud, vassigu nad tööliste haiguskindlustuse küsimusi oma peremeeste klassihuvides kuidas tahes.

Artiklis «Mis on töölistesõber?» selgitas V. Kingissepp, et «töölistega sõbrustamine on vana nähtus. Ta tekib umbes sel samal ajal, kui töölised kui klass esimesi teadvuslikka sammusid astuma hakkavad ... Kuid ... paratamatult arenev klassiteadvus on seesugused katsed alati kokkulangemisele viinud. Sellest silmapilgust vabanevad tööliste ühisused ja ettevõtted kapitalisti-vabrikandi isaliku hoolitsemise alt ... ja peremees ei saa enam töölistesõbra osa etendada.»[298] Seejärel ilmusid teistsugused töölissõbrad, nagu papp Gapon ja politseipristav Zubatov, kes püüdsid töölistele vastuvõetavaks teha politseijaoskondades vabritseeritud «sotsialismi». V. Kingissepp jätkas: «Kui vabrikandid, köstrid, papid ja eduerakondlased oma ea töölistesõpradena ära elanud on (ja see sündis peale 1905. a. väga kiiresti), siis algas vabameelsete ja peaasjalikult sotsiaalvabameelsete tööliste sõprade ajajärk.»[299] Osutades «töölistesõprade» klassiolemusele, andis V. Kingissepp otsekui definitsiooni: «Töölissõber on kodanlane, kes töölisteliikumist järjekindla klassivõitluse teelt ära kodanlise töölistepoliitika rabasse juhtida püüab.»[300] Ta selgitas «Kiire» lugejatele, et Eestis on sellisteks töölistesõpradeks «Tallinna Teataja» poolt palgatud sulemees A. Kastra ja temataolised renegaadid, kes püüavad töölisklassi üritusi nurja ajada «tööliste huvide eest võitlemise lipu all».

---

[297] -ing [V. Kingissepp], Postimees, Tall. Teataja ja demokratismus tööliste kinnitamise asjus. «Rahvaleht» 7. dets. 1913, nr. 3. Mõttepunktid V. Kingissepalt — *E. L.*

[298] G. J. Wing [V. Kingissepp], Mis on töölistesõber? «Töö Hääl» 8. märtsil 1914, nr. 29.

[299] Sealsamas.

[300] Sealsamas.

Töölisliikumise ühtsuse ja bolševike mõju kasvu eest võitles revolutsiooni tõusuaastail ka järjest enam silma paistma hakkav noor bolševik H. Suuder. Artiklis ««Tallinna Teataja» ja tööliste kinnituse instruktor» näitas H. Suuder, et A. Kastra propageerib «Tallinna Teataja» kaudu reformistlikke seisukohti selleks, et juhtida haigekassade liikumine vabrikantidele ja ettevõtjatele soovitud rööbastele. Autor märgib, et «Tallinna Teataja» «kinnitusinstruktori salomonlikud» õpetused töölistele mingit kasu ei too ning osutab ilmekalt tema õigele kohale töölisliikumises: «... kinnituse seaduse asjus on Tall. Teat. kinnitusinstruktor alati esimese klassi reisija osa etendanud, kelle läbi kupeeakna antud õpetused töölistele ikkagi võõraks jäävad — sest selles vagunis, kus instruktoriherra sõidab, ei sõida töölised». [301]

Kuidas «Kiir» aitas parteil võidelda oportunistide vastu, näitab järgmine sündmus. Lutheri vabriku valitsus nõudis ühel haigekassa koosolekul tööliste poolt valitud sekretäri lahkumist ja sekretär astuski tagasi. [302] Sekretäriks oli A. Kastra mõtteosaline Tulp. [303] «Tallinna Teataja» teatas sellest koosolekust, kuid ei kritiseerinud Lutheri haigekassa sekretäri töölistele kahjulikku käitumist. «Kiir» näitas, et Lutheri haigekassa sekretär Tulp kuulub selliste «töölistesõprade» hulka nagu «Tallinna Teataja» «töölistesõbrad», kes kõik on tööandjatega ühes leeris. Niisuguste konkreetsete näidete varal õpetas «Kiir» tundma ja nägema töölisklassi reetureid, kes püüdsid end juudalikult varjata «töölistesõbra» maski taha, tegelikult aga lõhkusid töölisliikumist seestpoolt.

A. Kastra, R. Eliaser jt. püüdsid töölisliikumist suunata kodanlusega kokkuleppimise teele ka ajakirjaga «Kinnituse Küsimused», mille nad asutasid 1914. aastal.

Eesti bolševikud tutvustasid «Kiire» lugejaid selle ajakirja väljaandmise tõelise mõtte ja eesmärgiga. V. Kingissepp tegi seda 1914. aasta juunis avaldatud artiklis «Herrad, «kes töölisteküsimusega tegemist teevad»». [304] Ta näitas, et sellised «väikesed inimesed» nagu A. Kastra, «Väike

---

[301] -der [H. Suuder], Tallinna Teataja ja töölistekinnituse instruktor. «Töö Hääl» 4. jaan. 1914, nr. 2.

[302] «Töö Hääl» 12. apr. 1914, nr .41.

[303] «Klassivõitlus» 1919, nr. 12, lk. 27.

[304] G. J. Wing [V. Kingissepp], Herrad, «kes töölisteküsimusega tegemist teevad». «Töö Kiir» 28. juunil 1914, nr. 6.

Rein» (s. t. Rein Eliaser) jt. nende mõttekaaslased arendavad tegevust ainult tööliste legaalsetes organisatsioonides (ametiühingud, haigekassad, töölismajad jne.), kuid on loobunud revolutsioonilisest võitlusest, sest selline tegevus pahandaks «võimusid». «Sellepärast: terve Eesti tööliste-liikumine olgu «haigekassaline» liikumine: See on a ja o», ironiseerib «väikeste inimeste» üle V. Kingissepp.[305]

«Kiir» on selles artiklis, kuigi seda ei ole seal otseselt välja öeldud, osutanud «Tallinna Teatajaga» liitunud rühma oportunismile kui varjatud likvidaatorlikule kallakule. A. Kastrale kui varjatud likvidaatorile on osutatud ka artiklis «Kah «järjekindel marksist»».[306]

Juulis 1914 avaldas «Kiir» A. Kastra «Kinnituse Küsimuste» kohta «Eesti organiseeritud marksistide juhtiva kollektiivi» ja «Narva organiseeritud tööliste-marksistide juhtiva kollektiivi» resolutsioonid, milledes kogu A. Kastra tegevus ja tema ajakiri «Kinnituse Küsimused» kui töölisklassile vaenulikud mõisteti avalikult hukka.[307] Neid resolutsioone toetasid Peterburi ja Helsingi organiseeritud marksistid.

Kõik see kõneleb «kiire» järjekindlast võitlusest oportunismi vastu, töölisliikumise ühtsuse eest.

«Kiire» võitlust Eesti töölisliikumise ühtsuse eest toetas «Pravda». Ühes pikemas artiklis selgitas «Pravda», et kodanlikul «Tallinna Teatajal», milline ajaleht «tegi silmi» töölistele ja pretendeeris töölisliikumise juhi kohale, on vaja selliseid «töölissõpru» nagu A. Kastra eriti nüüd, mil töölisliikumise tõusu kandel ilmub «Kiir».[308] «Pravda» rõhutas, et Kastra ja temataolised renegaadid kasutavad organiseeritud sotsiaaldemokraatide autoriteeti tööliste hulgas selleks, et õhutada vaenu eesti marksistliku ajalehe, tema organisaatorite ja aktivistide vastu. Eesti tähtsamas töölisliikumise keskuses Tallinnas koguvad need reeturid oma peamehe A. Kastra kaitseks tööliste seas allkirju ja õhutavad eesti töölisi «Kiirt» boikoteerima. «Pravdas» avaldati arvamust, et poliitilise teadlikkuse puudumine ühe osa Tallinna tööliste hulgas ei saa kesta kaua. «Üha rohkem tugevneb seal liikumine töölisajalehe eest ja

---

[305] G. J. Wing [V. Kingissepp], Herrad, «kes töölisteküsimusega tegemist teevad». «Töö Kiir» 28. juunil 1914, nr. 6.

[306] «Töö Hääl» 10. apr. 1914, nr. 40.

[307] «Töö Kiir» 9. juulil 1914, nr. 7.

[308] «Пролетарская правда» 11 января 1914 г., № 8.

nende vastu, kes on reetnud oma klassi suure ürituse,» kirjutas «Pravda».[309]

Töölisliikumise ühtsuse huvides kasutas «Kiir» ära ka «Pravdas» ilmunud V. I. Lenini artiklit «Tööliste ühtsus ja intelligentide «voolud»», sest Eesti töölisliikumises toimuval ideelisel võitlusel oli palju ühist mujal Venemaal selle ümber peetava võitlusega. Artiklis paljastati likvidaatoreid ja teisi bolševike vastu võitlevaid intelligentide rühmitusi, kes end sageli kuulutasid poliitilisteks vooludeks. V. I. Lenini mõtteid eesti lugejale tutvustades kirjutas «Kiir»: «Naljakas, kuidaviisi need, kes ühtlust lõhuvad, ise ka «ühtlusest» jutlustavad, ühtlust soovivad. Nad on tööliste ühtsuse vastu ja intelligentide voolude ühtsuse poolt.»[310]

Venemaa töölisliikumises esinevate poliitiliste voolude tutvustamine «Kiires» oli suure põhimõttelise tähtsusega. Eesti bolševikud õppisid Lenini ideede valgusel selgemini nägema ja mõistma igapäevases revolutsioonilises tegevuses ilmnevaid ideelise võitluse avaldusi. Ühtlasi aitasid poliitilised vaidlused tõmmata töölisi kaasa poliitikasse.

Aja jooksul hakkas A. Kastra positsioon VSDTP Tallinna Komitees nõrgenema.[311] «Kiirt» toetavatest noortest Tallinna bolševikest (O. Rästas, R. Vakmann jt.) hakkas välja kujunema tugev tuumik, kes võitles edukalt Kastra desorienteeriva mõju vastu. 1913. aasta lõpul suunati parteitööle Tallinna andekas organisaator, «Kiire» kirjasaatjana silma paistnud ja lühemat aega toimetuses töötanud noor bolševik H. Suuder. Sama aasta märtsis saatis «Kiire» toimetus Tallinna põrandaalusele tööle veel toimetuse liikme A. Koni. H. Suuderist sai üks neist, kes kõrvaldasid oportunistid Tallinna Komiteest ning organiseerisid uue komitee, mille tegevusest A. Kastra eemale jäi.

Üheaegselt võitlusega oportunistide vastu kerkis päevakorrale töölisliikumise internatsionaalse ühtsuse küsimus. Eesti kodanlik ajakirjandus eesotsas «Postimehe» ja «Tallinna Teatajaga» propageeris kogu aeg mõtet, et väike eesti rahvas ei jagune klassideks, et kõigi eesti rahva liik-

---

[309] «Пролетарская правда» 11 января 1914 г., № 8.

[310] Tööliste ühtlus ja intelligentide «voolud». (Allkirjastamata.) «Töö Kiir» 17. mail 1914, nr. 2. Vrd. V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., lk. 268.

[311] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 151—153.

mete ühine ülesanne ja eesmärk olevat üldise jõukuse tõstmine. Kodanlikud ajalehed kutsusid töötajaid üles asutama mitmesuguseid ühistuid, seltse jne., et sel teel «kaasa aidata eesti rahvusliku majanduse loomisele». Kodanliku ideoloogia, eriti natsionalistlike vaadete levitamisega püüdis kodanlus töörahvast kõrvale juhtida klassivõitluse teelt, takistada töölisklassi väljakujunemist iseseisvaks poliitiliseks jõuks.

«Kiir» selgitas, et kodanlik ühistegevus ei too töölistele heaolu, ei päästa neid vaesusest ja viletsusest. Sellisteks artikliteks olid näiteks V. Kingissepa «Aatelised dividendid», «Kodanline ühistegevus» jt.[312]

Kodanliku natsionalismi ideid külvas rahva hulka kodanlik ajakirjandus ka kultuurielu sündmusi käsitledes. «Kiires» selgitati, et kodanlased («isamaalased») «topivad igale poole r a h v a s t esimesele kohale, teiselt poolt külvatakse vaenu töölisteklassi ettevõtete vastu, et klassivõitlust takistada».[313] Artiklis kriipsutati alla, et «töölised ärgu unustagu, et see kõigi maade kodanlaste võte on, millega töölisteliikumist halvata püütakse». «Kiir» kutsus samas teadlikumaid töölisi üles «väsimata oma seltsimeeste hulgas tööd» tegema, et «lugupidamist o m a k u l t u u r a, o m a k l a s s i e t t e v õ t e t e vastu äratada».[314] Kodanlik-natsionalistliku kultuuripropaganda ohtlikkusele osutades kirjutas «Kiir»: «Meie ei tohi endid Eesti kodanlaste välisest ja rumalast rahvuslisest iseteadvusest ja haledast eestilisest kultuuratööst kaasa vedada lasta — alles siis võime oma klassiteadvusest kõnelda.»[315]

Suure tähtsusega olid kodanliku natsionalismi vastu suunatud võitluses «Kiire» kirjanduskriitilised artiklid. Nendes paljastas «Kiir» kodanlikku teooriat, mille järgi kirjandus olevat «parteitu» ja seisvat klassidest kõrgemal. Ühtlasi paljastas «Kiir» ka «Noor-Eestit» ja tema juhte.[316]

---

[312] -e- [V. K i n g i s s e p p], Aatelised dividendid. «Töö Hääl» 23. jaan. 1914, nr. 10; G. J. W i n g [V. K i n g i s s e p p], Kodanline ühistegevus. «Töö Hääl» 1. veebr. 1914, nr. 14.

[313] [J. A n v e l t], Eesti kultuura ja tema lõhkujad. «Narva Kiir» 25. sept. 1913, nr. 4. Sõrendus ajalehes — *E. L.*

[314] Sealsamas. Sõrendus ajalehes — *E. L.*

[315] Sealsamas.

[316] «Kiire» kirjanduskriitilistest kirjutustest vt. lähemalt: Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 167—168 ja E. S ä ä r i t s, V. Kingissepa võitlus demokraatliku ja proletaarse kirjanduse eest. «Eesti Bolševik» 1952, nr. 2, lk. 29—37.

Peale oportunismi ja kodanliku natsionalismi tuli bolševikel võitluses töölisliikumise ühtsuse eest paljastada ka mustasajalist suurriiklikku šovinismi. Töölishulkades tuli kasvatada proletaarse vendluse ja ühtekuuluvuse vaimu, võidelda rahvuslike hõõrumiste vastu. Sellepärast osutas bolševike partei revolutsiooni tõusu ajajärgul rahvusküsimusele suurt tähelepanu. Partei rahvusprogrammi arendasid edasi V. I. Lenini teosed «Kriitilisi märkmeid rahvusküsimuse kohta», «Rahvuste enesemääramise õigusest» jt. Poronini nõupidamine nõudis rahvusküsimuse võimalikult üksikasjalist selgitamist nii suulises kui ka ajakirjanduslikus propagandas.

Idee, et töölisklassi huvid nõuavad kõigi rahvuste töötliste liitumist ühtseks proletariaadi võitlusarmeeks, läbib paljusid «Kiire» artikleid. «Kiire» kaudu jõudsid eesti töölisteni ka rahvaste vabaduse ja võrdõiguslikkuse leninlikud ideed. Neid tutvustas «Kiir» seoses bolševike fraktsiooni poolt IV Riigiduumale esitatud «Rahvusliku üheõigusluse seaduseelnõuga».[317] Teatavasti oli selle seaduseelnõu koostanud V. I. Lenin.

1914. aasta mais toimus rahvusküsimuse arutamiseks Tallinnas nõupidamine, kus töölised-bolševikud mõistsid hukka rahvusliku vaenu õhutamise tööliste seas ja võtsid vastu järgmise resolutsiooni: «Kõik töölised, rahvusliste vahede peale vaatamata, kannatavad ühteviisi kapitalismuse ekspluateerimise all. Sellepärast ei pea nad võitluses ühise vaenlase vastu oma jõudusid rahvuslise vaenluse ja tülidega nõrgestama, vaid käsikäes edasi sammuma teed mööda, mis vabanemisele viib. Sellel teel pole eestlasi ega venelast, vaid on ainult vennad-töölised.»[318] Resolutsioonile on alla kirjutanud 55 inimest.

Kodanlusel ei läinud korda eesti, vene, läti jt. rahvustest töölisi teineteise vastu üles ässitada ega nende ühist revolutsioonilist võitlust nurja ajada. Töölisliikumine kasvas 1914. aasta sõjaeelsetel kuudel tunduvalt. Sel ajal võttis streikidest osa 30 000 töölist, s. o. rohkem kui terve 1913. aasta vältel. Streigid toimusid Narva ja Tallinna

---

[317] Sots. dem. fraktsiooni seaduseprojekt. «Töö Hääl» 1. apr. 1914, nr. 38. Vrd. V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., lk. 152. Seaduseelnõu on avaldatud «Töö Hääles» ilma preambulata.

[318] Rahvuslise vaenlikkuse vastu. [Allkiri]: Grupe marksistisid (55 inimest). «Töö Kiir» 21. juunil 1914, nr. 5.

suuremates tehastes, Tartus, Võrus, Loksal, Räpinas jm. Esines ka mõisatööliste streike. 10. juulil algas Tallinnas erakordselt suur streik, millest võtsid osa mitme vabriku ja tehase töölised, kokku umbes 15 000 inimest. Streikijad korraldasid demonstratsiooni, mis on võrreldav 1905.—1907. aasta revolutsiooni aegsete meeleavaldustega.

Võitluses töölisliikumise ühtsuse eest tugevnesid ka bolševike organisatsioonid Eestis. 1914. aasta juunis toimus Narva lähedal Paemurru külas ülemaaline eesti bolševike konverents, kus taastati üle-eestiline parteiorganisatsioon ja võeti vastu järjekindlalt bolševistlikud otsused.[319] Kuigi konverentsil jäid mõned vähemolulised küsimused läbi arutamata, tähendas 1914. aasta juunikonverents parteitöös suurt sammu edasi. Jõudumööda oli selleks kaasa aidanud partei legaalse tugipunktina ka «Kiir».

«KIIRE» TOIMETUS, KAASTÖÖLISED JA KIRJASAATJAD

Töölislehe väljaandmise tingimused tsaariaegsel Venemaal erinesid tunduvalt tolleaegsete kodanlike ajalehtede väljaandmise tingimustest. Mälestused, mis avaldati «Kiire» asutamise 10. aastapäeva puhul, võimaldavad meil heita pilgu 1912.—1914. aasta «Kiire» toimetuses ja talituses valitsenud töötingimustele.

Toimetus, mis üheaegselt oli ka talituseks, lao- ja osalt eluruumiks, asus peaaegu kogu aja Sofia tänavas kaupmees Tuisu majas. Ruumis olnud talve ajal isegi siis külm, kui ahi sai päris hea jao puid. See pisike kahetoaline toimetus ja talitus nägi välja õudse keldrina. Tagumises toas asus toimetus, esimene oli rohkem talituseks ja nn. ärijuhi J. Käsperti töö- ja eluasemeks. Ruum oli eesriidega jaotatud kaheks. Eesriide taga asusid voodi ja söögilaud, eespool seisis väike laud ja selle taga pink.[320]

Nagu mäletavad kaasvõitlejad, istus selle laua ääres varahommikust hilisõhtuni Johannes Käspert. Ta oli seal ajalehe tellimisi ja kuulutusi vastu võtmas, lehti voltimas või postipakke sidumas. Kõige varasemad tulijad leidsid ta oma kohalt leivatüki ja teeklaasiga; ja kui keegi pärast südaööd aknast sisse juhtus vaatama, nägi ta

---

[319] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 174.
[320] Narvakas, Kuidas töötati. «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 3.

teda arvete ja aadresside kallal küürutavat. Esialgu oli J. Käspert üksipäini kõik: majandusala juhataja (ärijuht), kassahoidja, raamatupidaja, ekspediitor ning pakikandja.

«Kiire» väljaandmise majanduslikud mured lasusid kõik J. Käspertil. Kahjuks teatakse sellest 1912.—1914. aasta «Kiire» ja 1917. aasta töölisajalehtede kirjastamise kõige silmapaistvamast tegelasest allikate nappuse tõttu meil üldiselt vähe.

Mälestustes kõneldakse, et J. Käspertil ainukese talituse töötajana oma isiklikku elu aastail 1912—1914 polevat olnudki. Tema elu sisuks oli töö, mida tuli teha, et «Kiir» ei häviks materiaalsete raskuste tõttu. Elatudes kontoriametniku viletsast palgast, pühendas ta kogu oma jõu «Kiirele» sissetulekute hankimiseks. Ta kogus ajalehele tellimisi ning kuulutusi, organiseeris ajalehe trükkimist (hiljem ka «Kiire» trükikoja asutamist), ekspedeerimist ja korjandusi ajalehe heaks. Ta pidas «Kiire» keerukat ja laialdast arvepidamist. Paksud arveraamatud arhiivis on praegugi tema vaevarikka ja hoolsa töö tunnistajaiks. «Kiire» kassapidajana olevat ta olnud äärmiselt kokkuhoidlik.[321] Iga kopikat olevat ta enne väljaandmist kümme korda näpu vahel veeretanud. Sageli andis Käspert ise oma väikesest palgast lisa, et «Kiir» saaks edasi ilmuda. Samal ajal tuli tal kokku hoida kõhu arvel. Ise hindas J. Käspert seda aega kui kõige huvitavamat oma elus.[322]

Oma mälestustes «Kiirest» märgib Käspert, et mõningaid töid aitasid tal teha Narva töölised. «Huvitav oli vaadata,» kirjutab ta, «kuidas ajalehte «kodusel teel» väikeses üüritoas vilumata kätega valtsiti ja pakiti. Toas polnud mingit mööblit peale valtsimiselaua. Tööd, mida kaks vilunud töölist oleksivad võinud ära teha, tegid kümmekond inimest kaugelt üle poole öö. Hommikupoolist ööd hiilisid siis smd argselt ümber vaadates, igaühel paberissemässitud lehepakike kaenlas, kas vabrikusse, kus esimene vahetus kell 4 hommikul tööd algas, või koju puhkama.»[323] Oma abilistena ekspeditsioonitöös nimetab J. Käspert Voldemar Pussi (hilisemat punast polgukomandöri), G. Hapsalut ja Anton Armi, keda olevat abistanud mõned Narva

[321] N. N., Kes need olid. «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 4.
[322] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 5/6, lk. 14.
[323] Sealsamas, lk. 12.

tööliste lapsed. «Kiire» talituse juures olnud ajalehe ja muu sotsiaaldemokraatliku kirjanduse müügilaud.[324]

«Kiire» 2-aastase ilmumise vältel oli toimetuses tavaliselt ainult kaks, mõni kord ka kolm inimest. Pidevalt töötas ajalehe juures tegelik toimetaja Jaan Anvelt. Eri aegadel töötasid «Kiire» toimetuses peale tema veel näiteks Eduard Bökler 1913. aasta maist kuni Esimese maailmasõja alguseni, algul korrektorina, hiljem toimetuse liikmena, H. Suuder 1913. aasta lõpul, August Koni 1912. aasta detsembris ning 1913. aasta jaanuaris. Talituse tööd tegi 1913. aasta novembris ja detsembris, kui J. Käspert oli vahistatud, O. Rästas, kes jätkas seda ka pärast J. Käsperti tagasi saabumist kuni veebruarini 1914, millal O. Rästas vahistati ja talituse töö jällegi täielikult J. Käsperti õlgadele jäi.[325]

Ajaloolisi allikaid (käsikirju, kirjavahetust, mälestusi jne.) on «Kiire» toimetuse töö kirjeldamiseks äärmiselt vähe. Siiski selgub mõndagi olulist ajalehest endast. Üks esimesi kirjutusi, mis iseloomustab J. Anvelti kui «Kiire» toimetajat, oli artikkel «Mida meie töörahva lehelt nõuda tuleb?» Töölisajalehe peaülesandeks peab artikli autor J. Anvelt tööliste teadlikkuse kasvatamist. «Mitte ainult poliitilise sisuga juhtkirjad ja teaduslised kirjutused ei pea töörahva-klassi teaduslise ilmavaate seisukohalt meie ümbrust vaatlema: kogu lehe sisu peab töörahva-hulkadele õpetust pakkuma,» kirjutas ta.[326] Seda silmas pidades leidis J. Anvelt vajaliku olevat kajastada ajalehes mitmesuguseid sise- ja välispoliitilisi sündmusi, nii et «iga nähtus, mil töörahva-klassi arenemisekäigu kohta tähtsust on, peab ajalehes vastukõla ja tähelepanemist leidma».[327] Peale «klassiteadvusliste artiklite ja streigi-sõnumite» arvas J. Anvelt vajaliku olevat valgustada mitmesuguseid teisi küsimusi. Ta rõhutas: «Mitte ainult teaduslised uudised ja ülesleidused, kunsti ja kirjanduse ülevaade ei pea lehes ruumi leidma. Ajaleht ei tohi kuritöösid, enesetapmisi ega teisi ühiskonna mädapaiseid surnuks vaikida. Tema kohus on ainult

---

[324] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 10, lk. 19.

[325] Sealsamas. Vt. ka «Klassivõitlus» 1919, nr. 12, lk. 23.

[326] J. A-lt, Mida meie töörahva lehelt nõuda tuleb? «Kiir» 21. sept. 1912, nr. 15.

[327] Sealsamas.

neid õiges valguses paista lasta ja tarbekorral neid lähema vaatlemise alla võtta.»[328]

Need ajalehe ilmumise algusperioodil välja kuulutatud põhimõtted ei jäänud paberile, vaid realiseeriti «Kiire» väljaandmisel. Seda kinnitab kogu «Kiire» kahe aasta pikkune ajalugu.

«Kiires» oli näiteks sisse seatud erirubriigid «Teaduslised uudised» ja «Tehnika ilmast». Nendes rubriikides ilmusid artiklid «Uued Aafrika loomad»[329], «Arstikunsti uutest imedest»[330], «Traadita telegrahvi (s. o. raadio — *E. L.*) edusammud»[331], «Elementide moondumine»[332] jt. Kuigi teaduse ja tehnika uudiseid, nagu näeme ajalehest, ei suudetud avaldada süstemaatiliselt, aitasid need siiski kaasa töölisajalehe loetavuse kasvule. Seda aga taotles J. Anvelt täiesti teadlikult ja see läks tal toimetustöös teatud määral ka korda.

J. Anvelti arvates ei tohtinud följetonid, «vestelood, ilukirjanduslised palad ..., luuletused töörahva ajalehes puududa».[333] Ta põhjendas seda asjaoluga, et tööinimene tunneb pärast rasket päevatööd vajadust niisuguse lugemismaterjali järele. Pealegi leidis ta täiesti paratamatu olevat, et «iga ajakirjandus, mis alles noor, mille lugejad veel hiljuti ainult lauluraamatut ja piibelt kätte võtsivad, kõike peab pakkuma».[334] Alles rahvahulkade üldise haridusliku taseme tõustes, arvas ta, on võimalik hakata andma välja töölistele määratud ilukirjanduslikke ja teaduslikke eriajakirju.

«Kiir» avaldaski oma aja kohta küllalt palju följetone ja vesteid. Esimesed följetonid ja vested ilmusid juba «Kiire» esimestes numbrites seoses Narvas korraldatud Venemaale ümberasunute laulupeoga 1912. aasta juunis. Nende autoriks oli nähtavasti J. Anvelt (E. A. ≈ Eessaare Aadu) ning

---

[328] J. A-lt, Mida meie töörahva lehelt nõuda tuleb? «Kiir» 21. sept. 1912, nr. 15. Sõrendus ajalehes — *E. L.*

[329] «Kiir» 26. veebr. 1913, nr. 24.

[330] R. W., Arstikunsti uutest imedest. «Kiir» 16. ja 19. veebr. 1913, nr. 20 ja 21.

[331] J. D[e p m a n], Traadita telegrahvi edusammud. «Kiir» 18. veebr. 1913, nr. 25.

[332] R. W., Elementide moondumine. «Kiir» 12., 14., 16., 19., 21. märtsil 1913, nr. 30—34.

[333] J. A-lt, Mida meie töörahva lehelt nõuda tuleb? «Kiir» 21. sept. 1912, nr. 15.

[334] Sealsamas.

G. Tikerpuu (-ru).[335] Vestelugusid, paroodiaid ja satiire kirjutasid «Kiirele» ka V. Buk, V. Kingissepp jt. Vestelugusid avaldas «Kiir» ka töölistelt. Esimesi kirjanduslikke katsetusi tegi näiteks tookordne Lutheri vabriku tööline T. Braks, kellelt ilmusid vested «Vabrikuarsti ootetoas» ja «Paar õnnelikku tundi».[336]

Selgub, et «Kiires» on avaldatud üle 200 kirjanduspala ja -kriitilise artikli.[337] «Kiires» ilmus ka luuletusi. Real juhtudel karistati «Kiirt» just kirjanduspalade avaldamise pärast. Näiteks karistati «Kiirt» järgemööda kolme luuletuse («Tööline», «Naisorjadele» ja «Öö-tööl») avaldamise eest.[338] Karistustevihm luuletuste pihta juba ise näitab, et neil oli omal ajal proletaarse klassiteadlikkuse kasvatamise seisukohalt tähtsust.

Ajalehele kaastöö hankimisel on väga oluline toimetuse töö kirjasaatjatega. Algul, umbes poole aasta jooksul, andis toimetus näpunäiteid kirjasaatjatele kirjavastustes, mis avaldati ajalehes. Juba sel ajal kujunes «Kiirele» oma aja kohta küllalt arvukas kirjasaatjate kaader, millist polnud ühelgi varem ilmunud eesti töölisväljaandel. Kõige rohkem kirjasaatjaid oli «Kiirel» Narvas. Üldse aga laekus «Kiirele» 1912. aastal sõnumeid 37 kohast Eestis.[339] Juba sel ajal oli üks aktiivsemaid «Kiire» kirjasaatjaid E. Kilter Tartust, kes on kaastöös märkinud oma ees- ja perekonnanime tähed. Teiste kirjasaatjate kohta on sageli raske kindlaks teha, kes nad olid, sest suurem osa neist kasutas pseudonüüme.

1913. aasta algul avaldas «Kiir» J. Anvelti artikli «Missugust kaastööd tarvitab Kiir oma sõnumesaatjatelt».[340]

[335] Vt. näit. Maarjamaake. Al-De jutuke. Arabiak[eelest] E[essaare] A[adu]. «Kiir» 29. juunil 1912, nr. 4; Kiri kodumaale. Araabia keelest E[essaare] A[adu]. «Kiir» 13. ja 20. juulil 1912, nr. 5 ja 6; [M. Mõ]-ru, Kaks ajaloolist kõnet. «Kiir» 29. juunil 1912, nr. 4.

[336] «Kiir» 21. ja 28. mail 1913, nr. 56 ja 59.

[337] E. Säärits, V. Kingissepa võitlus demokraatliku ja proletaarse kirjanduse eest. «Eesti Bolševik» 1952, nr. 2, lk. 30.

[338] Vt. «Kiir» 16. juulil 1913, nr. 78. Luuletus «Öö-tööl» kannab allkirja — Ko. Autori kohta vt. T. Braks, Tallinna tehastes a. 1912—1920. (Mälestused.) Tallinn, 1958, lk. 29—30. Käsikiri Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudis.

[339] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 156—157. See arv on väga ligilähedane arvule, mis saadi käesoleva tööga seoses kogutud andmete alusel (sõnumeid 36 kohast Eestis).

[340] [J. Anvelt], Missugust kaastööd tarvitab Kiir oma sõnumesaatjatelt. «Kiir» 3. jaan. 1913, nr. 1. Sõrendus J. Anveltilt — *E. L.*

Toimetaja selgitas kirjasaatjatele, milliseid eesmärke tuleb silmas pidada sõnumites ja näitas ära ka sõnumite soovitava temaatika. Kirjasaatjatel soovitati kirjutada tööoludest, tööpäeva pikkusest, palkadest, streikidest, töö seisma jätmisest, «töörahva ühinemisest seltsidesse» jne. Artikli lõpus julgustas toimetaja tööliskirjasaatjaid: «Keegi sõnumesaatja ärgu kartku, et ta õieti kirjutada ei oska: toimetus parandab kirjavead!» [341] Kahtlemata olid kõik need juhtnöörid ja näpunäited tolle aja kirjasaatjale vajalikud.

Pärast J. Anvelti artikli «Missugust kaastööd tarvitab Kiir oma sõnumesaatjatelt» ilmumist toimetus nii tihti enam kirjavastustes näpunäiteid kaastöö kohta ei andnud, vaid viitas viimati märgitud artiklile.

«Kiire» toimetus, võib arvata, et J. Anvelt, andis üksikasjalised näpunäited sõnumite saatmiseks ka maakirjasaatjatele. [342]

1913. aasta oktoobris, kui «Kiir» oli juba üle aasta ilmunud ja päevakorras oli parajasti kolm korda nädalas ilmuva ajalehe muutmine päevaleheks, avaldas J. Anvelt artikli «Töölistelehe suurendamise juurde». [343] Siin põhjendas toimetaja töölisajalehe huvitavaks muutmise vajadust lähemalt. Ta leidis, et «Kiir» peab senisest rohkem pakkuma huvitavat laiema silmaringiga töölistele, kes tahavad «ka sellest ilmast kõiki tähtsamaid sündmusi kuulda, mis mitte otsekohe töölisteelusse ei puutu». Seesuguste kajastamist vajavate sündmuste hulka luges J. Anvelt kodanlikke kultuuriüritusi. Kodanlike seltside, kirjanduse ja kunstielu kajastamise arvas toimetaja vajaliku olevat kahel põhjusel: esiteks, et teadlikumad töölised saaksid «iga vastase tegevust tunda» ja teiseks sellepärast, et «kodanlaste kultuuripüüetes on alatasa ühte ja teist, mil ka töölisteklassi kohta otsekohene kultuuriline tähtsus on».

Korduvalt rõhutas J. Anvelt töölisajalehe mobiliseerivat ja organiseerivat osa. Artiklis «Milles läheme meie lahku?» selgitas ta, et tööliste «ajaleht mitte ainult sõnumeid ei pea avaldama, vaid töölistemasse vaimliseks ühen-

---

[341] [J. Anvelt], Missugust kaastööd tarvitab Kiir oma sõnumesaatjatelt. «Kiir» 3. jaan. 1913, nr. 1. Sõrendus ajalehes — *E. L.*

[342] Vt. Teateid põllutööliste elust. «Kiir» 8. aug. 1913, nr. 88.

[343] [J. Anvelt], Töölistelehe suurendamise juurde. «Narva Kiir» 12. okt. 1912, nr. 9.

dajaks ja juhiks peab olema. Ainult siis on ta tõeline ajaleht, h ä ä l e k a n d j a».[344] Ajalehe mobiliseerivat ja organiseerivat osa on teatavasti korduvalt rõhutanud V. I. Lenin.[345] J. Anvelt on «Kiire» toimetajana seda leninlikku põhimõtet toimetamistöös rakendanud täiesti teadlikult. Töölisajalehe organiseerivat ja mobiliseerivat osa rõhutas J. Anvelt ka artiklis «Aasta täis võitlust...», kus ta tegi kokkuvõtteid «Kiire» ilmumisest 1913. aastal.[346]

J. Anvelt ise oli «Kiire» üks kõige aktiivsemaid kaastöölisi. Temalt on ajalehes avaldatud kahe aasta jooksul üle 120 artikli, millistest tähtsamaid on eespool käsitletud.

J. Anvelt oskas ja suutis toimetada «Kiirt» huvitava ja kaasaegsete nõuete tasemele vastava töölisajalehena. Kõike seda tegi ta koos mõne üksiku toimetuse töötajaga oma igapäevase kutsetöö kõrval. Kartmata ohtusid, mis olid seotud laiadele rahvahulkadele määratud töölisajalehe toimetamisega, suutis J. Anvelt jääda tsaarivõimude poolt tabamatuks. Ta anti küll riigivastase «kuritegevuse» eest «maksva korra kukutamise ja klassivaenu õhutamise pärast» kohtu alla, kuid vaatamata sellele pääses ta siiski väljasaatmisest.

Kõige silmapaistvamaks kaastööliseks, kes ei töötanud toimetuse koosseisus, kuid kes tegi väga olulist organisatsioonilist tööd 1912.—1914. aasta «Kiire» väljaandmisel ja ideelisel juhtimisel, oli V. K i n g i s s e p p. Ajalehe materiaalse olukorra kindlustamiseks levitas Kingissepp «Kiire» üksiknumbreid, kogus ajalehele tellimisi ja organiseeris kollektiivseid rahakogumisi. Selleks sõitis ta läbi Eesti tähtsamad tööliskeskused ning käis Riias ja Helsingis, kus tegutsesid eesti bolševike grupid. Kingissepp oli ka üheks tähtsamaks sidepidajaks VSDTP Keskkomitee Venemaa Bürooga ning Riigiduuma bolševike fraktsiooni liikmetega.

Ta oli erakordselt andekas publitsist ja mõistis töölisajakirjanduse kui kollektiivse organisaatori, agitaatori ja propagandisti hiiglasuurt tähtsust. V. Kingissepp avaldas

---

[344] [J. A n v e l t], Milles läheme meie lahku? «Rahvaleht» 10. dets. 1913, nr. 4.

[345] V. I. L e n i n, Teosed, 31. kd., Tallinn, 1955, lk. 90.

[346] Vt. [J. A n v e l t], Aasta täis võitlust... «Rahvaleht» 31. dets. 1913, nr. 11.

«Kiires» mitu artiklit töölisajakirjanduse kohta. Nendes selgitas ta töölistele oma ajakirjanduse tähtsust ning ajalehele kaastöö tegemise ja rahalise toetuse organiseerimise vajalikkust. Kingissepp kirjutas eesti töörahvale ka sellest, kuidas vene proletariaat oma ajakirjandust toetab. Terava satiiritule suunas ta kodanliku ajakirjanduse ja kodanlusega koos töötama asunud oportunistide vastu. Eriti suurt tähelepanu on ta oma artiklites osutanud Eesti haigekassade ja ametiühingute bolševike revolutsioonilise tegevuse legaalseteks tugipunktideks muutmisele. Paljudes V. Kingissepa artiklites kritiseeriti tsarismi ja mõisnike ning kapitalistide parteide reaktsioonilist poliitikat.[347] Temalt on 1912.—1914. aasta «Kiires» ilmunud üle 100 artikli.[348]

Koos J. Anvelti ja J. Käspertiga oli «Kiire» asutajate hulgas ka Villem Buk. V. Bukil, nagu kõneldakse mälestustes, polevat olnud erilisi poliitilise ajalehe toimetamise andeid ega suuremaid kogemusi selleks.[349] Ta olnud rohkem kirjanduslike kalduvustega kunstiinimene. V. Buk kirjutas vesteid, luuletusi, artikleid kultuurielu kohta, ülevaateid töölisajakirjanduse ajaloost ja töötas hiljem teatud vaheaegadega toimetuses korrektorina. Tema kõige hinnatavamaks teeneks eesti töölisajakirjanduse ajaloos on initsiaatorlik osavõtt «Kiire» asutamisest ja poliitiliste vestete kirjutamine, millega «Kiire» ilmumise algusperioodil võideti ajalehele hulga lugejaid.

Üks aktiivsemaid «Kiire» aktiviste oli Pärnu «Waldhofi» vabriku tööline Hendrik Suuder, keda iseloomustatakse järgmiselt: «Terav uuriv pilk. Lühike tüvekas kogu. Iga samm, liigutus, sõna näitab, et ta sellesse asjasse vankumatult usub, mille eest võitleb. Kõneleb, vahest pisut lause keskel peatudes, et siis järsku nagu haamriga vinnata. — Niisuguse mulje jättis enesest Hendrik Suuder, kui ta 1913. a. Pärnus agarama «Kiire» toimetajana (s. o.

---

[347] V. Kingissepa publitsistlikku pärandit revolutsiooni tõusu ajajärgust on lähemalt käsitletud käesoleva töö autori ühes eriartiklis (Vt. «Looming» 1954, nr. 5, lk. 608—622).

[348] Vt. E. Laul, Uusi andmeid V. Kingissepa Narva «Kiires» ilmunud publitsistikast. «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised» 1954, III kd., nr. 1, lk. 131—144, kus lisatud bibliograafias on registreeritud 106 artiklit. Nende hulka on autor ekslikult arvanud E. Säritsa järgi ka ühe J. Anvelti artikli (I. H., Teravused, nämedused, sõim. «Kiir» 26. veebr. 1913, nr. 24).

[349] «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 5.

aktivistina — *E. L.*) tuntuks sai.»[350] «Streigile kihutuse ja ässitamise» eest karistati Suuderit 1913. aasta sügisel kolmekuulise vangistusega. Seejärel töötas ta lühikest aega Narvas «Kiire» toimetuses, tutvus VSDTP Eesti organisatsiooni lähemate kavatsustega ning siirdus 1914. aasta algul partei ülesandel, ametlikult kui «Kiire» asjaajaja Tallinna. Tegelikult täitis ta seal illegaalse parteiorganisaatori ülesandeid. H. Suuderi väsimatu tegevuse tulemusena suurenes Tallinnas mõne kuuga «Kiire» lugejate ja toetajate arv tunduvalt. Küllaltki märkimisväärne oli H. Suuderi osa VSDTP Tallinna Komitee organisatsioonilisel kindlustamisel. Tema juhtimisel tekkis kiiresti ülelinnaline keskus ning kõrvaldati oportunistlikud elemendid.

H. Suuderi revolutsiooniline tegevus ei jäänud tähele panemata valitsusvõimudele. Nelja kuu jooksul tehti tema juures kuus läbiotsimist. Mitmel korral H. Suuder vahistati, tal tuli istuda nädal aega Toompea vanglas. Alalise järelevalve ja tagakiusamise eest läks H. Suuder valepassiga Peterburi, kus ta Esimese maailmasõja ajal tabati ja saadeti Irkutski kubermangu «sotsiaaldemokraatlise partei Tallinna enamlaste grupest osavõtmise» eest.

Kirjasaatjaile ja kaastöölistele honorari ei makstud. Töölisklassi häälekandjatel polnud seda võimalik teha. Sellepärast tegid tööliskirjasaatjad kaastööd täiesti tasuta. Honorari maksti ainult erandjuhtumitel mõne üksiku suurema artikli puhul. Palka maksti üksikutele toimetuse töötajaile ja põhimõtteliselt vaid seevõrra, kuivõrra toimetustöö oli temale eluülalpidamise allikaks.[351] Aktiivsemateks väliskaastöölisteks olid V. Kingissepp, H. Pöögelmann, H. Suuder, N. Janson, H. Klaas ja J. Lilienbach.[352]

Nagu ajalehest näeme, on «Kiire» kaastöölisteks ja kirjasaatjateks olnud veel J. Kirkmann, O. H. Münther, Helene Õiglas, Gustav Tikerpuu (M. Mõru), Hans Kiilaspea (Helsingist), Ernst Kilter (Tartust), Otto Rästas (Tallinnast), Jaan Liiv (Pärnust), Anton Sisask (Tartust), Jaan Depman (Peterburist), Julius Kippar (Toilast), Tõnis Braks (Tallinnast) jt. Peale eespool nimetatute olid «Kiirel» väljaspool Eestit omad alalised kirjasaatjad-kaastöö-

[350] «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 5.

[351] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 5/6, lk. 13—14.

[352] Sealsamas ja «Klassivõitlus» 1919, nr. 10, lk. 19.

lised Riias, Helsingis, Peterburis, Saksamaal, Ameerika Ühendriikides, Šveitsis, Taanis ja mujal välismaal, kus sel ajal leidus eesti emigrante. Mõnesuguste kaalutluste ja tähelepanekute alusel võib väita, et «Kiirele» tegi kaastööd ka Eduard Vilde, kes kirjutas mitu artiklit Taani töölisliikumise jt. teemadel, kasutades varjunime *Eesti daanlane* (ka *Eesti-daanlane*).

Tööliskirjasaatjad, kaastöölised ja eriti vastutavad toimetajad osutusid nagu väljaspool seadust olevaiks kodanikeks. Kuigi «Kiir» ja «Pravda» olid legaalsed ajalehed, jälitati nendele kaastöö tegemise eest töölisi vabrikuadministratsiooni ja sandarmeeria poolt. Töölisajalehtedele kaastöö tegemine ja nende levitamine tähendas töökohaga riskimist ja ohtu sattuda vanglasse või asumisele. Seadused sellise omavoli vastu kedagi ei kaitsnud, vaid, vastupidi, andsid igasuguseid võimalusi tööliskirjasaatja tegevuse riigivastaseks kuriteoks tunnistamiseks.

Eeltsensuur oli 1905.—1907. aasta revolutsiooni tulemusena küll kaotatud, kuid vaba trükisõna vastu kehtis ikkagi terve rida seadusi ja määrusi. Kõige ohtlikum oli töölisajakirjandusele Kriminaalkoodeksi § 129 punkt 6, mis karistas «üksikute rahvaosade või klasside või seisuste või peremeeste ja tööliste vahel vaenu» õhutamise eest. Samuti tuli töölisajakirjandusel kannatada küllalt sageli sama seaduse § 129 punkt 2 pärast, mis karistas sunnitööle saatmisega neid, kes püüavad riigis «maksvat ühiskonna korda kukutada».[353] Niisugusteks kaelakohtulikeks kuritegudeks võidi lugeda aga väga paljusid töölisklassi täiesti legaalseid revolutsioonilisi üritusi, millel sugugi ei tarvitsenud olla ei paragrahvis märgitud eesmärke ega nimetatud «kuriteo koosseisu».

Seega oli töölisajalehele kaastöö tegemine ja sõnumite saatmine seotud suurte ohtudega. Sellele vaatamata riskisid sajad eesti revolutsioonilised töölised ja tegid kaastööd nii oma emakeelsele häälekandjale «Kiir» kui ka proletariaadi ülevenemaalisele häälekandjale «Pravda».

Kõneldes 1912.—1914. aasta «Kiire» toimetusest ja kaastöölistest, tuleb rääkida ka sellest, milline saatus tabas neid kindlameelseid töölisi, kes julgesid hakata ajalehe vastutavaks toimetajaks või väljaandjaks. Eesti ajaloo-

---

[353] «Töö Hääl», 18 jaan. 1914, nr. 8. Vrd. «Уголовное уложение 22 марта 1903 г.», Спб. 1911.

laste käsutusse pole nendest mehistest võitlejatest jäänud küll nii rohkesti eredaid mälestusi ja materjale nagu neid leidub selleaegse «Pravda» kohta, kuid üht-teist siiski leidub.

5. novembril 1913 vahistati «Kiire» majandusala juhataja (ärijuht) J. Käspert, kes tol korral oli ühtlasi ajalehe väljaandjaks.[354] Kohtu-uurija juurest paigutati ta Narva politsei arestimajja, kus teda peeti kinni ühes kongis kolme «Kiire» vastutava toimetajaga. Arestimajas olid vahistatutele nuhtluseks mitte üksnes mustus ja parasiidid, vaid ka kriminaalkurjategijad, kes terroriseerisid poliitvange. Edasi saadeti J. Käspert koos kahe «Kiire» vastutava toimetajaga (E. Tabba ja A. Puusepp) Tallinna. J. Käspert kirjeldas seda ise järgmiselt: «Tallinna jõudsime õhtu hilja; meid pandi kahehaaval kättpidi raudu, seniks kui läbi linna marssisime... Eeluurimisevangimaja kantseleis astus vangimaja ülema abi ette ja küsis: «Palju siin «kiiremehi» on.» Kolm meest astus reast välja. Peale põhjaliku läbiotsimise viidi meid n. n. «surmakambrisse». See nimetus olla sellest tulnud, et 1905. aastal surmamõistetud revolutsionäärid viimase öö enne surma selles kambris mööda saatsivad. Seda tunnistasivad raudse ukse peal väljakriitseldatud nimed ristidega.»[355]

Järgnevalt vintsutati J. Käspertit ja temaga koos vangistatud «Kiire»-mehi mitmes paigas, kuni J. Käspert ja E. Tabba 1913. aasta detsembri lõpul koguni vabastati.[356] Kohus, mis toimus 1914. aasta veebruaris, mõistis J. Käsperti õigeks. Kahjuks ei pääsenud kõik nii «kergesti». Kõige pikemaajaline kinnipidamine sai osaks «Kiire» vastutavale toimetajale A. Hansenile, kes oli sunnitud kokku peaaegu kaks aastat vangimajades mööda saatma.[357] Nagu «Pravda» seltsimehed, nii püüdsid ka «Kiire»-mehed oma vastutavate toimetajate saatust kergendada. Kui näiteks kohtuotsus lubas vanglakaristust asendada rahatrahviga ja «Kiire» toimetusel oli seda võimalik tasuda, siis tehti seda alati. Niisamuti püüti vastutavaid toimetajaid päästa kautsjoni sissemaksmisega eeluurimisvangistusest, mis mõnel korral ka õnnestus. Kõigele vaatamata mõisteti

[354] «Rahvaleht» 24. dets. 1913, nr. 10.

[355] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 12, lk. 23.

[356] «Rahvaleht» 24. dets. 1913, nr. 10.

[357] J. Käspert, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 10, lk. 20.

«Kiire» toimetajaid kuudeks ja aastateks vangi. Türmides kannatajate ja nende perekondade toetamiseks maksti toetust, mis ulatus kuni 15 rublani kuus.[358]

*

«Kiir» kujunes meil esimeseks laiadele rahvahulkadele määratud töölisajaleheks, mis püsis kauemat aega. Tema tähtsus bolševike partei ja eesti revolutsioonilise liikumise ajaloos on suur. Propageerides laialdaselt klassivõitluse ideid, kasvatas «Kiir» töörahva hulki revolutsioonilise marksismi vaimus.

«Kiires» tutvustati esmakordselt ulatuslikumalt V. I. Lenini ideid eesti keeles. Kokku on «Kiir» «Pravda» kaudu eesti lugejatele kättesaadavaks teinud vähemalt kaheksa V. I. Lenini artiklit, peale selle on ajaleht osaliselt avaldanud ühe ja lühendatult ümber jutustanud neli V. I. Lenini artiklit.

Võitluses tsaariisevalitsuse, kodanluse, mõisnike ja oportunistide vastu kasvatas «Kiir» koos «Pravdaga» üles terve põlvkonna revolutsioonilisi töölisi, kes asusid võitlusse töölisklassi ja kogu rahva töötavate hulkade huvide eest. Juba mõned kuud pärast ilmuma hakkamist võis «Kiir» konstateerida: «... huvitav on [näha — *E. L.*], kuidas ajalehte toetama ka need inimesed ilmuvad, keda Eesti senises töölisteliikumises kordagi kuuldud polnud ja ei võinudki olla. Ja nende kirjades ja kaastöös ilmub tihti kõige ehtsam töölisklassi ilmavaade — m a r k s i s m u s, mida o l u d i s e o n välja arendanud.»[359] «Pravda» ideede lipukandjana Eestis kasvatas «Kiir» proletariaati rahvaste sõpruse vaimus.

«Kiir» aitas suurendada bolševike partei ridu. «Kiire» 10. aastapäeva puhul ilmunud erinumbris «Kiir»-«Tööline» kirjutatakse selle kohta: «Arenesid revolutsioonilisteks võitlejateks liikumises, milles juhtival kohal seisis «Kiir», terve rida seltsimehi, kes 1917. a. ja hiljem enam ehk vähem silmatorkavalt esinesid.»[360] Nagu artiklis

---

[358] J. K ä s p e r t, Narva «Kiir» 1912—1914. «Klassivõitlus» 1919, nr. 10, lk. 21.

[359] «Kiir» 8. dets. 1912, nr. 28. Sõrendus ajalehes — *E. L.*

[360] Esimene Eesti töölisleht. [Allkirjastamata] «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 2.

märgitakse, kerkisid niiviisi esile Narvas R. Vilkes, M. Danilov, H. Vilbach jt., Tallinnas R. Vakmann, O. Rästas, J. Rästas, M. Likemets jt., Pärnus H. Suuder, J. Liiv jt., Tartus S. Arro, A. Blaufeldt jt.

«Kiir» aitas kaasa partei ridu ühte koondada ja tugevdada tema sidemeid rahvahulkadega. Nii palju revolutsioonilise ja ajakirjandusliku töö oskusi ja kogemusi, nagu andis «Kiir», polnud andnud ükski varem ilmunud eesti töölisajaleht. Nagu selgub «Kiire» kirjasaatjate võrgu kaardist (vt. lisa nr. 1), suutis «Kiir» haarata parteipropaganda mõjusfääri kõik Eesti tähtsamad tööstuskeskused ja küllaltki suure hulga maakeskusi tihedamalt asustatud Eesti piirkondades.

AJAKIRI «TÖÖLISTE SÕNA» JA TEISI TÖÖLIS-VÄLJAANDEID A. 1910—1914

Ajalehe «Kiir» ajalugu on tihedalt seotud ajakirja «Tööliste Sõna» ja teiste bolševike perioodiliste väljaannetega, mis ilmusid revolutsiooni uue tõusu aastail (1910—1914). Eesti bolševikud tegid palju selleks, et suurendada ajalehe «Kiir» mõju rahvahulkades. Oma ajalehe kaudu propageerisid nad ka muud revolutsioonilist kirjandust ning tutvustasid uusi töölistele määratud väljaandeid. Ajalehe «Kiir» veergudel kaaluti näiteks 1913. aasta mais töölistele ja talurahvale määratud kalendrite väljaandmise võimalusi.[1] Märkides, et «tööliste tähtraamat» on tööliste hulgas suure populaarsusega «toode, mis nii popsi kui ka linna käsitöölise laual leidub», propageeris «Kiir» taolise kalendri väljaandmist ja levitamist. Varem oli mitme aasta jooksul «Külvaja tähtraamatu» nime all ilmuvat kalendrit «marksistlises sihis» välja andnud Peterburi Üliõpilaste Seltsi kirjastus «Külvaja». 1913. aastaks kirjastas nn. «Külvaja tähtraamatu» kirjastusühing «Rahva Sõna». Kalendri tiraaž ulatus ligi 10 000 eksemplarile.[2] 1914. aasta tähtraamatut ei nõustunud Peterburi Üliõpilaste Selts, kus oli rohkesti menševikke ja teisi oportuniste, enam koos bolševikega välja andma. Seepärast otsustas kirjastusühing «Rahva Sõna» välja anda oma kalendri. Asja arutamisel leiti, et kalendris tuleks osutada suurt tähelepanu sisule, et «sisu mitmekesisem saaks (peale teadusliste ja publitsistliste tööde rohkem ilukirjandust, ilustusi, pilkepiltisid jne.)». Sellise sisuga

[1] d., Kirjanduse laialilaotamise korraldamise juurde. «Kiir» 7. mail 1913, nr. 50; 9. mail, nr. 51.

[2] Kirjanduse laialilaotamise korraldamise juurde. «Kiir» 7. mail 1913, nr. 50.

kalendri väljaandmine otsustati «Rahva Sõna» üldkoosolekul[3] ja «Tähtraamat Rahva Sõna 1914. a. p.» ilmuski 1913. aasta lõpul. «Töö Kiir» teatas 1914. aasta suvel, et «kirjastusühisuse «Rahva Sõna» tähtraamat ilmub ka tänavu sügisel»,[4] kuid maailmasõja tõttu lõpetas tegevuse kirjastusühing ja välja andmata jäi ka tema järgmine töölistele määratud kalender.

Lisaks kalendritele soovitas «Kiir» kirjastada mitmekesise sisuga almanahhe, nn. «pühade albumeid», sest J. Lilienbachi poolt väljaantud almanahhid olid tööliste seas leidnud suure poolehoiu. Ajalehes avaldati lootust, et kui silmas pidada rahva hulgas leiduvat huvi sellise «lugemisaine» järele, siis on võimalik hea korralduse ja oskuse korral «sihiliste ja heade väljaannetega rahva hulka tungida».[5]

1913. aasta esimesel poolel toimunud «Rahva Sõna» koosolekul, mis sisuliselt oli eesti bolševike nõupidamine, otsustati «kihutustööd edasi teha», et kõiki Eesti «teadvuslisi töölisi ühise kirjastuse äriühisuse ümber koondada ja võimalikult lähemal ajal Tallinnas töölistelehte välja andma hakata».[6]

Uut töölisajalehte asutada polnud tol ajal kerge, kuid eesti bolševikud tegid selleks sihikindlalt ettevalmistusi. 1913. aasta oktoobri algul Peterburis korraldatud eesti bolševike nõupidamisel, mis viidi läbi «Rahva Sõna» üldkoosoleku sildi all, arutati ka ajakirjanduse küsimusi. Selle kajastusena ilmus «Kiires» artikkel «Uus tee töörahva kirjanduse toetamiseks», milles kõneldakse uuest ajakirjast, mida kavatseti välja anda 2000 eksemplaris.[7] Uue ajakirja asutamises nähti ühelt poolt agitatsioonirelva, teiselt poolt teed töölisajakirjanduse majanduslikule kindlustamisele.

Esimene laiadele rahvahulkadele määratud marksistliku eesti töölisajakirja «Tööliste Sõna» number ilmus 1914.

---

[3] Äriühisuse Rahva Sõna üleüldisel koosolekul... «Kiir» 16. juulil 1913, nr. 78.

[4] «Töö Kiir» 21. juunil 1914, nr. 5.

[5] d., Kirjanduse laialilaotamise korralduse juurde. «Kiir» 7. mail 1913, nr. 50.

[6] Äriühisuse Rahva Sõna üleüldisel koosolekul... «Kiir» 16. juulil 1913, nr. 78.

[7] Uus tee töörahva kirjanduse toetamiseks. [Allkirjastamata] «Narva Kiir» 5. nov. 1913, nr. 16.

№ 1. 25. mail 1914. № 1.

Tööliste Sõna

AJAKIRI

Talitus ja kontor: Tallinnas, Luisenthali uul. 8, krt. 14.

Üksiku numbri hind 7 kop.

Meie ülesanded.

Kõigelt laimad proletaarlased Venemaal töölisrevolutsioonile lähedal ja tõusevad tormilisele ilta tõusemale. Pealinna proletariaadi võimsaid ülesastanud nõudmised, mida toga Venemaa lunnemate töösuiclinnade teadvuslised töölised n'emeelselt omaks tunnistavad ja toetada püüavad, on kapitalistlime arenemine paratamata päevakorrale toonud. Ja just võimne asjaolu ongi põhjuseks, miks neid nõudmisi toas Venemaa nurgas, kus oga palgatöölisi leidub, alga see Põhjamere kaldal või Kaukaasias, Bolšunal ehk Taga-Baikalis, elamat maaksuldlu ja sooja kaastunnet.

Ühistunna arenemine on ka Venemaal mitmemõttelise tähendusega leonud. Nüüd wirgub ta kõige pimedamates maanurkades oma mured ja peab oru, leidas enesele dignii wõita. Politilisele organisatsioonide loomine ja ametiühinuslise liikumise fortoldamine on päewaküsimuseks saanud ja leiab energilisemate töölisteklihtide poolt otjastamik. Mõjandusliste nõudmiste eesmärk on seejuu 8-tunnilise tööpäewa kätewõitmine. Oma seisukorra tundmaõppinuna nõuab Venemaa töölisteklass kottaselle tunnitase teadust, mis tõiki palgatöölisi ja wende perekondi tõigile neile juhtumistels ainelisell tundlustelle, mill tõotamine nõimata on. Jõlle enam kaubab see ühine wõitlus paremu tulewiku eest kogu laialie ilmi tõõvahwa ühe ks pereks, ks oru jaab, et tal rahwuse, tuga ja nin peale paatamata ühe d hnnid ja ühe d maatajed on.

Ühejgi teadwuslisel töölsel ei wõi tahtlust olla, miksjuguno mõju ja jõud nüjuguisel silmapilgul töölisteklassil ajutarjandusel on ning kui tormilist sellepärast ka ajutarjandus on. Klassiwõitluse alusel leitew töölliste ajutarjandus on siin üks elumeetreil tuitlade ülmawaate wälja selgitajatell ja tõõlisteklassi organiseerijatell. Ta on tõõrahwuswõitlukdele teenitajate; ta lõob liikumises ühtelse, kuna ta teenatsemate töölliste pühed ja mõtlusiwõttl, nende nõudmised ja tahtita kõigiste ümmabesse ning maakohtadesse laiali taunab ning enam mahajäänud töölil nende kaugemale jõudnud selsimeretega ühes jammuma kutsub. Töölisteajutarjandus jaab õrgellelwaks mõttulerlipuks, mis töölisterahwaleble julgustawale mõtte leiwab ja teenate rõõmsimets wõimuteni ning hoogu annab.

Mõjuguste näärjate töölliste ajutarjandus Venemaa Mortõõmile tõõliste ajutarjandusle põhn tunnistas fundamalit tuli kunagi mõdu, ei Wenemaal proletariaat tiuna on jõudnud, kus ta oma ajutarjandusest woimastuiny olleb ja teiste klassiide hädatarjandate seiga põhnes. Tuleb ümalt seda selgitatja jõupõli fundamaabs. Tuleb ta neib selleke arutamiselle aidata, ka nii kaugele weel arenenud pole. Meie ei tõpi unustada, et ümrem ela meie selsimeretest weel kohanlisse ajaloehebe. tarwiduit on wõi kaguni olemise weel mitte ajutarjandus jaresle tarwiduit ei tunne. Meil Eestis on ajaloehujuajate proletsent õrgem kui siemaal, kuid jes tõtsrabad ainult, et nende tõoliste proletsent, kes kohanlisteil tehetelt endile woimastuns ottmad, meil tunrem on kui Wenes selsimeretle tunres. Ühtlatte, selle põhjuseks on muidugi lee, et meil nõjuhes tõõliste ajutarjandus puudub, mis hariks ajaloehetuga nõudmiis tõõhats. Kes wiis puuduh sere nume ajutarjandus? Teadusi selleparast, et meil kapitalismus nii kaugele pole arenenud. Meie tõõlisel on ome masses weel tihtisõlse ja „maalinnse“ woaloetuga; nad on tunrel määral inimeled, kes weel elu oma kõlipuud peas pidetid ja tõna ainid alles wahetlõõngu harjumuna hoiawad. Ja neil puudi tuinud tõõlisel puudub tõõlise tõõstuleõõlis iseloom ja teadmus. Neil puudub ajutarjanine klassiwõitlusest.

I Mõjuarenenud tõõlisteklass tundub eneiele tugeva ajutarjandule tuna. Aga ei wesi Wenes tõõstenuwate hii teadwuslise tõsja weel määrmeles on, siis lepib ta ebarahwuna häätarjandajega ja sotsionalwahwuselle kaaltaswajatega. Just niidama nagu ta esmajt ametiühinguliselt organiseerida ei suua. Meie tõõlisteklass ei ole poliitiliselt weel tõolanlisell ajutarjandusell õrgemate tõõtsa tunnud.

Mõjuguste jõjukohe peame siin iiis wahtma? Kes wotama, kuni tõõlisteklass weltja ärwach, kuni elub parlamendi?

Meie tõõlisteklehede Kiire, Rahwalehe, Töö Hääle ja Töö Kiire elulist nõtsab, et nasil jõeli teenab hulgale klasstesabli tõõlisi oiemad. Nad on iiiagu meie markilistlie tõõlide ajutarjandate liai kahe wõrle joolini ome. Nadel tunrab. Ja et meil mõjuguine ringland tõõlil ei puudu ja et meil kõtlab tõõlisteuuste siemaa, leba, mete teadwuslisele selsimeretlele peame tugema, siis ei tõpi meie esmaiteile tõõhede ajutarjandate tunrendamili leisma jätta. Nõit need teadwuslisele tõõlisteuuste, kes weel nõjuhes wõimulises ema klassi-

---

Ajakirja «Tööliste Sõna» esikülg.

aasta 25. mail. Ajakirja ilmumahakkamisest teatasid korduvalt «Kiir» [8] ja ka «Pravda» [9].

«Tööliste Sõna» talitus ja kontor asusid Tallinnas (Luisenthali tänavas nr. 8, krt. 14). Vastutava toimetaja ja toimetuse asukoht oli Narvas, sealsamas, kus «Kiiregi» toimetus (Sofia tänavas nr. 2). Ajakirja trükiti Narvas.

[8] Vt. näit. «Töö Hääl» 6. mail 1914, nr. 51.
[9] «Путь правды» 30 апр. 1914 г. № 74.

«Tööliste Sõna» saateartiklis «Meie ülesanded» selgitati «klassivõitluse alusel seisva tööliste ajakirjanduse» osa tööliste maailmavaate kujundamisel ja töölisklassi organiseerimisel. Töölisajakirjanduse kohta öeldakse, et «ta on töörahva hulkadele teenäitajaks; ta loob liikumises ühtluse, kuna ta energilisemate tööliste püüded ja võitluseviisi, nende nõudmised ja taktika kõigisse linnadesse ning maakohtadesse laiali kannab ning enam mahajäänud töölisi nende kaugemale jõudnud seltsimeestega ühes sammuma kutsub». [10]

«Tööliste Sõna» tahtis olla samasugune töörahva hulkadele teed näitav ja võitlev perioodiline väljaanne, nagu seda oli «Kiir». Kutsudes üles töölisajakirjanduse toetamisele, rõhutati, et «see on kõigi nende kohus ja esimene ülesanne, kes inimesesoo enamust ahelatest päästa ja temale vabadust tagasi anda tahavad». Ilmuma hakanud «Tööliste Sõna» tõotas olla «ü h e k s sõjariistaks selles võitluses». [11]

Ajakirja toimetus seadis endale eesmärgiks käsitleda põhjalikumalt neid küsimusi, mida ajalehes sai ainult lühidalt puudutada. Eriti palju tähelepanu taheti pöörata ametiühingute organiseerimisele ja tööliste haiguskindlustusele. Seda kavatseti teha eelkõige Tallinna materjalide alusel. Peale kõige muu oli Tallinnas veel terve hulk kohaliku tähtsusega probleeme, mida töölisajakirjandus seni ei olnud suutnud valgustada. Seda arvestades taheti ajakirjas lähemalt valgustada Tallinna tööliste korteri- ja töötingimusi ning paljastada töölistele vaenulikku linnaomavalitsust. Ajakirja toimetus rõhutas: «Nii nõrk kui meie jõud selleks on, et sellel alal põhjapanevat valgustusetööd teha, — siin on iga kivi tarvilik, mis selle ehituse alusmüürisse on pandud.» [12] Ajakirja toimetus oli arvamisel, et tema tööd «jätkab võimsam tööliste ajakirjandus edasi, mis varem või hiljem Tallinnas endale kindla kantsi loob». [13]

Ajakirja «Tööliste Sõna» sai ilmuda kaks numbrit. Esimeses numbris teatati, et järgmine number ilmub kahe

---

[10] Meie ülesanded. [Allkirjastamata] «Tööliste Sõna» 1914, nr. 1, lk. 1.

[11] Sealsamas. Sõrendus ajakirjas. — *E. L.*

[12] Sealsamas.

[13] Sealsamas.

nädala pärast, s. o. 15. juunil, kuid tegelikult ilmus see alles 5. juulil 1914.

Vastavalt toimetuse kavatsustele kujuneski ajakirja sisu. Ajakirjas avaldati artikleid ametiühingute tegevusest.[14] Eraldi rubriigis («Tööliste kinnitamisest») käsitleti tööliste haiguskindlustust. Siin avaldati näiteks artiklid «Õnnetusjuhtumised ja vigasaanute õigused ja kohused»,[15] «Kinnituse nõukogu töölisteasemikkude nõudmised»,[16] «Üleüldine haigekassa ja arstiabi»,[17] «Kinnitusevõitlus Tallinnas»[18] jmt.

Peale ametiühingute ja tööliste haiguskindlustuse probleemide, mida valgustati vastavalt bolševike taktikale ja võitluse lõppeesmärkidele, mobiliseeris «Tööliste Sõna» töörahva hulki revolutsioonilisele võitlusele mitmesuguste teiste artiklitega. Niisuguste artiklite hulgas võib märkida artikleid «Peterburi töölised ja meie»,[19] «Valgelille ja inglite päev Tallinnas»,[20] «Tähtis ülesanne»[21] jt. Mitu artiklit käsitles töölisajakirjandust.[22]

Mõlemas «Tööliste Sõna» numbris oli erirubriik «Tallinnast», kus avaldati sealt saadetud sõnumeid jm. materjali. Üldse pöörati ajakirjas suurt tähelepanu Tallinnale. Siin avaldati peale eespool nimetatud artiklite Tallinna kohta veel näiteks artiklid «Tööline-inimene Tallinnas»[23] ning «Tööolud Tallinna vabrikutes».[24] Eraldi arktiklid

---

[14] Vt. näit. E t., Milleks meile tarvis ametiühisusi? «Tööliste Sõna» 1914, nr. 1, lk. 4—5; Kui palju on ametiühisusliselt organiseeritud töölisi? [Allkirjastamata] Sealsamas, lk. 7; -c k. [V. B u k], Meie ametiühisused. Sealsamas, lk. 7—8; - d e r [H. S u u d e r] Ametiühisusline liikumine Tallinnas. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 2, lk. 9—10.

[15] «Tööliste Sõna» 1914, nr. 1, lk. 9—10.

[16] Sealsamas, lk. 10—11.

[17] «Tööliste Sõna» 1914, nr. 2, lk. 10.

[18] Sealsamas, lk. 12—13.

[19] Z e t., Peterburi töölised ja meie. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 1, lk. 2—4.

[20] - d e r [H. S u u d e r], Valgelille ja inglite päev Tallinnas. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 1, lk. 13.

[21] «Tööliste Sõna» 1914, nr. 2, lk. 2—3.

[22] Vt. näit. A a d u, Tööliste ajalehe puudus Tallinnas. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 1, lk. 12; -ck [V. Buk], Tööliste ajakirjandus. Sealsamas, lk. 2—7; Eesti tööliste ajakirjanduse aastapäev. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 2, lk. 1—2.

[23] - d e r [H. S u u d e r], Tööline-inimene Tallinnas. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 1, lk. 13.

[24] H. S[u u d e r], Tööolud Tallinna vabrikutes. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 2, lk. 7—8.

avaldati vabrikukorteritest ja naistööliste organiseerimisest.[25]

Seega oli «Tööliste Sõnas» avaldatud artiklite jm. materjali hulk küllalt suur ning mitmekesine. Ametiühinguliikumise ja haiguskindlustuse bolševistlik käsitlemine oli suure tähtsusega ja ajalooliselt väga vajalik bolševike partei ees seisev ülesanne. Ajakirja «Tööliste Sõna» asutamisega anti tõhus vastulöök A. Kastra poolt toimetatud oportunistlikule ajakirjale «Tööliste Kinnitamine».

«Tööliste Sõna» peegeldab eesti bolševike sihikindlat võitlust ajakirjandusliku propaganda laiendamise eest Tallinnas. Tegelikkuses läkski see osalt korda juba ajakirja «Tööliste Sõna» asutamisega, sest ajakirjas osutati erilist tähelepanu Tallinna töölisliikumisele. Lisaks sellele seadsid eesti bolševikud eesmärgiks levitada Tallinnas senisest rohkem töölislehte «Kiir». Ühtlasi kavatseti «Kiire» ja «Tööliste Sõna» levitamise ja toetamisega võita Tallinnas nii palju töölisajakirjanduse lugejaid, et oleks võimalik «Kiir» Tallinna tuua või asutada Tallinnas uus töölisajaleht, võimalikult päevaleht.[26]

Revolutsiooniliste väljaannete hulka kuulub peale kalendrite ja ajakirja «Tööliste Sõna» ka kirjastusühingu «Rahva Sõna» poolt kirjastatud kogumik «Töölistekinnitamine» I, mis ilmus 1913. aasta aprillis.[27] See tööliste haiguskindlustust käsitlev kogumik, mis ilmus 2000-eksemplarilise tiraažiga,[28] müüdi erakordselt kiiresti läbi.[29]

Põrandaaluse partei vaimus ilmusid revolutsiooni uue tõusu aastail ka J. Lilienbachi almanahhid, nagu «Edasi» III (1910), IV (1911), V (1912), VI (1913), VII (1914), «Mõtted» (teine raamat, Tallinnas, 1911) ning kalendrid, kus peale proletaarsete ja demokraatlikult meelestatud eesti kirjanike lühipalade ilmus ka tööliste klassiteadvust kasvatavaid artikleid. Nendest «Edasi» ilmus tiraažiga 3000 eksemplari, «Mõtted» (teine raamat) 2000

[25] -r k-, Naistööliste organiseerimise tähtsusest. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 2, lk. 3—7; Z e t., Vabrikukorterid ja nende elanikud. Sealsamas, lk. 8—9.

[26] Vt. A a d u, Tööliste ajalehe puudus Tallinnas. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 1, lk. 12; Eesti tööliste ajakirjanduse aastapäev. «Tööliste Sõna» 1914, nr. 2, lk. 1—2.

[27] «Kiir» 4. apr. 1913, nr. 39.

[28] Vt. Книжная летопись 1913 г. № 16, lk. 13.

[29] «Kiir» 9. mail 1913, nr. 51.

eksemplari ja «Mõtte» kirjastuse kalendrid «Aasta I» (1912) ning «Aasta kalender 1913» tiraažiga 5000 eksemplari.

Revolutsiooni uue tõusu aastail jätkas Ameerikas ilmumist eesti tööliste ajaleht «Uus Ilm», mida sel ajal toimetas H. Pöögelmann. Peale legaalse ajalehe «Kiir» jt. legaalsete väljaannete, mis sel ajal olid kõige tähtsamateks agitatsioonirelvadeks, ilmusid revolutsiooni uue tõusu aastail ka bolševike illegaalsed lendlehed. Nende levitamisest kõneles ka «Kiir».[30]

Esimene maailmasõda hävitas kõik bolševike legaalsed väljaanded, millede hulgas kõige tähtsamad olid ajaleht «Kiir» ja ajakiri «Tööliste Sõna». Bolševike partei ja tema ajakirjanduse ajaloos algas sõjaga uus, täiesti erinev ajajärk, kus partei agitatsioonilised võitlusrelvad said eksisteerida, nagu partei isegi, vaid sügaval põranda all.

[30] Vt. näit. «Töö Hääl» 3. mail 1914, nr. 50.

TÖÖLISAJAKIRJANDUS ESIMESE MAAILMASÕJA AJAL

Bolševike partei oli Esimese imperialistliku maailmasõja ajal ainus partei, kes seisis kindlalt proletaarse internatsionalismi positsioonidel. Lepitamatus võitluses tsarismi, mõisnike ja kapitalistide vastu, imperialistliku sõja vastu, kasutas partei kõiki tema käsutuses olevaid vahendeid.

Üheks legaalse ja illegaalse töö vormiks oli bolševike parteile ka sel ajajärgul ajakirjandus. Hoolimata uutest repressioonidest, mis seoses sõja puhkemisega tarvitusele võeti, ei läinud tsaarivõimudel korda viimseni hävitada bolševike partei väljaandeid.

Imperialistliku maailmasõja tingimustes, kus bolševike partei oli sügaval põranda all ja tema legaalsed väljaanded keelatud, oli illegaalne trükisõna parteile esmajärgulise tähtsusega.

Tegutsemine põrandaalustes tingimustes oli erakordselt keeruline, kuid need raskused ei suutnud peatada bolševike partei võitlust tsarismi vastu. Partei võttis endale ülesandeks muuta imperialistlik sõda kodusõjaks ja jätkas ka uues olukorras ettevalmistusi revolutsiooniks. Tähtsaks vahendiks olid seejuures partei illegaalsed väljaanded, millede hulgas omandasid nüüd erilise koha lendlehed.

Sõja suhtes asusid eesti bolševikud algusest peale proletaarse internatsionalismi seisukohtadele. Nädal aega pärast sõja puhkemist andis VSDTP Tallinna Komitee suures tiraažis välja proklamatsiooni, milles lühidalt iseloomustati kujunenud olukorda ja avaldati protesti sõja vastu.[1] Proklamatsioonis kujutati alanud sõda kui tsarismi

[1] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 181.

ja kapitalistide uut kuritegu tööliskiassi vastu. Öeldi otseselt välja, et kapitalistide «tee rikkusele läheb üle tööliste laipade».

Sõja ajal nõrgenesid bolševike organisatsioonid Eestis, nagu mujalgi Venemaal. Paljud bolševikud mobiliseeriti, mõned olid sunnitud minema põranda alla ja siirduma Venemaa teistesse linnadesse. Osa aktiivsetest bolševikest arreteeriti ja saadeti sunnitööle. Raskustest hoolimata jätkasid bolševikud illegaalsete lendlehtede väljaandmist.

Lendlehed osutusid sõjaaja tingimustes kõige sobivamaks ja ühtlasi kõige tähtsamaks massilise ajakirjanduse vormiks. Nende väljaandmine ei nõudnud keerukat trükitehnilist sisseseadet ja suuri materiaalseid kulutusi. Neid võis vajaduse korral paljundada ka hektograafi või mimeograafi abil. Kõik see tegi asja lihtsaks ja oli sobiv ka konspiratsiooni seisukohalt.

Juba bolševike esimestes sõjaaegsetes lendlehtedes paljastati sõja majanduslikud ja poliitilised põhjused, menševike variserlikud jutud kaitsesõjast ja kodanluse šovinistlikud manifestatsioonid. Peaaegu kõiki lendlehti läbis nii või teisiti mõte, et ainult võitlus tsarismi vastu, isevalitsuse hävitamine ja revolutsiooni võit võib rahva päästa sõjast ja sõjaviletsustest.

1915. aastal jätkus ja arenes edasi lendlehtede kaudu tehtav revolutsiooniline agitatsioon. Selle aasta algul tõi VSDTP Tallinna Komitee liige R. Vakmann Petrogradist Eestisse partei Keskkomitee manifesti «Sõda ja Venemaa Sotsiaaldemokraatia» ning muud kirjandust.[2] Tallinna Komitee paljundas manifesti ja saatis laiali. Sellel oli suur tähtsus Eestis tol ajal tehtavale parteipropagandale, sest manifesti ideedest lähtudes koostati hiljem sõjavastaseid lendlehti.

Manifesti sõjavastased ideed kajastusid «Verise pühapäeva» (9. jaanuari), Leena sündmuste (4. aprilli) ja 1. mai lendlehtedes. Nendes revolutsiooni tähtpäevadele pühendatud lendlehtedes kõrvutati käimasolevaid veriseid tapatalguid tsaarivõimude poolt varem sooritatud kuritegudega. Rebides katte sõja imperialistlikult iseloomult, deklareeriti Leena sündmuste mälestuseks 1915. aasta aprillis väljaantud Tallinna Komitee eesti- ja venekeelses lendlehes, et «Vene tsaar, Inglise kuningas, Prantsuse pre-

---

[2] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 182.

sident... ühes Saksa ja Austria keisritega ning kõigi maade kodanlusega... sunnivad meid meie endi seltsimehi surmama, et meid siis veel enam rõhuda, kui nad seda nüüd teevad.»[3] Sõjavastast võitlust õhutades selgitas lendleht, et püssitikud tuleb ringi pöörata ja rõhujate vastu suunata. Selle lendlehe levitamise eest arreteeriti VSDTP Tallinna organisatsiooni aktiivne liige J. Mikk. Läbiotsimisel leiti tema juurest ligi sada eksemplari proklamatsioone.

1. maiks 1915 andis VSDTP Tallinna Komitee välja lendlehe, mis kutsus üles vastama valitsuse repressioonidele revolutsioonilise võitlusega.[4]

Eestis levitati 1915. aastal ka VSDTP Petrogradi organisatsiooni lendlehti. Aprillis näiteks levitati Tallinna tehastes ja raudteelaste hulgas VSDTP Petrogradi raudtee-organisatsiooni sõjavastast lendlehte, kus öeldakse: «Tules ja püssirohus valmib uus Vene revolutsioon ja me peame selleks ette valmistuma...»[5]

Aktiivselt tegutses sel ajal ka VSDTP Narva organisatsioon, mille eesotsas sõja-aastail oli J. Anvelt. Narva Komiteel olid tihedad sidemed Peterburi Komiteega, kust saadi juhendeid ja kirjandust, millest osa saadeti edasi Tallinna ja mujale Eestisse. Algul paljundati lendlehti hektograafil ja šapirograafil, osa aga kirjutati koguni käsitsi ümber. Eriti käsitsi ümberkirjutamine nõudis suurt vaeva, sest kirjutada tuli trükitähtedega, et käekirja ära ei tuntaks. 1915. aasta suvel asutati J. Anvelti algatusel Jamburgi maakonda Ragulovo külasse trükikoda.[6] Vene keeles hakati lendlehti paljundama otsekohe, kuid eestikeelset trükikirja läks korda hankida alles märksa hiljem. Ajavahemikul 1915. aasta augustist kuni 1916. aasta kevadeni trükiti selles trükikojas 9 eesti- ja venekeelset lendlehte, igaühte 2000—3000 eksemplari. Need olid peamiselt sõjavastased lendlehed, mida levitati peale Narva ka Tallinna tööliste hulgas. Lendlehtede koostamisest võttis sageli osa J. Anvelt. 1916. aasta kevadel oli karta trükikoja avastamist ja see tuli maha jätta.

Tõhusat abi osutasid sõja ajal VSDTP Eesti organisatsioonidele Petrogradi eesti organisatsiooni juhtivad bolše-

---

[3] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 183.
[4] A. Takkin, Eesti Esimese maailmasõja aastail. Tallinn, 1961, lk. 87.
[5] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 183.
[6] «Klassivõitlus» 1928, nr. 94—95, vrg. 29.

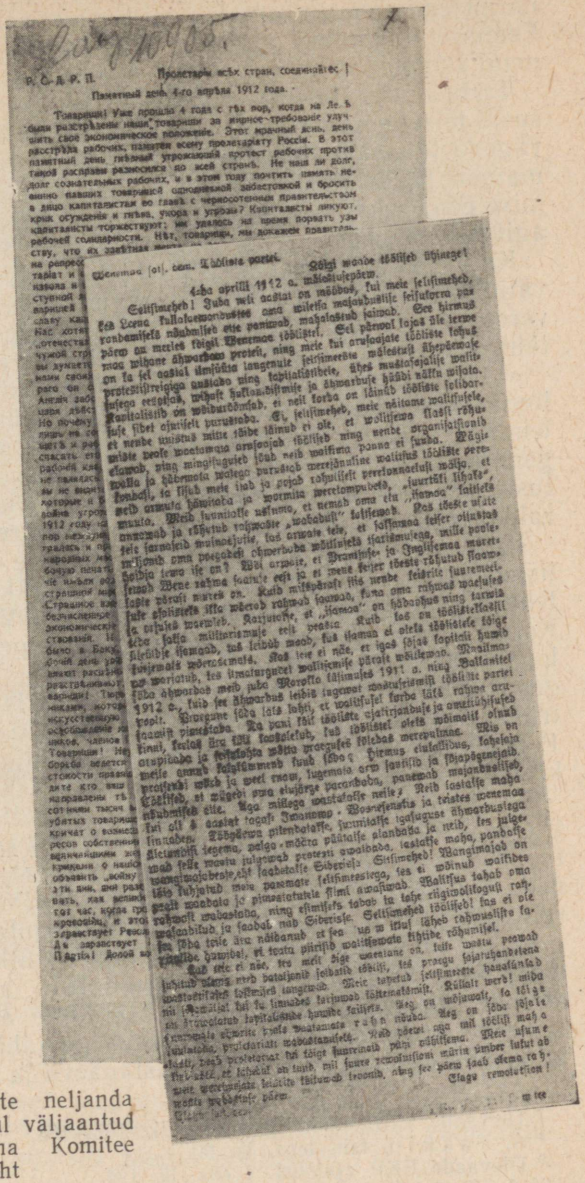

Leena sündmuste neljanda aastapäeva puhul väljaantud VSDTP Tallinna Komitee lendleht

vikud.[7] Nad abistasid sidepidamisel, trükikoja varustuse muretsemisel ja informatsiooni hankimisel ning toimetasid Eestisse illegaalset ajalehte «Proletarski Golos» ja välismaal ilmuvat venekeelset ajalehte «Sotsiaaldemokraat».

Tarbeainete vähenemine ja elukalliduse tunduv tõus kutsusid teisel sõja-aastal esile üldise rahulolematuse. Tsaarivägede lüüasaamine rindel süvendas omakorda rahulolematust. Kõik see lõi soodsa pinna revolutsioonilise liikumise edasiseks kasvuks, ühtlasi aga ka revolutsiooniliseks agitatsiooniks.

Ka 1916. aastal andsid VSDTP Eesti organisatsioonid välja ning levitasid lendlehti «Verise pühapäeva» ja Leena veresauna aastapäeva ning 1. mai puhul. Nüüd kutsusid tähtpäevalised lendlehed sageli üles streigile.

«Verise pühapäeva» — 9. jaanuari eelõhtul levitasid Tallinna bolševikud Petrogradi Komitee trükikojas trükitud lendlehte, milles kutsuti üles tsaarivalitsuse ohvriks langenute mälestust austama streigiga.[8] Vene-Balti laevaehitustehase 1300 töölist järgisid bolševike üleskutsele ja korraldasid 9. jaanuaril poliitilise protestistreigi.

1916. aasta jaanuaris jagati streikivatele «Dvigateli» töölistele samuti sõjavastaseid lendlehti. Bekkeri laevaehitustehase tööliste streigi ajal märtsis levitas VSDTP Tallinna Komitee lendlehte, mis paljastas sõja imperialistlikku iseloomu ja kutsus üles korraldama solidaarsusstreiki Petrogradi tööliste toetamiseks. 1916. aasta jaanuarist alates trükiti VSDTP Tallinna Komitee lendlehti oma trükikojas. 1. maiks 1916 andis Tallinna Komitee välja eesti- ja venekeelse lendlehe. Eesti keeles ilmus see 8000 eksemplaris.[9]

Eesti bolševikud tegid sõjavastast agitatsiooni ka soldatite seas. Narva Komitee lendleht selgitas soldatitele, miks töölised streigivad, ja kutsus soldateid toetama töölisi, kui need tõusevad üles oma rõhujate vastu. «Pöörake siis oma relvad Nikolai Verise timuka vastu,» kirjutati lendlehes.[10]

Kuigi eesti bolševikel ei jätkunud küllaldaselt jõudu tööks talurahva hulgas, andsid nad 1916. aastal välja ka talupoegadele määratud lendlehti. Selle aasta maikuus, kui eesti kodanlus suure pidulikkusega tähistas Eestimaa talurahva «vabastamise» 100. aastapäeva ja seejuures ülis-

[7] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 187—188.
[8] A. Takkin, tsit. teos, lk. 90.
[9] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 194.
[10] A. Takkin, tsit. teos, lk. 94—95.

Nr. 1. Tallinnas, 5. septembril 1915 a. Nr. 1.

Kiir

Töörahwa päewaleht.
Ilmub igal äripäewal.

Tellimise hind
postiga ja kättesaates:
12 kuud Rbl. 5.— | 3 kuud Rbl. 1.35
6 „ „ 2.60 | 1 „ „ —.45
Üksik nummer 3 kop.

Toimetus ja talitus: E. Karja uul. nr. 21. Kõnetraat 376.
Raha- ja lihtkirjade adr.: Ревель, Кіяръ.

Teadaandmine.

Minewa aasta juulikuul, mõni nädal enne praeguse sõja algust, astusin ma tarwiliſi sammuſi, et päewalehte Kiirt wäljaandma hakata. Warsti järgnew sõda tõmbas aga selleſt plaaniſt kriipsu läbi, nõnda et septembrikuul, mil ametlik lehe wäljaandmiſe luba kätte jõudis, sõja tõttu wäljakujunenud olukord niiſuguſeks oli muutunud, kus töölistelehe ilmumine täieste wõimataks jai. Nõnda pole leht tänini ilmuda wõinud, ega wõi seda ka praegu weel mitte teha.

A. Saal.

Selline ajaleht kavatseti asutada 1915. aastal Tallinnas.

tas tsaarivalitsuse «suuremeelsust», andsid Tallinna ja Narva bolševikud välja lendlehe, milles tõsteti esile talupoegade «vabastamise» tõelisi põhjusi.[11]

[11] A. Takkin, tsit. teos, lk. 94—95.

1916. aasta oktoobris loodi üle-eestiline parteikeskus — VSDTP Põhja-Balti Organisatsioonide Büroo, mille ülesanded ajutiselt pandi Tartu Komiteele.[12] Põhja-Balti büroo tegi Eesti bolševike ülemaalise konverentsi ettevalmistamisel aktiivselt revolutsioonilist propagandat. Büroo andis välja mitu lendlehte, mida levitati Tartus, Narvas ja Tallinnas. Põhja-Balti Organisatsioonide Büroo lendlehte, mis ilmus eesti ja vene keeles 9. jaanuari tähistamiseks 1917. aastal, levitati laialdaselt Eesti suuremates linnades.

Samal ajal kui eesti bolševikud oma organisatsioone kindlustasid ja sõjavastast revolutsioonilist agitatsiooni laiendasid, algasid uued repressioonid. Ööl vastu 4. veebruari rüüstati Tartus Põhja-Balti büroo trükikoda ja vahistati mitu aktiivset bolševikku, teiste hulgas ka K. Rimša.

Kõigist rüüstamistest hoolimata ei loobunud eesti bolševikud Esimese maailmasõja aastail oma legaalse ajalehe väljaandmise mõttest. Sõja eel suletud «Kiir» kavatseti Tallinnas päevalehena käima panna. Vastava loa saamiseks esitati taotlus juba 1914. aasta juulis, kuid luba saabus alles 1914. aasta septembris. Sõda tõmbas sellele kavatsusele kriipsu peale. Töörahva päevaleht «Kiir», mille tellimistingimused, üksiknumbri hind, toimetuse ja talituse aadress ning telefoninumbergi olid avalikult välja kuulutatud, ei saanud hakata ilmuma ka 1915. aasta septembris. Seetõttu pidi väljaandja avaldama teadaande, kus ta põhjendas ajalehe mitteilmumist sõjaaja oludega.[13]

Vahepeal oli esimene luba, nagu kirjutab V. Buk, trükikojas kaduma läinud.[14] Igaks juhuks nõutati uus luba. Vastav teadaanne, mis on publitseeritud eespool viidatud väljaandes, avaldati 1916. aasta 16. septembril. Uus töörahva ajaleht «Sõna» pidi hakkama ilmuma üks kord nädalas Tallinnas. Kuid jällegi teatas väljaandja, et «... praeguse sõja pärast olukord niisugune on, kus töölistelehe ilmumine küll hädapärast tarvilik oleks, see aga väga suurte ja mitmesuguste raskustega ühenduses seisab ehk hoopis võimata on». Väljaandja pöördus «töölistelehe poolehoidjate» poole üleskutsega elustada «töölistelehe välja-

---

[12] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 198—199.

[13] Selle teadaande on publitseerinud V. Buk VSDTP Põhja-Balti organisatsioonide väljaandes: Töörahva ajakirjanduse ülevaade 1905—1917. Tartus, 1917, lk. 28.

[14] V. Buk, Eesti töörahva ajakirjanduse ülevaade 1905—1917, lk 29.

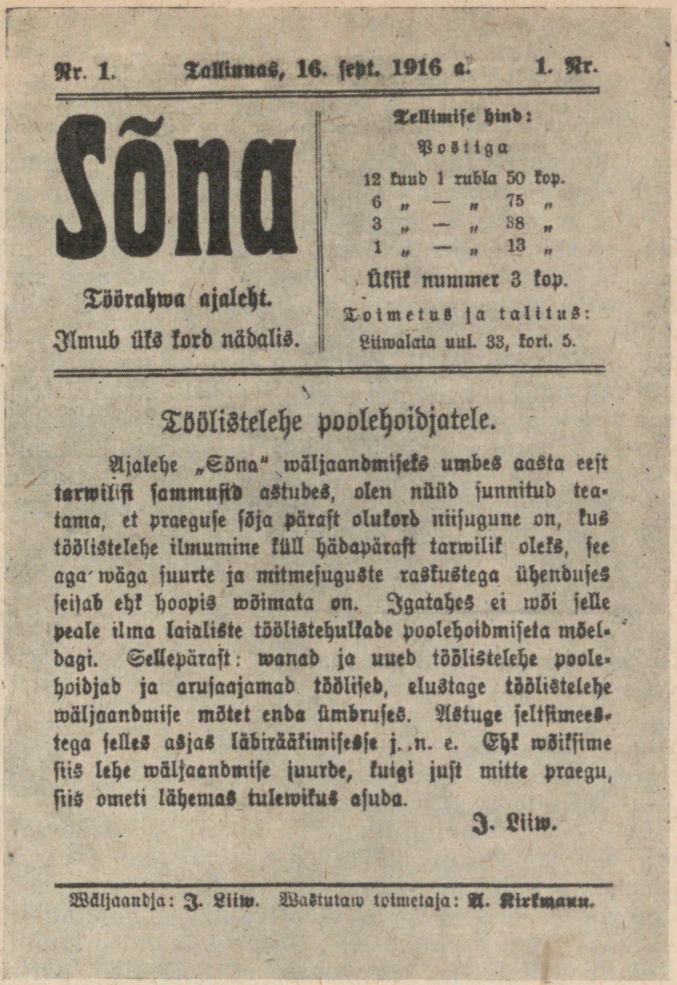

Nr. 1. Tallinnas, 16. sept. 1916 a. 1. Nr.

Sõna

Töörahwa ajaleht.

Ilmub üks kord nädalis.

Tellimise hind:
Postiga
12 kuud 1 rubla 50 kop.
6 „ — „ 75 „
3 „ — „ 38 „
1 „ — „ 13 „
Üksik nummer 3 kop.
Toimetus ja talitus:
Liiwalaia uul. 33, kort. 5.

Töölistelehe poolehoidjatele.

Ajalehe „Sõna" wäljaandmiseks umbes aasta eest tarwilisi sammusid astudes, olen nüüd sunnitud teatama, et praeguse sõja pärast olukord niisugune on, kus töölistelehe ilmumine küll hädapärast tarwilik oleks, see aga wäga suurte ja mitmesuguste raskustega ühenduses seisab ehk hoopis wõimata on. Igatahes ei wõi selle peale ilma laialiste töölistehulkade poolehoidmiseta mõeldagi. Sellepärast: wanad ja uued töölistelehe poolehoidjad ja arusaajamad töölised, elustage töölistelehe wäljaandmise mõtet enda ümbruses. Astuge seltsimeestega selles asjas läbirääkimisesse j. n. e. Ehk wõiksime siis lehe wäljaandmise juurde, kuigi just mitte praegu, siis ometi lähemas tulewikus asuda.

J. Liiw.

Wäljaandja: J. Liiw. Wastutaw toimetaja: A. Kirkmann.

Katsest asutada tööliste nädalaleht «Sõna» kõneleb selline 1916. aastal avaldatud teadaanne.

andmise mõtet», et hakata seda välja andma «kuigi just mitte praegu, siis ometi lähemas tulevikus». Üleskutse polnud asjatu ega tagajärgedeta. Tsaarivõimu kukutamise

järel hakatigi välja andma esimest eesti tööliste päevalehte, mille käimapanemiseks kasutati varem kogutud raha.

Sõja ajal olid eesti bolševikud sunnitud kasutama üht niisugust erakordset vahendit, mida me eesti töölisajakirjanduse ajaloos varem ei kohta. 1916. aasta algul andis Narva Komitee välja illegaalse hektograafil paljundatud eestikeelse ajakirja «Sotsialdemokrat» esimese numbri. [15] O. Palgi mälestuste järgi otsustades oli see pühendatud Zimmerwaldi ja Kienthali konverentsi materjalide tutvustamisele. Nimelt kirjutab O. Palgi: «Ma pöörasin sm. Anvelti poole, et ta juhtkirja ajakirjale kirjutaks, mille me komitee otsuse põhjal pidime välja andma... Anvelt kirjutas artikli. Materjali kirjutas ümber Vilkes. Hektograafi tegin ma apteeker Akseli abil. Sel hektograafil trükkisimegi ajakirja «Sotsialdemokrat» 1. numbri.» [16] Ajakirja paljundati, nagu selgub ühest hiljuti avaldatud uurimusest, 300 eksemplari. [17] O. Palgit ähvardas ajakirja väljaandmise eest vahistamine ja ta siirdus Tallinna, viies kaasa ka «Sotsialdemokradi» esimese numbri.

*

Seega ei läinud Esimese maailmasõja ajal korda asutada legaalseid bolševike partei väljaandeid. Marksistlikku selgitustööd põrandaaluse partei ideede vaimus tegid legaalselt mõnevõrra vaid J. Lilienbachi väljaanded. J. Lilienbachi kirjastamisel ilmusid sõja-aastail «Edasi» IX (1915/1916) ja X (1916/1917).

Sõja-aastail ilmunud illegaalsed eesti bolševike väljaanded kasvatasid rahvahulkades revolutsioonilist võitlusvaimu ning kutsusid töölisi, soldateid ja talurahvast avalikule võitlusele sõja vastu, tsaarivalitsuse, kapitalistide ja mõisnike võimu kukutamisele. Need väljaanded kinnitavad piltlikult leninlikku seisukohta, et bolševike partei oli ainuke partei, kes auga tegi läbi sõjaaja raskused, jäädes lõpuni truuks proletaarsele internatsionalismile.

---

[15] «Klassivõitlus» 1928, nr. 94—95, vrg. 29—30.

[16] Sealsamas, vrg. 30.

[17] И. М. Дажина, О нелегальной большевистской печати в годы первой мировой войны. «Вопросы истории КПСС» 1961 г., Nr. 2, lk. 114—115. I. Dažina ilmselt eksib, kui ta nimetab «Sotsialdemokrati» ajaleheks ja selle väljaandmise kohana märgib Tallinna.

BOLŠEVIKE PARTEI JA NÕUKOGUDE AJAKIRJANDUSE VÄLJAKUJUNEMINE OKTOOBRIREVOLUTSIOONI AJAJÄRGUL

ESIMENE PÄEVALEHT

Veebruarirevolutsiooniga kukutas Venemaa töörahvas 1917. aastal vihatud tsaarivõimu.

Tsarismi vastu tõusid üles ka Venemaa ääremaade töötavad hulgad. Eestis astus esimesena välja revolutsioonilises võitluses karastunud Tallinna proletariaat, kes kukutas siin tsaarivõimu 2. märtsil. 1917. aasta märtsi esimesel poolel likvideeriti isevalitsuslik kord kogu Eestis.

Endise tsaaririigi territooriumil, sealhulgas Eestis, hakkas massiliselt tekkima tööliste, talupoegade, soldatite ja madruste nõukogusid. Töörahva nõukogudele kuulus rahvahulkade usaldus ja nende kätte koondus tegelik võim. Nii jõuti Veebruarirevolutsiooniga tööliste ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlikule diktatuurile üsna lähedale.

Üksnes seetõttu, et kodanlus oli võimu võtmiseks paremini organiseeritud, läks tal korda luua töörahva nõukogude kõrval oma Ajutine Valitsus. Kujunes ajaloos senitundmata kaksikvõim.

Kaksikvõimu tingimustes olid Venemaa proletariaadil suuremad poliitilised vabadused kui ühegi teise kapitalistliku maa proletariaadil. Omapärases ajaloolises olukorras tekkinud poliitilisi vabadusi püüdis proletariaat ja tema partei kõigiti ära kasutada revolutsiooni huvides.

5. märtsil 1917. aastal hakkas uuesti ilmuma bolševike partei Keskkomitee ja Petrogradi Komitee legaalne häälekandja «Pravda». Mõni päev hiljem ilmus partei Moskva Komitee legaalse päevalehe «Sotsiaaldemokraat» esimene number. Bolševistlik agitatsioon hakkas üha laialdasemalt

jõudma rahvamassideni. Oma esimeses numbris püstitas «Pravda» kohalikele parteiorganisatsioonidele rea ülesandeid. Nende ülesannete hulgas oli ka partei kohaliku ajakirjanduse loomine.[1]

Eestis olid VSDTP organisatsioonid enne revolutsiooni olemas Tallinnas, Narvas ja Tartus. Neisse kuulus 100 liikme ümber.[2] Pärast Veebruarirevolutsiooni hakkas partei liikmete arv kiiresti kasvama. Juhtivaks VSDTP organisatsiooniks kujunes Eestis Tallinna organisatsioon. VSDTP Tallinna Komitee, kes mõnes osas juhtis partei tööd kogu Eesti ulatuses, asus kiiresti täitma Keskkomitee näpunäiteid. Märtsi algul 1917 otsustati hakata välja andma oma häälekandjat.

PÄEVALEHE «KIIR» ASUTAMINE

VSDT(b)P Eesti organisatsioonidel oli varemast ajast väärtuslikke kogemusi töölisajakirjanduse organiseerimise ja väljaandmise alal, eriti revolutsioonilise liikumise tõusuaastaist (1910—1914). Kuid äsja tekkinud ajaloolises olukorras polnud üle-eestimaalise töölisajalehe asutamine kerge ülesanne. Ajalehe väljaandmiseks oli tarvis eelkõige materiaalseid vahendeid, s. o. toimetuse ja talituse ruume, trükikoda, paberit, raha jne. Poliitilise päevalehe väljaandmiseks oli vaja peatoimetajat, toimetuse ja talituse töötajaid ning hea hulk tublisid alalisi kaastöölisi. Kõike seda aga algul ei olnud.

Eesti bolševike organisatsioonid olid maailmasõja ajal, aga ka juba varem, julmade repressioonide tõttu tõsiselt kannatanud. Kõige silmapaistvamad seltsimehed, kellel oli suuri kogemusi revolutsioonilise ja ajakirjandusliku töö alal, olid enamikus üle suure Venemaa laiali pillutatud, ühed Siberisse saadetud, teised tsaariarmeesse mobiliseeritud. Mitmed silmapaistvad bolševikud olid sunnitud oma kodumaa töölisliikumisest eemal olema emigrantidena, näiteks H. Pöögelmann, N. Janson jt. Esimese maailmasõja eel «Kiirt» välja andnud tööliste kirjastusühing «Rahva Sõna» oli tsaarivõimude poolt likvideeritud.

Kõikidest raskustest hoolimata võtsid bolševikud otsekohe pärast kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni

[1] «Правда», 5 марта 1917 г., № 1.
[2] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 208.

võitu päevakorda üle-eestimaalise tööliste poliitilise päevalehe asutamise. Juba 2. märtsi õhtul Tallinnas toimunud kohaliku bolševike organisatsiooni esimesel legaalsel koosolekul kaaluti oma ajalehe väljaandmise küsimust. Ühel teisel koosolekul, kust võttis osa ka bolševike poole hoiduvaid parteituid, arutati muuhulgas ka oma häälekandja asutamise võimalusi. Leidus kahtlejaid, kes arvasid, et päevalehe väljaandmine käesoleval momendil pole jõukohane. Seevastu kõneles eriti energiliselt ajalehe väljaandmise poolt proletaarne kirjanik Juhan Lilienbach, kes olevat nõudnud: «Tööliste päevaleht tuleb otsekohe käima panna.» Ja kui siis edasi-tagasi arutamise peale ikkagi leidus kahtlejaid, olevat J. Lilienbach korranud juba kannatamatult: «Päevaleht tuleb otsekohe välja anda, sest nüüd oleks kuritegu, kui töölistel oma suuremat häälekandjat ei oleks.» [3] Nõupidamine otsustas, mõne kahtleja erapooletuks jäädes, hakata välja andma eesti tööliste poliitilist päevalehte.

Selleks peeti tarvilikuks kutsuda Narvast ja mujalt Tallinna aastail 1912—1914 Narvas ilmunud bolševistliku ajalehe «Kiir» kaastöölised. Ühtlasi otsustati uue energiaga tööliste hulgas jätkata raha kogumist ajalehe heaks.

Ajalehe asutamine otsustati lõplikult üle-eestimaalisel parteiorganisatsioonide nõupidamisel 12. märtsil Tallinnas. Nõupidamisest võtsid osa Tallinna, Narva ja Petrogradi VSDT(b)P eesti grupi esindajad. [4] Leiti, et ajalehe väljaandmist tuleb alustada viivitamatult ning toimetajaks määrati 1912.—1914. aasta «Kiire» peatoimetaja Jaan Anvelt. Ühtlasi valiti komisjon, kelle hooleks jäi ettevalmistustöö tegemine ja materiaalsete vahendite hankimine. Ajalehe nimeks valiti uuesti «Kiir», sest see ajaleht oli omandanud eesti töölisklassi seas suure populaarsuse.

«Kiire» esimene number ilmus 1917. aasta 18. märtsil (vkj.).

«Kiire» toimetuses töötas algusest peale J. Anvelt, kes kolis selleks Narvast Tallinna. Hiljem lisandusid talle V. Buk, J. Mägi, J. Kippar, V. Kingissepp, H. Suuder, H. Pöögelmann, R. Vakmann, J. Käspert jmt. Peale selle «oli kõrvalt abiks päeval ja öösel» J. Lilienbach. [5]

---

[3] «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 5.
[4] «Kiir» 18. märtsil 1917, nr. 1.
[5] «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 5.

Ajalehe toimetusel oma ruume ei olnud. Toimetamistööd tehti siin ja seal, kus võimalik. Ajalehe talitus asus ajutiselt «Niguliste uul. 7, trükitööliste haigekassas». Alates 28. märtsist (nr. 6) kuni 10. aprillini (nr. 13) märgitakse ajalehes talituse, s. t. ka toimetuse ajutise asukohana endise kindlusekohtu ruume, mis asusid Suur-Karja tänavas nr. 18. Sinna jäigi ajalehe toimetus ja talitus tööle, endist kindluse kohtumaja aga hakati kutsuma Töölismajaks. «Kiire» selleaegne kaastööline ja toimetuse liige J. Kippar on kirjeldanud toimetust ja talitust järgmiselt: «1917. aasta kevadel, kui ma Tallinna jõudsin, asus «Kiire» toimetus Töölismajas Suur-Karja tn. 18, teisel korral. Meie kasutada oli kolm tuba. Ühes neist asus talitus, teises toimetus ja kolmandas oli ajalehe toimetaja J. Anveldi ja venekeelse bolševistliku ajalehe «Utro Pravdõ» toimetaja I. Rabtšinski ühine kabinett. Toimetuse ruumide vastas oli väike saal, kus tavaliselt peeti tööliskoosolekuid. Maja alumisel korral oli töölisajakirjanduse müügipunkt, kus levitati Juhan Lilienbachi poolt väljaantud brošüüre, ajakirju, mitmesugust parteikirjandust ja muidugi ka ajalehte «Kiir».» [6]

Iga päev ilmuva töölisajalehe väljaandmine nõudis suuri summasid. Esialgu kasutati «Kiire» väljaandmiseks enne Veebruarirevolutsiooni tööliste poolt töölisajalehe asutamiseks kogutud raha, kuid sellest jätkus vaid ajalehe käimapanemiseks. Edaspidi ilmus «Kiir» tööliste poolt tema toetamiseks kogutud summadest. Juba 19. maiks 1917 olid töölised «Kiirele» kogunud ligi 11 000 rubla, [7] kuu aja pärast oli see summa ligi 13 000 rubla. [8] Üsna pea hakkas «Kiire» majanduslik olukord paranema ja tema sissetulekud tiraaži järjekindla suurenemise tulemusena kasvama.

Raskusi oli «Kiire» trükkimisega, sest oma trükikoda VSDT(b)P Tallinna organisatsioonil ei olnud. Trükikodade omanikud aga tegid proletaarse ajalehe väljaandmisele takistusi. Nende raskuste ületamiseks hakati «Kiire» initsiatiivil koguma raha partei trükikoja asutamiseks. Veidi

---

[6] J. Kippar, Mälestusi «Kiire» kaastöölise päevilt. Nõukogude võimu eest. Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioonist Eestis aktiivselt osavõtnute mälestuste kogu. Tallinn, 1957, lk. 127.

[7] «Kiir» 20. mail 1917, nr. 46.

[8] «Kiir» 20. juunil 1917, nr. 70.

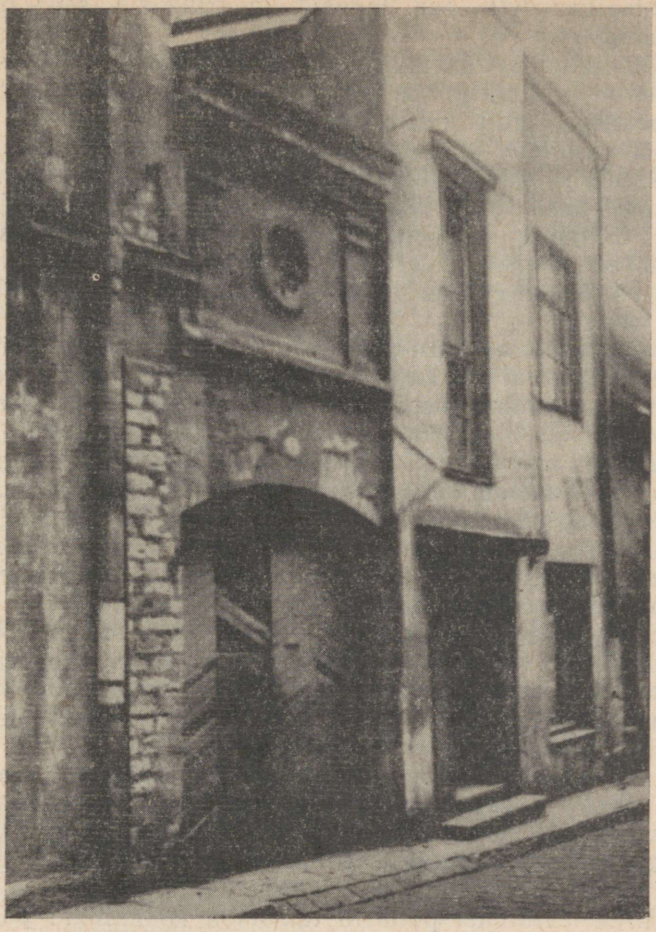

Hoone Müürivahe tänavas nr. 17 praegusel kujul. Siin trükiti 1917. aastal ajalehte «Kiir».

enne «Kiire» sulgemist, s. o. 1917. aasta juulikuu alguseks, olid töölised kogunud selleks 10 650 rubla ja 93 kopikat.[9] Seni läks aga korda ajalehte trükkida tänu trükitööliste

[9] «Kiir» 5. juulil 1917, nr. 82.

ennastsalgavusele, kes ladusid ja trükkisid seda oma vabast ajast.

Töölisliikumise tõusuaastatel äraproovitud ja laialdaselt kasutatud traditsioon toetada töölisajalehte peoõhtute korraldamisega leidis rakendamist ka 1917.—1918. aastal. Esimene selline peoõhtu toimus 1917. aasta aprillikuu algul. See oli nii osavõturohke, et osa külalisi pidi ruumipuudusel ukse taha jääma.[10] Peoõhtu avati «Marseljeesiga». Lühikese avakõne kirjanduse ja kunsti tähtsusest pidas Jaan Ikmelt. «Valvaja» meeskvartett laulis ja ette kanti ka deklamatsioon «Raudu raputab emake maa» ning teisi palasid.

«Valvajas» korraldati aprilli- ja maikuu jooksul «Kiire» heaks kokku neli peoõhtut, mis tõid ajalehele küllalt suure sissetuleku. Kolme peoõhtu kohta on andmeid. Nende puhastulu oli ligi 1500 rbl. Umbes samaks ajaks (29. maiks) olid töölised «Kiire» heaks kogunud 12 240 rubla.[11] Seega moodustasid sissetulekud neist kolmest peost, mille kohta on täpsed andmed, üle 12 protsendi «Kiirele» tööliste poolt tolleks ajaks kogutud summadest. Tööliste poolt korraldatud pidudest sai «Kiire» tälitus seega küllaltki suuri summasid ajalehe väljaandmiseks. Ka «Lootuse» seltsi saalis korraldasid «Kiire» heaks ühe peoõhtu sadamatöölised ja ühe metallitöölised-treialid.[12] Vahetult Oktoobrirevolutsioonile eelnenud kuudel ja pärast revolutsiooni korraldasid töölised oma ajakirjanduse toetamiseks suure eduga peoõhtuid.

«Kiirt» toetasid ka vene töölised. Nii anti mais VSDT(b)P Keskkomitee kaudu «Kiirele» põhikapitali jaoks üle 1000 rubla, mille olid kogunud Petrogradi Ohta lõhkeainetehase töölised. «Kiirele» kogus pidevalt summasid ka partei keskhäälekandja «Pravda».[13]

«Kiire» levitamist püüdsid takistada kodanlikud postiametnikud, jaamaülemad jt. Endine tsaaritruu sõjatsensor Franz nõudis «Kiire» tsenseerimisele saatmist, kuid vastavalt VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee otsusele 11. maist

---

[10] «Kiir» 10. apr. 1917, nr. 13.

[11] «Kiir» 30. mail 1917, nr. 52.

[12] Vt. «Kiir» 18. märtsil 1917, nr. 1; 14. apr., nr. 17.

[13] H. Moora, Bolševistlik ajakirjandus Eestis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise perioodil. Diplomitöö. Tartu, 1952, lk. 17. Käsikirja säilitatakse Tartu Riikliku Ülikooli NSV Liidu ajaloo kateedris.

jäeti tema nõudmine lihtsalt tähele panemata. «Kiir» teatas sel puhul lühidalt: «Revolutsioon andis meile sõnavabaduse ja seda ei suuda ei hr. Franz ega herra politseimeister Hellat meilt ära võtta.» [14] Kodanlus püüdis korraldada «Kiire» toimetuse vastu pogromme, kuid töölised kaitsesid oma ajalehte ja ajasid pogrommitegijad laiali. Proletaarse ajalehe laimamine, halvustamine ja sõimamine kodanlikus ajakirjanduses oli tavaliseks nähtuseks. Tuli ette iseği «Kiire» kaastööliste vahistamisi. Kuid kõikidele raskustele vaatamata suutis bolševike partei «Kiirt» välja anda regulaarselt kuus korda nädalas.

Algul ilmus «Kiir» lihtsalt sotsiaaldemokraatliku päevalehena, nagu võib lugeda ka ajalehe peast: «Sotsiaaldemokraatline päevaleht». [15] Hiljem on sellele kohale paigutatud hüüdlause: «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!» [16] 8.(21.)—17.(30.) aprillini 1917 ilmus «Kiir» VSDT(b)P Tallinna osakonna häälekandjana [17] ning alates 18. aprillist (1. maist) 1917 VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee ja Tallinna Komitee häälekandjana. [18] «Kiir» ilmus kuni juulipäevadeni, s. o. ligi kaks kuud, ühtekokku 88 numbrit. Oma väliselt kujunduselt ja formaadilt oli «Kiir» täiesti kaasaegne poliitiline päevaleht. Ajalehest «Kiir» me ei leia aga fotosid, karikatuure jt. illustratsioone, mida eesti kodanlikes ajalehtedes tollal juba hakkas esinema. Töölisest fotokorrespondent ja karikaturist pidid tahes-tahtmata jääma revolutsioonilise ajakirjanduse ajaloo hilisemateks nähtusteks.

«KIIRE» REVOLUTSIOONILINE AGITATSIOON KAKSIKVÕIMU AJAJÄRGUL

«Kiir» tutvustas lugejatele oma platvormi toimetuse artikliga «Meie seisukoht». Artiklis anti hinnang Veebruarirevolutsioonile ja selgitati bolševike partei seisukohti selle revolutsiooni suhtes. Hoiatati eksiarvamuse eest, nagu oleks revolutsioon juba lõppenud ja sisemine vaenlane võidetud. «Ajutises Valitsuses istuvad need,» kirjutas «Kiir», «keda m i t t e rahvahulk, m i t t e see jõud valinud

---

[14] «Kiir» 15. mail 1917, nr. 41.
[15] Vt. «Kiir» 18.—24. märtsini 1917, nr.-d 1—5.
[16] Vt. alates «Kiir» 27. märtsist 1917, nr. 5.
[17] Vt. «Kiir» 8.—17. apr. 1917, nr. 12—19.
[18] Vt. «Kiir» 18. apr.—12. juuli 1917, nr. 20—88.

pole, kes Nikolai Romanovi ja tema teenrite vägivalla korra kukutasid.»[19] «Kiir» rõhutas, et Ajutises Valitsuses istuvad töörahva revolutsioonilise liikumise vastased, kadetid ja oktobristid, rodzjankod ja gutškovid, kes ei ole revolutsiooniga sugugi muutnud ega kaotanud oma ekspluataatorlikku iseloomu.

Kodanliku Ajutise Valitsuse kindla toena kujutati artiklis «Meie seisukoht» ka eesti kodanlust. Selles toodi ilmekalt esile eesti kodanluse kontrrevolutsiooniline olemus: «Vaadake, kuidas kodanlus, kel revolutsiooni ajal süda hirmu pärast igatahes mitte vanal kohal polnud, nüüd võimu agaralt oma kätte püüab kahmida. Vaadake, kuidas vana korra mädanenud toed, nii politseinikud kui tsensorid ja sandarmid endid uue korra kaitsjateks kauplevad ja kuidas Tõnissonid ja Poskad neid selle juures toetavad. Kõige selle mõte on selge: töölised ja soldatid võitsid kätte, meie, ühiskonna rõõskkoor, jagame!»[20] «Kiir» hoiatas selle eest, et «ülemate klasside vasturevolutsioon rahva võitusid ära ei pühiks». Venemaa sotsiaaldemokraatia peamiseks ülesandeks nimetas «Kiir» «kättesaadud võitusid kindlustada ja järgmisi sammusid astuda, et sotsiaalset revolutsiooni lõpuni viia».[21] Samas ja järgmises numbris avaldati VSDTP tolleaegne, II kongressil 1902 vastu võetud programm ja põhikiri.[22] «Kiir» pidas oma peamiseks eesmärgiks kaasa aidata võitlusele partei programmi elluviimiseks.

Kuid kõrvuti bolševistlike seisukohtadega avaldati sellal «Kiire» veergudel ka menševistlikke vaateid. Nii räägiti seal kaitsesõjast ja vajadusest avaldada survet Ajutisele Valitsusele. Pikkamisi, kui parteiorganisatsioonid Eestis tugevnesid ja kindlameelsemad revolutsionäärid Eestisse tagasi jõudsid, sai «Kiir» esialgsetest kõikumistest üle.

Üks esimesi küsimusi, millega «Kiir» kohe pärast asutamist kokku puutus, oli nn. «autonoomia seaduse» projekt. Eesti kodanluse, balti sakslaste ja vene kodanluse pikaaja-

---

[19] [J. Anvelt], Meie seisukoht. «Kiir» 18. märtsil 1917, nr. 1. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*

[20] «Kiir» 18. märtsil 1917, nr. 1.

[21] Sealsamas.

[22] Venemaa Sotsiaaldemokraatlise Töölispartei programm. «Kiir» 18. märtsil 1917, nr. 1; 22. märtsil, nr. 2. Vrd. NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 39—45. Venemaa Sotsiaaldemokraatlise Töölispartei põhjuskiri. «Kiir» 22. märtsil 1917, nr. 2. Vrd. NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 46—48.

liste telgitaguste läbirääkimiste tulemusena oli valminud seaduseprojekt, mis kandis nimetust «Määrused eestlaste maa administratiivse valitsemise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korralduse kohta». Ka «Kiir» trükkis selle «Postimehe» järgi ära.[23]

Jutumärkidesse paigutatud pealkirjaga juhtkirjas «Eesti omavalitsus» paljastas J. Anvelt «Kiires» kodanliku autonoomiaprojekti poliitilise sisu.[24] Kodanlik autonoomiaprojekt nägi nimelt ette kubermangukomissari kõrvale nn. Maanõukogu loomise. Kodanlus lootis niiviisi kindlustada oma võimu. «Kiire» juhtkirjas selgitas J. Anvelt, et kodanlus tahab mitmeastmeliste valimistega ja muude kitsendustega kindlustada endale Maanõukogus enamuse. Projekti järgi võisid Tallinna 15 000 valijat saata Maanõukogusse ühe esindaja, samal ajal kui kõik väiksemad linnad, nagu Paldiski, Haapsalu, Paide ja Kuressaare, kus kokku elas umbes 15 000 elanikku, võisid igaüks samuti saata ühe esindaja. Nendes väikelinnades domineeris väikekodanlik element ja selles mõttes selgitaski «Kiir» lugejatele, et «pisikese Kuressaare või Paide väike kodanlase hääl maksab mitu korda rohkem kui Tallinna elaniku oma». Narva linnast kavatseti lahutada Kreenholmi ja Juhkentali töölisrajoon ning liita need Joala vallaga. Kodanlus lootis, et Narva töölistel ei õnnestu sel juhul oma esindajat läbi viia. Ajutine Valitsus kiitis selle seaduseprojekti heaks ja võttis ta oma ajutise määruse aluseks.

Kaksikvõimu tingimustes oli kodanluse ja Ajutise Valitsuse poliitika paljastamine revolutsiooni edasiarendamise seisukohalt väga oluline. Veebruarirevolutsiooni-järgsetel kuudel oligi see «Kiire» agitatsioonitöös silmapaistval kohal.

Seoses I. Poska määramisega kubermangukomissariks kirjutas J. Anvelt juhtkirja «Uus viin vanades astjates».[25] Ta analüüsis selles Ajutise Valitsuse tõelisi eesmärke ja iseloomustas I. Poskat kui truud «Nikolai Romanovi sulast», kes algusest peale on hakanud ajama tsaariisevalitsuse poliitilist joont.

Ajutist Valitsust kritiseeris «Kiires» ka V. Buk. «Kodanlus kannab oma südametunnistust rahapungas,» kirjutas

---

[23] «Kiir» 24. märtsil 1917, nr. 4; 27. märtsil, nr. 5.
[24] [J. Anvelt], «Eesti omavalitsus». «Kiir» 27. märtsil 1917, nr. 5.
[25] «Kiir» 24. märtsil 1917, nr. 4.

V. Buk oma artiklis «Gutschkovi agendid»[26] ja rõhutas, et isevalitsus võitles kuni oma lõpuni Inglise-Prantsuse huvide eest. Kodanlik Ajutine Valitsus, kes uuendas Nikolai II poolt antud truudusvannet «Sõda võiduka lõpuni», on täis tahet samuti teha, seepärast peab saama talle osaks õnn koos «oma armsa isevalitsusega ühes hauas hingata».

V. Buk oli J. Anvelti kõrval «Kiire» alguspäevil selle ajalehe aktiivsemaid juhtkirjade kirjutajaid. V. Buk tõi oma juhtkirjades korduvalt lugeja silmade ette kodanluse tõelise palge, tema kontrrevolutsioonilisuse. Kodanluse salakavalaid plaane kirjeldas ta järgmiselt: «Tööliste ja soldatite vahel vaenu õhutada, neid lahutada; teiseks miilitsat tumedate isikutega läbi põimida, et see kodanlusele enam-vähem ustavaks asutuseks muutuks; kolmandaks ametikohtadesse ja asutustesse halli ja mustasajalist elementi paigutada ja... siis kontrrevolutsiooni käima panna.»[27]

Talurahva elu käsitledes kutsus V. Buk kehvtalupoegi üles harimata jäetud mõisamaid revolutsioonilisel teel jagama ja üles harima.[28] Nähes, kuidas Veebruarirevolutsiooni järel võimu juurde hiilinud kodanlus püüdis kõigiti revolutsiooni arengut pidurdada ja töörahva nõukogude osatähtsust vähendada, kirjutas Buk: «Tööliste ja soldatite saadikute nõukogu peab iseseisvat teed käima, olgugi et Ajutine Valitsus teda seaduslikuks tunnistanud ei ole. See nõukogu on esimene ja õnnelik samm sel teel, mis Euroopa kuristikust välja viib, kuhu teda kapitalistide sõda lükkas.»[29] V. Buk nimetas eesti kodanlust «kõige tagurlikumaks tagurlaste hulgas». Tema kirjutused, eriti «Kiire» ilmumise algusperioodil avaldatud, aitasid rahvahulki poliitiliselt kasvatada, neid šovinismi ja natsionalismi mõjust vabastada.

Märtsi lõpul (vkj.) avaldati «Kiires» osaliselt V. I. Lenini «Kirjad kaugelt»,[30] kus analüüsitakse Veebruarirevolutsiooni ja näidatakse, et Ajutine Valitsus ei

---

[26] V. B [u k], Gutschkovi agendid. «Kiir» 6. apr. 1917, nr. 10.
[27] V. B[u k], Provokatorid. «Kiir» 28. märtsil 1917, nr. 6.
[28] V. B [u k], Mis teeb talurahvas. «Kiir» 28. märtsil 1917, nr. 6.
[29] V. B u k, Võitlus täieliku võiduni. «Kiir» 27. märtsil (9. apr.) 1917, nr. 5.
[30] Esimese revolutsioni esimene järk. N. Lenini kirjad kaugelt. «Kiir» 23., 24., 25. märtsil 1917, nr. 3, 4, 5.

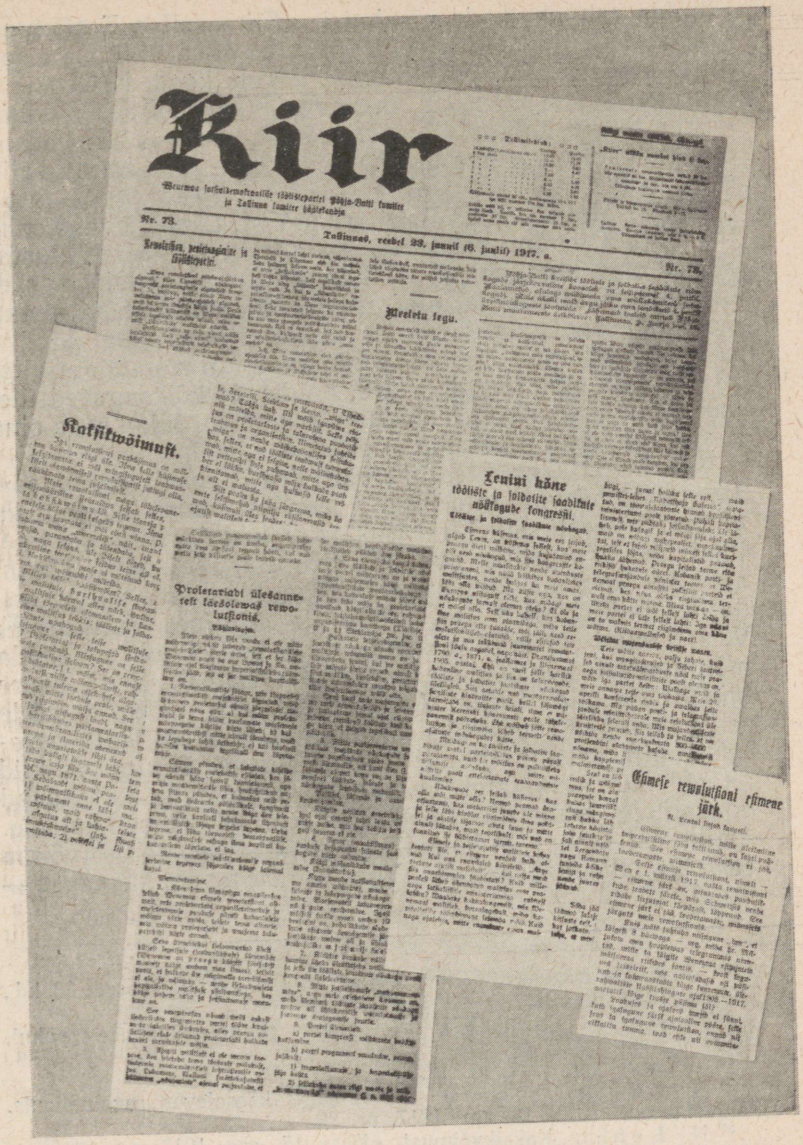

Kiir

Nr. 73.

Tallinnas, reedel 23. junnil (6. junlil) 1917. a.

Kaksikwõimust.

Proletariadi ülesannetest käesolewas rewolutsionis.

Lenini kõne tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongressil.

Esimese rewolutsioni esimene järk.

Veerge V. I. Lenini artiklitest 1917. aasta «Kiires».

rahulda rahvahulkade nõudmisi. «Kiir» esitas Eesti lugejale V. I. Lenini mõtteid järgmiselt: «See valitsus ei ole mitte kogemata kokku juhtunud isikute kogu. Need isikud on uue klassi esitajad, mis Venemaal politilise võimu juurde tõusid, kapitalistliste maaomanikkude ja burshuasiia esitajad, kes meie maa üle majandusliselt juba ammu valitseb . . .» [31]

Aprilli algul saabus Petrogradi V. I. Lenin. V. I. Lenini Petrogradi jõudmisest teatas ka «Kiir». Ühtlasi tutvustas «Kiir» oma lugejatele V. I. Leninit suure võitlejana, «kes Esimese maailmasõja ajal isegi kõige mustematel reaktsioni päevadel klassiteadlise proletariadi lippu kindlal käel kõrgel kandis, kes püha võitlusetuld revolutsioni altaril kustuda ei lasknud ja ära hoidis, et kõiksugused ülejooksikud ja sõja verise ebajumala kummardajad seda oma roojaste kätega rüvetama ei peaseks . . .» [32]

V. I. Lenini Aprilliteesid trükiti ära 7. aprilli «Pravdas». Järgmisel päeval informeeris nendest oma lugejaid ka «Kiir». [33] Varsti selle järel trükkis ajaleht Aprilliteesid täielikult ära. [34] Aprillis avaldati «Kiires» veel V. I. Lenini artiklid «Kaksikvõimust», [35] «Kõne Ismailovi polgu soldatite miitingul» [36] ja «Sõda ja Ajutine Valitsus» [37]. V. I. Lenini artiklid aitasid eesti bolševikel vabaneda mõningatest kõhklemistest ja kõikumistest. Eriti suure tähtsusega olid Lenini Aprilliteesid, mis näitasid kätte selge suuna üleminekuks kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile. Lenini artiklid aitasid meie lugejatel veenduda, et bolševikud tahavad nõukogude vabariiki, mis vastaks töörahva huvidele. Artiklitest ilmnes, et bolševike partei võitleb sellise võimu eest, kes lahendaks revolutsiooni ühe tähtsama küsimuse —

---

[31] «Kiir» 25. märtsil 1917, nr. 5. Vrd. V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., Tallinn, 1953, lk. 291.

[32] lb.-[J. Lilienbach?], N. Lenini pealinnajõudmise puhul, «Kiir» 7. apr. 1917, nr. 11.

[33] «Kiir» 8. apr. 1917, nr. 12.

[34] N. Lenin, Proletariadi ülesannetest käesolevas revolutsionis. Põhjuslaused. «Kiir» 18. apr. 1917, nr. 20.

[35] N. Lenin, Kaksikvõimust. «Kiir» 15. apr. 1917, nr. 18.

[36] N. Lenini kõne Ismailovi polgu soldatitele. «Kiir» 18. apr., 1917, nr. 20.

[37] [V. I. Lenin], Sõda ja Ajutine Valitsus. «Kiir» 17. apr. 1917, nr. 19.

maaküsimuse. «Kiire» lugejad võisid veenduda, et bolševikud võitlevad rahu eest, kõigi Venemaa rahvaste täieliku enesemääramisõiguse eest.

«Kiir» seisis kõigi proletariaadi suuremate väljaastumiste eesotsas. Näiteks pühendas «Kiir» suurt tähelepanu 1. mai tähistamise ettevalmistamisele. Ajaleht andis proletariaadile võitlusloosungid: «Maha sõda!», «Elagu rahvaste vendlus!», «Elagu sotsialismus!» jne. Ka oma juhtkirjades kõneles «Kiir» 1. maist ja sellest, kuidas läbi viia maidemonstratsioone jne.[38] Tallinna töölised läksidki demonstratsioonile «Kiire» loosungite all.

Üks tähtsamaid «Kiire» ülesandeid oli kaasa aidata legaliseerunud bolševike partei organiseerimisele ja kasvule. Partei elu kohta avaldas «Kiir» kohe algusest peale rohkesti mitmesugust materjali. Juba ajalehe esimestes numbrites, nagu märgitud, avaldati VSDT(b)P programm ja põhikiri. Edaspidi avaldas «Kiir» VSDT(b)P Eesti organisatsioonide koosolekute kuulutusi, tegi lugejatele teatavaks koosolekute, nõupidamiste, konverentside jne. otsused, kutsus üles uusi parteiorganisatsioone looma ja tõi informatsiooni silmapaistvamate eesti bolševike tagasisaabumisest ning parteitööle asumisest, uute parteiorganisatsioonide loomisest kohtadel jne.

Aprilli algul hakkasid eesti bolševikud ette valmistama VSDT(b)P üle-eestimaalist konverentsi. Ettevalmistustele aitas kaasa «Kiir». Ajaleht avaldas juhtkirja «Kindla korralduse loomine».[39] Juhtkirjas teatati konverentsi kokkukutsumise kavatsusest ja anti juhendeid, kuidas kohalike parteiorganisatsioonide tööd parandada, uusi parteiorganisatsioone ellu kutsuda ja konverentsile delegaate valida. «Kiir» rõhutas, et «on tarvis igalpool maal, alevikkudes ja linnades, kus Venemaa Sotsiaal-Demokraatliku Töölispartei osakond puudub, üksikutel seltsimeestel, kes partei programmi oma politilise tegevuse programmiks tunnistavad, ühineda ja korraldav (organisatsioni-) büroo luua. Viimasel tuleb kohe lähema parteiorganisatsioni poole pöörata, et see tema partei-organisatsioniks tunnistaks.

---

[38] Vt. näit. juhtkirjad: Soldatid ja maipüha. «Kiir» 14. apr. 1917, nr. 17; 1. mai laupäeval... «Kiir» 15. apr. 1917, nr. 18; 1. mai töölistepüha. «Kiir» 17. apr. 1917, nr. 19; Peanõudmine tänavusel 1. mail. «Kiir» 18. apr. 1917, nr. 20.

[39] «Kiir» 6. apr. 1917, nr. 10.

Sellest silmapilgust peale on osakond täieõigusline ja võib ka konferentsist oma esitaja läbi osa võtta».[40]

Tähtsaks sündmuseks VSDT(b)P eesti organisatsioonidele ja ühtlasi ajalehele «Kiir» oli 16.—17. aprillil Tallinnas peetud VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide I konverents. Kõige tähtsamaks konverentsi päevakorra punktiks oli V. I. Lenini Aprilliteeside läbiarutamine. Eesti ala bolševike konverents võttis vastu resolutsiooni, milles öeldi: «Sms. Lenini põhjuslauseid läbi arutades tunnistab konverents neid kui teaduslise sotsialismuse peal põhjenevaid täiesti vastuvõetavateks ja tervitab sms. Lenini, kui Vene proletariadi eesrinnas sammujat võitlejat, kes esimesena avalikult sotsialse revolutsioni teele astus.»[41] Konverents tunnistas «Kiire» Eesti parteiorganisatsiooni häälekandjaks.[42] Ühtlasi tehti partei ajakirjanduse kohta veel mitu põhimõttelise tähtsusega otsust. Konverentsil otsustati, et partei häälekandja juures võivad töötada ainult need, kes tunnustavad bolševike partei põhimõtteid ja taktikat. Toimetuse liikmeid kutsub ametisse VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee ja kinnitab toimetuse parteikonverents. Määrati kindlaks, et partei häälekandjas ei tohi avaldada partei põhimõtetega vastuolus olevaid kirjutusi. Tähtsamate materjalide puhul pidi toimetus avaldamise otsuse tegema kollektiivselt. Toimetuse liikmetel ja kirjasaatjatel keelati teha kaastööd kodanlikele ajalehtedele. Kuigi eesti bolševikud olid lähtunud parteilisuse printsiibist juba ammugi, võeti see printsiip nüüd vaieldamatuks tegevusjuhiseks. Nüüdsest peale võttis ajakirjanduslik agitatsioon Eestis palju kindlama parteilise ja võitleva suuna.

24.—29. aprillil 1917 toimus Petrogradis bolševike VII ülevenemaaline (aprilli) konverents. Seal töötati V. I. Lenini juhtimisel välja plaan võitluseks kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise eest.

«Kiir» tõi aprillikonverentsi käigust ja sõnavõttudest üksikasjalist informatsiooni.[43] Eesti bolševike häälekandja

---

[40] [J. Anvelt], Kindla korralduse loomine. «Kiir» 6. apr. 1917, nr. 10.

[41] V. s.-d. t-p. Põhja-Balti organisatsioonide konferents Tallinnas, 16. ja 17. aprillil 1917. «Kiir» 20. apr. 1917, nr. 21. Dokument avaldatud teoses: Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tallinn, 1957, lk. 120—125.

[42] «Kiir» 21. apr. 1917, nr. 22.

[43] Istungite kohta 25., 26. ja 27. apr. vt. «Kiir» 29. apr., nr. 29;

tegi lugejatele teatavaks ka suurema osa konverentsil vastuvõetud otsustest.[44]

Et «Kiir» võttis oma agitatsioonitöös aluseks Aprilliteesid ning VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide I konverentsi ja VII ülevenemaalise (aprilli) konverentsi otsused, kujunes ta 1917. aasta kevadel võitlevaks bolševistlikuks ajaleheks, mis suutis töörahvahulki Eestis organiseerida bolševike partei ümber. Seda märkis ka partei keskhäälekandja «Pravda». Selle toimetuse artiklis kirjutati: «Eesti revolutsioonilise proletariaadi häälekandja «Kiir» on «Pravdaga» täiesti üksmeelne. Kõigis selle ajalehe numbrites peetakse leppimatut võitlust eesti kodanlusega, keda ajaleht nimetab «kõige reaktsioonilisemaks Venemaal». Ajaleht kutsub eesti töölisi ja talupoegi otsima ühendust Tallinna, Narva ja Tartu organiseeritud töölistega.»[45] Edasi käsitleti artiklis üksikasjalikumalt «Kiire» võitlust eesti kodanluse natsionalistliku propaganda vastu. «Pravda» rõhutas, et «Kiir» on tema võitluskaaslane. Artikkel sisaldab «Pravda» toimetuse südamliku tervituse oma «eesti kaasvennale».

Võitluses kodaniik-demokraatliku revolutsiooni ümberkasvatamise eest sotsialistlikuks revolutsiooniks olid töörahva peamisteks vastasteks ühiskonna valitsevad klassid — mõisnikud ja kodanlus. Sellepärast pidi ka partei revolutsiooniline agitatsioon olema suunatud eelkõige nende klasside poliitika ja tegevuse õiges valguses näitamisele.

Eesti kodanluse esindajad toimisid vana tsaariaegse korra kaitsjatena. Kui külakehvistu tahtis aprilli lõpul tsaariaegsed kulaklikud vallavalitsused ümber valida, siis keelas kubermangukomissari abi K. Parts need valimised ära. «Kiir» selgitas sellega ühenduses rahvahulkadele, et kubermangukomissari abi on eduerakondlane. «See e r a k o n d peab ju mõisnikkude ja suurtalunikkude huvi-

---

25. apr. õhtuse istungi kohta vt. «Kiir» 1. mail 1917, nr. 30; sektsioonide töö kohta 26. ja 27. apr. vt. «Kiir» 2. mail 1917, nr. 31; istungite kohta 28. apr. vt. «Kiir» 4. mail 1917, nr. 33; 29. apr. toimunud konverentsi lõppistungi kohta vt. «Kiir» 5. mail 1917, nr. 34.

[44] Vt. näit. resolutsiooni sõja kohta «Kiir» 2. mail 1917, nr. 31; Ajutisesse Valitsusesse suhtumise kohta «Kiir» 1. mail 1917, nr. 30; agraarküsimuse kohta «Kiir» 5. mail 1917, nr. 34; koalitsioonivalitsuse ehk vastutava ministeeriumi kohta «Kiir» 2. mail 1917, nr. 31.

[45] Наш собрат. «Правда» 14 апр. 1917 г., № 32.

sid kaitsma,» kirjutas «Kiir», «sest mõisnikkude hulgas on ka — eestlasi. Praegused vallavalitsused on Eesti mõisnikkude ja suurtalunikkude käes. Ja arusaadav, et nad ei taha võimu oma käest ära lasta — maatööliste ja väiketalunikkude kätte.» [46] Tartu Nõukogu tunnistas Partsi tegevuse kontrrevolutsiooniliseks ja nõudis tema kõrvaldamist kubermangukomissari abi ametikohalt. Konflikt kubermangukomissari abi K. Partsi ja Tartu Nõukogu vahel võttis üldpoliitilise iseloomu, mida ka «Kiir» oma agitatsioonitöös edukalt kasutas kodanluse kritiseerimiseks ja töörahva hulkade bolševike partei poole võitmiseks.

Ajutise Valitsuse ja tema kohalike käsilaste poliitika kontrrevolutsioonilisuse selgitamine töörahvahulkadele toimus «Kiire» veergudel ka ühenduses Maanõukogu valimistega 1917. aasta mais. Kodanlus ruttas valimiste läbiviimisega, et vältida bolševike valimiseelset agitatsiooni, ette jõuda bolševike mõju kasvust ning sel viisil Maanõukogus endale enamus kindlustada. Sellepärast määras kubermangukomissar Poska valimised 23. maile.

Maanõukogu valimiste kord oli täiesti ebademokraatlik. Maal olid valimised kolmeastmelised ja maatööliste valimisõigust piiras paiksustsensus. Olukorras, kus külas veel võimutsesid hallparunid ja ametis olid tsaariaegsed vallavolikogud, ei saanud juttugi olla vabast valimiseelsest propagandast kehvtalurahva hulgas. Linnaproletariaat aga ei saanud valimistest üldse osa võtta, sest linnades valimisi ei toimunud, kuna Maanõukogusse läksid kodanlike linnavolikogude esindajad.

Neid asjaolusid arvestades protesteerisid VSDT(b)P organisatsioonid I. Poska omavolilise tegevuse vastu ja nõudsid valimiskorra demokratiseerimist ning valimiste edasilükkamist 25. juunile. [47] Juba mai algul oli töötav rahvas oma häälekandja kaudu nõudnud reaktsiooniliste kubermanguametnike vallandamist. [48] Kuid arvukatele protestidele vaatamata viis kodanlus siiski valimised 23. mail läbi. Kodanluse rahvavaenulikku tegevust seoses Maanõukogu valimistega kritiseerides kirjutas J. Anvelt: «Valimised määrati üle pea-kaela, nii et paljudes valdades maata-

---

[46] Vt. A. S-k, Reaktsionilised katsed. «Kiir» 3. mail 1917, nr. 32. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*

[47] «Kiir» 19. mail 1917, nr. 45.

[48] A. S-k, Reaktsionilised katsed. «Kiir» 3. mail 1917, nr. 32.

mehed oma kandidatisid üleski anda ei suutnud. Vanad vallavalitsused toetasid kõigest väest suurtalunikke ja nende poolehoidjaid.»[49] J. Anvelt kriipsutas alla ka valimiste antidemokraatlikkust. «Iga rahvalik riigivõim, iga rahvalik kubermanguvalitsus oleks need valimised edasi lükanud või nüüd, mil nad peetud, tühjaks tunnistanud,» kirjutas ta. Ajutine Valitsus, «kus kapitalistid enamuses, kes isand Poska komissariks nimetab, tunneb headmeelt, et meie kodanlased Maanõukogus enamuse saavad.»[50] «Kodanlus kubermangukomissariga eesotsas on ainult valimisi seganud,» kirjutas «Kiir». «Kõige raskemad süüdistused langevad tema kui kubermangu valitsuse esitaja peale selle pärast, et ta valimiste seadust rikkuda on lasknud.»[51] «Kiir» esitas täpseid ja vaieldamatuid fakte, kuidas kodanlus valimisi võltsis, ähvardusi kasutas ja kodanlikke valimisnimekirju peale surus.

Bolševike fraktsiooni nõudmisel tagandas Tallinna Nõukogu Poska kubermangukomissari kohalt. Töötava rahva survel hääletas ka enamus menševikke ja esseere Tallinna Nõukogus bolševike ettepaneku poolt. Samuti tühistati 23. mai valimiste tulemused. Tallinna Nõukogu otsus leidis töötava rahva hulkades suurt poolehoidu. Seda toetasid Narva, Tartu jt. nõukogud. Üle kogu maa toimus tööliste ning kehvtalupoegade demonstratsioone ja koosolekuid, milledel väljendati oma solidaarsust nõukogu otsusega. «Kiire» poolt laiadesse rahvahulkadesse viiduna omandasid nende koosolekute resolutsioonid suure mobiliseeriva jõu. Tallinnas toimus 29. mail tööliste massiline meeleavaldus komissari vallandamise otsuse toetamiseks.[52] 2. juunil korraldasid samasuguse demonstratsiooni Tallinna garnisoni soldatid ja Balti laevastiku madrused.

Poska vallandamise otsus kutsus kodanluse seas välja paanika, mida saatis kodanliku ajakirjanduse laimukampaania bolševike vastu. «Kiir» lükkas ümber kodanluse laimu ja selgitas, kelle huvides seda tehakse: «... kodan-

---

[49] J. A[nvelt], Maanõukogude valimised. «Kiir» 29. juunil 1917, nr. 77.

[50] Sealsamas. Sõrendus J. Anveltilt — *E. L.*

[51] Tõde tööliste ja soldatite saadikute nõukogu otsustest. «Kiir» 6. juunil 1917, nr. 58.

[52] «Kiir» 30. mail 1917, nr. 52.

lased ei võitle mitte eesti rahva huvide pärast. Neil on ükskõik, kas Poska või mõni teine kubermangukomissariks on. Peaasi on, et see nende mees, nende kasude kaitsja oleks.» [53]

Sarkasmiga paljastas kodanluse «sõjakäiku» «Kiires» V. Kingissepp, kes kirjutas: «Türi torupillimeeste seltsiga eesotsas sammusid piimatalituse ühisused, põllumeeste- ja karskuseseltsid, Rakvere mitmemiljoniline rahvakoosolek, Põhja-Balti pisilinnade pisikodanikkude mitmetuhandelised pisihulgad — isand Poskale «täit usaldust», «täit lugupidamist» jm. avaldama.» [54]

Ajutise Valituse survel ja väikekodanlike parteide toetusel läks eesti kodanlusel korda jätta I. Poska kubermangukomissari kohale. Tallinna Nõukogu oportunistlik enamus võttis Poska tagandamise otsuse tagasi. Menševike ja esseeride reetlikkust häbimärgistas «Kiire» veergudel J. Anvelt. Esseeride ja menševike selle sammu puhul pöördus ta tööliste poole: «Otsustage, kas need on õiged töölisklassi kasude kaitsjad, kes täna rahva õiguste kaitseks pisikese sammu julgevad astuda, homme aga ... rutuga võetud seisukohalt põgenevad ja maa jälle kodanlaste vägivalla kätte jätavad.» [55]

Kevadkuudel seisis «Kiire» revolutsioonilises propagandas endiselt tähtsal kohal Ajutise Valitsuse rahvavastase poliitika näitamine õiges valguses.

«Kiir» tõlkis «Pravdast» V. I. Lenini artikli «Midagi pole muutunud», [56] milles Lenin andis vastulöögi menševike ja esseeride valele, nagu oleks Ajutise Valitsuse koosseisu uuendamine muutnud ka tema olemust ja sihte.

«Kiir» propageeris Ajutisse Valitsusse suhtumise küsimuses leninlikke seisukohti. Juhtkirjas «Ühendatud ministerium» deklareeriti: «Järjekindla demokraatia poolt leiab niisugune valitsus niisama vähe usaldust kui ennegi. Ta on kahjulikum veel kui puhtkodanline, sest et ta laiade hulkade klassivahedest arusaamist aina tumestab.» [57] Arvesta-

---

[53] Komissar Poska lahtilaskmise puhul. «Kiir» 31. mail 1917, nr. 53.
[54] [V. Kingissepp], Paendluse tagajärjed. «Kiir» 7. juunil 1917, nr. 59.
[55] J. A[nvelt], Kes kaotas? «Kiir» 1. juunil 1917, nr. 54.
[56] «Kiir» 15. mail 1917, nr. 41; vrd. V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn, 1954, lk. 352.
[57] «Kiir» 6. mail 1917, nr. 35.

des bolševike partei kurssi võimu rahulikul teel nõukogudele ülevõtmisele, rõhutas «Kiir»: «Meie nõuame endiselt, et kogu võim, kogu riigielu juhtimine tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogu kätte läheks.» [58]

Võitlus kontrrevolutsiooniliste jõududega tugevnes 1917. aasta kevadkuudel iga päevaga. See kajastub selgelt ka bolševike Eesti organisatsioonide häälekandjas. «Kiir» võitis endale iga päevaga rohkem poolehoidjaid, tema kirjasaatjate arv suurenes. Tugevnes ka «Kiire» koostöö «Pravdaga», mis omakorda aitas kaasa «Kiire» populaarsuse kasvule, sest «Pravda» andis kindla leninliku võitlustaktika rakendamisel head praktilist eeskuju.

«Kiir» paljastas järjekindlalt Ajutise Valitsuse imperialistlikku olemust ja näitas, et ilma selle mõisnike, kapitalistide ja nende sotsiaalšovinistidest käsilaste valitsuse kukutamiseta ei saa töörahvas rahu, maad ega leiba.

Hulga Ajutise Valitsuse imperialistlikku olemust paljastavaid artikleid avaldas «Kiire» veergudel O. H. Münther, kes toimetuse liikmena koostas «Kiire» välisinformatsiooni. Tema artiklid käsitlevad peamiselt välispoliitilisi küsimusi. Neis paljastas O. Münther imperialismi kiskjalikku olemust ja selgitas bolševike suhtumist Esimesse maailmasõtta.

O. Münther puudutas korduvalt Ajutise Valitsuse sõltuvust lääne imperialistidest, tema telgitaguseid sobinguid Inglise-Prantsuse suurkodanlusega. [59] O. H. Münther häbimärgistas ka II Internatsionaali oportunistide reeturlikku tegevust ja selgitas bolševike suhtumist oportunistlikesse parteidesse. [60]

Münther nägi Ameerika Ühendriikides Preisi imperialismi järglast ja edasiarendajat. «Sel ajal kui liitlased... Preisi militarismuse vastu võitlevad...», kirjutas O. H. Münther, «tõuseb teisel pool maailma äärel uus militarismus elule, mis palju vägevam saab olema kui Preisi oma. See on Amerika militarismus.» [61]

Välispoliitiliste ringvaadete koostamises kogenud prole-

---

[58] «Kiir» 6. mail 1917, nr. 35. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*

[59] Vt. O. H. M[ü n t h e r], Vene-Inglise vahekorrast. «Kiir» 8. mail 1917, nr. 36.

[60] O. H. M[ü n t h e r], Lähenevad rahvusvahelised sotsialistide konferentsid. «Kiir» 3. mail 1917, nr. 32.

[61] O t t o H. M ü n t h e r, Amerika militarismus. «Kiir» 17. apr. 1917, nr. 19.

taarne sulemees tõi ilmekalt esile Ameerika Ühendriikide sõttaastumise põhjused ja president Wilsoni «rahupoliitika» demagoogilisuse. «Kui Inglismaa ja Prantsusmaa sõjas raskustesse sattusid, kutsusid nad appi Ameerika Ühendriigid.» O. H. Münther iseloomustab tekkinud olukorda väga tabavalt: «Iseenesest mõista, et Ameerika kapital, mis Euroopa riikide aadrilaskmisest mitu korda rammusamaks on läinud, seda omale mitte kaks korda ei lasknud öelda ja sammu astus, mis talle võimaluse annab oma tegevusele ja edenemisele uusi turgusid ja paremaid tegevusetingimusi võita.» [62]

O. H. Münther kirjeldas, kuidas Ameerika imperialism oma rahva ees sõttaastumisele õigustust otsides rahvast kollitas väljamõeldistega Saksa vägede sissetungimisest Ameerikasse. [63]

Müntheri imperialismivastased artiklid ei ole oma aktuaalsust kaotanud ka tänapäeval, kus laieneb rahuarmastava inimkonna võitlus Ameerika imperialismi vastu, kes oma röövellikkuselt on ületanud Preisi militarismi.

Ulatuslikku tööd tegid bolševikud nõukogudes. Revolutsiooni edasiarendamiseks oli tarvis järjekindlalt paljastada nõukogude menševistlik-esseerliku enamuse poliitikat. Tähtsat osa etendas seejuures «Kiir».

Palju esseere ja menševikke paljastavaid artikleid avaldas «Kiires» J. Anvelt, kes juhtiva bolševikuna ise võttis osa Tallinna Nõukogu tööst. J. Anvelt käsitles menševike ja esseeride ühise bloki kujunemist juba 1917. aasta mais. «Vähemalt esines neljapäevasel Baltimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude esitajate koosolekul juba täieline vähemlaste ja sotsialrevolutsionäride blokk,» märgib J. Anvelt. «Üheskoos seati koosoleku juhatajate ja sekretäride kandidatide nimekiri kokku ja võeti ühiselt vastu.» [64] Mõni päev varem olid menševikud kohalikus nõukogus avaldanud Ajutisele Valitsusele usaldust. Anvelt selgitas lugejatele, et iga uus menševike ja esseeride väljaastumine Tallinna Nõukogus näitab, et nad ajavad revolutsiooni hukutavat poliitikat.

---

[62] O. H. M[ü n t h e]r, «Head sõbrad, truud naabrid . . .» «Kiir» 8. apr. 1917, nr. 12.

[63] O. H. M[ü n t h e r], Ameriklaste kollitamised. «Kiir» 12. apr. 1917, nr. 15.

[64] J. A[n v e l t], Blokk. «Kiir» 13. mail 1917, nr. 40.

Seoses kubermangukomissari I. Poska valimisega selgitas «Kiir» rahvahulkadele, et menševikud ja esseerid lähevad ka selles küsimuses kaasa Ajutise Valitsuse ja eesti kodanluse poliitikaga. Agiteerides «revolutsioni-seadust» tarvitama, kirjutas «Kiir»: «Aga meie «sotsialistid» ühes kõrgete Eesti rahva õiguste «kaitsjatega» leidsid, et nimetatud (s. t. ametisse määratud — *E. L.*) komissar tarvilik on. Nad ütlesid ühelt poolt suurest õigusest — ametnikkude valimise õigusest — lahti.» [65]

«Kiir» kutsus töörahvast üles töörahva saadikute nõukogude loomisele maal, alevites jm. ning bolševike enamuse saavutamisele kõigis nõukogudes. [66] Kui ilmnes, et «tublimad parteiseltsilised, kes ametiühisustes, parteis jne. tegevad, tööliste ja soldatite saadikute nõukogudes töötamist vähese tähtsusega asjaks, isegi üleliigseks peavad», siis käsitleti bolševike partei taktikat artiklis «Veel tööliste saadikute nõukogudest». Rõhutades töörahva saadikute nõukogude tähtsust revolutsiooniliste võimuorganitena, kirjutas «Kiir»: «Kõik võim peab tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte minema. Meie kohus on nende asutuste sees tööd teha.» [67] Vastavalt bolševike partei poolt revolutsiooni rahulikul etapil rakendatavale taktikale ei kutsunud «Kiir» mitte Ajutise Valitsuse kukutamisele, vaid võimu ülevõtmisele rahulikul teel. «Meie peame saadikud ümber valima, kui nad oma valijate tahtmist ei täida,» selgitati «Kiire» juhtkirjas.

3. (16.) juunil tutvustas «Kiir» V. I. Lenini kõnet, mille ta oli pidanud Petrogradis toimunud vabriku-tehasekomiteede konverentsil. [68] Ühtlasi kõneles «Kiir» konverentsil vastuvõetud bolševike resolutsioonidest, kus ühe tähtsama töörahva nõukogude ülesandena tõsteti üles tööliskontrolli kehtestamise vajadus.

V. Kingissepp kutsus «Kiire» veergudel eesti töölisi ühinema leninlike seisukohtadega: «Seltsimehed töölised, mõtelge ja arutage hoolega läbi Peterburi vabrikukomiteede konverentsi otsused ... arutage läbi ja teie jõuate otsusele, et ainult tööliste kontroll suudab korraldust luua

---

[65] J. A[n v e l t], Kes kaotas. «Kiir» 1. juunil 1917, nr. 54.
[66] J.A[n v e l t], Tööliste nõukogud. «Kiir» 13. juunil 1917, nr. 64.
[67] J.A[n v e l t], Veel tööliste saadikute nõukogudest. «Kiir» 14. juunil 1917, nr. 65. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*
[68] Vt. «Kiir» 3. juunil 1917, nr. 56.

sinna, kus praegu piiramatu anarhia valitseb . . .»[69] V. Kingissepp rõhutas, et Ajutisel Valitsusel on võimatu lepitada «laiade rahvakihtide ja väikese, kuid tugeva röövlitebande lepitamata huvisid». Seepärast ei suuda Ajutine Valitsus ära hoida lähenevat majanduslikku katastroofi. «Ainult poliitilise võimu üleminek tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte viib maa välja kitsikusest,» kirjutas V. Kingissepp.[70]

Tööliskontrolli tähtsust ning kogu võimu nõukogude kätte ülemineku vajadust põhjendas ka J. Anvelt oma artiklis «Kes võidab?» Maalides publitsistlike võtetega pildi süvenevast majanduslikust laosest ja revolutsioonilisest kriisist, tähendas ta: «Ainult tõelised revolutsioonilised abinõud — vabrikute ja muude ettevõtete tööliste kontrolli alla panek, tarbeainete õiglane jaotamine, kapitalistide «üleliigse» puhtakasu äravõtmine . . . võib siin aidata. Kuid seda saab ainult siis läbi viia, kui võim tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kätte läheb. Mingit teist pääseteed ei ole töölisteklassil, kogu demokraatial.»[71]

Võitluses menševike ja esseeridega tõi «Kiir» «Pravdast» ära terve rea V. I. Lenini artikleid, mis olid suunatud sotsiaalšovinistide vastu. Artiklis «Kas sobing kapitalistidega või kapitalistide kukutamine?» selgitas V. I. Lenin sügavat erinevust bolševike ja nõukogude oportunistliku enamuse vahel. Bolševikud olid arvamisel, et imperialistlikku sõda on võimalik lõpetada ja õiglane rahu sõlmida ainult kapitalistide kukutamise teel. «Selles küsimuses on meie partei Peterburi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogust ja Ülevenemaalisest Talupoegade Saadikute Nõukogust lahku läinud, kuna mõlemad nõukogud küsimust otsustada tahavad kapitalistide kasuks ja kapitalistide läbi.»[72] Sama küsimust käsitles Lenini artikkel «Kas on olemas tee õiglasele rahule?», mille «Kiir» samuti avaldas.[73]

---

[69] [V. Kingisse]-pp, Tõsised isamaalased. «Kiir» 6. juunil 1917, nr. 58.

[70] Sealsamas.

[71] J. A[nvelt], Kes võidab? «Kiir» 27. juunil 1917, nr. 75.

[72] [V. I. Lenin], Kas leping kapitalistidega või kapitalistide kukutamine. (Kudas sõda lõpetada.) «Kiir» 30. mail 1917, nr. 52. Vrd. V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 476.

[73] [V. I. Lenin], Kas on võimalik õigel viisil rahu teha? «Kiir», 10. juunil 1917, nr. 62. Vrd. V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn, 1954, lk. 39—40.

Bolševike organisatsioon Eestis ja tema häälekandja «Kiir» võtsid V. I. Lenini artiklid aluseks oma võitluses oportunismi vastu. Artiklis ««Sotsialdemokraadid» ja «sotsialrevolutsionäärid»» käsitleti Tallinna Nõukogu oportunistliku enamuse liitumist kontrrevolutsiooniga, mis selgesti ilmnes nõukogu otsuses keelata sõjavastane agitatsioon.[74] Toimetuse artiklis «Vahemehed» kirjutas «Kiir», et ««sotsialistid», kes töörahva huvide äraandjaks saanud, tema klassivõitluse abinõud ära müünud,» kiitsid «verise hävitustöö heaks ja hakkasid sõjapidamist igasugusel ausal ja autul viisil kaitsma.»[75]

Kodanlus, kes valmistas rindel pealetungi, tahtis oma huvides ära kasutada I ülevenemaalist nõukogude kongressi, mis tuli Petrogradis kokku 3. (16.) juunil 1917. Kõige tähtsam punkt oli kongressi päevakorras Ajutisse Valitsusse suhtumise küsimus. Bolševikud olid kongressil küll vähemuses, kuid nad paljastasid seal visalt kodanlusega kokkuleppepoliitika hukatuslikkust ja sõja imperialistlikku iseloomu. «Kiir» avaldas V. I. Lenini sõnavõtud kongressil[76] ning bolševike resolutsiooniprojekti sõja kohta.

Esseerid ja menševikud, kes pooldasid kodanlusega blokki jäämist, põhjendasid oma seisukohta väitega, et Venemaal ei olevat ühtegi poliitilist parteid, kes võtaks kogu võimu enda kätte. Selle peale ütles V. I. Lenin ajaloos kuulsaks saanud sõnad: «On niisugune partei!» Eesti lugejatele tutvustas V. I. Lenini sõnavõttu ajaleht «Kiir» järgmiselt: «Kodanlik posti- ja telegrafiasjanduse minister teatas, et Venemaal praegu ainustki politilist parteid ei olevat, kes nõus oleks riigivõimu tervelt oma kätte võtma. Mina vastan — on. Ükski partei ei või sellest lahti öelda ja meie partei ei ütle sellest lahti: Iga minut on ta valmis tervet riigivõimu oma kätte võtma.»[77]

I nõukogude kongressi ajal valmistasid töötava rahva hulgad demonstratsiooniks, et esitada kongressile oma nõudmisi. Petrogradi Nõukogu otsusel lükati demonstratsioon edasi 18. juunile. Bolševike partei valmistus selleks

---

[74] «Kiir» 25. mail 1917, nr. 48.

[75] «Kiir» 5. (18.) juunil 1917, nr. 57.

[76] «Kiir» 8. juunil 1917, nr. 60; 9. juunil, nr. 61. Teistkordselt avaldas «Kiir» V. I. Lenini kõne 16. juunil 1917, nr. 67.

[77] Lenini kõne tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongressil. «Kiir» 16. juunil 1917, nr 67. Vrd. V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 6.

päevaks põhjalikult. «Kiir» avaldas VSDT(b)P Tallinna Komitee üleskutse minna demonstratsioonile loosungitega: «Maha vasturevolutsioon!», «Kõik võim tööliste ja soldatite ja talurahva saadikute nõukogude kätte», «Leiba! Rahu! Vabadust!» jne.[78] Peale üleskutse avaldas «Kiir» seoses demonstratsiooni ettevalmistamisega artikleid ja V. Kingissepa koostatud juhtkirja «18. juuni ja revolutsioonilise demokraatia hüüdsõnad».[79]

Tallinnas juhtis rongkäiku VSDT(b)P Tallinna Komitee, rongkäigu eesotsas kanti Tallinna Komitee ja «Kiire» punaseid lippe.[80] Pärast Uuel turul 1905. aasta ohvrite mälestuseks peetud miitingut siirdus rongkäik Kadriorgu «Russalka» mälestussamba juurde, kus kõnega esines V. Kingissepp.

Mida selgemalt ilmnes bolševike mõju kasv rahvahulkades, seda agressiivsemaks muutusid reaktsioonilised elemendid kogu Venemaal. Juunis 1917 paljastus ikka rohkem ja rohkem kodanluse püüe, kehtestada riigis vägivallaga oma ainuvõim.

Ka eesti kodanlus, kes toetus miilitsale ja «rahvuspolkudesse» koondunud kontrrevolutsioonilistele elementidele, muutus üha julgemaks. Üheks eesti kodanluse ulatuslikumaks poliitiliseks manöövriks, millega püüti mobiliseerida kõiki oma jõude võitlusse kasvava revolutsioonilise liikumise vastu, oli nn. «rahvuskongress». Antidemokraatlike valimisprintsiipide tõttu olid «rahvuskongressil» valdavas enamuses kulakute ja majaomanike organisatsioonide ning mitmesuguste kodanlike seltside esindajad. Bolševikud nimetasid kodanluse «rahvuskongressi» rahvaesinduse võltsinguks. «Kiires» avaldati hulk artikleid, samuti töötava rahva koosolekute resolutsioone, kus kodanluse taotlusi ja nende kontrrevolutsioonilisust kritiseeriti. Näiteks tõi «Kiir» ära Maieri keemiatehase tööliste üldkoosoleku resolutsiooni 21. juunist, kus deklareeriti, et Tallinnas kokkukutsutav rahvuskongress ei ole rahva esindus ja seetõttu ei tohi see teha otsuseid rahva nimel.[81]

18. juunil algas Ajutise Valitsuse käsul rindel pealetung. Reaktsioonilised ringkonnad, nagu juba märgitud, lootsid pealetungi rindel nii või teisiti ära kasutada revo-

[78] «Kiir» 17. juunil 1917, nr. 68.
[79] «Kiir» 19. juunil 1917, nr. 69.
[80] Sealsamas.
[81] «Kiir» 26. juunil 1917, nr. 74.

lutsioonile löögi andmiseks. Nõukogude oportunistlik enamus ühines Ajutise Valitsusega ja aitas kodanlusel ajada soldateid algusest peale nurjumisele määratud ning raskeid ohvreid nõudvale pealetungile.

Bolševike partei astus otsustavalt välja pealetungi vastu. Ka «Kiires» ilmus V. I. Lenini artikkel «Revolutsioon, pealetung ja meie partei», milles mõistetakse hukka pealetungi ning menševike ja esseeride šovinistlikku kaitsesõjaluse propagandat. Pealetung kuulutati välja «rahu nimel». «Kuid ometi ei saa mingisuguste «sotsialismusest» säravate lausetega seda tõeasja ära varjata, et Vene revolutsioniline sõjavägi selleks peale tungima sunnitakse, et Inglise, Prantsuse, Italia, Jaapani ja Amerika suurriiklaste huvisid kaitsta, nendele uusi maid, uusi kaubaturgusid võita,» kirjutas «Kiir».[82]

Samuti ilmus «Kiires» V. I. Lenini artikkel «Kuhu esseerid ja menševikud on viinud revolutsiooni».[83] Artiklis tõestas ta, et pealetung sai võimalikuks seetõttu, et mahajäänud rahvakihid usaldasid veel menševikke ja esseere. V. I. Lenin avaldas arvamust, et see usk ei saa enam kaua püsida ning oportunistidel ei õnnestu revolutsiooni arengut pidurdada.

Kuna «Kiir» juhindus partei otsustest ja «Pravda» eeskujust, etendas ta üleminekuperioodil kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule tähtsat osa rahvahulkade mobiliseerimisel. «Kiire» mõju ja populaarsuse üha jätkuvast kasvust kõneleb muuhulgas seegi fakt, et märtsis oli «Kiire» tiraaž 10 000 eksemplari, juunis aga juba 12 000 eksemplari.[84] Seejuures väärib rõhutamist, et «Kiire» tiraaži suurenemine toimus rasketes tingimustes. Kodanlus püüdis kõigiti takistada «Kiire» levimist. Näiteks tekkisid ajalehel kodanluse sabotaaži tagajärjel tihti raskused paberi muretsemisega, samuti esines «Kiire» tellitud numbrite postilt «kaotsiminekut». Kuid kõiki takistusi võites suunas «Kiir» rahvahulki revolutsiooni rahuliku arengu etapil vastu uutele klassilahingutele.

---

[82] [V. I. Lenin], Revolutsion, pealetungimine ja töölistepartei. «Kiir» 23. juunil 1917, nr. 73. Vrd. V. I. Lenin, Teosed, 25 kd., lk. 94.

[83] Vt. [V. I. Lenin], Kuhu viisid sotsialrevolutsionärid ja vähemlased revolutsioni? «Kiir» 26. juunil 1917, nr. 74. Vrd. V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 98—100.

[84] Vt. J. Sepp, Bolševistlikud ajalehed Eestis. «Eesti Bolševik» 1946, nr. 9, lk. 650.

Alustades rindel pealetungi, arvestas Ajutine Valitsus kahe võimalusega. Edu saavutamisega rindel oleks valitsuse võim iseenesest kindlustunud, aga ebaedu korral kavatseti veeretada süü bolševikele, keda kodanlus juba ammu süüdistas sõjaväe demoraliseerimises. Seda süüdistust ettekäändena kasutades taheti bolševike partei tegevus ära keelata ja nõukogud laiali ajada.

Pealetung nurjus ja Ajutine Valitsus hakkas realiseerima selleks puhuks ettenähtud kavatsusi. Kui 22. juulil jõudsid teated pealetugi ebaõnnestumisest Petrogradi, püüdsid kadetid tekitada valitsuskriisi, et sel teel muuta Ajutise Valitsuse koosseisu reaktsioonilisemaks. Uuelt valitsuselt ootasid reaktsioonilised ringkonnad otsustavaid samme bolševike ja nõukogude vastu. Kuid seejuures ei arvestanud nad reaalset jõudude vahekorda. Valitsuskriis kasvas üle ülemaaliseks poliitiliseks kriisiks. Pealinnas ja mujal toimusid suured tänavademonstratsioonid.

4. juulil toimus Petrogradis eriti suur demonstratsioon. Rahvahulgad tulid tänavatele loosungitega «Kogu võim nõukogudele!» Ajutisele Valitsusele ustavate sõjaväeosade abil aeti meeleavaldus laiali ja uputati verre.

Kuid kontrrevolutsioon ei tõstnud pead ootamatult. Seda oli juba kaua ette valmistatud. Juuni viimastel päevadel avaldatud juhtkirjas «Kes võidab?» kirjeldas «Kiir» riigis kujunenud olukorda ja märkis, et «ei ole kahtlust, Vene revolutsioon elab pöördeajajärku üle».[85] Juhtkirja autor J. Anvelt selgitas, et on võimalik üks kahest: «Kas kapitalistide valitsus või rahvavõim! Kas vasturevolutsioon või revolutsioni edasikestmine!» Autori arvates oli võimalik, «et elektriline õhkkond, mis praeguse tinase raskusega Peterburi ja selle Venemaa keskpunkti ümbrust piirab, juba lähematel päevadel selgib».[86]

30. juunil kirjutas «Kiir»: «Viimaste päevade sündmused kinnitavad mõtet, et kodanlus ette valmistab selleks, et tugevate jõududega ja hästi organiseeritult revolutsiooni vastu välja astuda.»[87] «Kiir» avaldas partei Keskkomitee ja Petrogradi Komitee üleskutse, milles selgitati sündmuste

---

[85] J. A[n v e l t], Kes võidab? «Kiir» 27. juunil 1917, nr. 75
[86] Sealsamas.
[87] Kodanluse taktikast. «Kiir» 30. juunil 1917, nr. 78.

tõelist käiku ning tehti avalikkusele teatavaks kontrrevolutsiooni sepitsused.[88] Eesti bolševike häälekandja avaldas pealinna sündmustest osa võtnud tööliste ja soldatite artikleid, milledes kutsuti üles võitlusele kontrrevolutsiooniga.

Surunud maha juulidemonstratsiooni Petrogradis, suunas kontrrevolutsioon oma löögi bolševike partei keskajalehtede pihta. 5.(18.) juulil rüüstasid junkrud «Pravda» toimetust. Järgmisel päeval, s. o. 6. juulil ilmus «Pravda» asemel «Listok Pravdõ» partei Keskkomitee üleskutsega, milles rõhutati, et kontrrevolutsiooni võit on ajutine, ning kutsuti tööliskiassi veel tugevamini koonduma bolševike partei ümber.[89] Päev hiljem rüüstasid kontrrevolutsionäärid trükikoda, kus trükiti «Listok Pravdõt». Edasi ilmus partei keskhäälekandja «Rabotši Soldat», «Proletari», «Rabotši» ja «Rabotši Putj» nime all. Hoolimata kõikidest jõupingutustest ei läinud kontrrevolutsioonil korda «Pravdat» hävitada.

Partei ajalehtede rüüstamistele kaasnesid arreteerimised ja läbiotsimised. Kujunenud olukorras otsustas bolševike partei muuta oma taktikat, sest sai selgeks, et revolutsiooni rahulik edasiarenemine on võimatu. Partei hakkas oma juhti V. I. Leninit varjama sügaval põranda all ja valmistuma ülestõusuks.

«Kiir» reageeris elavalt kõigile Petrogradi sündmustele. Kohe juulisündmuste algul avaldatud juhtkirjas «Revolutsionivastane võitlus käimas» konstateeris «Kiir», et «kodanline vasturevolutsioon tõstab ikka enam pead».[90]

Petrogradi sündmuste ajal muutus olukord pinevamaks ka Eestis. Kodanlus oli otsustanud 1. juulil Tallinnas kokku kutsuda kubermangu Maanõukogu. Kodanlus kavatses oma kongressi kahes järgus läbi viia: esimesel päeval kokku kutsuda kõik esindajad sõltumata rahvusest (nn. «maa-asemike kongress»), järgmisel päeval aga ainult «rahvuse esindajad» (nn. «rahvuskongress»). Rahvaasemikkude kongressile olid kutsutud peale Maanõukogu liikmete ja kodanlike seltside esindajate ka tööliste ja soldatite saadikute nõukogude esindajad. Kodanlus kavatses oma häälteenamust kasutada kubermangukomissari Poska

---

[88] «Kiir» 30. juunil 1917, nr. 78.

[89] «Листок правды» 6 июля 1917 г., № 1.

[90] J. A[n v e l t], Revolutsionivastane võitlus käimas. «Kiir» 5. juulil 1917, nr. 82.

«valimise» protseduuri korraldamiseks, et viimasel oleks alust end nimetada «rahva esindajaks».

Bolševikud võitlesid algusest peale selle «rahvaesinduse» palagani vastu, kusjuures «Kiir» etendas tähtsat osa. Nentinud, et kontrrevolutsioon tõstab kogu Venemaal pead, kirjutas «Kiir»: «Ka meie Eesti kodanlus on juba julgem: ta vehkleb, kuigi abitult, tööliste ja soldatite nõukogu vastu. Tema «rahvaasemikkude kongress», mis praegu Tallinnas koos, on katse tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogudele vastukaalu luua; nende tähtsust rahva silmis vähendada, nendelt võimu ära võtta.»[91] Nagu siit näha, hindas «Kiir» kujunenud olukorda õigesti. Ta selgitas rahvahulkadele, et «võimu pärast on võitlus, v a l i t s e m i s e õiguse pärast peab kõigi rahvaste kodanlus lahinguid».[92] «Kiir» kutsus töörahvast üles kodanluse selliseid pettemanöövreid nurja ajama.

Ajaleht selgitas, et «rahvaasemike kongress» pole õige Eestimaal elavate rahvaste esindus. «Kodanlaste «kogu» tahetakse selleks tarvitada, et Eestimaa elanikkude arvamist võltsida,» kirjutas «Kiir».[93]

Bolševike ettepanekul lahkusid «rahvaasemike kongressilt» tööliste ja kehvtalurahva esindajad ning teatud kõhkluste järele ka esseerid ja menševikud, kes kartsid, et muidu nende mõju rahvahulkades veelgi langeb. Sellega ajasid bolševikud nurja kodanluse plaani. Kvoorumi puudusel ei saadud nüüd enam anda oma otsustele «üldrahvalikku» iseloomu. Samuti tuli ära jätta I. Poska valimine.

Hiljem käitusid esseerid ja menševikud reeturlikult ning läksid kodanluse poolt kokku kutsutud «rahvuskongressile». Bolševike algatusel korraldasid Tallinna töölised, soldatid ja madrused 4. juulil protestiks kodanluse «rahvuskongressi» vastu võimsa demonstratsiooni. Tähtsat osa etendas demonstratsiooni organiseerimisel «Kiir». Demonstratsiooni ennast kirjeldas «Kiir» järgmiselt: «Suurepäralise meeleavalduse panid kohalikkude vabrikute töölised eila kodanlise rahvuskogu vastu protesteerimiseks toime. Meeleavaldusest võttis umbes 40 000 Tallinna töölist osa. Määratu hulk oli punaseid lippusid ja hüüd-

---

[91] J. A[n v e l t], Revolutsionivastane võitlus käimas. «Kiir» 5. juulil 1917, nr. 82.

[92] Sealsamas. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*

[93] Rahvaasemikkude kogu. «Kiir» 3. juulil 1917, nr. 80.

sõnu.»[94] Demonstrandid kandsid loosungeid «Maha kodanluse rahvuskongress!», «Kogu võim nõukogudele!», «Maha imperialistlik sõda!» Nõuti, et kodanluse juhid annaksid selge vastuse, kelle nimel nad koosolekut peavad. Selle peale teatasid kodanluse liidrid avalikult, et nende koosolek ei esinda rahvast, vaid üksnes koosolijaid endid.

Tallinna tööliste demonstratsioon ajas nurja kodanluse plaanid ja näitas selgesti bolševike mõju võimsat kasvu. V. Kingissepp iseloomustas hiljem kodanluse «rahvuskongressi» kui äpardunud poliitilist üritust: «Tallinna tööliste demonstratsioon andis «rahvuskogule» «Estonias» kõlbelise ja poliitilise surmahoobi ja kodanlus ei ole armastanud seda äpardunud poliitilist ettevõtet enam meelde tuletada.»[95]

Kui Eesti kodanlus nägi, et tal ei õnnestu rahvast petta ja revolutsiooni arengut pidurdada, asus ta pärast 3.—4. juuli sündmusi kogu jõuga toetama süvenevat ülevenemaalist kontrrevolutsiooni.

7. juulil andis Ajutine Valitsus korralduse Lenini arreteerimiseks. Selle sammu õigustamiseks alustas mustasajaline ajakirjandus suurt laimukampaaniat bolševike vastu. Partei ja tema juhid külvati üle inetute väljamõeldistega. Laimukampaaniaga ühinesid ka eesti kodanlikud ajalehed.

Eesti bolševike ajalehed astusid otsustavalt välja kodanluse laimukampaania vastu. «Kiir» avaldas bolševike partei Keskkomitee üleskutse «Töölistele! Soldatitele! Kõigile ausatele kodanikkudele!»[96] Üleskutses nõuti: «Laim tuleb avalikuks teha! Laimajad kohtu alla anda!» ning selgitati kontrrevolutsiooni poolt esitatud süüdistuste ja laimu tegelikke eesmärke.

Samal ajal paljastas «Kiir» menševikke ja esseere, kes läksid üle kontrrevolutsiooni poole. «Juba neli kuud oleme väsimatult näidanud, et sotsialistide k a a s a t ö ö t a m i n e revolutsioonivastase suurkodanlusega Venemaad sellest umbtänavast, kuhu ta iga päevaga ikka enam sattus, välja ei vii. Kriis p i d i tulema ja — t u l i!» kirjutas V. Kingissepp «Kiires».[97] Kingissepp tõendas, et 3.—4. juuli sünd-

---

[94] «Kiir» 5. juulil 1917, nr. 82.

[95] V. K i n g i s s e p p, Kellele iseseisvus, kellele ike. Tallinn, 1946, lk. 13.

[96] «Kiir» 8. juulil 1917, nr. 85.

[97] V. K i n g i s s e p p, Vasturevolutsion. «Kiir» 12. juulil 1917, nr. 88. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*

mused olid kontrrevolutsioonilise vandenõu tulemus, millele menševikud ja esseerid kaasa aitasid. Neid revolutsionääri maski kandvaid rahvareetureid iseloomustas tabavalt V. Kingissepp. Ta märkis, et menševikud ja esseerid «... tõotasid võidelda ja hoope jagada niihästi paremale kui pahemale poole. Kuid see oli s õ n a d e s nii. Tegudes aga alustasid Kerenskid ja Tseretellid otsustavat võitlust revolutsioni eelväe — proletariadi partei — sotsiaaldemokratide-enamlaste v a s t u!»[98] V. Kingissepp osutas ka sellele, mida sisuliselt tähendavad nende reeturite jutud «revolutsiooni päästmisest» ja sotsialistide ning kodanluse koostöö vajalikkusest. «Kollased uulitsalehed ja suurkodanlised poliitikalehed on «sotsialistide»-ministrite murraku hästi omaks võtnud ja — kõik on praegu «revolutsioni päästmas»,» kirjutas V. Kingissepp. «Kõik päästavad agarasti revolutsioni, tal pead ja käsa otsast raiudes.»[99] V. Kingissepp veenas lugejat, et kontrrevolutsioonil ja tema käsilastel ei lähe korda bolševike parteid ja revolutsioonilist liikumist purustada. Järgnev sündmuste käik tõestaski, et V. Kingissepp hindas olukorda ja jõudude vahekorda õigesti.

«Kiir» ilmus veel mitu päeva pärast «Pravda» sulgemist ja võitles pealetungiva kontrrevolutsiooniga. «Kiire» püsimine kontrrevolutsiooni tingimustes on seletatav sellega, et ülevenemaalise kontrrevolutsiooni peamised jõud olid esialgu seotud Petrogradi töölisklassi, Venemaa revolutsioonilise liikumise avangardi mahasurumisega. Samal ajal ei julgenud kohalikud Ajutise Valitsuse võimu esindajad ja eesti kodanlus Tallinnas ilma Petrogradi toetuseta bolševike parteile ja tema ajalehtedele kallale tungida. Kodanlus teadis väga hästi, et bolševikke kaitsevad laiad rahvahulgad. Pärast seda, kui kontrrevolutsioon oli end kindlustanud Petrogradis, asus ta pealetungile mujal Venemaal ning tuli appi ka eesti kodanlusele.

12. juulil andis Ajutise Valitsuse mereministri abi Dudorov käsu sulgeda «Kiir» ja Eesti bolševike venekeelne ajaleht «Utro Pravdõ».[100] Ööl vastu 13. juulit murdsid kodanlikud võimumehed eesotsas ringkonnaprokuröriga lahti ajalehtede ühise toimetuse ukse Suur-Karja tänavas nr. 18,

---

[98] V. .K i n g i s s e p p, Vasturevolutsion. «Kiir» 12. juulil 1917, nr. 88. Sõrendus «Kiires» — *E. L.*

[99] Sealsamas.

[100] «Звезда» 1 августа 1917 г., № 1.

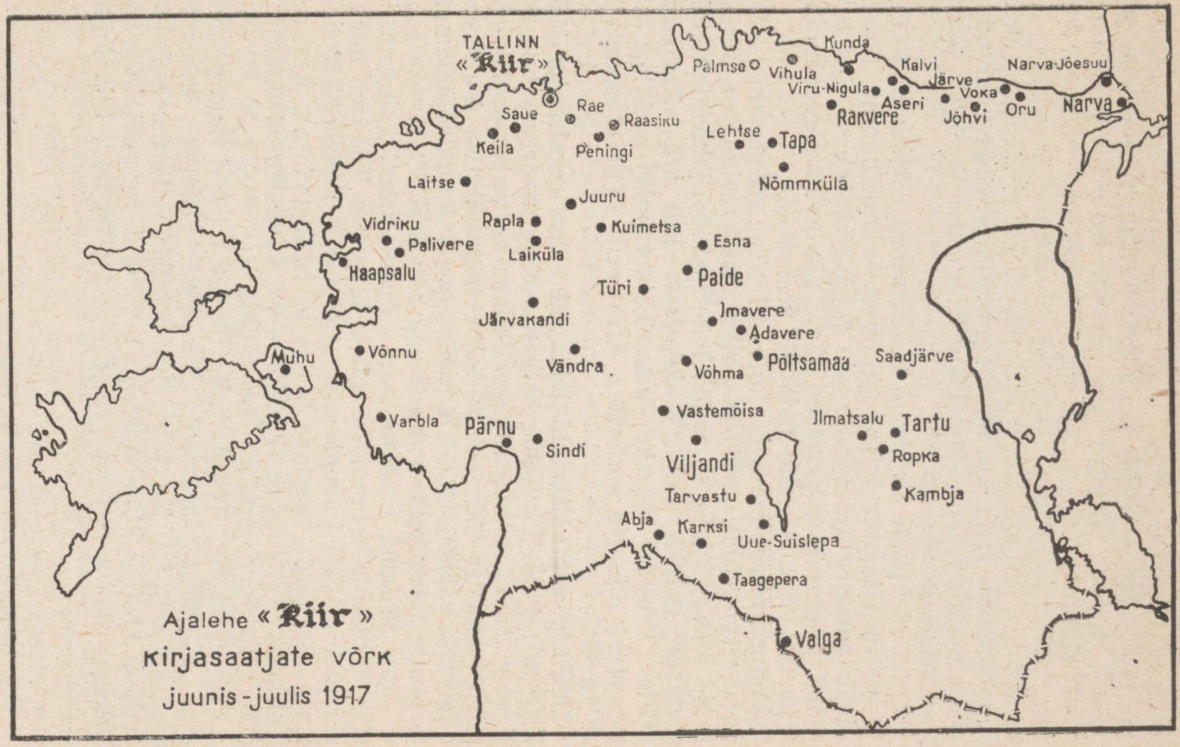
TALLINN
«Kiir»
Kunda
Palmse
Vihula
Kalvi
Narva-Jõesuu
Järve
Viru-Nigula
Voka
Aseri
Rakvere
Oru
Narva
Jõhvi
Saue
Rae
Raasiku
Keila
Peningi
Lehtse
Tapa
Nõmmküla
Laitse
Juuru
Vidriku
Rapla
Kuimetsa
Esna
Palivere
Laiküla
Haapsalu
Türi
Paide
Järvakandi
Imavere
Adavere
Muhu
Võnnu
Vändra
Võhma
Põltsamaa
Saadjärve
Vastemõisa
Varbla
Pärnu
Sindi
Ilmatsalu
Tartu
Viljandi
Ropka
Tarvastu
Kambja
Abja
Karksi
Uue-Suislepa
Taagepera
Valga
Ajalehe «Kiir»
kirjasaatjate võrk
juunis-juulis 1917

ilma et ühtki toimetuse liiget oleks sellest informeeritud või läbiotsimise juurde kutsutud.[101] «Kiire» toimetuse töötaja J. Kippar kirjutab oma mälestustes selle kohta järgmist: «Ühel hommikul, kui me tööle läksime, leidsime oma imestuseks toimetuse ukse eest relvastatud madrused, kes ei lasknud kedagi läbi. Majahoidjalt saime teada, et õhtul varsti pärast seda, kui me töölt olime lahkunud, tunginud rühm madruseid, puistanud segi kõik paberid ning pitseerinud seepeale uksed.»[102]

Seda, et Ajutise Valitsuse võimumehed rüüstasid «Kiire» ja «Utro Pravdõ» toimetuse öösel salaja, hinnati töölisajakirjanduses kui sandarmite õpipoiste tegu.[103] Enesestmõistagi kartsid kodanlased päeva ajal kokkupõrget töölistega, kes oma ajalehti palavalt armastasid.

Toimetuse ruumides oli käinud tõeline rüüstamine. Kõik aadressraamatud, arved ja muud paberid viidi ära. Rüüstajad viisid kaasa ka kantseleitarbed ja juhuslikult toimetusse jäänud raha. Trükikojast viidi ära «Kiire» ja «Utro Pravdõ» värske ladu. Läbiotsimisi sooritati ka toimetuse liikmete korterites. Arreteeriti «Kiire» toimetaja J. Anvelt.

Sellised vägivallaaktid tekitasid suurt meelepaha tööliste ja revolutsiooniliste soldatite ning madruste hulgas. Peeter Suure merekindluse, Johansoni paberivabriku ja teiste tehaste töölised protesteerisid Ajutise Valitsuse vägivalla vastu ja nõudsid töölislehtede ilmumise lubamist ja nende toimetajate vabastamist vanglast.[104]

Vana Sadama tööliste resolutsioonis nõuti kategooriliselt töölislehtede ilmumise uuesti lubamist. Töölised toetasid oma nõudmist ühepäevase streigiga. Rahvahulkade toetusel läks korda taastada bolševike häälekandjad. Ajutisel Valitsusel ja tema eesti kodanlusest käsilastel ei õnnestunud töölisajakirjandust lämmatada.

«Kiire» asemel hakkas juba 15. (28.) juulil ilmuma uus eesti töörahva päevaleht «Tööline». «Töölise» esimeses numbris selgitati lugejale: «Kui Ajutise Valitsuse esitajad arvasid «Kiire» kinnipanekuga sotsiaaldemokraatlikule liikumisele halvavat hoopi anda, siis eksisid nad. Liikumine

---

[101] «Tööline» 19. juulil 1917, nr. 4.
[102] J. Kippar, tsit. art., lk. 129.
[103] Vt. Kienthal [H. Pöögelmann?], Sandarmite õpipoisid. «Tööline» 19. juulil 1917, nr. 4.
[104] Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 213.

ei seisa mitte lehes, vaid nendes hulkades, keda need püüded ja see eesmärk elustavad ja ühendavad, mille kandjaks leht on.» [105] Ka J. Anvelt tuli Ajutise Valitsuse võimumeestel varsti vabastada ja ta jätkas tööd ajalehe juures.

«Töölise» esimeses numbris ilmus J. Lilienbachi luuletus «Ei kustu...», milles kõneldakse «Kiire» kinnipaneku puhul kodanluse keskel puhkenud juubeldusest. J. Lilienbach ütleb, et kodanluse juubeldused olid enneaegsed ja lõpetab luuletuse järgmiselt:

«Meie «Kiir» ei kustu,
ideaal ei mustu!
«Tööline» ei väsi!» [106]

Töötav rahvas kandis oma armastuse «Kiire» vastu üle «Töölisele». «Tööline» ilmus algusest peale suurema tiraažiga kui «Kiir». Kui «Kiirt» trükiti juunis 12 000 eksemplaris, siis iga «Töölise» numbri tiraaž oli juulis 13 000—14 000 eksemplari. [107]

Juulisündmuste tulemusena muutus olukord riigis tunduvalt. Kaksikvõimu ajajärk lõppes. Kogu võim läks kodanluse kätte. Revolutsiooni ülekasvamine sotsialistlikuks revolutsiooniks polnud rahulikul teel enam mõeldav. Uues olukorras muutis partei oma taktikat ja esitas uued loosungid, millede eest astus võitlusse ka uus eesti töölisklassi häälekandja «Tööline».

«KIIR» KULTUURIELUST

Põhiküsimuseks on revolutsioonis võimu küsimus. Sellepärast on arusaadav, miks «Kiir» osutas kõige suuremat tähelepanu töörahva hulkade ettevalmistamisele sotsialistlikuks revolutsiooniks. See oli ju tol ajal kõige tähtsam ülesanne. Kuid selle kõrval pööras bolševike partei ajakirjanduslikus propaganda- ja agitatsioonitöös tähelepanu ka muudele küsimustele, sealhulgas kultuurielule. Kultuurile pühendatud materjalid kajastasid partei kultuuripoliitikat ja partei juhtimisel toimuvat võitlust kodanlikule kul-

---

[105] «Tööline», 15. (28.) juulil 1917, nr. 1.
[106] Sealsamas.
[107] Vt. J. Sepp, Bolševistlikud ajalehed Eestis 1917. a. «Eesti Bolševik» 1946, nr. 9, lk. 662.

tuurile vastandliku kultuuri — proletaarse ja sotsialistliku kultuuri eest. Kultuurielu käsitlemine rakendati «Kiires» põhiülesande — revolutsiooniks ettevalmistamise teenistusse.

Pärast kodanlik-demokraatlikku Veebruarirevolutsiooni, kui oli kaotatud sõjatsensuur ja võis asutada ühinguid ning seltse ja pidada koosolekuid, hakkas tekkima mitmesuguseid töölisorganisatsioone. Nende tegevust kajastas partei ajakirjandus. Ka töölisseltside kaudu jõudsid bolševike revolutsioonilised ideed tööliste hulka ja levisid sealt laiemalt edasi.

Üheks kõige revolutsioonilisemalt meelestatud töölisseltsiks kujunes kohe Veebruarirevolutsiooni järel karskusselts «Valvaja». Siin korraldati revolutsiooni rahuliku arengu perioodil (märtsist juulini) peoõhtuid ja kõnekoosolekuid, lastepidu, aiapidu, spordipidu jne.[108] «Kiires» avaldati teadaanded nende ürituste ettevalmistamise kohta, kuulutused, informatsioon, kriitilised sõnavõtud seltsi tegevusest jne. Ajalehe veergudelt selgub, et näitekunsti armastavad töölised esitasid «Valvajas» Julius Rossfeldti, Alfred Umbergi ja Arnold Kombergi juhtimisel ning kaastegevusel kodanlikku korda kritiseerivaid näidendeid. Nii lavastati näiteks Hermann Heijermansi draama «Lootus õnnistuse peale», Octave Mirbeau draama «Jean Roulle», Ludwig Fulda «Kadunud paradiis» jt. Esitati kahekõnesid ja deklamatsioone. Sageli laulis pidudel «Valvaja» segakoor. «Kiirest» selgub ka see, et Richard Vennikase juhtimisel tegutses «Valvajas» tööliste meeskoor, mille esinemisi kriitika «Kiire» veergudel korduvalt hindas tunnustavalt. R. Vennikas ise esines sageli laulusolistina. «Valvaja» keelpilliorkester (juhataja Siivald) mängis seltsi aiapeol ja korraldas aiamuusika õhtuid.

«Kiir» kajastas ka muusikaseltsi «Pandoriin» 1917. aasta kevadist ja suvist tegevust. Ilmneb, et sellegi seltsi piduõhtutel esitati näidendeid. Korduvalt mängiti M. Gorki «Põhjas» (näitejuht E. Türk), samuti lavastati J. Kunderi «Kroonu onu», A. Tšehhovi «Kosjas», O. Lutsu «Pärijad» ja teisi näidendeid.[109] Lavale toodi ka tolleaegsete Lääne-

---

[108] Vt. näit. «Kiir» 30. märtsil 1917, nr. 7; 12. apr., nr. 15; 19. apr., nr. 20; 27. apr., nr. 27; 26. mail, nr. 49.

[109] Vt. näit. «Kiir» 1. apr., 1917, nr. 8; 6. apr., nr. 10; 13. apr., nr. 16; 20. apr., nr. 21; 28. apr., nr. 28.

Euroopa kirjanike draamasid ja komöödiaid ning anti muinasjutuainelisi lasteetendusi. Näitlejatena olid kaastegevad töölised ja progressiivse intelligentsi esindajad. Kuid «Pandoriin» polnud sel ajal veel muutunud töölisseltsiks. «Kiir» kritiseeris korduvalt «Pandoriini» seltsi piduõhtutel avalduvat väikekodanlikku maitset ning aitas kaasa selleks, et «Pandoriini» seltsi juhatuses enamusse saaksid revolutsiooniliselt meelestatud töölised.

1917. aasta kevadel asutati Tallinnas tööliste spordiselts «Jõud», mis sama aasta mais kuulutati sotsiaaldemokraatlikuks töölisseltsiks.[110] «Jõud» tegeles spordi harrastamise kõrval ka kunstilise isetegevusega.

Sotsiaaldemokraatlikeks töölisseltsideks kujunesid sel ajal Tallinna Eesti Käsitööliste Avitamiseselts ja Korteriüürnike Selts.[111] Mõlema tegevuse ja kunstilise isetegevuse kohta võib saada andmeid ka «Kiirest».

Bolševikud toetasid töölisseltside tegevust ja nendes arendatavat kunstilist isetegevust sellepärast, et töölisklassi kunstilised harrastused olid revolutsiooni teenistuses ja kasvatasid rahvahulki bolševismi vaimus. Tööliste peoõhtutel lauldi revolutsioonilisi laule, peeti revolutsioonilisi kõnesid ning esitati klassivõitlust käsitlevaid näidendeid. Lavateoste esitamisel andsid töölised-näitlejad näidendile niisuguse tõlgenduse, mis selgesti kriipsutas alla klassivahesid ja klassivõitlust. Nagu eespool nägime, rakendas töölisklass paljud oma kunstilise isetegevuse üritused otseselt revolutsiooni teenistusse (näiteks peoõhtute korraldamine «Kiire» heaks).

VSDT(b)P Tallinna Komitee, mitmed tööliste ametiühingud ja kultuurhariduslikud seltsid, samuti ajalehe «Kiir» toimetus olid ajutiselt leidnud peavarju endises kindlusekohtu majas Suur-Karja tänavas, mis 1917. aasta suvest peale sai üldiselt tuntuks Töölismaja nime all. Kõigile selles hoones ruumi ei jätkunud ja sageli oli revolutsioooniliste ürituste korraldamisel takistuseks just ruumide puudus. Seepärast tõstsid bolševikud 1917. aasta aprillis «Kiire» veergudel üles oma rahvamaja nn. «Tööliste Lossi» ehitamise mõtte.[112] Töötati välja Töölisteühisuste Liidu

---

[110] «Kiir» 20. apr. 1917, nr. 21; 10. mail, nr. 38; 24. mail, nr. 47.
[111] «Kiir» 6. apr. 1917, nr. 10; 14. apr., nr. 17; 22. apr., nr. 23; 30. mail, nr. 52.
[112] «Kiir», 28. apr. 1917, nr. 28.

«Tööliste Loss» põhikirja projekt ja avaldati see ajalehes, et töölisorganisatsioonid saaksid selle kohta arvamust avaldada.[113] «Kiir» soovitas, et tehastest ja töölisorganisatsioonidest valitaks esindajad «Tööliste Lossi» ehitamise komisjoni ning alustataks hoone ehitamiseks raha kogumist. Seda jõutigi teha veel revolutsiooni rahuliku arengu etapil.

Mais ja juunis 1917 avaldati «Kiires» proletariaadi kultuurielu käsitlevates kirjutustes paar korda arvamist, et eesti proletariaat vajaks oma teatrit.[114] Juulis sai Töölisteatri asutamise mõte küpseks. Otto Rästas avaldas üleskutse, milles ta tegi ettepaneku, et VSDT(b)P Eesti organisatsioon korraldaks juba lähemal ajal Töölisteatri asutamise koosoleku.[115] VSDT(b)P Põhja-Balti (Eestimaa) Büroo kutsuski selleks koosoleku kokku,[116] kuid kaugemale revolutsiooni rahuliku arenemise etapil ei jõutud. Algas kontrrevolutsiooni pealetung.

«Kiir» polnud mitte oma aja kultuurielu sündmuste passiivne registreerija, vaid otse vastupidi: ta etendas proletaarse, sotsialistliku kultuuri algete eest peetavas võitluses mobiliseerivat osa. Võiks tuua rohkesti näiteid, kuidas «Kiir» kutsus üles osa võtma töörahva kultuuriüritustest või selgitas tulevase sotsialistliku kultuuri tähendust. Niisugusteks artikliteks olid toimetuse artikkel «Tööliste teatrist».[117] O. H. Müntheri artikkel «Meie ülesanded»[118] jt. O. H. Münther kirjutas: «Selleks, et demokratilisi revolutsioni omadusi (s. t. saavutusi — *E. L.*) kindlustada ja laia teed sotsialismusele jatkata ... on vaja hoolega teadvuse algidusid inimese ja uue sotsialistlise kultura kohta kasvatada.» Seda «Kiir» tegigi.

Uue sotsialistliku kultuuri ideid kandsid töörahva hulkadesse ka silmapaistvate vene revolutsiooni- ja kultuuritegelaste artiklid, nagu M. Gorki «Revolutsion ja kultura»,[119] A. Lunatšarski kõne «Sotsialistlise teatri ülesannetest»[120] jt.

---

[113] «Kiir» 3. mail 1917, nr. 32.
[114] «Kiir» 29. mail 1917, nr. 51; 14. juunil, nr. 65.
[115] R. [O. R ä s t a s?], Tööliste teater. «Kiir» 6. juulil 1917, nr. 83.
[116] «Kiir» 7. juulil 1917, nr. 84.
[117] «Kiir» 11. juulil 1917, nr. 87.
[118] O. H. M[ü n t h e r], Meie ülesanded. «Kiir» 21. apr. 1917, nr. 22.
[119] «Kiir» 4. apr. 1917, nr. 22.
[120] «Kiir» 28. juunil 1917, nr. 76.

Ajakirjandus oli tähtsaks ühiskondliku arvamuse kujundajaks kultuuriküsimustes. Otseselt pidas selliseid eesmärke silmas näiteks Jaan Liivi artikkel «Meie lõbud».[121] «Kiires» avaldatud kultuurielu käsitlev materjal rikastas töörahva vaimumaailma, tõstis tema revolutsioonilist teadlikkust, laiendas süstemaatiliselt tema silmaringi. Üleskutsed revolutsioonilise kirjanduse ja käsikirjaliste materjalide kogumiseks,[122] hariduse ja kooli demokratiseerimiseks,[123] töörahva ajakirjanduse toetamiseks ning muude ürituste läbiviimiseks aitasid omalt poolt kaasa töörahva hulkade organiseerimisele ja nende kaasatõmbamisele revolutsioonilisse liikumisse.

Kultuurielu kohta avaldatud sõnumid, artiklid jm. materjal teenis samu ülesandeid, mis muudki «Kiire» materjalid, s. o. aitas parteil töörahva hulki ette valmistada sotsialistlikuks revolutsiooniks.

«KIIRE»-MEHED

Väljendus «Kiire»-mees tekkis 1917. aasta kevadel ja oli eesti bolševiku sünonüümiks Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ning teostamise ajajärgul.

Kes nad olid need «Kiire»-mehed? Kitsamalt võttes olid nad «Kiire» toimetuse liikmed, ajalehe kaastöölised, laiemalt võttes — «Kiire» aktiiv, töölised, «Kiire» poolehoidjad ja toetajad.[124]

«Kiire» toimetuses töötas esialgu, kui ajaleht 1917. aasta märtsis ilmuma hakkas, vaid J. Anvelt.[125] Üsna peagi jõudsid Siberist asumiselt tagasi J. Käspert, V. Buk ja R. Vakmann, kes hakkasid kõik tööle «Kiire» juures.[126] Esimene neist töötas ajalehe talituses, teised toimetuses. Hiljem tulid toimetusse tööle Julius Kippar ja Johannes Mägi, 1917. aasta juunis saabusid emigratsioonist tagasi ning

---

[121] «Kiir» 14. juunil 1917, nr. 65.

[122] Revolutsiooni kirjandus. «Kiir» 25. apr. 1917, nr. 25.

[123] «Kiir» 27. apr. 1917, nr. 27.

[124] Tegelikult tuleb «Kiire»-meeste all mõista ka «Töölise» toimetuse liikmeid ja aktiivi, sest toimetuse koosseis jäi endiseks ja «Kiire» revolutsioonilisi traditsioone jätkas «Tööline», millise ajalehega seoti mõttes «Kiire» poolt alustatud revolutsiooniline töö.

[125] 1917. aasta «Kiir». «Kiir»-«Tööline» 1922.

[126] «Kiir» 23. märtsil 1917, nr. 3.

lülitusid «Kiire» töösse H. Pöögelmann ja N. Janson.[127] Juunis võttis toimetuse tööst osa ka V. Kingissepp.

Ülesanded toimetuses olid omavahel ära jaotatud, nii et igaüks täitis teatud kindlaid ülesandeid. J. Anvelt juhtis «Kiire» toimetuse tööd üldiselt, kirjutas juhtkirju ning suuremaid põhimõttelise tähtsusega artikleid.[128] Otto Münther koostas ja toimetas välispoliitilist ringvaadet. Nagu ajalehest näha, kirjutas ta ka ise välispoliitika kohta suuremaid artikleid. Suvel võttis toimetuse tööst osa Jaan Sihver. Tema hooleks jäeti sisepoliitika valgustamine. J. Kippari teatel olid toimetuse koosseisus veel E. Böckler ja Jaan Linder ning aktiivsemad väliskaastöölised olid J. Lilienbach, H. Suuder ja Jaan Ikmelt. «Minu ülesandeks,» kirjutab J. Kippar, «oli mitmesuguste kultuuri- ja haridustöö küsimuste valgustamine, nagu näiteks linnavolikogu otsuste elluviimine hariduse alal, materjalide avaldamine teatrite kohta jt.»[129]

Kui ajaloo vaekausile asetada üksikute «Kiire»-meeste ajakirjanduslik tegevus, siis näeme, et J. Anvelti õlgadel lasus esimestel kuudel pärast Veebruarirevolutsiooni määratu suur töökoorem, sealhulgas partei ajakirjandusliku töö juhtimine, sest partei juhtiv kaader oli Esimese maailmasõja ajal tsaarivõimude poolt laiali pillutatud ja jõudis Eestisse tagasi aegamisi. J. Anvelt oli 1917. aastal «Kiire» tegelikuks toimetajaks ja kirjutas ajalehele õige suure hulga juhtkirju. Ka edaspidi, kui J. Anvelt «Kiire» toimetamise kõrval töötas bolševike partei Põhja-Balti (Eestimaa) Büroo ja Tallinna Komitee liikmena ning Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu bolševike fraktsiooni juhina, avaldas ta ajalehes rohkesti põhimõttelise tähtsusega artikleid.[130]

«Kiire»-meeste, s. o. ajakirjanike-revolutsionääride hulka kuulub ka V. Kingissepp, kes pärast Eestisse tagasijõudmist töötas Tallinnas «Kiire» juures 1917. aasta suvel. V. Kingissepa teeneks on tema ajakirjanikutalenti iseloo-

---

[127] «Kiir» 14. juunil 1917, nr. 65.

[128] J. Kippar, tsit. art., lk. 127—128.

[129] Sealsamas.

[130] Vt. näit. J. A[nvelt], Tööliste nõukogud. «Kiir» 13. juunil 1917, nr. 64; [J. Anvelt], Valitsusevõimust. «Kiir» 22. juunil 1917, nr. 72; [J. Anvelt], Maanõukogude valimised. «Kiir» 29. juunil 1917, nr. 77; [J. Anvelt], Revolutsioonivastane võitlus käimas. «Kiir» 5. juulil 1917, nr. 82.

«Kiire» majandusala juhataja Johannes Käspert.

mustavad, vaimukusest sädelevad artiklid, kus paljastatakse eesti kodanluse natsionalistlikku propagandat ja kontrrevolutsioonilisust ning selgitatakse bolševike partei poliitikat.

«Kiire»-meeste hulka kuulus samuti H. Pöögelmann, kes saabus emigratsioonist kodumaale 1917. aasta juunis. Partei suunas tema kui suurte ajakirjandusliku töö kogemustega revolutsionääri «Kiire» toimetusse. «Kiire» sulgemise järel töötas H. Pöögelmann «Töölise» toimetuses ning oli kehvtalurahvale määratud ajalehe «Maatamees» toimeta-

jaks. Kõigis neis ajalehtedes ilmus hulgaliselt H. Pöögelmanni artikleid, milledes ta käsvatas töötavate hulkade revolutsioonilist teadlikkust ja paljastas kodanlust ning esseere ja menševikke. Paljud tema artiklid on pühendatud maaküsimusele. Ühtlasi esines H. Pöögelmann kõnedega tööliste, maatameeste ja soldatite koosolekutel ning miitingutel Tallinnas ja mujal. Ta oli J. Anvelti, V. Kingissepa ja I. Rabtšinski kõrval üks silmapaistvamaid Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistajaid ja selle läbiviimise juhtijaid.

1917. aasta «Kiire» majandusliku külje eest hoolitsemine, nagu raha, paberi jm. hankimine, arvepidamine ja muud majandamise ülesanded lasusid «Kiire»-mehel — J. Käspertil, kes oli samu ülesandeid edukalt täitnud juba aastail 1912—1914.

On veel palju «Kiire»-mehi, eesti töölisajakirjanduse vanu kaardiväelasi, kelle tegevust revolutsioonilise ajakirjanduse alal pole suudetud veel lähemalt uurida. «Kiire»-meestena pidasid võitlust sotsialistliku revolutsiooni eest veel J. Sihver, H. Suuder, J. Ikmelt, O. Rästas, R. Vakmann jt. Praegugi elavatest «Kiire»-meestest võime märkida A. Koni ja J. Kipparit.

«Kiirel» olid oma alalised agitaatorid, kes iseseisvalt ja koos teistega käisid esinemas mitte üksi Tallinnas, vaid ka maal. «Kiire» alalisteks agitaatoriteks olid näiteks H. Suuder, J. Ikmelt ja V. Buk.[131] Töölishulkades tunti silmapaistva bolševike agitaatorina ka R. Vakmanni.[132] Sageli sõideti agitbrigaadidena Tallinnast välja maale poliitilist organiseerimistööd ja agitatsiooni tegema. J. Kippar mäletab, et «paljudesse linnalähedastesse kohtadesse, kuhu raudteel sõita ei saanud, tuli sageli jala minna. Mitmel korral käisime kõnesid pidamas Rapla vallas, Viru-Jaagupis, Laitses». Palju sõitis Eestis ringi H. Suuder, kes enamasti alati, nagu selgub ajalehest, tõi agitreisidelt kaasa kohalikke sõnumeid, mis ilmusid ajalehes tema nimetähtedega, täisnimega või ka tema nimest tuletatud pseudonüümiga *der* ehk *-der*.

«Kiire» agitaatorite kohta kirjutatakse, et «nad olid igalpool: Tallinna turuplatsil vaielusgruppides ja metsanurga rahvakoosolekutel; linna seltside «ülevõtmisel» ja maal mõisates kihutust tegemas, et need töörahva kätte peavad

[131] J. Kippar, tsit. art., lk. 128.
[132] Revolutsiooni lipukandjad, lk. 186.

«Kiire» agitbrigaad väljasõidul maale 1917. aasta suvel. Numbritega märgitud: 1. A. Tisler, 2. O. Rästas, 3. M. Likemets, 4. J. Likemets, 5. E. Käspert, 6. R. Maier, 7. A. Tihkan, 8. M. Velts.

minema; trammivagunites ja raudteerongides».[133] Mõnikord olevat kujunenud miiting isegi kirikuaias, kus «Kiire»-meestel oli rohkem kuulajaid kui kirikuõpetajal kirikus.

«Kiire» agitbrigaadid viisid alati kaasa ka ajalehte ning muud bolševistlikku kirjandust. Hallparunid, äriomanikud, väikekodanlased, tsaaritruud ametnikud jt. püüdsid kõigiti takistada bolševistliku kirjanduse levitamist ning segada «Kiire» agitaatorite tegevust. «Kiire»-meestele avaldati isegi otsest survet. Näiteks tõsteti «Kiire»-mehi majaomanike poolt korterist välja. Tuli ette, et «Kiire» agitbrigaadi liikmeid taheti kotti ajada. Kuid sellised hallparunite kavatsused ei õnnestunud, sest maatamehed ajasid kottitoppijad laiali.[134] Kulakud ja linnakodanlus kartsid

[133] «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 5.
[134] J. Kippar, tsit. art., lk. 129.

«Kiire»-mehi, sest nad nägid, et bolševike revolutsiooniline agitatsioon üha enam tungib tööliste ja kehvtalurahva hulkadesse. «Sündis marksismi ennenägemata laialilaotamine hulkades,» kirjutas hiljem keegi «Kiire»-mees. «See, mida raske on pähe tuupida koolipingis, propagandaringis või brošüüri abil, oli tegelikult nii lihtne ja arusaadav!» [135]

Parteipropaganda ulatuse ja mõju selline kasvamine on suurelt osalt seletatav asjaoluga, et 1917. aasta «Kiire» väljaandmisel olid kaastegevad pikaajalise revolutsioonilise ja ajakirjandusliku töö kogemustega bolševikud, nagu J. Anvelt, V. Kingissepp, H. Pöögelmann, J. Sihver jmt. 1917. aasta «Kiire» toimetusse tulid tööle või hakkasid tegema kaastööd mitmed Esimese maailmasõja eelse «Kiire» toimetuse töötajad, väliskaastöölised ja kirjasaatjad (J. Kippar, E. Bökler, N. Jansen, O. Rästas, H. Suuder, O. H. Münther jt.). Andekate ja võimekate ajakirjanikena kerkisid sel ajal esile R. Vakmann (Linde), J. Linder ja mõned teised.

Ruttu kujunes välja 1917. aasta «Kiire» kirjasaatjate võrk, paiknedes võrdlemisi ühtlaselt üle kogu maa.

Kõigist sellistest ajaloolistest teguritest tingitult oli 1917. aasta «Kiir» paremini toimetatud ja suurema mõjujõuga agitatsioonirelv kui ükski teine varem ilmunud revolutsiooniline väljaanne. «Kiirest» kaugemale jõudis selles suhtes tema võitlusteed jätkanud eesti bolševike ajaleht «Tööline».

---

[135] «Kiir»-«Tööline» 1922, lk. 5.

EESTI BOLŠEVIKE HÄÄLEKANDJA «TÖÖLINE»

«TÖÖLISE» REVOLUTSIOONILINE AGITATSIOON JUULIS JA AUGUSTIS 1917

«Tööline» on Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja teostamise ning noore nõukogude võimu esimeste edusammude kindlustamise ajajärgu ajaleht. Ta hakkas ilmuma ülejärgmisel päeval pärast «Kiire» sulgemist — 15. (28.) juulil 1917. «Tööline» jätkas oma eelkäija revolutsioonilist võitlusteed.

Uued võitlustingimused erinesid tunduvalt juulisündmuste eelsest ajajärgust, mil eesti proletariaadi keskhäälekandjaks oli «Kiir». Nüüd kehtis kaksikvõimu asemel kontrrevolutsioonilise kodanluse ja mõisnike ainuvõim. Nõukogud olid kaotanud rahva usalduse, sest juhituna menševike ja esseeride poolt, kujunesid nad kontrrevolutsiooni toeks. Neis tingimustes võttis bolševike partei loosungi «Kogu võim nõukogudele!» ajutiselt maha.

Ka ajakirjanduslik agitatsioon tuli uuele olukorrale vastavalt ümber korraldada. Ajakirjandus pidi näitama töötavatele hulkadele, keda kujutab endast võimul olev klikk ja kuidas võidelda selle vastu. Ajakirjanduse kohuseks oli anda õiget informatsiooni kiiresti arenevatest poliitilistest sündmustest. Bolševistliku ajalehe ülesanne oli selgitada, et kujunenud olukorras on võimalik võimu võtta ainult ülestõusu teel. Kursi relvastatud ülestõusule andis VSDT(b)P VI kongress, mis toimus Petrogradis 26. juulist 3. augustini.

«Tööline» teatas VSDT(b)P VI kongressist ja seal päevakorras olnud küsimustest.[1] «Töölises» avaldati ka kong-

[1] Kaks informatsioonilist ülevaadet 26. ja 27. juulil istungitest pealkirjaga: Venemaa sotsiaaldemokraatlise töölistepartei kongress. «Tööline» 1. aug. 1917, nr. 15. Nendest esimese on koostanud «Töölise» kirjasaatja -a, arvatavasti R. Vakmann, kes võttis ise kongressist osa.

ressil vastu võetud partei põhikiri [2], ning resolutsioonid poliitilisest olukorrast [3], Asutava Kogu valimiskampaaniast [4] ja noorsooühingutest [5]. Suure tähtsusega oli kongressil vastu võetud Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei manifesti avaldamine. [6] Partei pöördus selles manifestis kogu Venemaa töötava rahva poole üleskutsega valmistuda uuteks revolutsioonilisteks väljaastumisteks. Manifest lõppes sõnadega: «Meie võitlusseltsilised, valmistage end uute lahingute vastu ette! Kindlalt, mehiselt ja rahulikult valmistage endid ja ärge laske endid provotseerida! Koguge jõudu, seadke endid võitluseridadesse! Partei lipu alla, proletaarlased ja soldatid. Meie lipu alla, rõhutud maaelanikud!» [7]

Resolutsioonis poliitilisest olukorrast formuleeris kongress partei kursi relvastatud ülestõusule. «Õigeks loosungiks võib käesoleval ajal olla ainult kontrrevolutsioonilise kodanluse diktaturi kukutamine,» öeldakse resolutsioonis. «Ainult revolutsiooniline proletariaat, kui teda toetab kehvtalurahvas, on suuteline täitma seda ülesannet, mis on uue tõusu ülesandeks.» [8]

Eesti töölisklassi ja töötava talurahvani jõudis see mõte «Töölise» poolt sõnastatuna järgmiselt: «Praegusel ajal võib õige hüüdsõna olla ainult nõudmine, et vasturevolutsioniline kodanluse ainuvõim lõpetatud saaks. Ainult revolutsioniline proletariat on kehvemate talupoegade toetusel jõus (s. t. võimeline — *E. L.*) seda ülesannet täide viima, mis uue tõusuaja ülesandeks oleks.» [9]

VI kongressi järel hakkas «Tööline» rahvahulki ette valmistama relvastatud ülestõusuks. Augusti algul kirjutati «Töölises»: «Seisukord riigis läheb iga päevaga kitsiku-

---

[2] Venemaa sotsiaaldemokraatlise töölistepartei põhjuskiri. «Tööline» 24. aug. 1917, nr. 35. Vrd. NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 384—386.

[3] Politilisest seisukorrast. «Tööline» 25. aug. 1917, nr. 36. Vrd. NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 375—377.

[4] Valimisevõitlus asutava kogu valimistel. «Tööline» 26. aug. 1917, nr. 37. Vrd. NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 380—381.

[5] Resolutsion noorte ühisuste kohta. «Tööline» 28. aug. 1917, nr. 38. Vrd. NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 386—387.

[6] Manifest. Kõige Venemaa töörahvale, kõigile töölistele, soldatitele ja talupoegadele. «Tööline» 17. aug. 1917, nr. 29. Vrd. NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 390—395.

[7] «Tööline» 17. aug. 1917, nr. 29.

[8] NLKP resolutsioonid. I osa, lk. 377.

[9] Politilisest seisukorrast. «Tööline» 25. aug. 1917, nr. 36.

Tööliste maja Tallinnas Suur-Karja tn. 18, kus asusid aastail 1917—1918 ajalehtede «Kiir», «Tööline», «Maatamees» ja «Utro Pravdõ» («Zvezda») toimetused.

maks. Häda ähvardab hinge kinni nöörida. Valitsus on võimetu parandust looma. Paranduse asemel aetakse rahvast edasi sõjaväljal ennast ohverdama. Otsustav murre ei või sellepärast enam kaugel olla. Selleks tuleb siis valmis olla. Valmis — tugevates revolutsioonilistes vägedes, oma partei organisatsioonides.» [10]

Eesti bolševikud korraldasid augusti keskpaiku VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide II konverentsi ja üle-eestilise maatööliste ja kehvtalupoegade esindajate konverentsi. Neil mõlemil kiideti heaks partei VI kongressi otsused.

«Tööline» hakkas VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide II konverentsi aegsasti ette valmistama. Juba 25. juulil avaldati ajalehes üleskutse, kus tehti teatavaks konverentsi aeg, koht ja päevakord. [11] Peale selle tehti üleskut-

[10] Tagurluse vastu. «Tööline» 7. aug. 1917, nr. 20.
[11] «Tööline» 25. aug. 1917, nr. 9.

ses teatavaks delegaatide valimise kord ja anti kohalikele organisatsioonidele muid näpunäiteid. Hiljem korrati seda üleskutset «Töölises» teatud vaheaegade järel veel kolm korda.[12] VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide ja maatameeste konverentsi ettevalmistava materjalina avaldati vahetult konverentsidele eelnenud päeval «Töölises» juhtkiri «Konferentside eel», teadaandeid jm.[13]

«Tööline» andis põhjaliku ülevaate mõlemast konverentsist ja avaldas abimaterjali partei VI kongressi otsuste elluviimiseks kohtadel.[14] Sellega aitas «Tööline» kaasa proletariaadi ja kehvtalurahva liidu kindlustamisele.

«Tööline» selgitas, et maa- ja rahvusküsimus on proletaarse revolutsiooni üldküsimused. Eesti töörahvas saab maad ja vabaneb rahvuslikust rõhumisest ainult siis, kui ta liidus teiste Venemaa rahvastega võitleb sotsialistliku revolutsiooni eest.

Kõigis maatameeste konverentsi päevakorra punktides, millede hulgas tähtsamad olid maaküsimuse, omavalitsuse (autonoomia) küsimus ja maatameeste organiseerimine, võttis konverents vastu partei VI kongressi otsustest lähtuvad bolševistlikud resolutsioonid. Samal päeval peetud VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide II konverentsil arutati peamiselt ülevenemaalise Asutava Kogu valimistega seotud ülesandeid ja mõningaid organisatsioonilisi küsimusi.

Need konverentsid olid meie partei ajaloos olulise tähtsusega lülideks sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamisel Eestis.[15] Kogu ajakirjanduslik agitatsioon allutati partei VI kongressi ja nende konverentside otsuste elluviimise teenistusse.

Augustikuu vältel arenes kiiresti edasi majanduslik laos kogu riigis. «Kes on selles süüdi, et Venemaa hukatuse äärel seisab?» küsis eesti proletariaadi häälekandja ning andis lugejatele selge vastuse: «Süüdi on kapitalistid ja mõisnikud ... Süüdi on vähemlased ja sotsialistid-revolut-

---

[12] «Tööline» 27. juulil 1917, nr. 11; 1. aug., nr. 15; 8. aug., nr. 21.
[13] «Tööline» 12. aug. 1917, nr. 25.
[14] Olgu siinkohal märgitud, et VSDT(b)P VI kongressi otsused, millest oli eespool juttu, avaldati suuremalt osalt kõik pärast maatameeste ja Põhja-Balti organisatsioonide II konverentsi.
[15] Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 237.

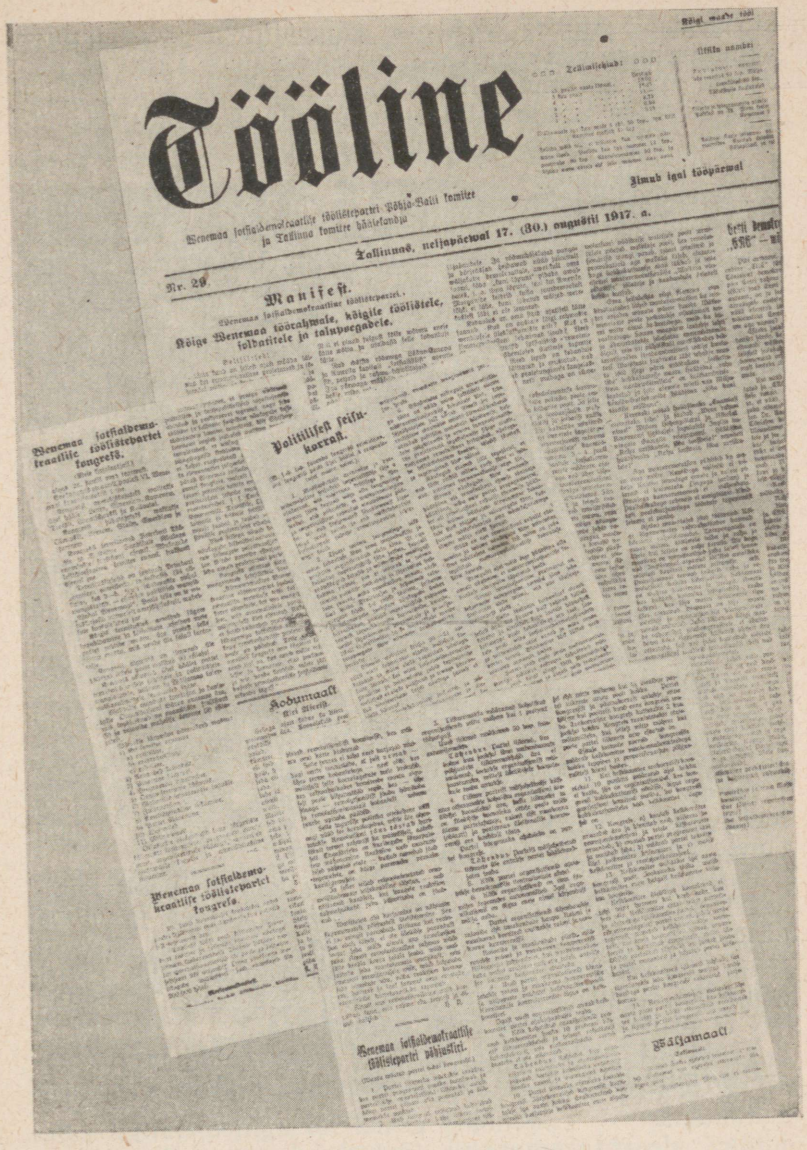
Tööline

Venemaa sotsialdemokraatlise töölispartei Põhja-Eesti komitee ja Tallinna komitee häälekandja

Tallinnas, neljapäeval 17. (30.) augustil 1917. a.

Nr. 29.

Manifest.

Kõige Venemaa töörahvale, kõigile töölistele, sõdatitele ja talupoegadele.

Venemaa sotsialdemokraatlise töölispartei kongress.

Poliitilisest seisukorrast.

Kodumaalt

Venemaa sotsialdemokraatlise töölispartei kongress.

Venemaa sotsialdemokraatlise töölispartei põhiasjust.

Välismaalt

VSDT(b)P VI kongressi materjale ajalehes «Tööline».

sionärid.»[16] Ajutise Valitsuse sõjapoliitika ja kodanluse võimutsemine viis maa vastu majanduslikule katastroofile. Samal ajal, kui imperialistlik kodanlus sai igasuguste mahhinatsioonide kaudu hiiglasissetulekuid, suurenes tööpuudus ja nälg. Kodanlus tahtis nälja ja viletsusega lämmatada revolutsiooni.

Majanduslik laos võttis maad ja andis valusalt tunda ka Eestis. Vabrikandid suurendasid kunstlikult tööpuudust lokautidega ning varjasid toiduaineid. Üheaegselt sellega suurenes spekulatsioon ja tõusid tarbeainete hinnad. Revolutsioonilise kriisi süvenedes kasvas kiiresti streigiliikumine, mis oli suunatud Ajutise Valitsuse rahvavaenuliku poliitika ning kodanluse säagitsemise vastu. Augusti algul streikisid peaaegu kõik Tallinna suuremad vabrikud ja tehased, nõudes palga tõstmist 100 protsendi võrra.[17] Suurkäitiste tööliste streikidele lisandusid väikeettevõtete tööliste, äriteenijate, hoburaudtee teenistujate jt. streigid. 31. juulist kuni 8. augustini streikis Tallinnas ligi 10 000 töölist.[18]

Streigiliikumise eesotsas seisis «Tööline». Ajaleht andis informatsiooni streikidest ning streikijate nõudmistest ja naelutas häbiposti streigimurdjaid. Ajaleht kutsus üles streikijaid materiaalselt toetama ja aitas organiseerida nn. streigifondi.

«Töölises» ilmus üleskutse, milles rõhutati, et töölisklass peab üles näitama suurt kollektiivsustunnet, et võita kodanluse hästiorganiseeritud vastupanu. «Meie kutsume sellepärast kõiki tööliste organisatsioone üles, streikijate toetamise küsimust juba lähemal ajal käsile võtma ja läbi viima, kus seda veel ei ole tehtud.»[19]

Partei häälekandja üleskutse leidis tööliste poolt laialdast toetust. Nii näiteks teatasid Bekkeri, Lutheri ja mitme teise Tallinna tehase töölised, et nad annetavad streigifondi ühe tööpäeva palga. Töölisklassi üksmeelne väljaastumine sundis kapitaliste tegema järeleandmisi töölistele ja nende olukorda veidi parandama.

Vastavalt partei VI kongressil vastuvõetud majandusplatvormile tugevdasid eesti bolševikud ajalehe «Tööline»

---

[16] «Tööline» 28. aug. 1917, nr. 38.
[17] Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 247.
[18] Sealsamas, lk. 259—260.
[19] «Tööline» 8. aug. 1917, nr. 21.

kaasabil propagandat mõisamaade konfiskeerimise, maa, pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise ning tööliskontrolli kehtestamise eest.

Töölisklassi võitlusvõime nõrgestamiseks tegid vabrikandid Ajutisele Valitsusele ettepaneku evakueerida Eestist suuremate tehaste sisseseade ja töölised Venemaa sisekubermangudesse. Seda ettepanekut põhjendati salakavalalt rindelähedases piirkonnas tekkinud toitlusraskustega, mida kodanlus ise tegelikult igati püüdis suurendada. «Töölises» selgitati, et kodanluse tõeliseks eesmärgiks on töölisklassi nõrgestamine ja hajutamine. «Tööline» kutsus üles kodanluse plaane nurja ajama. Ajalehes ilmus bolševike Tallinna organisatsiooni deklaratsioon Tallinna tööstuse ja tööliste olukorra kohta, milles bolševike partei VI kongressi otsustele tuginedes nõuti sõja lõpetamist, tööliskontrolli sisseseadmist tootmise ja jaotamise üle, lokautide lõpetamist ning vabrikute evakueerimise keelamist, kui ei ole tagatud töölistele uut töökohta ja elamisvõimalusi.[20]

Ajakirjandusliku agitatsiooni tulemusena avaldasid töölised survet Tallinna Nõukogu oportunistlikule enamusele, kes võttis tagasi oma varasema otsuse, mis pooldas tehaste evakueerimist.

Ellu viies VSDT(b)P VI kongressi otsuseid ametiühingute kohta, aitas «Tööline» suurendada bolševike mõju ametiühingutes. Paljudes ametiühingutes tekkisid bolševike rühmad ning Eesti ametiühingud asusid üha järjekindlamalt revolutsioonilises võitluses bolševike poolel.

«Töölisest» näeme, et eesti bolševikud on oma tegevuses igati arvestanud VI kongressi resolutsiooni «Noorsooühingutest», sest ajalehe agitatsiooni- ja propagandatöös on pidevalt juttu sotsiaaldemokraatliku noorsooühingu, nn. «Noorteklubi» tegevusest. «Noorteklubi» kohta «Töölises» avaldatud materjalidest ilmneb, et VSDT(b)P Eesti organisatsioonid kasvatasid ajalehe kaudu edukalt revolutsiooniliste võitlejate järelkasvu.

Oktoobrirevolutsiooni-eelne «Tööline» kajastab ilmekalt bolševike mõju kasvu töörahva hulkades, millele ta ise oma agitatsiooniga oli kaasa aidanud.

Augustikuu algul toimusid linnaomavalitsuste valimised. «Tööline» arendas juba juulikuust alates laialdast

---

[20] «Tööline» 31. aug. 1917, nr. 41.

valimiseelset agitatsiooni, selgitades, et töörahva igapäevaste vajaduste eest hoolitsemisel oleneb palju sellest, millise klassi või klassigrupeeringu käes on linna elu juhtimise õigus.

Bolševike eesmärgiks oli saavutada linnavolikogudes töötava rahva esinduse enamus ning teha lõpp kodanlike kasumiahnitsejate võimutsemisele linnavalitsustes. «Töölises» ilmus artikleid, kus selgitati töörahvale linnaomavalitsuse probleeme ning näidati, kuidas kodanlus, kes seni domineeris linnavalitsustes, ei nõustunud ühegi olulisema parandusega linna heakorrastuses. [21]

Linnaomavalitsuste valimisi käsitlesid «Töölise» juhtkirjad «Tööle nüüd!», «Linn rahva kätte!» jt. «Senini on kitsas pirukameeste kildkond linna üle valitsenud,» kirjutas «Tööline». «See oli kildkonna-valitsus tsarismuse armust rahva kulul, ükskõik kes saatuse peremehed olid, (kas) mustad saksad või niisama tumedad Eesti herrasmehed.»[22] «Tööline» kutsus üles kõiki teadlikumaid töölisi kaasa aitama selleks, et pärast valimisi raekoja torni saaks lehvima panna «revolutsiooniliste rahvahulkade võitlusemärgi — punase lipu».

Valimiseelne äge poliitiline võitlus kasvas üle temale määratud piiride ja kujunes üleriiklike asjade arutamiseks. Tallinna linnavalimiste eel avaldas «Tööline» bolševike valimiseelse programmi. [23] See polnud lihtne kohaliku omavalitsuse valimiste programm, sest see sisaldas peale kohalike nõudmiste kõiki bolševike üldpoliitilisi ja revolutsioonilisi nõudmisi.

«Tööline» andis vastulöögi eesti kodanluse ja väikekodanlike oportunistide parteide poolt linnaomavalitsuse valimiste eel bolševike vastu korraldatud laimukampaaniale. «Töölises» kirjutati selle kohta: «Kodanlised erakonnad ja nende kaasajooksikud teavad, mis neid ähvardab, kui sotsialistid (enamlased) linnavalitsustes enamuse saavad. Jumalaga siis rasvased pirukad! Sellepärast panevad nad kõik jõud meie vääramiseks tööle.» [24]

Kodanluse laim ja igasugused sepitsused ei suutnud

---

[21] J. M., Linna sotsialismus. «Tööline» 29. juulil 1917, nr. 12; 31. juulil, nr. 14; 1. aug., nr. 15; 2. aug., nr. 17.

[22] Linn rahva kätte. «Tööline» 25. juulil 1917, nr. 9.

[23] Venemaa Sotsiaaldemokraatlise Töölistepartei (enamlaste) nõudmised Tallinna linnavalimistel. «Tööline» 24. juulil 1917, nr. 8.

[24] Linnavalijatele! «Tööline» 27. juulil 1917, nr. 11.

takistada bolševike valimiseelse agitatsiooni edu, sest bolševike programm väljendas töötava rahva nõudmisi ja vajadusi. «Kõik klassiteadlikud töölised ja teenijad, kõik need, kes oma tööjõudu teistele (peremeestele) müüvad ja kes sellest aru saavad, et kogu palgatööliste klassil ühised huvid ja ühised vastased on, panevad homme oma valimisümbrikusse Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölistepartei (enamlaste) nimekirja . . .» öeldakse «Töölises» valimiste eelõhtul avaldatud juhtkirjas.[25]

Linnaomavalitsuste valimistel oli bolševike edu Eesti tähtsamates linnades suur. Tallinnas anti bolševike poolt ligi 1/3 kõigist häältest. Narvas said bolševikud koguni 47 protsenti häältest. Ka Tartus ja teistes linnades kasvas bolševike mõju uutes linnaomavalitsustes tunduvalt. Valimiste tulemused näitasid, et bolševikke pooldavad laiad proletariaadi hulgad. Selles võidus oli suuri teeneid «Töölisel». «Töölise» kaudu jõudsid parteiorganisatsioonide üleskutsed valijateni ja tutvustasid neid bolševike partei programmiga. Bolševike häälekandja energiline võitlus kodanlike ja oportunistlike parteide laimukampaania vastu võitis töötava rahva hulgast bolševikele massiliselt uusi pooldajaid.

«Tööline» kajastab ka revolutsioonilise meeleolu ja bolševike mõju kasvu sõjaväes ning töötava talurahva seas. Bolševike mõju kasvust maal kõnelevad sõnumid vallaomavalitsuste ümbervalimiste tulemustest ja koosolekutest sõjaväes, kus terved väeosad üksmeelselt võtsid vastu bolševistlikud resolutsioonid.

Augusti lõpul hakkasid kontrrevolutsiooniline kodanlus ja kindralid tegema ettevalmistusi revolutsioonile surmahoobi andmiseks. Üheks lüliks nendes ettevalmistustes oli nn. «riiklik nõupidamine», mis alustas Moskvas tööd 12. augustil. «Tööline» informeeris lugejaid üksikasjaliselt «riikliku nõupidamise» käigust ja trükkis ära VSDT(b)P Keskkomitee poolt selle kohta vastu võetud resolutsiooni.[26] Samas numbris avaldati juhtkiri «Kas raiub sõlme lahti?» «Tööline» küsib: «Kas raiub Moskva üleriikline nõupidamine selle umbsõlme lahti, millesse . . . Venemaa majanduslik ja politiline elu on jooksnud?» Juhtkirja autor H. Pöö-

[25] Kes hääletab homme meie kandidaatide eest? «Tööline» 5. aug. 1917, nr. 19.

[26] V. S.-d. tööl. part. keskkomitee resolutsion nõupidamise kohta 12. augustil. «Tööline» 14. aug. 1917, nr. 26.

gelmann rõhutab, et Venemaal on ainult «kaks võimalust: kas kapitalistide võit ja sellega kõigi nende vabaduste hävitus, mis revolutsioon tõi või tõotas tuua; või — uus revolutsion, nüüd juba... puhas proletariadi revolutsion.»[27]

«Töölises» kriipsutati alla, et Ajutine Valitsus astub «raua ja verega» (valitsuse liidri Kerenski enda sõnad) «rahva kõige elulisema õiguse — revolutsioni õiguse — vastu välja». Ajalehes näidati, et «riikliku nõupidamise» eesmärgiks oli «valitsuse senist vasturevolutsiooni politikat avalikult õigustada».[28]

Augusti lõpul alustas imperialistliku kodanluse ja mustasajaliste mõisnike käsilane, tookordne sõjavägede ülemjuhataja kindral Kornilov avalikku mässu. Ta saatis 25. augustil oma 3. ratsakorpuse Petrogradi peale, et hävitada revolutsioonilised nõukogud ja lämmatada revolutsiooniline liikumine.

Bolševike partei kutsel astus kogu Venemaa proletariaat üksmeelselt välja revolutsiooni kaitseks ja andis kontrrevolutsioonile vastulöögi. Kõrvuti vene töölistega võtsid Kornilovi mässu mahasurumisest osa ka eesti töölised, soldatid ja madrused, takistades mässuliste väeosade läbisõitu Eestist. Sel puhul kirjutas «Tööline»: «Käes on hädaoht, mida meie partei ammu ette ütles, mille eest sajad sotsiaaldemokraadid-enamlased türmidesse topiti ja veel sinnamaani kinni peetakse. Kindral Kornilov... on nüüd selle provokatsioonilise poliitika juurest, mida vägede peastaap kogu aeg ajab, avaliku tormijooksu peale üle läinud...»[29] «Töölise» juhtkirjas tõestati veenvalt, et Ajutine Valitsus on otseselt süüdi Kornilovi mässus. «Meie teame, et kodanline pool Ajutisest Valitsusest kadettidega eesotsas Kornilovi laagrist on, kuna «sotsialistline» osa sellele järele sõrkis. «Sotsialistid» — ministrid Kerenskiga eesotsas on süüdi, et meil vägede ülemjuhataja poolt nüüd korraga valitsuse kukutamist karta on.»[30]

«Töölises» avaldati Eestimaa Nõukogu Täitevkomitee juhend, kuidas tegutseda mässukatse viivitamatuks likvi-

---

[27] H. P[öögelmann], Kas raiub sõlme lahti? «Tööline» 14. aug. 1914, nr. 26.
[28] Raua ja verega. «Tööline» 15. aug. 1917, nr. 27.
[29] Vasturevolutsion. «Tööline» 29. aug. 1917, nr. 39.
[30] Sealsamas.

deerimiseks.[31] «Töölise» kaudu jõudis see juhend eesti töörahva, revolutsiooniliste soldatite ja madruste kätte ning omandas määratu mobiliseeriva jõu. Bolševike juhatusel sundisid rahvamassid kohalike nõukogude menševistlikesseerlikku enamust viivitamatult tarvitusele võtma abinõusid, et tõkestada korniilovlikele vägedele läbipääs Petrogradi suunas. Seati sisse kontroll telegraafi ja telefoni üle. Sellega takistati sidet korniilovlike väeosade vahel. Ühtlasi organiseeriti raudteejaamades relvastatud valve.

Aetuna soovist likvideerida töörahva saadikute nõukogud ja hävitada bolševike partei ning kõik revolutsiooniga kätte võidetud demokraatlikud vabadused, toetas eesti kodanlus Kornilovi vandenõu. Kui bolševike fraktsioon kubermangunõukogus kutsus üles võitlema Kornilovi mässu vastu ja mässu avalikult hukka mõistma, siis keeldus kodanlus seda tegemast. «Tööline» teatas: «Kui kindral Kornilovit kui revolutsionilise rahva vihavaenlast hukka mõisteti, siis kinnitasid meie Jaaksonid, Birkid ja Raamotid, et millegagi ei võivat otsustada, et Kornilov rahva ja vabaduse vaenlane olevat.»[32]

Ajalehes rõhutati: «See tähendab, et meie «maapäeva» kodanlus ajab ühes vene kodanlusega ühte ja sedasama kontrrevolutsionilist politikat.»

«Tööline» kritiseeris ka menševike ja esseeride koostööd Ajutise Valitsusega, mille viljaks oli Kornilovi mäss. Ajalehe juhtkirjas nenditakse: «See on nüüd see vasturevolutsioni madu, see kodusõja metsaline, mis sotsialrevolutsionäride ja vähemlaste «koostöötamine» kodanlastega üles on kasvatanud.»[33] «Tööline» hajutas eksiarvamusi, mis võitluses Kornilovi mässuga mõnel pool tekkisid. Ajaleht selgitas, et kutsudes võitlema korniilovluse vastu ei mõtle bolševike partei sugugi kaitsta kontrrevolutsioonilist Ajutist Valitsust, vaid tahab hävitada sõjaväelist diktaatorit, kes on revolutsioonile veel ähvardavam.[34]

«Töölise» agitatsioon ja propaganda etendasid tähtsat osa bolševike mõju ja autoriteedi kiires kasvus eesti töö-

[31] «Tööline» 29. aug. 1917, nr. 39.

[32] «Tööline» 2. sept. 1917, nr. 43.

[33] H. P[öögelmann], Vasturevolutsioni külvi kodusõja vili. «Tööline» 30. aug. 1917, nr. 40. Sõrendus ajalehes — *E. L.*

[34] H. P[öögelmann], Kardetaval eksiteel. «Tööline» 1. sept. 1917, nr. 42.

rahva ja soldatite ning madruste hulgas. Bolševike mõju kasv ilmnes selgesti linnaomavalitsuste valimistel, maatameeste konverentsil ning eriti Kornilovi mässu purustamisel.

Töörahvahulkade mobiliseerimise periood jõudis lõpule. Bolševike partei hakkas masse organiseerima otseseks rünnakuks. Täitnud suure eduga oma ülesanded rahvahulkade revolutsioonilisel mobiliseerimisel, rakendus «Tööline» nüüd kogu jõuga relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele.

«TÖÖLISE» VÕITLUS OTSESE RÜNNAKU ETTEVALMISTAMISEL

Kornilovi mässu likvideerimise järel algas kiire nõukogude bolševiseerumine. Töölised, soldatid ja talupojad, kes oma praktiliste kogemuste varal veendusid bolševike partei poliitika õigsuses, hakkasid nõukogusid ümber valima. Peterburi ja Moskva nõukogud läksid bolševike kätte. Nõukogude bolševiseerumine algas ka Eestis.

«Tööline» oli sel ajal nõukogude bolševiseerimise ja rahvahulkade rünnakuks ettevalmistamise kollektiivseks organisaatoriks. Ajaleht avaldas Peterburi Nõukogu resolutsiooni, mis tähistab bolševike võidukäigu algust nõukogudes.[35] Resolutsioonis deklareeritakse, et Venemaa rahvaste elulised huvid nõuavad demokraatliku vabariigi väljakuulutamist, mõisnike maaomandi konfiskeerimist ja maa andmist talupoegadele ilma tasuta, tööliskontrolli kehtestamist tootmise ja tarbeainete jaotamise üle, tsaarivalitsuse salalepingute tühistamist ja ettepaneku tegemist sõdivate riikide rahvastele sõlmida viivitamatult demokraatlik rahu. Teiste edasilükkamatute abinõude hulgas nõuti resolutsioonis surve lõpetamist töölisklassi ja revolutsioonilise liikumise vastu, vabaduse tagamist kõikidele Venemaa rahvastele, seisuslike eesõiguste kaotamist jm.

Nõukogude bolševiseerumise algust Eestis tähistab 5. septembril Tallinna Nõukogu poolt vastu võetud resolutsioon, mis ilmus «Töölises» jt. bolševistlikes ajalehtedes.[36] Selles resolutsioonis esitati niisamasuguseid nõudmisi, nagu Petrogradi Nõukogu omas. Niisuguse resolut-

---

[35] «Tööline» 5. sept. 1917, nr. 45.
[36] «Tööline» 6. sept. 1917, nr. 46.

siooni vastuvõtmine tähendas Tallinna Nõukogu asumist bolševike poolele.

Septembris ja oktoobri algul toimusid ümbervalimised peaaegu kõigis Eesti nõukogudes. Iga päev tõi uusi teateid bolševike edust nõukogudes. See kajastus laialdaselt ka bolševistlikus ajakirjanduses, kus teatati üha uute nõukogude siirdumisest bolševike poole.

Enamuse saavutamine nõukogudes näitas, et eeldused relvastatud väljaastumise eduks on olemas. «Töölise» veergudel väljendati üha sagedamini mõtet: «Mida rutem riigivõim revolutsioonilise rahva kätte läheb, seda ligemale tuleb sõja, ning temaga kaasaskäivate viletsuste lõpp.» [37]

Uuesti võeti päevakorda loosung «Kogu võim nõukogudele!» Nüüd tähendas see kutset ülestõusule Ajutise Valitsuse kukutamiseks ja võimu üleminekut nõukogudele, mida juhivad bolševikud.

Selgitades «Töölises» eesti töörahvale juulisündmustega toimunud murrangut, kirjutas V. Kingissepp: «Revolutsioonilise polkude laialisaatmine, tööliste käest sõjariistade äravõtmine, hulgalised revolutsioonilise soldatite ja tööliste vangistamised — kõik see tähendas vasturevolutsiooni võitu, revolutsiooni langemist ja ühes sellega ka nõukogude jõu hääbumist. Kornilovi mäss — vasturevolutsiooni murdlaine — elektriseeris nõukogud ja nimelt ja ainult see võim, mis neis koondatud, võitis vasturevolutsiooni. Kornilovi mäss andis vägeva tõuke murranguks rahvahulkade poliitilises meeleolus.» [38] Kirjutus lõppes sõnadega: «Maha kokkulepped vasturevolutsioonilise kodanlusega! Kõik võim nõukogudele! Niisugused on tänase päeva hüüdsõnad!» [39]

Pärast Kornilovi mässu purustamist tegi kontrrevolutsioon veel ühe katse nõrgestada kiiresti kasvavat revolutsioonilist liikumist. 14. septembril 1917 kutsuti kodanluse ja oportunistlike parteide poolt Petrogradis kokku ülevenemaaline nn. «demokraatlik nõupidamine». Demokraatliku nõupidamise ja seal moodustatud Eelparlamendiga (Vabariigi Ajutine Nõukogu) püüti juhtida sotsialistliku revo-

---

[37] -i [V. Kingissepp?], Võim rahva kätte. «Tööline» 15. sept. 1917, nr. 54.

[38] V. K[i n g i s s e p p], Demokraatline nõupidamine. «Tööline» 21. sept. 1917, nr. 59.

[39] Sealsamas.

lutsiooni eest käivat võitlust parlamentarismi rappa. Bolševikud võtsid demokraatlikust nõupidamisest esseeride ja menševike paljastamise eesmärgil osa.

Jõudumööda aitas kaasa ka ajaleht «Tööline», milles partei Keskkomitee otsustest lähtudes järjekindlalt paljastati demokraatlikku nõupidamist ja Eelparlamenti. «Paremale poole viltu kistud on selle demokraatia pale, mille moonutus Aleksandri teatris istub ja kõneleb,» nentis V. Kingissepp, kes ise nõupidamisest osa võttis.[40] V. Kingissepa terav sulg kujutas suure selgusega tõde, et oportunistid (Tsereteli, Dan, Tšernov jt.) kartsid õige rahvaesinduse kokkutulekut ja selleks see nõupidamine korraldatud oligi. V. Kingissepp kutsus eesti töölisi bolševistliku loosungi «Kõik võim nõukogudele!» alla.

Demokraatliku nõupidamise kui kontrrevolutsiooni järjekordse manöövri paljastamiseks avaldas «Tööline» septembris moodustatud Eestimaa Nõukogu Täitevkomitee resolutsiooni Eelparlamendisse suhtumisest.[41] Selles dokumendis selgitatakse, et kodanlus ja menševikud ning esseerid püüavad tõelise rahvaesinduse asemel rahvamasside petmiseks luua rahvaesinduse võltsingu. Resolutsioonis kutsuti töölisi, soldateid ja talupoegi veel kindlamini ühinema nõukogude ümber, et kindlustada võimu üleminekut revolutsiooniliste rahvahulkade kätte.

Seoses demokraatliku nõupidamise lõppemisega konstateeris «Tööline», et rahvahulki huvitavatest küsimustest ei lahendanud nõupidamine ühtegi. «Nagu ennegi seisame vana koha peal», leitakse ühes artiklis. Samas rõhutab artikli autor, et väljapääs on ainult revolutsioonis. «Revolutsioni tuli peab nende [s. t. tööliste, soldatite ja talupoegade — *E. L.*] rinnus lõkkele lööma, sest ainult uus revolutsion võib uut revolutsionilist valitsust luua, kes maa ja rahva hukatusest päästab.»[42]

Kui saksa imperialistid valmistasid septembri teisel poolel ette suurt operatsiooni, mille eesmärgiks oli vallutada esmalt Riia lahes asuvad Eesti saared ja seejärel Tallinn ning Petrograd, siis selgitas «Tööline» ähvardava ohu tõsidust. Juhtkirjas «Silmapilgu tõsidus» tõi H. Pöögel-

---

[40] V. K[i n g i s s e p p], Demokraatline nõupidamine. «Tööline» 21. sept. 1917, nr. 59.

[41] «Tööline» 26. sept. 1917, nr. 63.

[42] Sealsamas.

mann ajaloost näiteid kodanluse reetlikkuse kohta ja asetas olukorra selgitamiseks küsimuse: miks ei võiks kodanlus praegu Pariisi Kommuuni-aegset reetmist «Vene väljaandes» uuendada? Alla kriipsutades, et Petrograd oma revolutsioonilise töölisklassiga on Venemaa revolutsiooni kõige tähtsam keskus, arvas ta, et kontrrevolutsiooni plaanidega sobiks hästi kokku, «kui — Peterburi saks-laste kätte lastakseminna», sest Saksamaa sõjavägede abil oleks võimalik revolutsiooni peajõud kergesti hävitada, kuna ülejäänutega suudaks Ajutine Valitsus juba ise toime tulla.[43]

29. septembril maabusid Saksa väed Saaremaal ja vallutasid seejärel ka Hiiu- ja Muhumaa. Ajutine Valitsus eesotsas Kerenskiga tegi ettevalmistusi Petrogradi mahajätmiseks ja Moskvasse põgenemiseks. Ajaleht «Tööline» seevastu selgitas lugejatele olukorda kainelt: «Seniste teadete järele ei ole sugugi veel ette näha, missugune eesmärk Saksa vägede maalesaatmisel on. Praegusid teesid silmas pidades on aga väga küsitav, kas sissetungijad kaugemat käiku ette võtavad. Niisama on teadmata, mis sihis nad seda teevad.»[44] «Tööline» soovitas säilitada rahu, jääda paigale ja kaaluda olukorda rahulikult. Kogu järgnev sündmuste areng näitas, kuivõrd õigesti bolševike partei häälekandja olukorda hindas, sest Saksa imperialistide ahnitsused said Balti laevastiku meremeestelt tugeva vastulöögi ja Eesti saartest kaugemale ulatuvaid operatsioone nad sel ajal ette ei võtnud. Mandri-Eesti vallutamise oht aga püsis endiselt, sest rahu Ajutine Valitsus ei sõlminud. Seda arvestas ajaleht «Tööline» ja jätkas oktoobris selgitustööd.

Oktoobri algul avaldati «Töölises» kahest numbrist läbiminev juhtkiri, kus näidati töölisklassile kätte ülesanded juhuks, kui Saksa imperialistidel läheb korda Eestit vallutada. Küsimusele, mis töölisklassil niisugusel korral teha tuleks, anti selge klassipositsioonilt lähtuv vastus: «Edasi võidelda — klassivõitlust — muutugu olud kudas tahavad, ehk tulgu raskused, missugused tahes.»[45] Artiklis rõhutati, et «selles võitluses kaitseme kõige jär-

---

[43] Vt. H. P[öögelmann], Silmapilgu tõsidus. «Tööline» 15. sept. 1917, nr. 54. Sõrendus H. Pöögelmannilt — *E. L.*

[44] Rahu! «Tööline» 30. sept. 1917, nr. 67.

[45] H. P[öögelmann], Edasi võidelda! «Tööline» 5. okt. 1917, nr. 71. Artikli algus eelmises numbris. Sõrendus artikli autorilt — *E. L.*

jekindlamalt revolutsioni ja töölisteklassi kasusid». Eesti töörahva häälekandja tutvustas töötavatele hulkadele Saaremaa langemise asjaolusid ja võimalikke tagajärgi, eelkõige just töölisklassi ja revolutsiooni seisukohalt lähtudes. «Saaremaa on esimene ja tähtis samm järgnevale sõjategevusele, ja suur samm ligemale — kasvava vasturevolutsioni poole,» kirjutati «Töölises». «Riia järel — Saaremaa. Saaremaa järel — mis? Aga lõpuks — uus vasturevolutsion.» [46]

Edaspidigi oli «Töölise» agitatsioonis tähtsal kohal Saaremaa vallutamise ja sellega ühenduses töölisklassi ees seisvate ülesannete selgitamine. Selliste artiklite hulgas väärivad märkimist R. Vakmanni (Linde) artiklid «Meie seisukoht» [47] ja «Ajaloo «üllatused»» [48], H. Pöögelmanni artikkel «Kas kodusõda?» [49], toimetuse artikkel «Valitsus põgeneb Moskvasse» [50] ja mõned teised.

Septembris ja oktoobris 1917 mobiliseeris «Tööline» eesti töörahvast revolutsioonilisele võitlusele ka V. I. Lenini artiklitega. «Töölises» avaldati sel ajal V. I. Lenini artiklid «Revolutsiooni õppetunnid» [51], «Üks revolutsiooni põhiküsimusi» [52] ning «Vene revolutsiooni ja kodusõda» [53].

Revolutsiooniline liikumine seisis nüüd võimu ülevõtmise vajaduse ees, millest kõneleb ka V. I. Lenin märgitud artiklites, eriti artiklis «Üks revolutsiooni põhiküsimusi».

27. septembril toimus Tallinnas Kadrioru lossis kõigi Eestimaa nõukogude ja tööliste ning sõjaväelaste organisatsioonide ühine nõupidamine. Nõupidamisel, millest võttis osa umbes 700 inimest, viibis ka partei Keskkomitee esindaja. Nõupidamine leidis, et bolševike partei poliitika

---

[46] H. P[ö ö g e l m a n n], Riia järel Saaremaa. «Tööline» 6. okt. 1917, nr. 72.

[47] «Tööline» 7. okt. 1917, nr. 73.

[48] «Tööline» 10. okt. 1917, nr. 75.

[49] «Tööline» 11. okt. 1917, nr. 76.

[50] «Tööline» 12. okt. 1917, nr. 77.

[51] N. L e n i n, Mida revolutsion õpetab. «Tööline» 13. sept. 1917, nr. 52; 15. sept., nr. 54; 16. sept., nr. 55. Vrd. V. I. L e n i n, Teosed, 25. kd., lk. 205—220.

[52] N. L e n i n, Üks revolutsioni põhiküsimustest. «Tööline» 27. sept. 1917, nr. 64; 28. sept., nr. 65. Vrd. V. I. L e n i n, Teosed, 25. kd., lk. 341—348.

[53] N. L e n i n, Vene revolutsion ja kodusõda. «Tööline» 4. okt. 1917, nr. 70; 5. okt., nr. 71. Vrd. V. I. L e n i n, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 10—23.

on õige, ja nõudis võimu üleandmist nõukogudele.[54] Peale selle nõuti seal vastuvõetud resolutsioonis, et sõjaväeosasid ei paigutataks ümber ilma tööliste ja soldatite nõukogude ning väeüksuste komiteede nõusolekuta. Selle nõudmise eesmärgiks oli ajada nurja Ajutise Valitsuse kavatsus viia revolutsioonilised väeosad ära Petrogradi piirkonnast ja asendada need kontrrevolutsioonilistega.

VSDT(b)P Tallinna Komitee poolt organiseeritud nõupidamine näitas, et garnison ja Tallinnas baseeruvad Balti laevastiku üksused ning kogu Eesti töörahvas lähevad ühises rindes bolševike parteiga ja Petrogradi proletariaadiga. Nõupidamise resolutsiooni lõpus öeldi: «Oma kindlate nõudmiste kinnituseks teatab üleüldine ühine koosolek oma täielikust valmisolekust toetada võimu üleminekut tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kätte igal sellele otsusele järgneval päeval kõikide kindluses olevate jõududega ja abinõudega.»[55]

Järgmisel päeval pärast 27. septembri nõupidamist otsustati saata esindajad Petrogradi, Kroonlinna ning kõigisse Eesti nõukogudesse, et teatavaks teha ja läbi arutada Tallinna nõupidamise otsused. Eesti bolševike organisatsioonide poolt saadeti Keskkomiteed informeerima I. Rabtšinski. I. Rabtšinski esines Helsingis 28. septembril toimunud nõupidamisel ettekandega Eestis valitsevast olukorrast. Helsingist otsustati saata delegatsioon Petrogradi, kus Keskkomiteed informeeriti kujunenud olukorrast. VSDT(b)P Keskkomitee tunnistas asja äärmiselt tähtsaks ja otsustas kokku kutsuda Põhjapiirkonna nõukogude kongressi, et olukord igakülgselt läbi arutada ja anda juhtnööre kooskõlastatud tegevuseks.

10. oktoobril toimus Petrogradis V. I. Lenini juhtimisel salajane VSDT(b)P Keskkomitee koosolek, kus relvastatud ülestõusu küsimus otsustati lõplikult. Üheks oluliseks lüliks relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel oli 11.—13. oktoobrini Petrogradis (Smolnõis) peetud Põhjapiirkonna nõukogude kongress.

Eesti nõukogud olid kongressil esindatud saadikutega Tallinnast, Tartust, Narvast ja Balti laevastikust. V. I. Lenin pidas konverentsi väga tähtsaks. Tema poolt väljatöö-

---

[54] Võimu küsimus. «Tööline» 29. sept. 1917, nr. 66.
[55] Sealsamas.

tatud relvastatud ülestõusu ettevalmistamise plaanis oli Eestil tähtis koht. Kirjas kongressi delegaatidele-bolševikele kirjutas Lenin: «Ainult Balti laevastiku, Soomes asuvate vägede, Tallinna ja Kroonlinna viivitamatu väljaastumine Piiteri all olevate korniilovlike vägede vastu suudab päästa Vene ja ülemaailmse revolutsiooni.» [56]

Põhjapiirkonna nõukogude kongressil võeti vastu V. I. Lenini poolt väljatöötatud ülestõusuplaan. Resolutsioonis poliitilise olukorra kohta öeldi, et rahvast ja revolutsiooni võib päästa ainult võimu viivitamatu üleminek nõukogude kätte. Pöördunud tagasi kongressilt, alustasid delegaadid intensiivset ettevalmistust ülestõusuks.

Peaaegu üheaegselt Põhjapiirkonna nõukogude II kongressiga toimus Tallinnas Eestimaa nõukogude II kongress. Kongressi, mis kestis 12.—14. oktoobrini, juhtis V. Kingissepp. Ta ise esines põhjapanevate sõnavõttudega sõja, rahu ja riigivõimu küsimuses. Sõna võtsid ka Põhjapiirkonna nõukogude kongressil käinud Eesti saadikud. Kongress otsustas üksmeelselt toetada bolševike partei Keskkomitee otsust alustada relvastatud ülestõusu.

«Tööline» trükkis ära kongressi materjalid ja resolutsioonid. [57] Ajaleht kutsus rahvahulki neid otsuseid täitma. Kongressi puhul kirjutas «Tööline»: «Võim nõukogudele! Maa rahvale! Rahu rahvastele! Niisugune on see võitluslipp, mis Eestimaa nõukogude teine kongress üksmeelel kõrgele tõstis ja sellega võidab revolutsioni!» [58]

Samal ajal kui toimusid intensiivsed ettevalmistused relvastatud ülestõusuks, muutus kontrrevolutsioon üha agressiivsemaks. Ajutine Valitsus valmistus andma revolutsioonilist Petrogradi Saksa imperialistidele. Ka Eestis tugevdas kontrrevolutsioon oma sepitsusi. Oktoobri keskel saabusid eesti kodanluse tungival palvel Tallinna kasakaväeosad, keda taheti kasutada revolutsiooniliste rahvahulkade vastu. Tallinnast evakueeriti riigipank ja suleti mitu tehast.

Kodanluse mustikavatsusi paljastas VSDT(b)P Eestimaa Komitee ning Eestimaa Maatameeste ja Kehvtalupoegade Keskkomitee ühine üleskutse, mille avaldasid töölisajale-

---

[56] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk 160—161.

[57] Resolutsion võimu üle. «Tööline» 19. okt. 1917, nr. 81; Resolutsion rahu üle. Sealsamas.

[58] K [V. Kingissepp?], Teine Eestimaa nõukogude kongress. «Tööline» 19. okt. 1917, nr. 81.

hed. Üleskutses osutati ülevenemaalise kontrrevolutsiooni sidemetele lääneimperialistidega ning toodi esile kontrrevolutsiooni kavatsus korraldada uus korniilovlik mäss. «Ainult revolutsioonilise rahva otsustav võit selles lahingus,» räägiti üleskutses, «annab maa rahva kätte, kindlustab tööliste seisukorda ja rajab rahva vabadused jäädavale alusele — rahvaste piiramatu enesemääramise alusele.» [59]

Oma poolehoidu bolševike parteile ja valmisolekut ülestõusuks väljendas eesti töörahvas suurel meeleavaldusel, mis bolševike eestvõttel korraldati 1905. aasta 16. oktoobri veretöö ohvrite mälestamiseks. Ajaleht «Tööline» avaldas üleskutseid ja artikleid, milledes kirjeldati, kuidas Tallinna töölised seda revolutsioonilist tähtpäeva tähistasid tsaariajal, hoolimata kõige raskemast survest.

16. oktoobri demonstratsioon Tallinnas kujunes revolutsiooniliste jõudude ülevaatuseks enne otsustava lahingu algust. Õlg õla kõrval sammusid vene ja eesti töölised ja soldatid ning madrused. Demonstrantide peamised loosungid olid: «Maha Ajutine Valitsus!», «Maha Kerenski!», «Kogu võim nõukogudele!»

Oktoobri teisel poolel jätkusid ettevalmistused relvastatud ülestõusuks. Tähtsaks sammuks oli selles mõttes Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee moodustamine Eestimaa Nõukogude Kesktäitevkomitee ja Tallinna Nõukogu ühisel koosolekul, mis toimus 22. oktoobril Tallinnas. Sõja-revolutsioonikomitee esimeheks valiti I. Rabtšinski, aseesimeheks V. Kingissepp. 23. oktoobri õhtul võttis Sõja-revolutsioonikomitee oma kontrolli alla kõik strateegiliselt tähtsamad punktid Tallinnas.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni päevadel keskendas «Tööline» kogu tähelepanu revolutsiooniliste hulkade organiseerimisele. «Tööline» informeeris pidevalt eesti töörahvast revolutsioonilistest sündmustest Petrogradis, avaldas sütitavaid artikleid ja revolutsioonilisi üleskutseid. Ajalehes seati sisse rubriik «Revolutsiooni võit», mis hiljem kandis nime «Proletarline revolutsion».

«Tööline» teatas 26. oktoobril 1917 revolutsiooni võidust Petrogradis. Suurte tähtedega üle terve ajalehe esikülje ulatuv teade kõlas võrdlemisi lakooniliselt: **«Revolutsioni võit Peterburis. Valitsusvõim revol. rahva käes.** Juhtkirjas

---

[59] Seltsilised töölised ja sõjaväelased, kõik töörahvas linnas ja maal. «Tööline» 13. okt. 1917, nr. 78.

kutsuti töörahvast revolutsiooni võitu kindlustama. «Otsustav silmapilk on käes, kuid ta on alles alganud,» kirjutati «Töölise» juhtkirjas. «Enam kui kunagi peab just nüüd iga jõudu, iga revolutsioni võitlejat meie ehituse keskkohtade ümber koondama. Iga töölisorganisatsion, iga revolutsioniline tööline olgu valmis tegevusse astuma, kui seda võitlus nõuab. Siis võidame.» [60]

27. oktoobri «Töölise» juhtkiri kõneles revolutsioonilise võimu ülesannetest [61] ja tõi üksikasjalisemaid teateid nõukogude võimu, proletaarse revolutsiooni võidust Petrogradis.

Kõik «Töölise» Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aegsed ja ka paljud selle järgsed numbrid kõnelevad kuulsatest Petrogradi sündmustest. «Töölises» on avaldatud Nõukogude II kongressi maailmaajaloolised otsused: dekreedid rahust ja maast, [62] esimese Nõukogude valitsuse loomisest jm. «Töölise» veergudelt leiame bolševike partei ja Nõukogude valitsuse otsuseid, Eestimaa Nõukogu Sõjarevolutsioonikomitee üleskutseid ning otsuseid [63] jm. «Töölises» kajastub ka Kerenski ja Krasnovi nõukogudevastase mässu mahasurumine. [64]

Eesti proletariaadi häälekandja lehekülgedel kõneldakse ülestõusu võidust Moskvas, Oktoobrirevolutsiooni sündmustest kogu Venemaal ja soldatite juubeldamisest rindel. Päevast päeva kõnelesid «Töölise» leheküljed võitlusest nõukogude võimu eest kohtadel. «Töölises» kajastub kogu nõukogude võimu võidukäik.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit tõi partei agitatsiooni- ja propagandatöös päevakorrale uusi ülesandeid. Otse revolutsioonipäevil kõneles J. Sihver eesti proletariaadi keskhäälekandjas «Tööline» töörahva ees seisvatest kiireiseloomulistest ülesannetest ja võitlusest revolutsiooni ning kontrrevolutsiooni vahel (artiklid «Klassivõitlus Venemaa revolutsioonis» ning «Võitlus revolutsiooni ja kontrrevolutsiooni vahel»). [65]

Oktoobrirevolutsiooni järel algas esimene sotsialistliku

---

[60] Otsustav silmapilk. «Tööline» 27. okt. 1917, nr. 87.

[61] H. P[ö ö g e l m a n n], Revolutsionilise võimu ülesanded. «Tööline» 27. okt. 1917, nr. 88.

[62] Vt. «Tööline» 11. nov. 1917, nr. 101.

[63] Vt. näit. «Tööline» 4. nov. 1917, nr. 94.

[64] «Tööline» 30. okt. 1917, nr. 90; 2. nov., nr. 93.

[65] «Tööline» 28. okt. 1917, nr. 89.

Eesti töölisajalehed teatavad Oktoobri-revolutsiooni võidust.

ülesehitustöö ajajärk. «Tööline» oli bolševike partei abiliseks võitluses esimeste sotsialismi suunas tehtavate sammude eest Eestis. «Tööline» avaldas Nõukogude valitsuse dekreedid 8-tunnilise tööpäeva kehtestamise, Rahvamajandusnõukogu asutamise jm. kohta ning mobiliseeris eesti töörahvast kõigi nõukogude võimu ülesannete täitmisele.

Kui nõukogude võim hakkas leninlikku maadekreeti ellu viima, oli sageli tarvis maata talurahvale selgitada bolševike agraarpoliitikat. Ajaleht andis praktilisi juhtnööre, kuidas parunitelt mõisaid üle võtta ja töörahva nõukogude käsutusse anda. Ühtlasi selgitati ajalehe kaudu maadekreedi olemust ja põhimõtteid.[66]

Nõukogude võimu rahvuspoliitika põhialused kuulutas välja «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon». «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni» trükkis «Tööline» ära algul lühendatult,[67] hiljem tervenisti.[68]

Seoses kodanluse propagandaga ja «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni» väljakuulutamisega kerkis revolutsioonilises agitatsioonis teravalt esile riikliku korralduse küsimus. Võttes korduvalt ajakirjanduses sõna nn. «iseseisvuse küsimuses», selgitas J. Sihver, et enesemääramise õigus tuleb ellu rakendada nii, et «*väikese rahva töötavad kihid ühe ikke alt teise alla ei langeks*, — et Eesti töötavad kihid ülevenemaalise kapitalismuse surve alt *Eesti kapitalistide surve alla ei langeks*».[69] Tsiteeritud artiklis, samuti artiklis «Rahvuseküsimus ja töötavate kihtide valitsus» ning paljudes teistes paljastas «Tööline» korduvalt eesti kodanluse «iseseisvuse» loosungit.[70] Rahvaste enesemääramise õiguse kohta on «Töölises» sõna võtnud veel R. Vakmann[71] jt. eesti juhtivad bolševikud. Kõiki neid «Töölise» artikleid läbis idee, et eesti rahva vabadus ja iseseisvus on kindlustatud ainult siis, kui ta jääb tihe-

---

[66] J. S[ihver], Maa rahvale! «Tööline» 9. nov. 1917. nr. 99.

[67] Venemaa rahvaste õiguste deklaratsion. «Tööline» 6. nov. 1917, nr. 96.

[68] «Tööline» 7. nov. 1917, nr. 97.

[69] J. S[ihver], Eesti tulevik ja töörahvas. «Tööline» 2. dets. 1917, nr. 119. — Sõrendus ajalehes — *E. L.*

[70] J. S[ihver], Rahvuseküsimus ja töötavate kihtide valitsus. «Tööline» 8. dets. 1917, nr. 124.

[71] R. Vakmann, Rahvaste enesemääramine. «Tööline» 14. dets. 1917, nr. 129.

dasse liitu teiste kapitalismi orjusest vabanenud Venemaa rahvastega.

Üks põletavamaid päevaküsimusi tol ajal oli rahuküsimus. Mitte ükski partei maailmas ei võidelnud nii järjekindlalt ja aktiivselt Esimese maailmasõja lõpetamise ja demokraatliku rahu eest kui bolševike partei. Sellepärast on enesestmõistetav, et eesti töörahva keskhäälekandjas oli rahupropaganda tähtsal kohal. Pärast Oktoobrirevolutsiooni avaldas «Tööline» rahu teemal terve rea artikleid, kus ta analüüsib, kes on rahu sõbrad, kes vaenlased.[72]

KULTUURIELU VALGUSTAMINE «TÖÖLISES»

Ka kultuurielu valgustamisel jätkas «Tööline» oma eelkäija «Kiire» tööd. Relvastatud ülestõusu ettevalmistamise ajajärgul suunas «Tööline» karskusseltsi «Valvaja» kunstilise isetegevuse kollektiivi ja selle kaudu tehtavat revolutsioonilist kasvatustööd. Bolševike organisatsioonilise tegevuse ja «Töölise» agitatsiooni mõjul lõppes võitlus «Pandoriini» seltsis 1917. aasta augustis bolševike võiduga, revolutsioonilised töölised saavutasid seltsi juhatuses ülekaalu.[73]

Bolševike organisatsioonilise tegevuse ja «Töölise» agitatsiooni mõjul aktiviseerusid 1917. aasta suvel Sotsiaaldemokraatliku Korteriüürnike Seltsi ning sotsiaaldemokraatliku noorsooühingu nn. «Noorte Klubi» komisjonid (kirjanduse, näitemängu jt. komisjonid). Ajalehest näeme, kuidas isetegevusliku kunsti harrastamine töölisnoorte hulgas Oktoobrieelsetel kuudel jõudsasti edeneb ning «Noorte Klubis» kujuneb välja elujõuline noorte isetegevuskollektiiv, täis revolutsioonilist vaimustust ning energiat.

Ajaleht «Tööline» andis oma veergudel ruumi tööliste kultuuriliste ürituste propageerimisele, suunas neid üritusi nii, et need oleksid revolutsiooni eest peetava võitluse teenistuses. Ajalehest ilmneb, et ikka sagedamini kõnelesid peoõhtutel eesti bolševike juhtivad tegelased H. Pöögelmann, V. Kingissepp, N. Janson jt. Nende revolutsioonilise kõnede sisu jõudis «Töölise» kaudu sageli ka nen-

---

[72] Vt. näit. J. S [i h v e r], Rahu vaenlased. «Tööline» 11. dets. 1917, nr. 126.

[73] «Tööline» 18. aug. 1917, nr. 30.

deni, kes ise peoõhtul ei viibinud. «Valvajas», «Pandoriinis» jm. korraldati tihti kõneõhtuid ja kontsertmiitinguid.

Relvastatud ülestõusu ettevalmistamise perioodil esitasid bolševikud kaugeleulatuvad kooli- ja hariduselu demokratiseerimise nõudmised. Nende nõudmiste ümber arenes äge poliitiline ja revolutsiooniline võitlus, milles tähtsat osa etendas ajakirjandus. Tallinna linnavolikogu valimistel 1917. aasta augustis olid bolševike partei haridusalasteks põhinõudmisteks üldine, kohustuslik, maksuta (riigi kulul) ja ilmalik kooliõpetus.[74] Need olid partei rajamise algaegadest pärinevad programmilised põhimõtted, milledele lisati kohalikke iseärasusi arvestavaid punkte. Nõuti emakeelset õppetööd, lõunasöögi, õppeabinõude, jalatsite ja riietuse andmist linna kulul jne.

Maatameeste konverentsil, mis toimus augustis, nõuti kooli lahutamist kirikust ja kõikide koolide avamist töörahva lastele. Need soovid tegi töörahvale teatavaks ajaleht «Tööline».[75] Korduvalt võttis hariduselu kohta ajakirjanduses sõna Jaan Sihver. Tema artiklid olid suunatud Ajutise Valitsuse ja valitsevate klasside reaktsioonilise koolipoliitika vastu. J. Sihver nendib, et koolis jäeti pärast Veebruarirevolutsiooni püsima vana kord. «Ainult isevalitsejate pildid on seintelt maha võetud,» kirjutas J. Sihver, «muidu on kõik vanaviisi. Kooliõpetajad, kooliraamatud, koolikord ja kooliseadused on endised.»[76] Tallinna linnavolikogu saadikuna pääses J. Sihver kubermangu maanõukogu istungitele. Ta astus seal korduvalt välja eesti kodanluse argliku ja reaktsioonilise koolipoliitika vastu, nõudes emakeelset õppetööd ning kooli vabastamist kiriku mõju alt. J. Sihveri sõnavõtud, mis kajastavad bolševike võitlust rahvahariduse demokratiseerimise eest, viis lugejate hulka «Tööline».[77]

Pärast revolutsiooni võitu tuli bolševike parteil ja nõukogude võimul ümber korraldada maa majandus ja poliitiline elu ning teostada revolutsioon ka kultuuri alal. Kogu Venemaal hakati elanikkonna kirjaoskamatust likvideerima. Ülevenemaalises ulatuses oli see üks kultuurirevolutsiooni põhilisemaid eesmärke.

---

[74] «Tööline» 24. juulil 1917, nr. 8.
[75] «Tööline» 21. aug. 1917, nr. 32.
[76] J. S[ihver], Usuõpetus koolides. «Tööline», 8. sept. 1917, nr. 48.
[77] Vt. näit. «Tööline» 26. sept. 1917, nr. 63.

Eesti, nagu teada, oli «täieliku kirjaoskusega maa».[78] Kuid rahvahulkade hariduslik tase oli siiski madal. Rasked majanduslikud tingimused, kõrged õppemaksud ja emakeelsete koolide vähesus olid peamised põhjused, mis takistasid proletariaadi ja töötava talurahva lastel hariduse omandamist. Noore nõukogude võimu ees seisis tähtis ülesanne teha haridus kõigile kättesaadavaks.

«Töölisest» näeme, et revolutsioonile järgnenud kuudel oli noore nõukogude võimu hariduspoliitika suunatud elanikkonna vaesematele kihtidele hariduse kättesaadavaks tegemisele. Näiteks teatab «Tööline», et Tallinnas avati 1917. aasta novembri keskpaigaks 20 uut algkooli klassikomplekti.[79] Puudustkannatavatele lastele määrati linnavolikogu poolt õppevahendite, jalatsite ja rõivaste hankimiseks 28 573 rubla[80] ning organiseeriti nende heaks korjandusi.[81] Koolide olukorra parandamiseks, hoonete remondiks, paralleelklasside avamiseks jne. tegi Tallinna linnavolikogu korduvalt assigneeringuid.[82] Linnavolikogu otsusega 19. jaanuarist 1918 kaotati koolides õppemaks ja koolide ülalpidamise kulusid hakati katma erilise, linna varakatelt kihtidelt võetava maksu arvel. Kesk- ja kutsekoolide õpetajate palkade tõstmiseks assigneeris Tallinna linnavolikogu 60 694 rubla.[83]

«Tööline» andis pidevalt informatsiooni partei ja nõukogude võimu organite tegevusest täisealiste tööliste hariduslikku taseme tõstmise alal. Tallinna linna kõrgema algkooli juures avati novembris 1917 õhtukursused täiskasvanuile, kus kolmes klassis kokku õppis üle saja inimese.[84] Veebruaris 1918 avati emakeelsed tasuta õhtukursused töölistele ning töölisnoortele, kellel päeval polnud võimalik koolis käia.[85] Õpilasi oli siin üle kahesaja. Kõik sellelaadsed kursused, selgitas «Tööline», on «laialdaste rahvahulkade hariduse tõstmiseks määratud».[86]

Pärast Oktoobrirevolutsiooni, kui kultuurilisele ja poliithariduslikule tööle avanes eriti lai tegevusväli, ei jäänud

---

[78] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 421.
[79] «Tööline» 13. nov. 1917, nr. 102.
[80] «Tööline» 21. nov. 1917, nr. 109; 25. nov., nr. 113.
[81] «Tööline» 4. dets. 1917, nr. 120.
[82] «Tööline» 23. nov. 1917, nr. 11; 5. dets., nr. 121.
[83] «Tööline» 22. nov. 1917, nr. 110.
[84] «Tööline» 15. nov. 1917, nr. 104; 21. jaan. 1918, nr. 5.
[85] «Tööline» 31. jaan. 1918, nr. 13; 16. veebr., nr. 27.
[86] «Tööline» 31. jaan. 1918, nr. 13.

soiku ka «Tööliste Lossi» ehitamise mõte. Ajaleht «Tööline» oli kõigis sellega seotud ettevõtetes tegev. Ajalehes ilmus üleskutseid ja informatsiooni summade kogumisest «Tööliste Lossi» jaoks.[87] Tallinna linnavolikogu määras «lossi» ehitamiseks toetust 9700 rubla.[88] Ehituskapitali täiendamiseks korraldati kaks rinnamärkide müüki ning mitu peoõhtut.[89] 1918. aasta algul toimunud kunstnik Paul Burmani loomingu näituse puhul kavatseti korraldada loterii, mille tulust kunstnik lubas poole «Tööliste Lossi» ehitamiseks.[90] 1917. aasta detsembris teatas «Tööline», et on hakatud hankima materjali «Tööliste Lossi» jaoks ja asutakse varsti hoone vundamendi rajamisele.[91] Veebruaris alanud Saksa imperialistide pealetung ajas kogu kavatsuse nurja.

Üheaegselt «Tööliste Lossi» ehitamise eeltöödega püüdsid noored nõukogude võimuorganid anda tööliste kultuur-hariduslike organisatsioonide käsutusse olemasolevaid ruume. Näiteks natsionaliseeris Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogude Täitevkomitee 9. detsembril 1917 Oleviste kiriku ja muutis selle tööliste rahvamajaks «Olevi rahvakoja» (ka «Oleviste rahvakoja») nime all.

Et rahvas seda sammu õigesti mõistaks, selgitas «Tööline», et Tallinnas on suur puudus avaratest ruumidest, kus «võimalik oleks sõnavabadust täielisel mõõdul tarvitada ja laiades rahvahulkades tõelist ühistunnet, teadvust ja haridust ettelugemistel, kõneõhtutel jm. koosolekutel suurendada».[92] Seda silmas pidades natsionaliseeritigi üks väikesearvuliste saksa koguduste kolmest kirikust.

Varsti selle järel kirjeldas «Tööline», kuidas «Olevi rahvakoda» ajastule omase suure pidulikkusega 14. detsembril 1917 avati.[93] Järgnevalt, nagu näeme ajalehest, oli «Olevi rahvakoda» kahe kuu jooksul kohaks, kus viidi läbi eesti proletariaadi kõige suuremaid kultuurilisi ja ühiskondlik-poliitilisi massiüritusi, millest alati võttis osa tuhandeid inimesi. «Tööline» teatab suurtest rahvakoosolekutest, kus aktuaalsetel päevapoliitilistel teemadel kõne-

[87] Vt. näit. «Tööline» 1. nov. 1917, nr. 92; 4. veebr. 1918, nr. 16.
[88] «Tööline» 21. nov. 1917, nr. 109.
[89] Vt. «Tööline» 22. nov. 1917, nr. 110; 31. jaan. 1918, nr. 13; 2. veebr., nr. 15; 15. veebr., nr. 26.
[90] «Tööline» 30. dets. 1917, nr. 139; 25. jaan. 1918, nr. 8; 13. veebr., nr. 24.
[91] «Tööline» 6. dets. 1917, nr. 122.
[92] «Tööline» 12. dets. 1917, nr. 127.
[93] «Tööline» 15. dets. 1917, nr. 130.

lesid eesti kõige silmapaistvamad revolutsionäärid ja noore Nõukogude Eesti riigi ning bolševike partei juhtivad tegelased.[94]

Töörahva revolutsioonilised võimuorganid andsid pärast Oktoobrirevolutsiooni töörahva kasutusse hulga kultuuriasutusi ja endiste kodanlike seltside varasid. Näiteks suleti Sõja-revolutsioonikomitee otsusega 1917. aasta detsembris Tallinnas kodanlik «Lootuse» selts. «Tööline» tegi lugejatele teatavaks sulgemise põhjused. Nimelt püüdis kodanlus siin jätkata joomapidusid ja kaardipõrgut. Nagu ajaleht teatab, leiti rekvireerimisel seltsi ruumidest 3 pange piiritust ja 2 puuda 15 naela mängukaarte.[95] Sõja-revolutsioonikomitee otsusega rekvireeriti Töölismajas kino «Uus teater» ruumid ja anti Tööliste Lossi Liidu kasutusse.[96]

Tööliste rahvamajaks muudeti Narvas endine «Võitleja», mis oli tööliste kätte läinud juba enne Oktoobrirevolutsiooni.[97] Viljandis anti 1918. aasta veebruaris kodanliku «Koidu» seltsi ruumid töölistele rahvamajaks.[98] «Tööline» tõi teateid rahvamajade avamisest ja tööliste peoõhtutest Mõisakülas, Amblas ja Püssis.[99]

Oktoobrirevolutsiooni järel hakati esmakordselt avama töölistele raamatukogusid, lugemistube, lasteaedu ja -sõimi, liuvälju jne.[100]

Oktoobrirevolutsioon tõi kultuurielus päevakorrale terve rea uusi ülesandeid, millega proletariaadil ja tema parteil varem ei tulnud tegelda. Niisuguste ülesannete hulka kuulus kultuurivarade kogumine ja säilitamine. VSDT(b)P Eesti organisatsioonid hakkasid sel ajal tegelema partei tsaariaegsete dokumentide ja partei tegevusse puutuvate materjalide kogumisega.[101] 1918. aasta veebruaris tõsteti ajakirjanduses üles Oktoobrirevolutsiooni mälestuse jäädvustamise küsimus ning avaldati arvamust, et tuleks asutada vastav muuseum, mis võiks asuda Kadrioru lossis.[102]

---

[94] Vt. «Tööline» 18. jaan. 1918, nr. 4; 2. veebr., nr. 15; 12. veebr., nr. 23.

[95] «Tööline» 15. nov. 1917, nr. 104; 18. nov., nr. 107.

[96] «Tööline» 20. nov. 1917, nr. 108; 12. dets., nr. 127.

[97] «Tööline» 30. dets. 1917, nr. 139.

[98] «Tööline» 20. veebr. 1918, nr. 30.

[99] «Tööline» 30. okt. 1917, nr. 90; 23. jaan. 1918, nr. 6; 7. veebr., nr. 19; 13. veebr., nr. 24.

[100] «Tööline» 23. nov. 1917, nr. 111; 23. dets., nr. 136; 8. veebr. 1918, nr. 20; 20. veebr., nr. 30.

[101] «Tööline» 13. dets. 1917, nr. 128.

[102] «Tööline» 15. veebr. 1918, nr. 26.

Kõik need ja paljud teised kultuurielu valgustavad materjalid «Töölises» näitavad, kuidas bolševike partei juba kõige töörohkematel revolutsioonipäevadel hoolitses töörahva kultuurilise ja haridusliku taseme tõstmise eest. Seejuures oli parteile tähtsaks võitlusvahendiks tema ajakirjandus.

Põhilisteks žanrideks kultuurielu käsitlemisel, nagu ka paljudel muudel puhkudel, jäi ajalehes artikkel ja informatsioon. Küllaltki sageli ilmus töötajate, organisatsioonide ja asutuste kirju. «Tööline» avaldas oma veergudel kõigi muude teadaannete ja kuulutuste kõrval ka kultuuriürituste kuulutusi ja teadaandeid. Kroonikalise märkuse vormi kasutati harva, väga juhuslikult. Esines fõljetoni laadi kirjutusi (nn. «Näpped», «Pisike päevakaja» jne.). Karikatuuri me «Töölise» ega teiste töölisajalehtede veergudel sel ajal veel ei näe. Kindlailmelisi rubriike, nagu need olid kasutusel päevapoliitiliste sündmuste valgustamisel, polnud kultuurielu osas välja kujunenud.

Autorite kollektiiv, kes kirjutas «Kiires» ja hiljem «Töölises» kultuurielust, oli oma aja kohta küllaltki suur. Tolle aja töölisajalehe kaastööline oli ajakirjanik-revolutsionäär, kes kirjutas kõigest revolutsioonilisse võitlusse puutuvast, sealhulgas ka kultuurielust. Nii näeme, et kultuurielu kohta on eriartiklites või seoses teiste küsimustega korduvalt sõna võtnud O. Rästas, R. Vakmann, V. Buk, J. Sihver, H. Pöögelmann, O. H. Münther jt. Kultuurielu valgustamine «Töölises» oli jäänud juba «Kiire» ajast toimetuse liikme J. Kippari hooleks, kellelt ilmus sel teemal mitu kirjutust.

«Töölise» ilmumise lõpetas imperialistliku Saksamaa vägede sissetungimine Eestisse 1918. aasta veebruaris.

«Tööline» oli bolševike partei käes erakordselt tähtsaks agitatsioonirelvaks eesti töörahva mobiliseerimisel ja tema ettevalmistamisel otseseks rünnakuks — Suureks Sotsialistlikuks Oktoobrirevolutsiooniks. Kuigi sõjaajast ja kodanluse sabotaažist tingituna esines raskusi ajalehe paberiga varustamisel ja trükkimisel, suutis «Tööline» eesti töörahva Oktoobrirevolutsiooni-aegse keskhäälekandjana edukalt täita talle pandud ülesanded. «Tööline» oli VSDT(b)P Eesti organisatsioonide kõige massilisemalt levinud ja kõige paremini toimetatud ajaleht eesti töölisajakirjanduse senises ajaloos.

TÖÖTAVA TALURAHVA HÄÄLEKANDJA «MAATAMEES»

Juulis hakkas ilmuma VSDT(b)P Põhja-Balti (Eestimaa) organisatsiooni maaosakondade häälekandja «Maatamees». Kuni augustikuuni ilmus ajaleht kord nädalas, hiljem kolm korda nädalas. «Maatamehe» esimene number jõudis lugejateni 1.(14.) juulil 1917. Ilmselt polnud teated uue revolutsioonilise ajalehe ilmumisest veel Petrogradi jõudnud, sest ajaleht pääses juulisündmuste aegsest rüüstamisest ja sulgemisest, kuigi ühes «Kiire» toimetuse materjalidega läks kaotsi ka osa «Maatamehe» tellijate nimekirju, mis asusid nende ühistes toimetusruumides Suur-Karja tänavas.

«Maatamehe» asutamine tähendas bolševike partei agitatsioonitöös suurt sammu edasi. Ajaleht sai parteile heaks abiliseks eesti kehvtalurahva organiseerimisel ja tema liidusidemete tugevdamisel proletariaadiga.

Eesti töölisklass omas kehvtalurahva näol tugevat ja arvukat liitlast. Eestis oli ligi 1200 mõisat, mille maavaldused moodustasid 58% kogu maapinnast. Kuna ülejäänud maast üle poole kuulus külakodanlusele — hallparunitele, siis oli talurahva valdav enamus, umbes kaks kolmandikku talupoegadest, ilma maata. Ainuüksi mõisatöölisi arvestati Eestis üle 100 000. Kehvtalurahvas ägas kahekordse rõhumise all. Ühelt poolt ekspluateerisid teda balti saksa parunid, teiselt poolt eesti külakodanlus. Seetõttu kujutas kehvtalurahvas juba potentsiaalselt suurt revolutsioonilist jõudu. Et Ajutine Valitsus kaitses mõisnike maavaldust ja privileege, siis ei teinud ta kõige vähematki kehvtalurahva olukorra parandamiseks. Bolševike partei ees seisis kohe pärast Veebruarirevolutsiooni ülesanne võita kannatliku selgitustööga kehvtalurahva hulgad bolševike poole. Algul agiteeris kehvtalurahvast «Kiir». Su-

vel, kui asumiselt ja emigratsioonist oli tagasi saabunud enamus juhtivaid eesti ajakirjanikke-revolutsionääre, suudeti asutada spetsiaalne töötava talurahva ajaleht «Maatamees», mida hakkas toimetama H. Pöögelmann. Enesestmõistetavalt sai «Maatamehe» revolutsiooniline agitatsioon toimuda üksnes ägedas võitluses kodanliku ajakirjanduse kaudu kulakute huvides tehtava agitatsiooni vastu.

1917. aasta kevadel (21.—22. maini) oli Tallinnas maatööliste nõupidamine, kus arutati maaküsimust ja põllutööliste organisatsioonide asutamist ning töötati valdade jaoks välja ajutine põllutööliste saadikute komiteede põhikiri. «Maatamehe» ilmuma hakkamine juulis võimaldas suunata kehvtalurahva kasvava võitluse kindlamatele rööbastele, aidata kaasa tema organiseerimisele ja klassivõitlusele.

Ajalehe «Maatamees» toimetus töötas tihedas kontaktis teiste bolševistlike ajalehtedega. Näiteks võttis «Maatamees» rohkesti materjali ülevenemaalise töölis- ja talurahvaliikumise kohta «Pravdast». Ajalehele tegi palju kaastööd peale peatoimetaja H. Pöögelmanni tulihingeline eesti bolševik Jaan Sihver, kes oli ka üheks kõige aktiivsemaks toimetuse liikmeks. «Maatamehes» ilmus samuti V. Kingissepa, J. Anvelti ja teiste eesti juhtivate bolševike artikleid.

«Maatamehe» toimetuse üleskutses kehvtalurahvale kõneldakse, et maatamehed ja kehvikud peavad ise oma huvide eest võitlema, võtma juhtimise maarahva organisatsioonide loomisel oma kätte. Ajalehe suunda tutvustavas saateartiklis rõhutati, et kõik kodanlikud «avalikud tegelased» vallas, nagu kirikuõpetaja, köster, vallavanem jne. seisavad kulakluse huvide eest ning rõhuvad ühes koos kehvtalurahvast. «Sulased, naisteenijad, kõik maatamehed, tulge ise omavahel kokku ja arutage oma hädad ja mured läbi. Heitke vabrikutöölistega ühte ja võidelge oma õiguste eest, nagu nemad võitlevad.» [1]

Analüüsides olukorda külas, kirjutas J. Sihver «Maatamehes», et talurahva hulka kuulub kaks kolmandikku eesti rahvast, keda seni on valitsenud käputäis hallparuneid. «Peremeeste kiht maatameeste kasusid juba ei kaitse,» kirjutas Sihver. «On siis selge, et kui maatamees oma olu-

[1] «Maatamees» 1. juulil 1917, nr. 1.

Maatamees

Wenemaa sotsialdemokraatlise töölistepartei Põhja-Eesti maa-osakondade häälekandja.

Nr. 4. Laupäewal 22. juulil (4. augustil) 1917. a. Nr. 4.

Maatamehed — konferentsile!

Maa rahwale!

Oige samm.

Wäiksed märkused.

Talurahvale määratud ajalehe «Maatamees» 4. numbri esikülg. Juhtkirjad H. Pöögelmannilt ja J. Sihverilt.

korda parandada soovib, siis peab ta selleks ise tegev olema.» [2]

J. Sihver võitles energiliselt kehvtalurahva organiseerimise eest, tema vabastamise eest külakodanluse mõju alt. Tema artiklites näidati, et ükski teine partei peale bolševike pole kunagi taotlenud maa andmist kehvtalurahva hulkadele. Korduvalt rõhutas ta, et jääda lootma Ajutise Valitsuse lubadustele tähendaks loobuda võitlusest ja jätta kõik vanaviisi. Artiklis «Toitlusküsimus maal» kirjutas J. Sihver maatameeste ja kehvikute järjest raskenevast olukorrast ja üldiselt tõusva elukalliduse tõttu ähvardavast näljast. [3] «Põllupidajad söödavad viljaga sigu ja lehmi. Liha müüakse kalli hinna eest linna. Piim ja või ... läheb sedasama teed. Linna lähevad need asjad vaheltkauplejate läbi ja nii on nad ka linnatöölistele suurelt osalt kättesaamatud,» kirjutas J. Sihver. «Toitluskomiteed on valdades olemas. Nende tegevus aga on maatameestele väga hästi tuntud. Peremees, vallakirjutaja, mõni peremehe poeg jne. — need on need «seltskonnategelased», kes koduselt, tutvuse järele asju ajavad.» [4]

Seoses üle-eestimaalise maatameeste konverentsi ettevalmistamisega selgitas J. Sihver kehvtalurahva organiseerumise ja maaomavalitsuste demokratiseerimise vajadust, andis juhendeid propagandatööks külas jne.

«Maatamehe» veergudel kajastus selgesti eesti kehvtalurahva revolutsioonilise liikumise tõus 1917. aasta suvel. Ajalehele saabus rohkesti teateid maa kõikides paikades toimuvatest kehvtalurahva koosolekutest, maatameeste saadikute komiteede asutamisest ja süvenevast klassivõitlusest. Teatavasti jätsid mõisnikud 1917. aasta kevadel suure osa põldudest seemendamata. Sellega nad suurendasid majanduslikku laostumist ja toiduvilja puudust, mis ähvardas viia näljani. Kiiresti kasvava elukalliduse tõttu hakkasid mõisatöölised paljudes kohtades mõisnikelt nõudma palgalisa. Kuna mõisnikud keeldusid seda tegemast, puhkesid mõisatööliste protestistreigid. Streikide arv ja ulatus, nagu nähtub töölisajakirjandusest, üha suurenes.

Kehvtalurahva liikumise vastu võitlemiseks ühinesid

---

[2] «Maatamees» 3. aug. 1917, nr. 7.
[3] Sealsamas.
[4] Sealsamas.

Ajalehe «Maatamees» peatoimetaja H. Pöögelmann. Kunstnik V. Svarogi joonistus ajakirjast «Klassivõitlus» 1926, nr. 71—72.

eesti külakodanlus ja balti saksa mõisnikud. Juuli lõpul toimus sündmus, mis tõi avalikkuse ette eesti kodanluse koostöö põliste eesti rahva vaenlaste, balti mõisnikega.

Viljandimaal läks Kurista mõisavalitseja 1917. aasta juulis mõisniku käsul koos kodanlastest miilitsameestega talust välja tõstma mõisa rendikoha pidajat Tõnis Kassi, sest see oli mõisnikule rendi võlgu.[5] Kui kandimees ei nõustunud talust välja minema, avasid miilitsamehed tule ning haavasid surmavalt Tõnis Kassi ja tapsid sealsamas

[5] Vt. «Tööline» 28. juulil 1917, nr. 12.

tema poja. Teised perekonnaliikmed tõsteti koos vallasvaraga talust välja ja jäeti lageda taeva alla.

See sündmus kutsus esile sügava pahameele kogu maal. «Kurista sündmus», kirjutati «Maatamehes», «avab meile sügavamal vaatlemisel kohutava pildi sellest klassivõitlusest, millesse kodanluse võimuahnus meid on paisanud, sellest vägivallast, mis meid sel teel ootab.» [6] Töötav rahvas nõudis juurdluse toimetamist ja nende kodanlastest miilitsaametnike kohtu alla andmist. «Silmas pidades, et Kurista valla põllumehe Tõnis Kassi ja tema poja tapmise läbi Eestis kuulmata toores häbiplekk sünnitati, protesteerime sarnaste barbaarliste, metsikute väljaastumiste vastu ja nõuame, et süüdlased kõige valjuma karistuse leiaksid,» öeldakse Aseris suurel rahvakoosolekul vastuvõetud otsuses, mis avaldati «Maatamehes» ja «Töölises». [7]

Seoses maatameeste konverentsiga intensiivistas ajaleht «Maatamees» talurahva hulkadele määratud agitatsiooni. «Maatamees» avaldas J. Sihveri mobiliseeriva aruandekõne. Ajalehe kaudu said kõnega tutvuda ka maatöörahva laiemad hulgad, kellel ei olnud võimalik konverentsile tulla. Toetudes partei VI kongressi otsustele, näitas J. Sihver, et maaküsimuse lahendamine võib toimuda ainult sotsialistliku revolutsiooni võidu kaudu. [8]

«Soldat tahtis maad, tööline tööaja lühendamist ja palga tõstmist,» kõneles J. Sihver. «Maad võib aga ainult mõisniku käest saada, tööpalka kapitalistide kasude vähendamisega tõsta. Tarvis on neid siis sundida seda tegema. Sundida revolutsioonilise jõu läbi. Nii muutub revolutsioon ainuvalitsuse vastu revolutsiooniks mõisnike ning suur- ja väikekapitalistide vastu. Et oma nõudmisi teoks teha, on tarvis riigivõimu oma kätte võtta.» [9]

Eesti bolševistlik ajakirjandus, eelkõige ajaleht «Maatamees», viis maatameeste konverentsi otsused laiadesse talurahva hulkadesse ja aitas sellega tunduvalt kaasa nende otsuste kujunemisele suure tähtsusega teguriks külakehvistu revolutsioonilise aktiivsuse tõstmisel.

«Maatamees» avaldas ka VSDT(b)P Keskkomitee reso-

---

[6] Maha vägivaldlased! «Maatamees» 29. juulil 1917, nr. 5.

[7] Vt. «Maatamees» 3. aug. 1917, nr. 70. Vrd. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 243—244.

[8] «Maatamees» 19. aug. 1917, nr. 14.

[9] Sealsamas.

lutsiooni, milles paljastati Moskva nõupidamise kontrrevolutsiooniline olemus ja anti parteiorganisatsioonidele juhtnööre võitluseks kodanluse selle uue manöövri vastu.[10] Ajalehes esitati tõendeid eesti kodanluse koostöö kohta ülevenemaalise kontrrevolutsiooniga. Eesti kodanluse liidrid, väljendades Moskva nõupidamisel oma truualamlikke tundeid Ajutise Valitsuse vastu, tegid ettepaneku luua kasvava revolutsiooni vastu võitlemiseks tugevad relvastatud jõud.

Kornilovi mässu ajal tõendas «Maatamees» oma lugejaile veenvate faktidega, et kodanlusele on ükskõik, kas võimu juures on Kornilov, Kerenski või Saksa keiser, peaasi on, et tema ise saaks rahvamasse endiselt edasi ekspluateerida. Seepärast on kodanlus valmis liituma ükskõik millise kontrrevolutsioonilise jõuga, mis vägivalla abil revolutsioonilist liikumist maha surub.[11]

Kornilovi mässu purustamise järel hakkas bolševike mõju kiiresti kasvama ka talurahva seas. Ikka enam kehvtalupoegi hakkas mõistma, et ainult bolševike partei juhtimisel on võimalik pääseda sõjaraskustest ja mõisnike ikke alt ning saada maad. Ka keskmiktalupojad hakkasid pärast Kornilovi mässu üha selgemini väljendama poolehoidu bolševikele ja liituma kehvtalurahvaga.

Rahva usalduse bolševike partei poole pöördumist iseloomustab eriti ilmekalt maatameeste ja kehvtalupoegade nimekirjade võit vallavalitsuste ümbervalimisel 1917. aasta septembris. Selle võidu saavutamisel olid määrava tähtsusega peamiselt kaks asjaolu: esiteks augustis toimunud maatameeste konverents ning seal vastuvõetud otsused, mis kajastasid talupoegade rõhuva enamuse vajadusi, ja teiseks töölisajakirjanduse, eriti «Maatamehe» laiaulatuslik agitatsioonitöö. Maatamehed ja kehvikud esinesid peaaegu kõigis valdades iseseisvate nimekirjadega ning viisid kõige rohkem kandidaate läbi. Eriti ootamatuks löögiks oli kodanlusele maatameeste võit Viljandimaal, mida kodanlus pidas oma kindlaks kantsiks. Maatamehed said seal nüüd absoluutse enamuse.[12] Kodanluse jõupingutused maatameeste ja kehvikute ühtsuse lõhestamiseks läksid

---

[10] «Maatamees» 15. aug. 1917, nr. 12.

[11] Vt. H. Suuder, Nende mõtted. «Maatamees» 9. sept. 1917, nr. 23.

[12] «Maatamees» 7. sept. 1917, nr. 22.

suurelt osalt just bolševike laialdase ajakirjandusliku selgitustöö tõttu nurja. Kõik see aitas luua eeldusi sotsialistliku revolutsiooni võiduks.

Pärast vallaomavalitsuste valimisi abistas ja suunas bolševistlik ajakirjandus uute vallavalitsuste tööd. Külakodanlus ei tahtnud kuidagi leppida sellega, et kehvtalupojad hakkasid ise valdu juhtima. Ta püüdis kõigiti takistada ja saboteerida uute vallavalitsuste tööd. Näiteks teatas «Maatamees» Maarja-Magdaleenast Tartumaalt, et sealsed hallparunid keeldusid tunnustamast uut vallavalitsust, mille eesotsas seisis maatamees, ja valisid oma keskelt teise vallavanema.[13] Ajaleht kutsus üles kohalikke maatamehi kindlamini ühinema, et anda hallparunite sepitsustele ühiselt vastulöök.

Valimiste ajal püüdsid kodanlus ja tema käsilased oma vastupropagandaga tõendada, nagu ei suudaks külakehvistu toime tulla valla juhtimisega, sest selleks olevat võimelised ainult «haritud jõud», s. o. kodanlikud tegelased. «Nüüd peavad maatamehed näitama, et seesugused arvamised nende kohta muud midagi ei olnud, kui kodanlaste klassivihavaenu avaldus,» kirjutas «Maatamees» pärast vallavalitsuste ümbervalimisi. «Tööle siis, demokraatlikud vallanõukogud!»[14] püstitas loosungi töötava talurahva häälekandja.

J. Sihver andis oma «Maatamehes» avaldatud artiklites väärtuslikke nõuandeid uute, kehviktalurahva esindajate enamusega vallavalitsuste töö juhtimiseks. Bolševike initsiatiivil asusid vallavalitsused, milles kehvtalupojad olid saavutanud enamuse, suure eduga juhtima klassivõitlust eesti külas. See andis hinnatava panuse Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu saavutamiseks.

Oktoobriülestõusu ettevalmistamiseks kokkukutsutud Põhjapiirkonna nõukogude kongressi (11.—13. okt.) materjalidest tõi «Maatamees» ära kongressi resolutsiooni poliitilise olukorra kohta, kus nõuti võimu üleminekut nõukogudele. «Maatamehes» ilmus ka kongressi üleskutse talupoegadele, millel oli suur mõju eesti kehvtalurahva kaasatõmbamisel relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele. Üleskutses öeldi muu hulgas: «Talupojad peavad teadma, et soldatid kaevikutes, madrused laevadel ja töölised vabri-

[13] «Maatamees» 12. okt. 1917, nr. 37.

[14] J. Sihver, Vallavalitsuste ülesanded. «Maatamees» 19. sept. 1917, nr. 28.

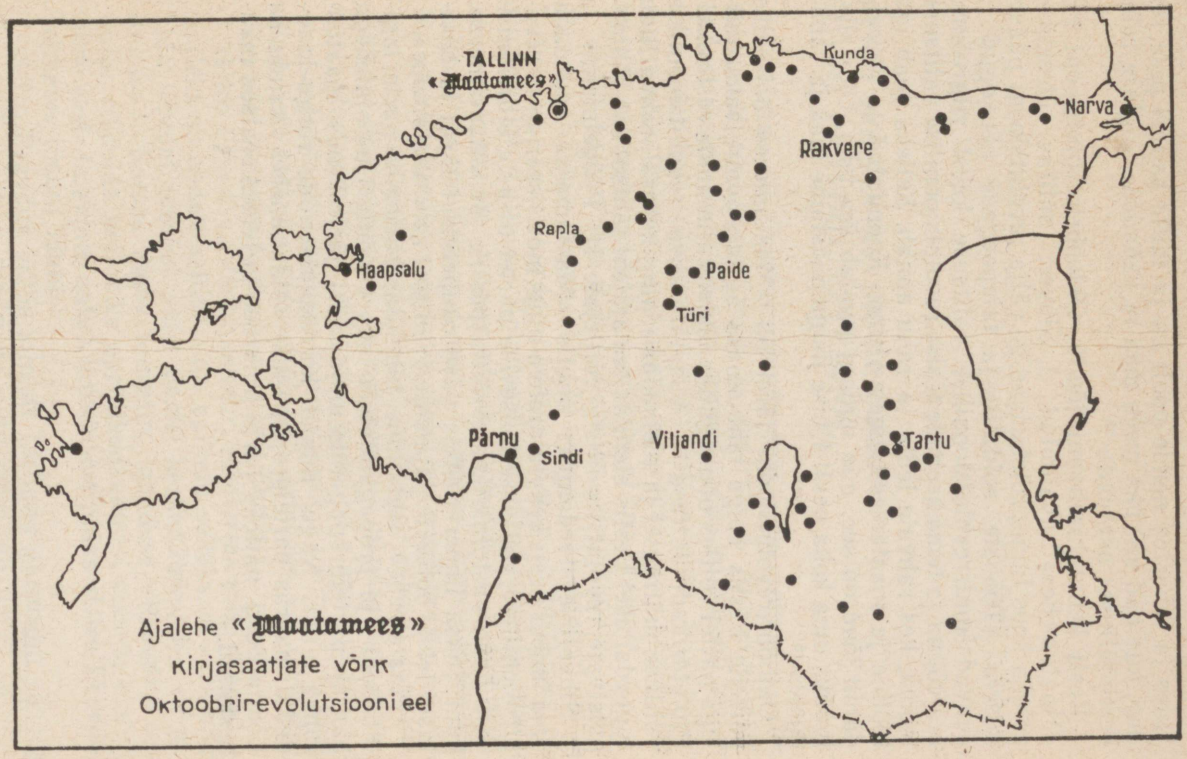
TALLINN
«Maatamees»
Kunda
Narva
Rakvere
Rapla
Haapsalu
Paide
Türi
Pärnu
Sindi
Viljandi
Tartu
Ajalehe «Maatamees»
kirjasaatjate võrk
Oktoobrirevolutsiooni eel

kutes ja tehastes nende poolt on ja mitte kaugel pole see aeg, kus nad kui üks mees maa ja vabaduse, õiglase rahu eest võitlusse astuvad.» [15]

Eesti kehvtalurahvani jõudis Oktoobrirevolutsiooni eel «Maatamehes» avaldatud J. Sihveri sütitav üleskutse astuda koos linnaproletariaadiga välja revolutsiooni päästmiseks. «Tööliste, soldatite ja talupoegade nõukogud ... peavad kontrrevolutsioonilise valitsuse käest riigivõimu ära võtma ja tema asemele tõsise revolutsioonilise valitsuse looma, kes rahvale leiba ja rahu annab. Selleks peab iga tööline ja maatamees tegev olema. Koondatud ja korraldatud jõud on see, mis midagi suudab ära teha. Üles siis, igaüks oma koha peal! Ühise jõuga päästame maa ja vabaduse!» [16]

Oktoobrirevolutsiooni järel oli «Maatamees» bolševike parteile Eestis kõige tähtsamaks agitatsioonirelvaks, millega partei võitles nõukogulike ümberkujunduste eest maal. Proletariaadi liitlase — kehvtalurahva revolutsioonilise võitluse juhtimisel ja töölisklassi ning kehvtalurahva liidu tugevdamisel Eestis etendas see ajaleht tähtsat osa. Silmapaistvate revolutsiooniliste võitlejate H. Pöögelmanni ja J. Sihveri eestvedamisel suutis «Maatamees» koondada oma ümber eesti kehvtalurahva ning mobiliseerida ta revolutsioonilisse võitlusse bolševike partei otsuste elluviimise eest. Oma vastutusrikkale võitluspostile jäi «Maatamees», kuni Saksa imperialistide väed okupeerisid Eesti ja hävitasid teiste bolševike ajalehtede hulgas ka «Maatamehe».

«Maatamehe» asutamine tähendas bolševike partei agitatsiooni- ja propagandatöös suurt võitu. Uue ajalehega haarati parteipropaganda mõjusfääri järjest uusi maatöörahva hulki. Nagu ilmneb korrespondentide võrgu kaardistki, haaras parteipropaganda «Maatamehe» kaudu ka Lõuna-Eesti, näiteks Tartu ümbruse ja teised sealsed maakeskused.

---

[15] «Maatamees» 21. okt. 1917, nr. 40.
[16] Sealsamas.

EESTI BOLŠEVIKE HÄÄLEKANDJA «UTRO PRAVDŌ» («ZVEZDA»)

Tallinnas oli Esimese maailmasõja ajal rohkesti vene rahvusest töölisi, soldateid ja madruseid. Nad kujutasid endast tõelist revolutsiooni armeed, kelle hulgas oli tarvis teha poliitilist selgitustööd. Revolutsioonilise selgitustöö tegemiseks Tallinna garnisoni ja laevastiku sõjaväelaste hulgas asutasid bolševikud ajalehe «Utro Pravdō».

VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee häälekandja «Utro Pravdō» hakkas ilmuma 17. (30.) mail 1917. Ajaleht ilmus Tallinnas, kaks korda nädalas. Tema toimetajaks oli VSDT(b)P Tallinna Komitee liige, järjekindel ja suurte revolutsiooniliste kogemustega bolševik I. Rabtšinski. «Utro Pravdō» toimetus asus «Kiirega» ühistes ruumides. Ka ideeliselt olid mõlemad ajalehed teineteisega seotud, sest neil oli ühine eesmärk. Ainult lugejaskond ja kaastöölised olid erinevad. Sellest tulenes mõnesugune erinevus agitatsioonitöös. Mõlemad ajalehed etendasid tähtsat osa soldatite ja madruste bolševike poole võitmisel ja eesti ning vene tööliste liitmisel ühtseks armeeks, kes Oktoobripäevadel kukutas kodanluse võimu Eestis.

«Utro Pravdō» esimese numbri juhtkirjas selgitatakse, et ajaleht on endale sellise nime valinud selleks, et «ära märkida tihedat ideelist sidet partei keskhäälekandja «Pravdaga»» [1]. Samas andis toimetus lubaduse «Pravda» eeskujul võidelda bolševike aprillikonverentsi otsuste elluviimise eest. Lugejale antud lubadusest pidas «Utro Pravdō» toimetus lõpuni kinni.

«Utro Pravdō» võitis kiiresti Tallinna garnisoni väeosades ja laevastiku madruste ning vene rahvusest Tallinna

[1] «Утро правды» 17 мая 1917 г., № 1.

tööliste seas suure populaarsuse. Ta arendas ägedat võitlust menševike ja esseeride vastu. Ajalehes avaldati rohkesti tööliste ja soldatite kirju, samuti sõjaväeosade ja mereväeüksuste koosolekute resolutsioone, kus protesteeriti menševike ja esseeride reeturliku tegevuse, kaitsesõjaluse ja sõja jätkamise poliitika vastu.

Suurt tähelepanu pühendas «Utro Pravdõ» võitlusele leninliku rahvuspoliitika eest. Ajaleht osutas korduvalt eesti kodanluse natsionalistlikule poliitikale. «Sel ajal kui rahvas oma otsest, rasket tööd tehes astub samm-sammult, kavakindlalt maaküsimuse lahendamise poole, sel ajal on eesti kodanlus ja kõikuv väikekodanlus täielikult haaratud tegevusest rahvuspolkudega, rahvuslippudega ja oma olukorra kindlustamisega,» kirjutati «Utro Pravdõs». «Mitte kodanlus, vaid eesti rahvas peab püüdma saavutada täielikku iseseisvust ning sõltumatust, ja vene rahvas osutab talle selleks kaasabi.» [2]

Bolševike revolutsiooniline agitatsioon, millele kaasa aitas ka «Utro Pravdõ», andis tulemusi. Menševike ja esseeride mõju rahvahulkades vähenes järjest. Kartes oma mõju vähenemist, keelasid Tallinna Nõukogu esseerid ja menševikud juunikuus ära demonstratsiooni. Sellele vaatamata toimus 18. juunil VSDT(b)P Tallinna Komitee juhtimisel võimas demonstratsioon. Kandes sõjavastaseid ja Ajutisele Valitsusele usaldamatust avaldavaid loosungeid, siirdusid meeleavaldajad Kadrioru lossi juurde, kus asus Tallinna Nõukogu. Lossi juures kõneles I. Rabtšinski. Meeleavaldus näitas, et menševike ja esseeride lõhestav tegevus ei suutnud takistada revolutsioonilise liikumise kasvu. Nii hindas olukorda ka I. Rabtšinski. [3]

Sageli tuli «Utro Pravdõl» välja astuda bolševike kohta kodanlikus ajakirjanduses levitatava laimu ja süüdistuste vastu. 1917. aasta juulis, kui Ajutise Valitsuse pealetung rindel jooksis verest kuivaks, hakkas vene ja eesti kodanlik ajakirjandus süüdistama bolševikke asjatus verevalamises. «Kõikidele süüdistustele, milledega meid üle puistati viimastel päevadel, lisandus veel see, et meie olevat süüdi frondi läbimurdmises,» nentis I. Rabtšinski. [4] Ta lükkas

---

[2] «Утро правды» 20 мая 1917 г., № 2.

[3] И. Рабчинский, Снизу идет. «Утро правды» 20 июня 1917 г., № 10.

[4] И. Рабчинский, С больной головы на здоровую. «Утро правды» 11 июля 1917 г., № 16.

Россійская Соціалъ-Демократическая Рабочая Партія. Цѣна 7 коп.

УТРО ПРАВДЫ.

Пролетаріи всѣхъ странъ, соединяйтесь!

Органъ Ревельскаго Комитета Р.С.-Д.Р.П.

Адресъ конторы и редакціи: Ревель, Михаэлисская, 15.
Адресъ для писемъ: п. ящ. № 18 «Утро Правды». Тел. 2-75.

Подписная цѣна: на 1 мѣс. (до конца года) 4 р. 15 коп., на 3 мѣсяца 12 р. 20 коп., на полугодіе 24 р. 40 коп. на годъ 48 р. Объявленія: по 20 коп. за стр. петитовой строки, а по 40 к. передъ текстомъ.

№ 12. Вторникъ, 10 іюля (27 VI. ст. ст.) 1917 г. № 12.

Товарищи, если Вы не поддержите «Утро Правды» подпиской и распространеніемъ въ широкихъ размѣрахъ, она не въ состояніи будетъ долго продержаться.

Фабрично-Заводскіе Комитеты, Полковые и Судовые Комитеты, на васъ надежда: организуйте кіоски, привлекайте подписчиковъ.

Ваша газета не можетъ быть вполнѣ содержательной, если малъ тиражъ, такъ какъ изъ средствъ на привлеченіе сотрудниковъ.

Товарищи, дѣло только за Вами!

„Война войнѣ".

Мировая война породитъ и соотвѣтствующую литературу. Долго человѣчество будетъ копаться въ этой великой трагедіи. И исторія прокуратора будетъ констатировать, что разнаго рода войны и ея продолжительность находились въ огромной зависимости также отъ „идей политическихъ партій и степени организованной мощи профессіональныхъ и прочихъ рабочихъ организацій.

Не можетъ быть никакихъ сомнѣній, что сила мірового сего кипенія и его продолжительность небыли бы такъ велики, если бы съ одной стороны политическія рабочія партіи, а съ другой — профессіональные союзы Германіи, Англіи и Франціи не имѣли своихъ завѣтамъ Интернаціонала.

И вопросъ теперь въ томъ, какъ это могло произойти, что подавляющая часть соціалистовъ была вынута изъ круга своихъ вѣковѣчныхъ идеаловъ.

Какъ могли быть забыты классовыя противорѣчія и международность пролетаріатовъ соціалистовъ, забыты настолько, что громадныя большинства во всѣхъ странахъ интернаціональные профессіональные союзы, а затѣмъ и соціалистическія партіи рѣшили поддерживать своихъ капиталистовъ и возставленныхъ ими министровъ и президентовъ. Съ нею сперлись классовые противорѣчія и наступилъ классъ солидарности съ интернаціоналъ, имѣвшій такое огромное значеніе и интересъ жизненности рабочихъ организацій сознанія мафіозъ.

Отвѣтить полно на этотъ вопросъ въ газетной статьѣ невозможно. Но всякомъ случаѣ крупнымъ факторомъ въ этомъ былъ то невѣроятное, что гнѣздилось въ соціалистическихъ партіяхъ и профессіональныхъ союзахъ.

Что такъ, показываетъ тотъ всеобщій тоскливый крикъ, который въ 4 году и былъ начинаетъ раздаваться въ нашихъ странъ.

И главнымъ именно сервисомъ крикнуть тѣ, кто помнилъ Интернаціоналъ.

Небольшія группы соціалистическихъ партій, стоявшихъ ему вѣрными частью обвержены національнымъ тирканіемъ, — это не крикчать, въ нихъ голосокъ еще больше твердости и вѣры въ лучшее значеніе того интернаціонала, который былъ произведеніемъ Маркизма.

Почему же большая часть соціалистовъ оказалась нѣмецкими Интернаціоналу?

Потому что тактика ихъ всегда была являлся классово-непримиримой и необычайно гибкой. Эта мужественная и полезная тактика примиряла капиталистовъ и войны и всегда въ заблужденіе рабочій классъ, который теперь лишь начинаетъ понимать этихъ эксплоататоровъ — „соціалистовъ", потеряли ихъ конецъ конецъ всякій опытъ.

Недалеко то время, когда среди рабочихъ не будетъ болѣе покровительной клички, какъ шейдемановецъ, плехановецъ, гайдмановецъ и т. п.

Они, эти соціалистическіе вожди и вождя профессіональныхъ союзовъ (Легіенъ Германіи, Жуо - Франція, Гендерсонъ - Англія), они-бросили ихъ подъ Вильгельмовъ свои организованныя и ихъ рабочихъ, которые должны безсознательно умно и продолжено, шагъ за шагомъ, сплачивались въ одно цѣлое, чтобы успѣшно бороться и завоевать новую жизнь.

Они сплачивались противъ капиталистовъ, а нѣмецкіе, подъ личиной соціалистовъ бросили ихъ въ войну за капиталистовъ.

Мало того, у насъ они, эти вожди и министерскіе, умно продолжаютъ къ тому же и теперь, уже по мѣстнымъ и собственно ку войну, сознательно или нѣтъ того, что въ 1907 г. и позднѣе не могла Балканская война было сказано Интернаціоналомъ, предвидѣ-пенитъ эту войну. Долгъ всѣхъ соціалистовъ старается добиваться возможно скорѣйшаго окончанія войны и кромѣ того использовать весь кризисъ, созданный войной для того, чтобы направить весь пацифистическій строй, т. е. дойтись соціализма.

Но изъ этого долга наши горе-соціалисты выѣстѣ съ капиталистами — взяли на себя смѣлость и объявили ярь наступленія „конецъ войнѣ войнъ".

Вышетъ такъ, что не хватитъ словъ для выраженія возмущенія чел.-вѣчества. И вѣрно-сти и здѣсь.

Разъ этотъ убѣдочный, дошутъ не признавалъ министровъ капиталистами, что бы обманутъ сѣдшовъ и рядовъ не англо-французскихъ партіяцій до сихъ поръ на-зы-въ „горе-соціалистовъ", которые по ихъ мнѣнію, высокимъ фальшивомъ, заѣли въ союзѣ съ капиталистической военной окатъ и В. исполненіи ихъ французской биржи и лондонскаго Сити!

„Войнѣ войнъ"!

Кто имѣетъ право сказать такія слова, кромѣ пролетаріата, кромѣ самого народа!

Вѣдь такія слова могутъ быть продиктованы только величайшимъ безпорядкомъ; развѣ они были сдѣланы потерпѣли нужду, ихъ конституціи? Развѣ Италія не скушала Абиссинію, Англія не сожрета Ирландію и не бьетъ Египетъ, а Франція — Алжиръ... Согласитесь, что первыя три не смогутъ имѣть.

Кровь и кости, которое до сихъ поръ въ нашихъ странахъ благополучно держали чистыя трепетныя руки революціи, теперь его нашли возрождаются у насъ Львова для послѣдующихъ воспѣть и его будутъ дѣлать „батальоны смерти", призванные къ потопу соціалистовъ-интернаціоналистовъ.

Только пока начало противосознательнаго и кустоваго брани капиталистовъ съ горе-„соціалистами".

Съѣздъ С нѣтъ въ состояніи поддержалъ этотъ союзъ и такимъ образомъ взялъ на себя всю грязную отвѣтственность. Заговоритъ ли онъ нашими „ту отвѣтственность до конца, показитъ будущее. Этотъ кризисъ наступитъ тогда, когда Совѣтъ рѣшимся возьметъ власть въ свои руки и растопчетъ нѣмецкій союзъ.

Въ этомъ направленіи предстоитъ намъ работать.

И. Р.

„Утро Правды"

выходитъ по вторникамъ и пятницамъ съ 8 час. утра. Къ этому времени присылайте товарищей за газетой.

Къ партійному съѣзду.

Въ № 86 „Правды" былъ напечатанъ порядокъ дня Съѣзда.

Послѣ собранія съ докладами большевиками на Петр-сопіеній Съѣздъ Совѣтовъ Р. и С. Д. Ц. К. установилъ слѣдующую норму представительства:

Отъ 500 до 1000 членовъ партіи одинъ делегатъ.

Свыше 1000 на каждую 1000 членовъ по одному.

Организаціи, не имѣющія права на посылку отдѣльнаго делегата соединяются для выбора на съѣздъ съ другими организаціями.

Съѣздъ рѣшено созвать къ 20 іюля въ Петроградѣ.

Ц. К. Р. С.-Д. Р. П.

Ближайшіе практическіе шаги для борьбы съ контръ революціей, предлагаемые большевистской фракціей С.-Петерб Совѣту Раб. и Солд Деп.

На собраніи большевистской фракціи С. Р. и С. Д. 23 числа составленно настаивать передъ Исп. Комитет. на созывѣ экстреннаго собранія рабочей Секціи С. Р. и С. Д. для обсужденія вопроса о борьбѣ съ контръ-революціей.

Въ свою очередь, большевистская фракція намѣрена предложить слѣдующія практическія мѣры, которыя большевистская фракція проситъ рабочихъ и солдатъ предварительно обсудить и поддержать:

1) Дороспъ, заключенный Сов. Раб. и Солд. Депут. съ Временнымъ Правительствомъ о сохраненіи идеи революціонной гарнизона въ Петроградѣ, должесъ остаться въ полной силѣ. Выводъ войскъ изъ Петрограда долженъ на дѣлѣ находиться подъ вліяніемъ самыхъ вѣрныхъ частей—съ тѣмъ, что въ столицѣ оставалось на мѣстѣ достаточное революціонное ядро, согласно постановленію самихъ солдатъ;

2. Немедленно распространеніе — на войскахъ — всѣхъ правъ, какими пользуются войска — здѣсь въ тылу, такъ и на фронтѣ — должна быть обезпечена не только отъ репрессій и вмѣшательствъ военныхъ властей, но и отъ всякихъ попытокъ ограниченія политической агитаціи предпринимаемыхъ командованіемъ;

3. Совѣтъ Р. и С. Д. долженъ удовлет-

Esikülg VSDTP Tallinna Komitee venekeelsest ajalehest «Utro Pravdõ». Juhtkirja «Sõda sõjale» autoriks on ajalehe toimetaja I. Rabtšinski.

hulga vastuvaidlematute faktide abil ümber kodanluse provokatsioonilise väljamõeldise ja tõendas, et pealetungiga hävitatud inimelude ning sõja jätkamise poliitika eest kannavad vastutust just kodanlik Ajutine Valitsus ning teda toetavad väikekodanlikud parteid.

Juulis, kui «Kiir» ja «Utro Pravdõ» suleti, pääses viimase ajalehe toimetaja vangistusest üksnes seetõttu, et suurtükiväelased I. Rabtšinski oma kaitse alla võtsid. Varsti (1. (14.) augustil) hakkas «Utro Pravdõ» asemel ilmuma uus VSDT(b)P Tallinna Komitee venekeelne ajaleht «Zvezda». Ka seda ajalehte toimetas I. Rabtšinski.

«Zvezda» oli ajalehe «Tööline» võitluskaaslane ja «Utro Pravdõ» ning «Kiire» poolt alustatud võitluse jätkaja. «Utro Pravdõ» ilmumise ajal välja kujunenud ajalehe välisilme ja rubriigid, nagu «Partei elu», «Tööliste elu», «Sõjaväe elu» jne., leiduvad ka «Zvezdas». Et ajaleht ilmus partei VI kongressi järgsel ajal, osutas «Zvezda» oma agitatsiooni- ja propagandatöös kõige suuremat tähelepanu relvastatud ülestõusuks ettevalmistamisele.

Käsitledes partei kongressi otsuseid, kirjutas ajaleht «Zvezda» 8. augustil: «Käesoleval ajal kerkis revolutsiooni ette uus ülesanne — võita reaktsioon samasuguste vahenditega, nagu seda tehti tsarismi kukutamisel. Teist väljapääsu nüüd enam ei ole ega saagi olla.» [5]

1917. aasta augustis toimunud VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide II kongressil avaldus selgesti bolševike mõju kasv kodanluse poolt oma ihukaitseks loodud «rahvuspolkudes». Seda näitavad ka ajalehe «Zvezda» veerud, kus avaldati soldatite kirju, mis kõnelesid sellest, kuidas väeosade reakoosseis aegamisi jõudis veendumusele, et bolševike poliitika on ainuõige, töörahva huvide eest võitlemise poliitika. [6] Bolševike mõju kasvas ka sel ajal Eestis asuvates XII armee üksustes, kus selleks kaasa aitas ajalehtede «Tööline» ja «Zvezda» revolutsiooniline agitatsioon.

Seoses Eesti saarte vallutamisega tegi «Zvezda» revolutsioonilist selgitustööd koostöö ja liidu tugevdamiseks eesti proletariaadi ja revolutsiooniliste soldatite ning madrustega. «Zvezda» kirjeldas, kuidas Balti mere laevastiku madruste kangelaslik võitlus päästis Eesti mandriosa

---

[5] «Звезда» 8 авг. 1917 г., № 3.
[6] «Звезда» 11 авг. 1917 г., № 4.

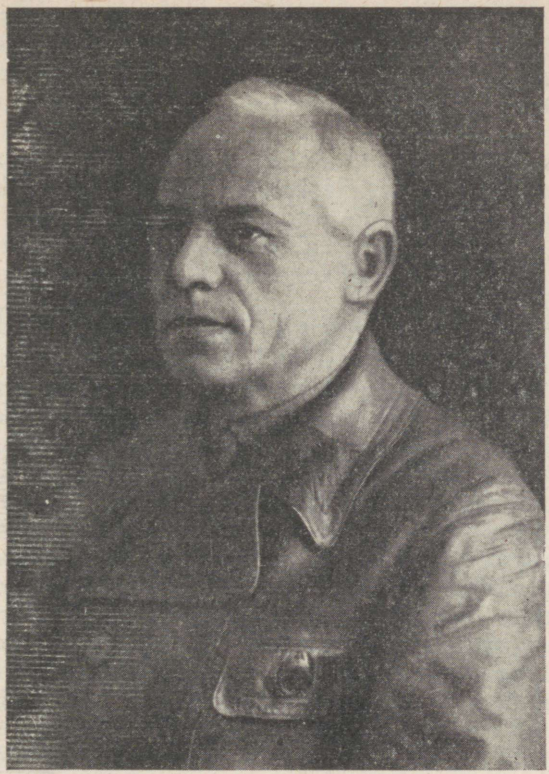

«Utro Pravdõ» («Zvezda») toimetaja I. Rabtšinski.

Saksa imperialistide kanna alla langemisest ja tõkestas tee revolutsioonilisele Petrogradile. Ühtlasi osutas ajaleht kodanliku väejuhatuse reetlikkusele. «Zvezdas» kirjutati Saaremaa langemise puhul: «Meil on olemas otseseid andmeid, et Saaremaaga toimub sama, mis toimus Riiaga, et Saaremaa on sõna tõsises mõttes vana reetmise uueks väljaandeks. Ka siin jooksis staap pakku ja jättis soldatid saatuse hooleks, ka siin näeme ennastsalgavaid madruseid, kes iseseisvalt tegutsevad ja kangelaslikult Saksamaale vastupanu osutavad.» [7]

[7] «Звезда» 6 окт. 1917 г., № 20.

1917. aasta sügisel muutus üha aktuaalsemaks võimuprobleem. Selgitades võimuküsimuses septembrikuus Tallinnas peetud nõupidamise tähtsust, kirjutas I. Rabtšinski «Zvezdas»: «Kogu Põhjapiirkond Balti mere laevastiku ja Soomega moodustab Petrogradi ees revolutsioonilise rõnga . . . See rõngas ei kaitse mitte ainult Petrogradi korniilovlaste või kerenskilaste eest, vaid võib ka, kui vaja, eraldada endast jõude Petrogradi abistamiseks, omades selleks ka relvastatud jõude ja transpordivahendeid.»[8] Artiklis kutsuti revolutsioonilist Tallinna olema valmis võimu ülevõtmiseks.

Põhjapiirkonna nõukogude kongressist kirjutab palju ka «Zvezda». Ajaleht avaldas kongressi resolutsiooni poliitilise olukorra kohta. Selles nõuti kogu Venemaal võimu üleminekut nõukogudele. Ühtlasi tutvustati ajalehes kongressi teisi otsuseid.[9]

Seega oli ajaleht «Zvezda», mis novembris võttis tagasi oma endise nime «Utro Pravdõ», koos «Töölisega» Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul revolutsioonilise agitatsiooni relvaks, mis etendas suurt osa eesti ja vene proletariaadi liidu kindlustamisel. Pärast revolutsiooni ilmus ajaleht kuni saksa okupatsioonini «Utro Pravdõ» nime all. VSDT(b)P Tallinna Komitee venekeelne häälekandja aitas kindlustada Nõukogude riigi aluste rajamist Eestis ja astuda esimesi samme sotsialismi suunas.

---

[8] И. Рабчинский, Резолюция о власти в заседании совета и комитетов. «Звезда» 29 сент. 1917 г., № 18.

[9] И. Рабчинский, Съезд Советов Северной области. «Звезда» 19 окт. 1917 г., № 23.

PARTEI JA NÕUKOGUDE KOHALIKUD AJALEHED

Esimene töörahva saadikute nõukogu kohalik ajaleht Eestis asutati Tartus. Tartu oli pärast Veebruarirevolutsiooni kogu Lõuna-Eesti administratiivkeskus. Ühtlasi oli see linn Lõuna-Eesti tähtsaim majanduslik, kultuuriline ja poliitiline keskus. Tööstusproletariaat oli siin sel ajal küll väikesearvuline ning väikekodanlikke elemente (vürtspoodnikke, väiketöökodade omanikke jne.) suhteliselt palju, kuid sellest hoolimata etendas Tartu Tallinna ja Narva kõrval tähtsat osa Oktoobrirevolutsiooni sündmustes Eestis.

Ka Tartus tekkis Veebruarirevolutsiooni tulemusena töörahva saadikute nõukogu. Tartu Nõukogus said enamuse väikekodanlikud kokkuleppeparteid — menševikud ja esseerid. Seevastu olid bolševikud enamuses Tartu Nõukogu töölissektsioonis, mida omal ajal põhikirja järgi nimetati tööliste osakonnaks.

Tartu Nõukogu töölissektsiooni ümbervalimistel 1917. aasta mais valiti sektsiooni esimeheks bolševik A. Lukin ja tema abideks bolševikud V. Rätsep ning J. Silk.[1] Tartu Nõukogu töölissektsioon hakkas välja andma ajalehte «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» (edaspidi lühendatult: «Tartu TSS Nõukogu Teataja»).

«Tartu TSS Nõukogu Teataja» esimene number ilmus 29. juunil 1917. Algul ilmus ajaleht üks kord nädalas, pärast Oktoobrirevolutsiooni (alates novembrist) kolm korda nädalas. Ajalehte toimetasid bolševikud A. Lukin ja J. Silk.

---

[1] K. Siilivask, Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise ja nõukogude võimu kindlustamise eest Tartu linnas ja maakonnas (märts 1917—veebr. 1918). Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis (artiklite kogumik). Tallinn, 1957, lk. 50.

«Tartu TSS Nõukogu Teataja» propageeris järjekindlalt klassivõitluse ideid ja paljastas kodanlust, eriti kontrrevolutsionääri ja natsionalisti J. Tõnissoni ringkondi.

Tartu bolševikud selgitasid seoses linnaomavalitsuse valimistega korduvalt, et kuitahes demokraatlikuks see omavalitsus ka kujuneks, töörahva olukorda ta parandada ei suuda. Näiteks kirjutas A. Lukin: «Meie ei tohi ... ära unustada, et meie põhjalikult rahva olukorda enne parandada ei suuda, kui kõik maa, pangad, raudteed rahva kätte on läinud ja riigi omanduseks saanud.» [2] «Tartu TSS Nõukogu Teataja» tuletas töölistele meelde, et nn. «demokraatliste edulaste» linnavalimiste nimekirja on võetud «kõige rikkamad Eesti kodanlased». «Üks neist on umbes 10 suure maja omanik,» kirjutas «Tartu TSS Nõukogu Teataja», «3—4 rahaasutuse osanik ja puukaupmees, teine hüpotegiseltsi sekretär, majade ja suurkaupluse omanik, kolmas trükikoja, hiigla-aiaäri ... piimatalituse ja telliskivi vabriku osaomanik.» [3] Artikkel lõpeb üleskutsega mitte valida ühtegi sellist härrat «tööliste esitajaks linnavolikogusse».

Linnaomavalitsuse valimistele on pühendatud ka artiklid «Tartu linnavalijad», «Töötav rahvas nende püünistesse ei lähe», «Murdke läbi!», «Linnavalimiste eel» jt. [4]

Tartu bolševikud blokeerusid linnaomavalitsuse valimistel menševike ja esseeridega ning moodustasid ühise nn. sotsialistliku bloki. [5] «Tartu TSS Nõukogu Teataja» kutsus töörahvast üles hääletama sotsialistliku bloki poolt. Bolševike blokeerimine esseeride ja menševikega oli tõsine viga, [6] samuti ajalehes selle bloki kasuks propaganda tegemine. See aeglustas töörahva vabanemist kokkuleppeparteide ideelise mõju alt. Bolševikud suutsid siiski valimiseelsele agitatsioonile anda selgesti kodanlusevastase iseloomu, mis mõnevõrra aitas tugevdada bolševike mõju tööliste seas.

---

[2] A. L[u k i n], Seltsilised linnavalijad! «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 15. juulil 1917, nr. 3.

[3] E. K[i l t e r], Kodanikud. «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 24. juulil 1917, nr. 5.

[4] A. L[u k i n], Tartu linnavalijad. «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 5. aug. 1917, nr. 6; I n [A. L u k i n], Töötav rahvas nende püünistesse ei lähe. Sealsamas; A. L[u k i n], Murdke läbi! Sealsamas, 19. aug. 1917, nr. 9; J. S[i l k], Linnavalimiste eel. Sealsamas.

[5] K. S i i l i v a s k, tsit. art., lk. 57.

[6] Sealsamas.

Oktoobrirevolutsiooni-eelsetel kuudel avaldas «Tartu TSS Nõukogu Teataja» artikleid naistöölistele,[7] selgitas bolševike agraarprogrammi,[8] paljastas kontrrevolutsiooni[9] jne.

1917. aasta sügisel saatis bolševike partei Tartusse alalisele parteitööle kogenud organisaatori H. Suuderi.[10] H. Suuder omas ka ajakirjandusliku töö kogemusi. Tänu temale paranes sellest ajast peale ajalehe «Tartu TSS Nõukogu Teataja» töö. Ajaleht hakkas järjekindlamalt paljastama menševikke ja esseere.[11] Üks aktiivsemaid kaastöölisi oli nüüd A. Lukini, J. Silgu ja E. Kilteri kõrval H. Suuder ise.

«Tartu TSS Nõukogu Teataja» veergudel tehti laialdaselt propagandat tööliste päevalehe asutamiseks Tartusse. Ajalehes teatati, et Tartu Nõukogu on moodustanud selleks ajakirjanduse komisjoni. Tööliste poole pöörduti üleskutsega koguda Lõuna-Eesti töörahva jaoks mõeldud päevalehe asutamiseks summasid.[12] Töölised järgnesid üleskutsele ja hakkasid koguma ajalehe asutamiseks raha.[13] Päevalehe asutamist silmas pidades kirjutati «Tartu TSS Nõukogu Teatajas»: «Toetage ajalehe asutamist . . ., et proletaarne sõna igale poole tungiks, kus Eesti tööline tegevusel. Aidake, et kostaks see sõna vägevalt küla hurtsikutesse ja moonamajadesse, töökohtadesse, vabrikutesse, metsalaantesse, kus puulõikajad tegevuses — igalepoole, kus tööline liikvel, et töötav, loov klass, kelle õigused jalge alla tallatud ja kes ise alandusesse sunnitud, iseteadvusele ärkaks, oma tähtsat seltskondlist seisukohta ära tunneks

---

[7] Naistööliste organiseerimisest. [Allkirjastamata] «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 15. juulil 1917, nr. 3; J. S[i l k], Naistöölised. Sealsamas, 12. aug. 1917, nr. 7.

[8] «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 12. aug. 1917, nr. 2.

[9] Vt. näit. A. Lukin, Vasturevolutsion ja tema toetajad. «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 4. okt. 1917, nr. 10.

[10] J. Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul. Tallinn, 1956, lk. 179.

[11] Vt. [H. Suu]-der, Väikekodanline mädasoo. «Tartu Tööliste, Maatameeste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja», 4. nov. 1917, nr. 15; J. S[i l k], Viletsad veiderdajad. Sealsamas, 8. nov. 1917, nr. 16; H. [Suu]-der, Rahvast lahku. Sealsamas.

[12] Tööliste ajaleht Tartu. «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 7. juulil 1917, nr. 2.

[13] Vt. «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 7. juulil 1917, nr. 2.

ja täieõiguslisteks vabadeks kodanikkudeks tõuseks.»[14] Päevalehe asutamisega Lõuna-Eestisse taheti, et siin «proletaarne sõna kui võitlusele kutsuva tornikella helin sügavamatesse rahvaridadesse kostaks, et ta kõiki ärataks ja kaasa tõmbaks võitleva proletariadi vabaduse-tööle, tööle parema ja õiglasema tuleviku jaoks».[15]

Nii valmistasidki bolševikud «Tartu TSS Nõukogu Teataja» abil ette pinda päevalehe asutamiseks Lõuna-Eestisse. Teoks sai see Oktoobrirevolutsiooni järel. Oma 19. numbris teatas «Tartu TSS Nõukogu Teataja» lugejatele, et «senine «Tartu Tööliste, Soldatite ja Maatameeste Saadikute Nõukogu Teataja» hakkab 20. novembril «Edasi» nime all ilmuma».[16]

Tartu Tööliste, Soldatite ja Maatameeste Saadikute Nõukogu ja VSDT(b)P kohaliku organisatsiooni päevaleht «Edasi» ilmus korrapäraselt kuni Tartu okupeerimiseni Saksa imperialistide poolt 1918. aasta veebruaris, millal «Edasi» ilmumine katkes. Eesti Töörahva Kommuuni ajal ilmus Tartus uuesti «Edasi».

Bolševike partei ajakirjanduslik aparaat täienes augustikuus veel ühe uue kohaliku ajalehe võrra. Narvas hakkas 19. augustil 1917 ilmuma VSDT(b)P Narva Komitee häälekandja «Rahvaleht», mis algul ilmus kaks korda nädalas ning Oktoobrirevolutsiooni järel kolm korda nädalas. 1918. aastal ilmus «Rahvaleht» kuni 2. märtsini päevalehena.

Üks selle bolševike partei kohaliku häälekandja asutajaid oli V. Kingissepp, kes juulis ja augustis tegutses Narvas. Temalt ilmus ajalehes rida Ajutist Valitsust ja kontrrevolutsionääre paljastavaid artikleid.[17]

«Rahvaleht» tegi ära suure töö võitluses bolševike mõju kasvu eest Narva Nõukogus ning tööliste mobiliseerimisel Ajutise Valitsuse kukutamiseks. Pärast Oktoobrivõitu aitas ajaleht viia Nõukogude valitsuse ja partei otsuseid ning dekreete Narva tööliste ja ümbruskonna talurahva hulka.

---

[14] E. K[i l t e r], Seltsimehed kutsuge oma ajaleht elusse! «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 29. juulil 1917, nr. 5.

[15] Sealsamas.

[16] Lugejatele. «Tartu Tööliste, Maatameeste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 19. nov. 1917, nr. 19.

[17] Vt. näit. V. K[i n g i s s e p p], Kornilovi-nädal Narvas. «Rahvaleht» 6. sept. 1917, nr. 7.

Nende nimede all ilmusid pärast Oktoobrirevolutsiooni partei ja nõukogude kohalikud häälekandjad Eestis.

Oktoobrirevolutsioon andis töörahvale tõelise trükivabaduse. Lõuna-Eestisse, kuhu oli novembris asutatud päevaleht «Edasi», ulatus bolševike revolutsiooniline agitatsioon

ajakirjanduse kaudu siiski veel vähem kui Põhja-Eesti maakeskustesse, kus rohkesti loeti bolševike keskajalehti «Tööline» ja «Maatamees». Et paremini haarata parteipropaganda mõjusfääri Lõuna-Eesti, eriti Võru- ja Viljandimaa elanikkonda, asutati detsembris veel kaks kohalikku ajalehte — «Rahva Hääl» Võrru ja «Töörahva Hääl» Viljandisse.

«Rahva Hääl» oli Võru maakonna Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogu Täidesaatva Komitee häälekandja. Ta hakkas ilmuma detsembri algul,[18] esiti kaks korda, hiljem (alates 23. jaanuarist 1918) kolm korda nädalas.

«Rahva Häälel» ei olnud nii suurte kogemustega revolutsionääre-ajakirjanikke, nagu neid leidus Tartus, kõnelemata Tallinnast. Siin andsid lehte välja ja tegid kaastööd kohalikud bolševikud G. Räppo, O. Leegen jt., kes kaugeltki ei suutnud täita kogu ajalehe ruumi. Seepärast kasutas «Rahva Hääl» mõnikord üldpoliitiliste küsimuste selgitamiseks ka ajalehtede «Edasi» ja «Tööline» artikleid.

«Rahva Hääl» avaldas Nõukogude valitsuse dekreete ja otsuseid, teiste hulgas ka «Töötava ekspluateeritud rahva õiguste deklaratsiooni».[19] Ajaleht tõi ära Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee otsuseid ning määrusi, samuti kohalike nõukogude võimuorganite teadaandeid ja korraldusi. Kasutades kohalikke fakte, mobiliseeris «Rahva Hääl» Võru linna ja maakonna töörahvast võitlusesse Nõukogude võimu kindlustamise eest. «Rahva Hääl» kutsus üles astuma punakaarti[20] ning paljastas eesti kodanluse natsionalismi ja kontrrevolutsioonilisi sepitsusi, mis olid suunatud eesti töörahva eraldamisele teistest nõukogude rahvastest.[21] Ajalehes avaldati ka V. I. Lenini kõnesid ja artikleid ning tutvustati lugejatele V. I. Lenini elu ja tegevust.[22]

---

[18] Täpsemad andmed puuduvad, sest seni ei ole leitud kõiki ajalehe numbreid, nende hulgas ka kaht esimest.

[19] «Rahva Hääl» 15. jaan. 1918, nr. 13.

[20] Astuge punasesse kaardiväkke. [Juhtkiri, allkirjastamata] «Rahva Hääl» 14. veebr. 1918, nr. 16; Punase lipu alla. [Juhtkiri, allkirjastamata] «Rahva Hääl» 21. veebr. 1918, nr. 19.

[21] Vt. näit. G. R[ä p p o], Eesti iseseisvusest. «Rahva Hääl» 14. veebr. 1918, nr. 16; 16. veebr., nr. 17.

[22] Vt. näit. «Rahva Hääl» 16. dets. 1917, nr. 3 ja 30. jaan. 1918, nr. 15.

«Rahva Hääl» seisis koos teiste eesti töörahva ajalehtedega lahingupostil, kuni Saksa imperialistid Eesti 1918. aasta veebruaris vallutasid.

Kõrvuti teiste bolševike partei ja nõukogude ajalehtedega pidas võitlust nõukogude võimu kindlustamise eest ka 18. detsembril 1917 Viljandis ilmuma hakanud ajaleht «Töörahva Hääl». Viljandi Töörahva ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu häälekandja «Töörahva Hääl» ilmus kolm korda nädalas. Oma esimeses numbris teatas ajaleht: ««Töörahva Hääl» valgustab iseäranis põhjalikult k o h a l i s t e l u - o l u . . . V e s t e n u r g a s leiavad kõik tumedad jõud ja rahvavaenlased tarvilist hindamist. Väljaandja: Viljandi Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogu. P e a t o i m e t a j a J. S i h v e r.»[23]

Kuna «Töörahva Häält» toimetas suurte revolutsioonilise töö kogemustega bolševik, siis oli Viljandi töörahva häälekandja üks paremini toimetatud kohalikke ajalehti. «Töörahva Hääl» käsitles kontrrevolutsiooniliste jõudude purustamist Viljandis ja selgitas kohalikule rahvale nõukogude võimu poolt ettevõetud sammude mõtet, samuti nõukogude võimu ees seisvaid ülesandeid. Ajaleht aitas Viljandimaal, kus külakodanluse võim oli Eestis kõige tugevam ja kontrrevolutsioon avalikult pead tõstis, koondada töörahva hulki võitlusele kontrrevolutsiooni vastu ning nõukogude võimu toetamisele.

Bolševike partei ja nõukogude kohalikud häälekandjad omandasid kiiresti kaasaegse töölisajalehe ilme. Tartu keskajalehtede eeskujul kujunesid nendes välja kindlad rubriigid ja sealt pärineb ka materjali hea esitamise laad. Kiiresti saadi üle esialgsetest organiseerimisraskustest, nagu trükitehnilise baasi ja paberi hankimine, väljaandmise kulude katmine jne. Kõik see õnnestus suhteliselt kergesti seetõttu, et VSDT(b)P Eesti organisatsioonidel leidus sel ajal juba küllalt palju kogemustega partei liikmeid, kes olid suutelised korraldama ajakirjanduslikku ja revolutsioonilist tööd kohtadel.

Päevalehe «Edasi» asutamine Tartusse, Võru linna ja maakonna töörahvale määratud ajalehe «Rahva Hääl» asutamine, niisamuti Viljandi linna ja maakonna töörahva ajalehe «Töörahva Hääl» asutamine kõneleb eesti bolševike sihikindlast tegevusest partei ajakirjandusliku aparaadi

---

[23] «Töörahva Hääl» 18. dets. 1917, nr. 1.

väljaarendamisel. Selle tulemusena läks korda tunduvalt laiendada partei ajakirjandusliku propaganda mõjusfääri arvuka maaelanikkonnaga Lõuna-Eesti töörahva hulgas.

Üldse ilmus kõrvuti bolševike partei ühiskondlik-poliitiliste keskajalehtedega («Tööline», «Maatamees», «Utro Pravdõ») Eestis pärast Oktoobrirevolutsiooni neli kohalikku ajalehte. Seega kujunes sel ajal Eestis välja bolševike partei ja nõukogude ühiskondlik-poliitiliste ajalehtede võrk, mis haaras maa kõiki tähtsamaid keskusi ja ulatus ka võrdlemisi kaugele üksikutesse maakohtadesse.

LÕPPJÄRELDUSI

Käesolevas töös on püütud näidata, millise omaette sisu-rikka peatüki moodustab eesti töölisajakirjanduse ajalugu meie rahva revolutsioonilise liikumise ajaloo lehekülgedel. Meie poolt siin käsitletud osa ei haara kuigi pikka ajalõiku. Tegemist on umbkaudu poolteise aastakümnega. Vaatamata sellele on eesti töölisajakirjandus selle aja jooksul läbi teinud suureulatusliku arengu, mis on sündmusterohke ja rikas revolutsiooniliste võitlustraditsioonide poolest.

Et vältida asjatuid kordamisi, ei anta allpool süstemaatilist kokkuvõtet, vaid tõstetakse esile mõningaid olulisemaid momente, mis muidu jääksid ehk varju üksikküsimuste rägastikus. Samuti püütakse alljärgnevalt teha eesti töölisajakirjanduse ajaloost tulenevaid üldisemaid järeldusi.

Kogu eesti töölisajakirjanduse ajalugu, nagu eelnevast nägime, kõneleb marksismi-leninismi ideede võidukäigust Eestis. Kui näiteks M. I. Kalinini Tallinnas tegutsemise ajal (1901—1904) levitati revolutsioonilise marksismi ideid üsna algeliselt, isegi käsitsi paljundatud lendlehtede kaudu, siis võttis revolutsiooniline propaganda juba 1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal tunduvalt suurema ulatuse. Revolutsioonilist agitatsiooni tegid siis üksteise järel mitu VSDTP lühemat aega ilmunud ajalehte, peale selle mitmed eraväljaanded, nagu seda olid J. Lilienbachi «Lendlehed» jm.

Vene esimese kodanlik-demokraatliku revolutsiooni perioodil, kui tsarismi vastu astusid võitlusse laiad rahvahulgad, on töölisajakirjanduse ajaloole iseloomulik, et tekkivate parteiliste väljaannete kõrval teevad tsarismi, mõisnike ja kapitalistide vastu revolutsioonilist agitatsiooni mitmed mitteparteilised väljaanded.

Reaktsiooni ajajärgul ei läinud korda asutada bolševike partei ajalehti ega ajakirju. Partei kasutas sel ajal ametiühingute ajakirja, hiljem nädalalehena ilmunud ametiühingute häälekandjat «Töö» (1908—1909). Klassivõitluse ja revolutsioonilise marksismi ideed levisid sel ajal «Töö», Ameerikas ilmuva ajalehe «Uus Ilm» jt. väljaannete kaudu siiski endisest laiemalt.

Uue revolutsioonilise liikumise kandel läks korda 1912. aastal asutada esimene bolševike partei pikemat aega püsinud ajaleht Eestis. Keskmiselt kolm korda nädalas ilmuv «Kiir», mille tiraaž oli üle 3000 eksemplari, kandis revolutsiooni ja klassivõitluse ideid veelgi laiematesse töölisklassi hulkadesse. Ehkki selleaegse «Kiire» kaudu tehtav parteipropaganda ei haaranud veel kuigi laiu talurahvahulki ja ka kaugeltki mitte kõiki töölisklassi kihte, jättis Esimese maailmasõja eelse «Kiire» ilmumine oma aega ja järgnevasse revolutsioonilisse liikumisse sügavaid ja kustumata jälgi.

Töölisliikumise tõusuaastatel aitas revolutsioonilist agitatsiooni teha ka esimene laiadele töölishulkadele määratud bolševistlik ajakiri «Tööliste Sõna». Sõja puhkedes suleti «Kiir» ning «Tööliste Sõna». Uusi legaalseid töölisajalehti ja ajakirju tsaarivõimud enam asutada ei lasknud. Sellest hoolimata jätkasid bolševikud ka sõja-aastail revolutsioonilist agitatsiooni. Sel ajal olid peamisteks agitatsioonivahenditeks illegaalselt ilmuvad lendlehed, sest legaalseid töölisajalehti ei läinud korda asutada. Peale lendlehtede ilmus sõjaajal illegaalne hektograafil paljundatud Narva bolševike ajakiri «Sotsialdemokrat».

Veebruarirevolutsiooni järel asutati Eestis esimene marksistlik tööliste päevaleht, mis, ilmudes 3—4 korda suurema tiraažiga kui Esimese maailmasõja eelne «Kiir», haaras oma revolutsioonilise agitatsiooni mõju alla otseste lugejatena 10000—12000 töölist ja talupoega, kõnelemata sellest, et 1917. aasta «Kiire» mõju, nagu alati, ei piirdunud ainult ajalehelugeja endaga.

Järgnevalt, 1917. aasta juulis, hakkas «Kiire» asemel ilmuma temast paari tuhande eksemplari võrra suurema tiraažiga tööliste poliitiline päevaleht «Tööline».

Edaspidi otsustas bolševike partei suurendada revolutsioonilist agitatsiooni talurahva hulgas, milleks 1917. aasta juulis asutati ajaleht «Maatamees». 1917. aasta suvest peale laienes revolutsiooniline agitatsioon veelgi. Tartus

asutati «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» ning Narvas bolševike partei kohalik häälekandja «Rahvaleht». Oktoobrirevolutsiooni järel asutati veel kaks uut kohalikku ajalehte — «Rahva Hääl» Võrus ja «Töörahva Hääl» Viljandis. Sellega oli partei ja nõukogude ajakirjanduslik aparaat Eestis kujunenud võrdlemisi täiuslikuks ning suutis edukalt täita temale pandud ülesandeid.

Eesti töölisajakirjanduse uurimine toob ajaloolaste käsutusse uut väärtuslikku materjali, mis aitab paremini mõista tolleaegseid ühiskondlik-poliitilisi ja revolutsioonilisi sündmusi. Selgub, et VSDTP Eesti organisatsioonide sidemed partei Keskkomiteega olid tihedamad, kui seda oleks võinud arvata muu teadaoleva materjali alusel. See, et VSDTP Eestimaa Ühenduse häälekandjas «Tööline» avaldati 1907. aastal V. I. Lenini spetsiaalselt eesti sotsiaaldemokraatidele määratud artikkel, ei ole sugugi juhuslik. Mainitud fakt näitab, et partei Keskkomitee tegeles sel ajal ka siinse rahvusliku piirkonna VSDTP organisatsioonide suunamisega ja osutas suurt tähelepanu parteitööle Eestis. Et seda tehti VSDTP V kongressi ettevalmistamise raamides, siis see on tähelepanuväärne fakt mitte üksnes EKP ajaloo, vaid ka NLKP ajaloo seisukohalt. Ühtlasi lisandub proletariaadi suure juhi V. I. Lenini biograafiasse uus fakt, mis iseloomustab teda varem teadmata aspektist.

Arusaadavalt on revolutsioonilise liikumise ajaloos üks olulisemaid küsimusi, millal ja kuidas jõudsid bolševike partei Keskkomitee otsused ja juhtnöörid Eestisse ning kuidas neid täideti kohapeal. Sellele aitab vastust anda ajakirjanduslik materjal. Kui jälgida 1912.—1914. aasta «Kiire» revolutsioonilist agitatsiooni, siis on Praha konverentsi otsuste elluviimise eest peetavat võitlust selles esialgu raske märgata. Ka pole pärast Krakovi nõupidamist võimalik konstateerida mingit selgelt märgatavat murrangut «Kiire» revolutsioonilises agitatsioonis, kuigi «Kiir» järk-järgult omandas ideeliselt järjekindlama hoiaku. Kuid pärast 1913. aasta sügisel toimunud Poronini nõupidamist on «Kiir» hakanud laialdasemalt tegema otseselt partei Keskkomitee otsustest lähtuvat agitatsiooni- ja propagandatööd. Nii otseselt, laialdaselt ja kauakestvalt bolševike partei otsuste, taktika ja programmiliste eesmärkide elluviimise teenistuses olevat agitatsiooni, kui seda tegi siit-

peale «Kiir», kunagi varem eesti töölisajakirjanduse ajaloos pole esinenud.

Kuna Krakovi ja Poronini nõupidamise otsused kindlustasid Praha konverentsi otsuste elluviimist, siis tuleb sellest järeldada, et «Kiire» veergudel kajastub ka Praha konverentsi otsuste Eestisse jõudmine ja nende ellurakendamine siin.

Praha konverentsi ja partei Keskkomitee kõnesolevate otsuste, eeskätt Poronini nõupidamise otsuste kajastamist Eestis läks korda konstateerida V. Kingissepa «Kiirele» tehtud kaastöö alusel.[1] VSDTP Eesti organisatsioonide ja «Kiire» sidemed VSDTP Keskkomitee ning «Pravda» toimetusega on nüüd konkreetselt valgustamist leidnud «Ülevaates EKP ajaloost». millele tunduvalt täiendavaid andmeid tõi juurde hiljuti avaldatud D. Rudnevi artikkel «Lenini ülesandel».[2] «Kiire» veergudel avaldatud materjali läbitöötamine näitab, et sidemete tihenemine partei Keskkomiteega kajastub ajalehe revolutsioonilises agitatsioonis mitte ainult V. Kingissepa artiklite kaudu, vaid tunduvalt laiemalt, s. o. ka teiste autorite kaastöös. «Kiire» kaudu hakkasid esmakordselt ulatuslikumalt Eestisse tungima V. I. Lenini ideed.

VSDT(b)P Keskkomitee otsuste ja Lenini ideede propaganda võttis endisest tunduvalt suurema ulatuse 1917. aastal, eriti Oktoobrirevolutsiooni järel. Ajakirjanduse ajaloo vastava materjali uurimine näitab, et Oktoobrirevolutsioonile järgnenud kuudel oli partei keskhäälekandjate, niisamuti partei ja nõukogude kohalike häälekandjate (kokku 7 tähtsamat ajalehte) kogu ajakirjanduslik propaganda Eestis otseselt partei ja nõukogude võimuorganite otsuste ja juhendite elluviimise teenistuses.

Kuigi Saksa imperialistide sissetungimine Eestisse 1918. aasta veebruaris hävitas siin väljakujunenud partei ja nõukogude ajakirjanduse, ei läinud okupantidel ega nende eesti natsionalistidest käsilastel korda hävitada revolutsiooniaegade ajakirjanduse mõju rahvale. Parteil läks korda tol korral säilitada oma ajakirjanduslike jõudude põhikaader, kes jätkas Eesti nõukogude ajakirjanduse väljaand-

---

[1] E. Laul, Uusi andmeid V. Kingissepa 1912.—1914. a. publitsistikast. «Looming», 1954, nr. 4, lk. 608—622.

[2] D. Rudnev, Lenini ülesandel. «Eesti Kommunist», 1961, nr. 10, lk. 48—58.

mist vennalikul Nõukogude Venemaal. Mõned revolutsioonieelse töölisajakirjanduse silmapaistvamad tegelased, nagu V. Kingissepp, J. Anvelt jt. kasutasid oma varasema ajakirjandusliku töö kogemusi põrandaaluses võitluses kodanluse võimu kukutamiseks kodusõja ajal ja 1920-ndate aastate algul.

V. I. Lenini artikkel
VSDTP Peterburi eesti grupi ajalehest
«TÖÖLINE» 1907, nr. 1.

KAKS VOOLU VENEMAA SOTSIALDEMOKRATIAS*

[1] Varsti tuleb Venemaa Sotsialdemokratlise Tööliste Partei kongress. See on esimene kongress, millest meie partei rahvuslikud osad: Bund (juudi s-d. partei), Poola ja Läti sotsialdemokratia osa võtavad. Sellepärast, aga ka praeguse silmapilgu tähtsuse pärast on eelseisev kongress kõigile W. s-d. t-p. liikmetele iseäralise tähelepanemise väärt.

[2] Venemaa sotsialdemokratias võitlevad juba ammu, 1903. aastast saadik, kaks voolu: nõndanimetatud «vähemus» ehk partei parem tiiv ja nn. «enamus» ehk partei pahem tiiv. Et Eesti seltsimehi nende taktikaliste lahkuminekute oluga tutvustada, mis tähendatud voolude vahel käesoleval ajal valitsevad ja mis ka eesoleval kongressil võitlema saavad — tähendan ma kõige pealt lühidalt need üksikud tähtsamad taktikaküsimused ära, mispärast mõlemad voolud oma tegelikus väljaastumises revolutsioni ajal lahku läksivad.

[3] Esimeseks tähtsamaks küsimuseks, mille juures tegelikult lahku mindi, oli Bulõgini duuma boikoteerimine. See duuma pidi 6. augustil 1905 antud seaduse järele kokku kutsutama. «Enamlased» olivad selle poolt, et seda duumat tegelikult boikoteerida; «vähemlased» olivad selle vastu. Sellesama aasta oktoobrikuu revolutsion aga tõendas, et «enamlased» silmapilku õieti olivad hindanud, ja «vabadusepäevadel» (okt.—dets. 1905) liginesivad «vähemlased» revolutsionilisele taktikale.

[4] Witte duuma kohta, mis 1905. a. 11. dets. seaduse järele kokku kutsuti, olivad «enamlased» jälle boikoteerimise poolt, «vähemlased» vastu; kuid nad ei ütelnud ka seda selgesti välja, et nad valimistest osavõtmise poolt on.

---

* Artikkel avaldatakse muutmatult ajalehe teksti järgi. Nurksulgudes on lisatud numbrid lõikude tähistamiseks käesoleva töö autorilt.

[5] 1906. a. kevadel oli W. s-d. t-p. ühendamise kongress, kus «vähemlaste» käes enamus oli. Otsustati esimesest duumast osa võtta, ehk teda valimistel küll peaaegu igal pool oli boikoteeritud.

[6] Esimese duuma ajal sünnitas pea-lahkuminekut «duuma ministeriumi» küsimus. Seesugust ministeriumi nõudsivad «kadettid» (vabameelsete kodanlaste partei). Vähemlased toetasivad seda nõudmist, enamlased olivad selle toetuse vastu.

[7] Teise duuma valimiste puhul olivad vähemlased selle poolt, et kadettidega juba esimese astme valimistel lepingusse astuda; enamlased olivad kadettidega blokki astumise vastu, ja nõudsivad emb-kumb: kas sotsialdemokratia täielikku iseseisvust, või ühinemist demokratlise talurahvaga (töögrupega) k a d e t t i d e vastu.

[8] Juba nendest lühidalt ülesloetud küsimustest, milles mõlemad voolud revolutsioni ajal t e g e l i k u l t lahku on läinud, on näha, et lahkuminekute põhjus selles seisab, et mõlemad voolud kodanlise revolutsioni ja selle osa peale, mis proletariat ja vabameelsed selles revolutsionis mängivad, isesuguse pilguga vaatavad, neid üks ühte, teine teist viisi hindavad.

[9] Vähemlased kalduvad selle vaate poole, et kodanlises revolutsionis ülem jõud paratamata kodanluse (burshuasia) käes peab olema. Sellest kasvab püid välja — vabameelsete kodanlaste, kadettide, politikat toetada. Niihästi kadettidega blokki astumise valimistel, kui ka «vastutava ministeriumi» nõudmise toetamine ja rutuline soov isegi Bulõgini duumast osa võtta — kõiges selles avaldab ennast üks püie, üks taktika: l i b e r a l i d e t o e t a m i n e. Sisulikult tähendab see taktika — proletariadi allaandmist liberalismusele kodanlik-demokratlises revolutsionis, proletariadi lahtiütlemist eesotsas käimisest ja juhtiva osa etendamisest selles revolutsionis.

[10] Selle vastu ütlevad enamlased, et pooleli jäänud, poolikus kodanlik-demokratlises revolutsionis (nagu Saksamaal 1848.—9. a.) ülem võim küll kodanlaste (burshuasia) käes on, kuid täiesti lõpule viidud kodanlises revolutsionis (nagu Prantsusemaal 1789. a.) on alamad kihid, proletariat ja talupojad, mõjuvamaks jõuuks. Meie ei või praegusel ajal sotsialistlist revolutsioni läbi viia, aga võime ja peame selleks võitlema, et kodanlik-demokratlist revolutsioni lõpule viia, see on vabariigini, talupoegade ülestõusmise võiduni, täieliku demokratismuseni.

[11] Kodanlus kardab revolutsioni võitu ja püiab teda seega lõpetada, et ta tagurlusega revolutsioniliste klasside vastu lepingusse, ühendusesse astub. Ainult proletariat võib revolutsioni lõpule viia, kui demokratline väikekodanlus, iseäranis talupojad tema järel käivad.

[12] Sellest järgneb enamlaste politika: Vene liberalide äraandmist rahva ees niisama ilma armuta avalikuks kiskuda, nagu Marx

1848. a. Saksa liberalisid «lepijateks» (Vereinbarer) tembeldas; liberalide silmakirjalusele järjekindel proletarline demokratismus (rahvameelsus) vastu seada, ja püida demokratlist talurahvast mõisnikkudega ja isevalitsusega revolutsionilisesse võitlusesse viia.

[13] Arusaadav on, et nende lahkuminevate põhjapunktide tagajärjeks paratamata see oli, et niihästi kadettidega ühinemise küsimuses (valimistel), kui ka «vastutava» (nõndanimetatud vastutava, tegelikult aga kadetlik-äraandliku) ministeriumi küsimuse otsustamises lahku mindi.

[14] Eesti seltsimehed saivad enamlaste ja vähemlaste vahe o l u s t (sisust) hästi aru, kui nad 1907. a. veebruarikuul ära peetud konverentsil vähemlaste resolutsioni riigivolikogu kohta m u u t s i v a d. Eesti sotsialdemokratlased võtsivad sellesse resolutsioni v õ i t l u s e k a d e t t i d e ä r a a n d m i s e v a s t u j a h e i t s i v a d «vastutava ministeriumi» hüidsõna k õ r v a l e; sel kombel sai esialgsest vähemlaste resolutsionist enamlaste resolutsion.

[15] Meil ei ole siin mahti Venemaa s-d. parema ja pahema tiiva taktikalisi lahkuminekuid pikemalt selgitada. Lugejad aga saavad sellest, mis siin ette toodud, aru, et mõlemad voolud niihästi 1905. a. detsembrikuu ülestõusmise kui ka sellega ühenduses olevate võitlusevormide hindamises lahku pidivad minema. Vähemlased kaldusivad selle poole, et seda ülestõusmist eksisammuks tunnistada. Enamlased loevad seda aga niisama suurepäraliseks proletariadi ülesastumiseks kodanlik-demokratlises revolutsionis, nagu seda Parisi Kommune oli, kus proletarlased sotsialistlise korra pärast võitlesivad. Ja igaüks, kes selles kindlas tõearvamises on, et Wene revolutsion veel lõppenud ei ole, vaid kasvab ja edasi läheb, see peab tingimata aru saama, et uus ülestõusmine paratamata tulemas on, peab ise ja ka rahvahulkasid sellele ette valmistama.

[16] Praeguse duuma politikas peavad enamlased seda vähemlaste eksisammuks, et nad kadetlise esimehe eest healetasivad (tarvis oleks olnud healetamisest üleüldse ära ütelda), ja eranõupidamistest, mis kadetid toime panevad, osa võtavad. (Sotsialdemokradid peaksivad demokratlisi talupoegade saadikuid oma juurde kutsuma, et selle mõju vastu võidelda, mis liberalid nende peale avaldavad). Duumas peavad sd-d kadettisid kõikide ees avalikuks kiskuma, ja näitama, et nad revolutsioni otse lämmatada püiavad ja isegi r i i g i k u l u - j a t u l u a r v e t o n o t s u s t a n u d v a s t u v õ t t a! Sotsialdemokradid peavad volikogus kui rahva revolutsioni kõnemehed välja astuma, kes kõige julgemalt vabaduse ja sotsialismuse eest võitlevad ja äraandlikute liberalide hukkava mõju demokratliste talupoegade kohta ära hävitavad.

[17] Eesti s-d., kes Saksa keelt tunnevad, pööraku Karl Kautsky

kirjatöö poole, mis ajakirjas «Die Neue Zeit» — nr. 9 ja 10, 1906 — pealkirja all «Triebkräfte und Aussichten der russischen Revolution» ilmus *. Selles kirjatöös hindab Kautsky liberalsete kodanlaste, talupoegade ja proletariadi osa Venemaa revolutsionis, mille juures see hindamine kõigis olulikkudes punktides enamlaste põhjusliku taktika lõpuotsustega täiesti kokku käib.

Allkiri: Wene seltsimees.

* Eestikeeles hiljuti ilmunud, pealkirja all: «Vene revolutsioni edasiviivad jõud ja tuleviku tee.» Peterburis, 1907. a. [Ajalehe «Tööline» toimetuse märkus — E. L.].

ИЗ ИСТОРИИ ЭСТОНСКОЙ РАБОЧЕЙ ПЕЧАТИ

(Со времени возникновения до Октябрьской революции)

РЕЗЮМЕ

Первыми печатными средствами агитации в рабочем движении почти повсюду являлись листовки и прокламации.

В начале текущего столетия, когда регулярно выходящих рабочих газет еще не существовало, эстонские организации РСДРП также проводили революционную агитацию при помощи листовок и прокламаций. Первый опыт их составления, размножения и распространения передал революционным социал-демократам Эстонии М. И. Калинин, который в 1901—1904 годах находился в Таллине. Навыкам и приемам работы в печати эстонские революционные социал-демократы учились и на примере ленинской «Искры», статьи из которой по инициативе М. И. Калинина переводились на эстонский язык и распространялись в виде листовок.

Из созданных М. И. Калининым социал-демократических кружков выросла Таллинская организация РСДРП. И после высылки М. И. Калинина из Таллина его ученики продолжали здесь вести революционную пропаганду при помощи листовок и прокламаций.

Во время революции 1905—1907 годов эстонские социал-демократы создали свои первые газеты — «Эдази» («Вперед» — 1905) и «Тёэлине» («Рабочий» — 1907) в Петербурге, «Социал-демократ» (1906—1907) в Таллине. Хотя все эти газеты выходили в течение сравнительно короткого времени, они проделали большую работу по распространению революционных идей.

Газета «Тёэлине» впервые ознакомила эстонских трудящихся на их родном языке с идеями В. И. Ленина. В ней были опубликованы составленные В. И. Лениным «Проекты резолюций к пятому съезду РСДРП». Кроме того, в газете «Тёэлине» была помещена предназначенная специально для эстонских социал-демократов статья «Два течения в российской социал-демократии», автором которой, как оказывается, являлся В. И. Ленин. Статья была подписана: Vene seltsimees (Русский товарищ). Опубликование этой статьи говорит о том, что в ходе подготовки к V съезду РСДРП, когда велась борьба

против меньшевиков, для обеспечения победы большевизма, В. И. Ленин уделял внимание большевистской разъяснительной работе в национальных областях, в том числе и среди социал-демократов эстонской национальности. Сам по себе этот факт вносит новое дополнение не только в биографию В. И. Ленина, но и в историю КПСС.

В период революции 1905—1907 годов революционная агитация велась также в сатирических журналах и других изданиях пролетарского писателя Ю. Лилиенбаха, в нелегальных листовках и др. изданиях.

В тяжелых условиях столыпинской реакции Таллинский комитет РСДРП, кроме листовок, издавал в течение короткого времени газеты «Выйтлея» («Борец» — 1907) и «Ревельский военный листок» (1907). Кроме того, эстонские большевики использовали легальный профсоюзный журнал «Тёэ» («Труд») и другие органы печати, не являвшиеся непосредственно партийными изданиями.

В годы нового революционного подъема (1910—1914) эстонские большевики по примеру «Правды» создали для широких народных масс марксистскую политическую газету «Кийр» («Луч»), которая стала выходить 15 (28) июня 1912 года в одном из важнейших рабочих центров Эстонии — в Нарве. Вначале «Кийр» выходила один раз в неделю, начиная с декабря 1912 года — три раза в неделю. После неоднократных закрытий «Кийр» продолжала выходить под новыми названиями в течение двух лет и одного месяца, т. е. почти столько же времени, сколько и «Правда».

Исходившая из общемарксистских позиций газета «Кийр», выпускавшаяся тиражом до 4000 экземпляров, с самого начала вела широкую революционную пропаганду. Но проводимые газетой пропаганда и агитация в то время не основывались еще непосредственно на решениях Пражской конференции, Краковского и Пороминского совещаний большевиков. Систематически укреплялись связи «Кийр» с «Правдой», а также с большевистской думской фракцией. По заданию В. И. Ленина член Центрального Комитета РСДРП и депутат IV Государственной думы Г. И. Петровский в марте 1914 года ознакомился с работой организации РСДРП Эстонии. На совещании с его участием были приняты конкретные решения также об улучшении работы партийной печати.

Под влиянием идей «Правды», направляемая Центральным Комитетом РСДРП, газета «Кийр» преодолела первоначальные идейные колебания. «Кийр» стала последовательно правдистской газетой, как ее называет В. И. Ленин (Соч., том 20, стр. 359). В истории рабочей печати Эстонии «Кийр» была первой правдистской га-

зетой, которая в течение длительного периода времени вела в Эстонии широкую революционную пропаганду, исходящую непосредственно из решений большевистской партии.

Имея сравнительно широкое распространение, охватывая сетью своих корреспондентов наиболее важные центры Эстонии (см. карту), «Кийр», будучи последовательно правдистской газетой, сыграла, особенно в последний период своего существования, большую роль в поднятии классового сознания трудящихся, в их воспитании в духе боевой революционности.

«Кийр» распространяла идеи «Правды» в эстонском народе на его родном языке. «Кийр» переводила и печатала статьи В. И. Ленина, опубликованные в «Правде». В газете «Кийр» было опубликовано не менее восьми статей В. И. Ленина. Кроме того, одна статья была напечатана частично и с четырьмя статьями газета ознакомила читателей путем пересказа. Из этого следует, что в 1912—1914 годах через «Кийр» впервые в Эстонии идеи В. И. Ленина получили более широкое распространение.

В годы подъема рабочего движения вести революционную агитацию в партийном духе помогал предназначенный для широких народных масс большевистский журнал «Тёэлисте Сына» («Слово рабочих»).

Когда началась первая мировая война, массовой легальной рабочей печати в Эстонии был нанесен смертельный удар. Но эстонские большевики продолжали вести революционную агитацию, находясь в подполье. Во время войны издавались нелегальные листовки и размножаемый на гектографе журнал «Социал-демократ» (1916).

После Февральской революции в Эстонии была создана первая марксистская ежедневная газета «Кийр», которая выходила в Таллине и непосредственно охватывала своим революционным влиянием десять—двенадцать тысяч читателей — рабочих и крестьян. После закрытия «Кийр» в июле 1917 года вместо нее стала выходить эстонская большевистская газета «Тёэлине», тираж которой был на несколько тысяч больше.

В дальнейшем партия большевиков решила расширить революционную пропаганду среди крестьян, для чего в июле 1917 года была создана газета «Маатамээс» («Безземельный»).

Так как в то время в Эстонии было много рабочих, солдат и матросов русской национальности, то партия большевиков стала издавать в Таллине газету на русском языке «Утро правды», которая начала выходить в мае 1917 года.

С лета 1917 года еще шире развернулась революционная агитация. В Тарту стали издаваться «Известия Тартуского Совета рабочих и солдатских депутатов», а в Нарве — местный орган боль-

шевистской партии «Рахвалехт» («Народная газета»). После Октябрьской революции были основаны еще две местные газеты — «Рахва Хяэль» («Голос народа») в Выру и «Тёэрахва Хяэль» («Голос трудового народа») в Вильянди. «Известия Тартуского Совета рабочих и солдатских депутатов» были преобразованы в газету «Эдази» («Вперед»).

Все это говорит о последовательной работе эстонских большевиков по расширению партийной печати. В результате этого удалось значительно расширить сферу влияния партийной печати среди трудящихся южной Эстонии, с ее многочисленным сельским населением.

Наряду с центральными общественно-политическими газетами большевистской партии («Тёэлине», «Маатамээс», «Утро правды») в Эстонии после Октябрьской революции издавались еще четыре местные газеты. Таким образом, в это время в Эстонии образовалась сеть общественно-политических газет большевистской партии и Советов, которая охватила все важнейшие центры, а также отдельные сравнительно отдаленные районы территории Эстонии (см. карту сети корреспондентов). Создание такой развитой сети партийных и советских газет стало возможным только как одно из завоеваний Великой Октябрьской социалистической революции.

Пропаганда решений Центрального Комитета РСДРП(б) и ленинских идей приобрела широкий размах в 1917 году, особенно после Октябрьской революции. Все перечисленные выше газеты пропагандировали в Эстонии ленинские идеи и доводили до широких масс решения большевистской партии и декреты Советского правительства.

AUTORITE, ISIKUNIMEDE JA PSEUDONÜÜMIDE REGISTER

-a — vt. Vakmann, R.
Aadu — 193, 194.
A. C. — vt. Kastra, A.
A. H. — 66.
Ahing, Ah-ing — vt. Kingissepp, V.
Aho, Juhani — 73.
Aitsam, M. — 20, 47.
Aksel — 204.
Альт — vt. Anvelt, J.
Alet — vt. Anvelt, J.
A. L. — vt. Lukin, A.
A. Men — vt. Buk, V.
A. Metallitööline — 67.
Antik, R. — 39.
Anton — vt. Suuder, H.
Anvelt, Jaan — 19, 65, 85, 89, 90, 95, 111, 118, 120, 131, 132, 134, 135, 143—147, 149, 151, 152, 156—159, 164, 165, 169, 174, 177—183, 198, 204, 207, 208, 212—214, 218, 220—222, 224—226, 230—232, 236, 237, 241, 242, 244, 246, 276, 303.
Анвельт Я. — 112.
Arm, Anton — 89, 94, 96, 177.
Arro, S. — 188.
Arsenik — 166.
Ar. V. — vt. Vallner, A.
A. S-k. — 220.
A-X — 74.
Axelrod, J. — 44.
Bellegarde, A. — 15, 28.
Birk — 257.
Blanc, Louis — 71.
Blaufeldt, A. — 92, 188.
Braks, Tõnis — 95, 180, 184.
Buck, V. — Vt. Buk, V.
Buk, Villem — 52, 53, 65, 70, 74—76, 85, 86, 88, 91, 94, 101, 104, 105, 126, 180, 183, 193, 202, 207, 213, 214, 241, 244, 274.
Bulõgin — 32, 43, 304.
Burman, Paul — 272.
Bökler, Eduard — 178, 242, 246.

Carnegie, Andrew — 79.
-ck — vt. Buk, V.
Clamor, A. — 72, 73.

d — 189, 190.
Dan — 260.
Danilov, M. — 143, 187.
Darwin, Ch. — 71.
Dažina, I. — 204.
Depman, Jaan — 28, 33, 34, 115, 179, 184.
der, -der — Vt. Suuder, H.
Dorch — 163.
Dubois, A. — 11.

—e— — vt. Kingissepp, V.
E. A. ≈ Eessaare Aadu — vt. Anvelt, J.

Eesti daanlane, Eesti-daanlane — vt. Vilde, E.
E. K. — vt. Kilter, E.
Elbe, J. — 65, 75, 76.
Eliaser, R. — 167, 169, 171, 172.
Ellek, O. — 28.
Engels, Fr. — 71, 78, 113, 126.
Et. — 193.

Ferrer, F. — 71.
France, A. — 73.
Franz — 210, 211.
Freiberg — 94.
Fulda, Ludvig — 238.

Gapon — 170.
gg. — 161.
gi — Vt. Kingissepp, V.
Gorki, M. — 45, 49, 91, 92, 238, 240.
G. R. — vt. Räppo, G.
G. I. W.; G. I. Wing — vt. Kingissepp, V.

Hansen, A. — 186.
Hapsalu, G. — 177.
Heijermans, H. — 238.
Hellat — 211.
H. K. — vt. Klaas, H.
Hopfeldt, Mihkel — 116.
H. P., h. p. — vt. Pöögelmann, H.
H. S. — vt. Suuder, H.
Hurt, R. — 79.

-i — vt. Kingissepp, V.
I. H. — vt. Anvelt, J.
Ikmelt, Jaan — 210, 242, 244.
In — vt. Lukin, A.
Ing, -ing, ing — Vt. Kingissepp, V.
-isse — vt. Kingissepp, V.

Jaakson — 257.
J. A. — vt. Anvelt, J.
Jannsen, Harry — 33, 86.
Jansen, A. — 56.
Jansen, N. — 246.
Janson, N. — 78, 184, 206, 242, 269.
J. D[epman] — vt. Depman, J.
J. K. — vt. Käspert, J.
jm. — 162.
J. M. — 254.
J. R. — 164.
J. S[ihver] — vt. Sihver, J.
J. S[ilk] — vt. Silk J.
J. V. — 91.
J. W. — 71.

K [V. Kingissepp?] — Vt. Kingissepp, V.
K-mees — 166.
Kalinin, Mihhail Ivanovitš — 8—12, 14, 299.
Kallas, G. — 10.
Kallis, O. — 56.
Kautsky, Karl — 42, 306.
Kassi, Tõnis — 279, 280.
Kastra, A. — 136, 167—173, 194.
Kaup, E. — 13, 39.
Kaur, F. — 93, 94.
Kerenski — 234, 256, 265, 266, 281.
Kerstenson, K. — 65.
Kienthal [H. Pöögelmann?] — vt. Pöögelmann, H.
Kiilaspea, Hans — 92, 184.
Kilter, Ernst — 180, 184, 292—294.
Kingissepp-Lelle, Elsa — 117.
Kingissepp, Viktor — 92, 97, 106, 108, 117—119, 122, 132, 133, 136, 137—141, 145—151, 153—156, 169—172, 174, 180,

182—184, 207, 222, 225, 226, 228, 233, 234, 242, 244, 246, 259, 260, 264, 265, 269, 276, 294, 302, 303.
Kippar, Julius — 184, 207, 208, 236, 241, 242, 244—246, 274.
Kirkmann, J. — 184.
Klaas, Heinrich — 21, 92, 106, 118, 125, 184.
Ko. — vt. Braks, T.
Kodumaalane — 80.
Kollontai, A. — 113.
Komberg, Arnold — 238.
Koni, August — 112, 173, 178, 244.
Koodi Jaan — vt. Jaan Tõnisson.
Kornilov — 256—259, 281.
Korostovets — 86.
Kovaljov, I. — 34.
Kraav, A. V. — 73.
Krasnov — 266.
Kruberg-Kruustee, J. — 51, 52, 53.
Kunder, J. — 238.
Kurtšavov, I. — 9, 10, 11, 12.
Kärstenson, K. — Vt. Kerstenson, J.
Käspert, Johannes — 85, 89—94, 96, 99, 108, 109, 117, 118, 120, 128, 168, 176—178, 183, 184, 186, 207, 241, 243—245.

Laidvee, H. — 48.
Laikmaa, A. — 47, 56.
Lassalle, Ferdinand — 71.
Laul, E. — 121, 133, 183, 302.
Leberecht, F. — 11, 12.
lb. — Vt. Lilienbach, J.
Leegen, O. — 296.
Lelle, E. — 106.
Lender, V. — 96.
Lenin, V. I. — 5, 21, 24, 28, 40—45, 59, 68, 103, 108, 110, 111, 114, 115, 118, 130, 145, 152, 154, 160, 161, 162, 165, 173, 175, 182, 187, 214—216, 218, 222, 225—227, 229, 231, 233, 262—264, 271, 296, 301, 302, 304, 307.
Lie, J. — 73.
Liebmann, A. — 11.
Liiv, Jaan — 184, 188, 241.
Likemets, J. — 245.
Likemets, M. — 124, 188, 245.
Lilienbach, Juhan — 11, 12, 45—52, 54—58, 65, 73, 75, 76, 81, 86, 94, 184, 190, 194, 204, 207, 208, 216, 237, 242, 299.
Lilleoja, J. — 46.
Linde — vt. Vakmann, R.
Linder, J. — 246.
Lippo, J. — 117.
Lukin, A. — 21, 22, 25, 291, 292, 293.
Lukin, G. — 61, 62, 64, 84, 88, 97, 107, 143, 144.
Lunatšarski, A. — 240.
Lurje, A. — 11, 12.
Luther, A. M. — 105.
Luts, O. — 238.
Lüdig, Voldemar — 21.
Lääts, Mihkel — 20.

M — 160.
Maier, R. — 245.
Martna, M. — 65.
Marx, Karl — 46, 47, 71, 76, 78, 112, 113, 126, 305.
Maslov, P. — 44.
Mehring, Fr. — 43.
Mikk, J. — 198.
Mirbeau, Octave — 238.
M. Mõru — vt. Tikerpuu, G.
Moora, H. — 210.
Moosberg, H. — 12, 18, 19, 40.

Mägi, Johannes — 85, 207, 241.
Mändmets, J. — 76.
Mölder — 28.
Mölder, Ivan Maksimi p. — 27.
Mölder, I. — 33.
Mölder, Vassili — 49, 52, 56, 65, 73.
Möldermann, H. — 56.
Münther, O. H. — 65, 69, 184, 223, 224, 240, 242, 246, 274.
Mürgioja — Lilienbach — Vt. Lilienbach, J.

N. A. — vt. Anvelt, J.
Narvakas — 176.
ng — vt. Kingissepp, V.
N. gi, ngi — vt. Kingissepp, V.
Nikolai II — 10, 212—214.
N. Lenin — vt. Lenin, V. I.
N. N. [J. Anvelt?] — vt. Anvelt, J.
-nw — vt. Anvelt, J.
N. W. — 79.

O. H. M. — vt. Münther, O. H.
Ольминский М. С. — 112.
Омельченко К. К. — 104.
-on — vt. Sisask, A.
-org — 164.
Orthodox — vt. Anvelt, J.
Otsmann, J. — 47.
Ott, E. — 12, 19.
Otto Minor — vt. Münther, O. H.

Palgi, O. — 204.
Panksejev, A. — 11.
Parts, K. — 219, 220.
Pass, Leo — 78, 79.
Peterson-Särgava, E. — 47, 56.
Petrovski, G. I. — 118—121, 130.
Plehve — 31.
Портянкин, И. А. — 125.
Poska, Jaan — 212, 213, 220—222, 225, 231, 232.
-pp, pp — vt. Kingissepp, V.
Press, E. — 11, 12.
Promet, A. — 64, 71.
Puriškevitš — 55, 150.
Puss, Voldemar — 177.
Puusepp, A. — 186.
Põdder, G. — 25.
Põder, R. — 99.
Pärdi, Eduard — 9, 10.
Pärn, P. — 24.
Päts, K. — 70.
Pöögelmann, H. — 27, 28, 45, 47, 51, 55, 65, 67, 68, 70, 72, 75, 76, 85, 86, 148, 184, 195, 206, 20), 236, 242—244, 246, 255, 256, 258, 260—262, 266, 269, 274, 276, 277, 279, 284.

R. [O. Rästas?] — vt. Rästas, O.
R. N. N. — 71.
R. W. — 179.
Raamot — 257.
Rabtšinski, I. — 208, 244, 263, 265, 285—290.
Rebane, H. — 79.
Rei, A. — 60, 65.
Reiman, V. — 75.
Reisner — vt. Reussner.
Reussner (Reisner) — 28.
Rimša, K. — 202.
-rk- — 159, 194.
Rohtma, K. — 10.
Romanov, Nikolai — vt. Nikolai II.
Rossfeldt, Julius — 238.
-ru — vt. Tikerpuu, G.
Rudnev, D. — 112, 118, 121, 302.
Räppo, G. — 296.

Rästas, Otto — 173, 178, 184, 187, 240, 244, 245, 247, 274.
Rätsep, V. — 291.

Saat, J. — 293.
Saks, J. — 65, 143.
Samsonov — 94.
Sauemägi, V. — 11, 12.
Савельев М. А. — 112.
Saviauk, E. — 100.
Sepp, J. — 229, 237.
Serafimovitš, A. — 73.
Sihver, Jaan — 19, 20, 242, 244, 246, 266, 268—270, 274, 276—278, 280, 282, 284, 297.
Siilivask, K. — 291, 292.
Siivald — 238.
Silk, J. — 291—293.
Sisask, Anton — 161, 184.
Slovatinskaja, T. A. — 10.
Solomõkova, I. — 47, 56.
Speek, Peeter — 78.
-srp. — vt. Buk, V.
S. S. — Siim Sarapuu — vt. Buk, V.
S-s [V. Buk?], S. S. [V. Buk], sss [V. Buk?], Sss [V. Buk?], s. S-s [V. Buk?] — vt. Buk, V.
«Statistik» — vt. V. I. Lenin.
Stein, A. — 131.
Stolõpin — 55, 61, 84.
Suguvend — 70.
Suuder, Hendrik — 116, 118, 170, 171, 173, 178, 183, 184, 188, 193, 207, 242, 244, 246, 281, 293.
Svarog, V. — 279.
Sõmer, T. — 72.
Sõrmus — 28.
Sõrmus, E. — 33, 34, 64.
Sõrmus, Julius Eduard — 34.
Sõrmus, Julius Jaagu p. — 27.
Säärits, E. — 174, 180, 183.
Šafronov — 94.
Zet. — 193, 194.
Zoltkevitš — 20.
Zubatov — 170.

Tabba, E. — 186.
Takkin, A. — 198, 200, 202.
Tammsaare, A. H. — 52, 56.
Tihkan, A. — 245.
Tiirvelt, A. — 10.
Tikerpuu, G. — 65, 105, 180, 184.
Tisler, A. — 245.
Tr — 163.
Triik, N. — 47.
Tsereteli — 234, 260.
Tšehhov, A. — 238.
Tšernov — 260.
Tuglas, F. — 76.
Tulp — 171.
Turist, T. — 157, 159, 160.
Tõnisson, J. — 37, 50, 51, 212, 292.
Türk, E. — 238.

Umberg, Alfred — 238.
-us — 160.
Uurits, A. — 56.

Vakmann, R. — 173, 187, 197, 207, 241, 244, 246, 247, 262, 268, 274.
Vallner, A. — 34.
Vassili Mölder-Proletaarlane — vt. Mölder, V.
V. B. — vt. Buk, V.
Velts, M. — 245.
Vene seltsimees — vt. Lenin, V. I.
Vennikas, Richard — 238.
Vermontus — vt. Kruberg-Kruustee, J.
Vilbach, H. — 187.
Vilde, Eduard — 20, 48, 54—56 185.

Vilkes, R. — 187, 204.
V. K. — vt. Kingissepp, V.
«Väike Rein» — vt. Eliaser, R.
Vürst, H. — 167, 169.
Wilson — 224.
Witte — 31, 32, 43, 304.
Õiglas, Helene — 184.
xfq — 163.

SISUKORD

Sissejuhatuseks 5

EESTI TÖÖLISAJAKIRJANDUSE TÄRKAMINE 8

VSDTP kirjanduslikust tegevusest Eestis enne 1905. aastat 8

Esimesed töölisajalehtede asutamise katsed 15

Lendlehed ja proklamatsioonid 15
VSDTP Eesti organisatsioonide esimesed ajalehed 27
J. Lilienbachi väljaanded 45

Töölisajakirjandus reaktsiooniaastail 59

Ametiühingute häälekandja «Töö» 61
Teistest reaktsiooniaegsetest töölisväljaannetest 75

MASSILISELT ILMUVA EESTI TÖÖLISAJAKIRJANDUSE TEKKIMINE 82

Ajaleht «Kiir» (1912—1914) 82

«Kiire» asutamine ja ilmumistingimused 84
«Kiir» kui massiline töölisajaleht 102
Sidemetest «Pravda» ja bolševike duumafraktsiooniga . .
Töölisajakirjanduse päev 1914. aastal 121
«Kiir» ja legaalsed töölisorganisatsioonid 131
«Kiir» IV Riigiduuma tegevusest 142
«Kiire» võitlus töölisklassi ja talurahva liidu eest 156
«Kiire» võitlus töölisliikumise ühtsuse eest 167
«Kiire» toimetus, kaastöölised ja kirjasaatjad 176

Ajakiri «Tööliste Sõna» ja teisi töölisväljaandeid a. 1910—1914 189

Töölisajakirjandus Esimese maailmasõja ajal 196

BOLŠEVIKE PARTEI JA NÕUKOGUDE AJAKIRJANDUSE VÄLJAKUJUNEMINE OKTOOBRIREVOLUTSIOONI AJAJÄRGUL 205

Esimene päevaleht 205

Päevalehe «Kiir» asutamine 206
«Kiire» revolutsiooniline agitatsioon kaksikvõimu ajajärgul 211
«Kiir» juulipäevadel 1917 230
«Kiir» kultuurielust 237
«Kiire»-mehed 241

Eesti bolševike häälekandja «Tööline» 247

«Töölise» revolutsiooniline agitatsioon juulis ja augustis 1917 247
«Töölise» võitlus otsese rünnaku ettevalmistamisel . . . 258

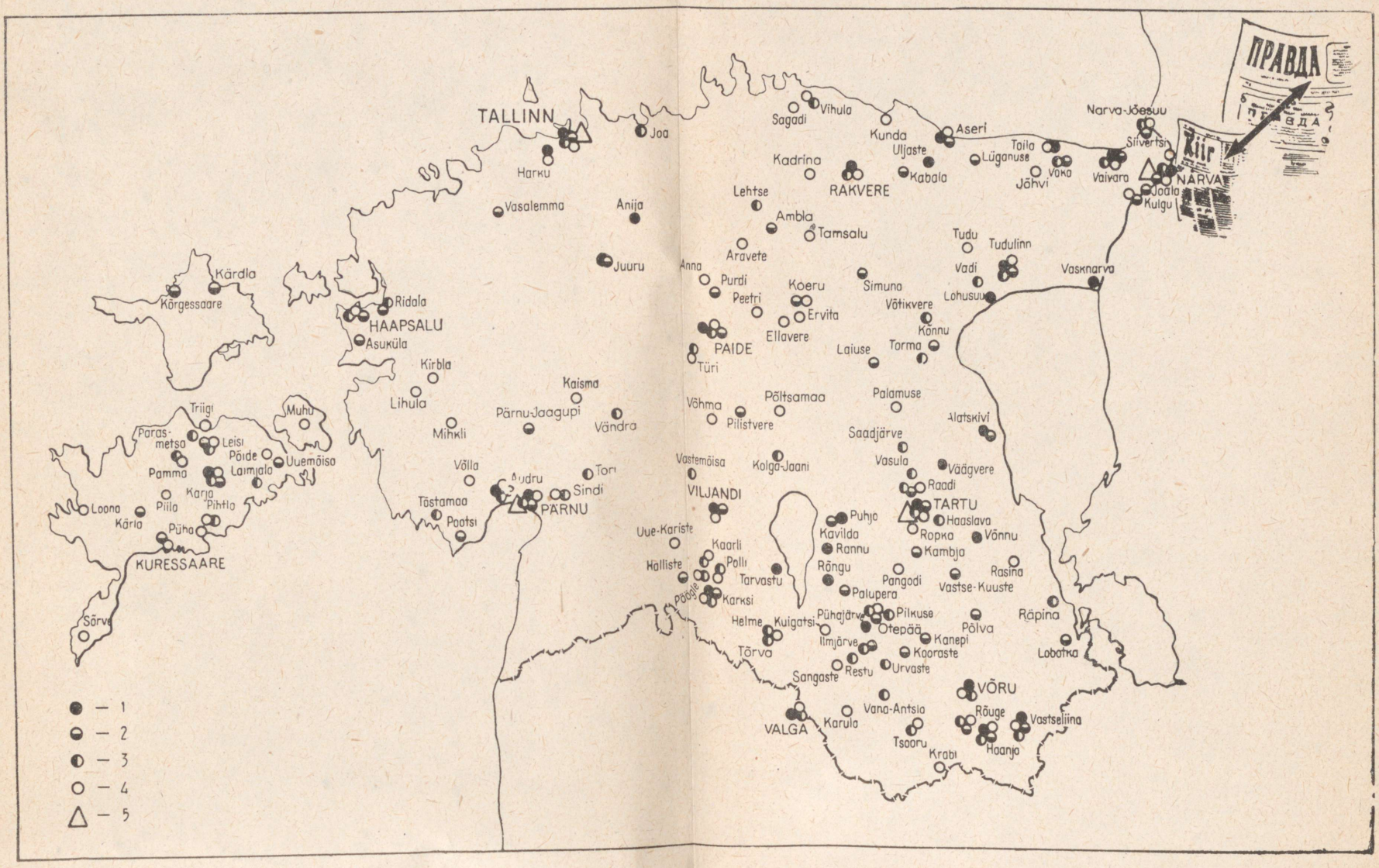

«KIIRE» ja «PRAVDA» kirjasaatjate võrk Eestis a. 1912—1914. 1 — 1912. aasta teisel poolel; 2 — 1913. aasta esimesel poolel; 3 — 1913. aasta teisel poolel; 4 — 1914. aasta teisel poolel; 5 — «Pravda» kirjasaatjad Eestis a. 1912—1914.

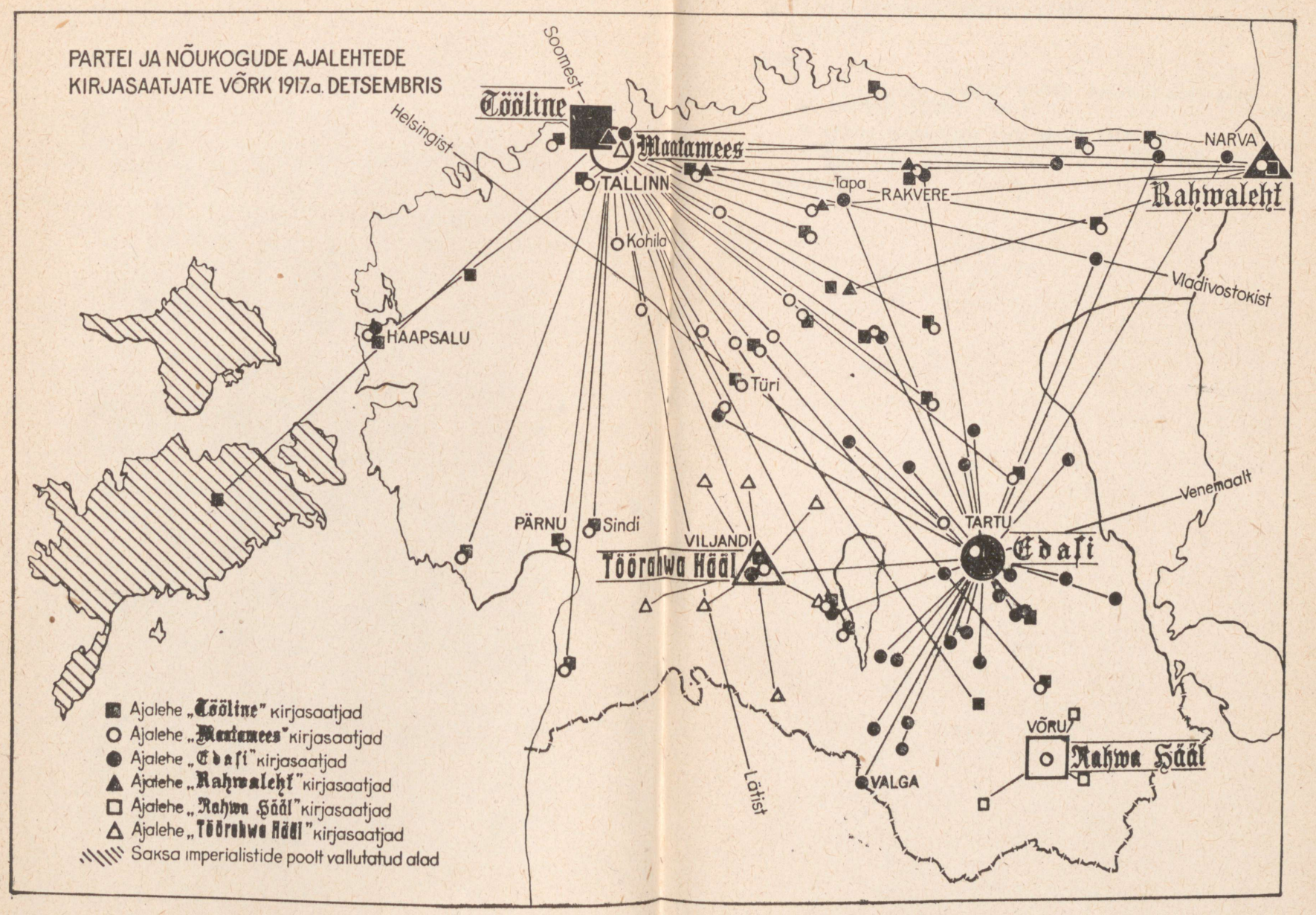

Kultuurielu valgustamine «Töölises» 269
Töötava talurahva häälekandja «Maatamees» 275
Eesti bolševike häälekandja «Utro Pravdõ» («Zvezda») . . . 285
Partei ja nõukogude kohalikud ajalehed 291
Lõppjäreldusi 299

LISAD:

1. V. I. Lenini artikkel VSDTP Peterburi eesti grupi ajalehest «Tööline» 1907, nr. 1. 304
2. «Kiire» kirjasaatjate võrk aastail 1912—1914 321
3. Partei ja nõukogude ajalehtede kirjasaatjate võrk 1917. a. detsembris 322

Register 312

Лаул Эндель Иоханнесович
ИЗ ИСТОРИИ ЭСТОНСКОЙ РАБОЧЕЙ ПЕЧАТИ
Со времени возникновения до Октябрьской революции
На эстонском языке
Оформление и суперобложка Э. Тали
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja T. Tender
Kunstiline toimetaja R. Tungla
Tehniline toimetaja K. Einberg
Korrektorid H. Kull ja A. Kalberg

Ladumisele antud 27. III 1962. Trükkimisele antud 19. IV 1962. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 20 + 2 lisa. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 16,61. Arvutuspoognaid 19,39. Trükiarv 3000. MB-03904. Tellimise nr. 1162. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tn. 40/42.

Hind 64 kop.

1—9

XIII
-595
III